

UNIVERSITATEA CREȘTINĂ
”DIMITRIE CANTEMIR”
FACULTATEA DE LIMBI ȘI LITERATURI STRĂINE

**ANALELE
UNIVERSITĂȚII**

Seria ȘTIINȚELE LIMBII,
LITERATURII ȘI DIDACTICA PREDĂRII

București, 2009

Comitetul de Redacție

Academician Prof. dr. Marius Sala

Prof. dr Nicolae Dobrișan

Membru Corespondent al Academiei de Limba Arabă – Cairo

Membru Corespondent al Academiei Siriene de Științe - Damasc

Prof dr. Violeta Negrea

Conf. dr. Gabriela Lupchian,

Conf. dr. Iulia Waniek

Tehnoredactare computerizată: Conf. dr. I. Waniek

Cuprins

Lingvistică și didactica predării

- Prof. dr. Nicolae Dobrișan – Limba arabă - o diglosie dinamică
Conf. dr. Gabriela Lupchian – Un călător spre stația terminus
Conf. dr. Ileana Moise - Deutsch in der Schweiz
Lect. drd. Mirela Pentelescu – Le champ onomasiologique
Lect.drd. Mihaela Mateescu – Modificări semantice în spaniola americană.
- Calcuri după engleză
Lect. drd. Mirela Copcă - How Can Inflectional Suffixes Act as the Word-Formation Ones
Lect. drd. Adriana Dănilă – Gramatica titlului jurnalistic în presa română și germană ante- și postrevoluționară
Lect.dr. Florentina Alexandru - Politica lingvistică în învățământul preuniversitar din România
Lect.drd. Doina Ivanov - Educating Young Children
Asist. univ. Elena Măzăreanu – Folosirea filmului în predarea limbilor străine
Prof. dr. Violeta Negrea – ESP: A Linguistic Approach to Advertisement Text Translation
Conf. dr. Maria Mihalciuc - Besondere Struktur- und Sprachmerkmale von Wirtschaftsdeutsch als Unterrichtsgegenstand im Bereich der Philologie
Asist. univ. Andreea Boariu - Il linguaggio pubblicitario analizzato a diversi livelli

Civilizație și literatură

- Lect.dr. Aurelia Bălan-Mihailovici - *Imnul Acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu* - Simbolistica sacră în arta poetică a ieroschimonahului Daniil – Sandu Tudor
Conf. dr. Otilia Borcia – Il Presepe
Conf. dr. Cornel Mihai Ionescu – Principiul serafic (Introducere în hermeneutica lui Dante)
Lect.dr. Irina Vainovski-Mihai – Imaginea alterității în publicații românești din secolul al XIX-lea
Lect.dr. Alexandra Gheorghe - *Statele Unite ale Americii* în imaginarul japonez al secolului al nouăsprezecelea
Lect. dr. Raluca Nicolae – Tradiții în dialog: primii împărați niponi
Conf. dr. Gabriela Necheș – Poética esperpéntica de Valle-Inclán
Lect. dr. Stefania Brăileanu – De ce limbajul poetic este o diadă

Lect.drd. Carmen Duțu – Critica literară feministă: legitimare, tendințe, terminologie

Asist. univ. Corina Mocanu – What Literature to Teach

Conf. dr. Iuliana Paștin – Le malaise de l'individu contemporain dans l'oeuvre de Michel Houellebecq

Lect. drd. Răzvan Staicu - Conceptul “lejeritatii” lui Italo Calvino in opera narativă a lui Alessandro Baricco

Lect.drd. Adelina Vasile - *Cat's Eye: The Anatomy of a Tormented Feminine Inner Landscape*

Lect. drd. Maria Irod - Zwischen Augenangst und Schaulust. Überlegungen zur Blickthematik bei Gerard Manley Hopkins und Josef Winkler

Lect. drd. Irina Dogaru - Alexandru Busuioceanu, jurnalist în Spania

Asist. drd. Alis Oana Popescu – Tyranny in Shakespeare's Richard II: from Erasmus to Machiavelli

Asist. drd. Silvia Osman – Pământ - lună

CUPRINS

CUPRINS.....	6
LIMBA ARABĂ: O DIGLOSIE DINAMICĂ.....	10
Prof. univ. dr. Nicolae DOBRIȘAN.....	10
Asist. univ. Teodora KABBARA	10
Conf. dr. Gabriela LUPCHIAN.....	33
DEUTSCH IN DER SCHWEITZ.....	39
Conf. dr. Maria Ileana MOISE.....	39
LE CHAMP ONOMASIOLOGIQUE.....	53
Lect. drd. Mirela PENTELESCU.....	53
A gusta ceva să-ți faci poftă	56
A-și amăgi/minți foamea; a nu-ți ajunge nici pe o măsea.....	56
Articol I. A mânca pe săturate.....	57
A mânca foarte mult	57
A se ghiftui; a se face burduf de mâncare.....	57
A îndesa în burtă	57
A linge farfuria.....	57
MODIFICĂRI SEMANTICE ÎN SPANIOLA AMERICANĂ. CALCURI DUPĂ ENGLEZĂ.....	61
Lect. drd. Mihaela MATEESCU.....	61
HOW CAN INFLECTIONAL SUFFIXES ACT AS THE WORD-FORMATION ONES.....	73
Lect. drd. Mirela COPCĂ.....	73
GRAMATICA TITLULUI JURNALISTIC ÎN PRESA ROMÂNĂ ȘI GERMANĂ ANTE- ȘI POSTREVOLUȚIONARĂ.....	81
Lect. drd. Adriana DĂNILĂ.....	81
POLITICA LINGVISTICĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR DIN ROMÂNIA.....	101
Lect. dr. Florentina ALEXANDRU.....	101
EDUCATING YOUNG CHILDREN.....	111
Lector drd. Doina IVANOV.....	111
Secțiune I.1 Community support and parental involvement.....	113
Secțiune I.2 Teachers as learners.....	114
Secțiune I.3 The role of the environment.....	114
Secțiune I.4 Long-term projects as vehicles for learning.....	115
Secțiune I.5 Conclusion.....	116
ROLUL FILMULUI ÎN PREDAREA LIMBILOR STRĂINE.....	117
Asist. univ. Elena MĂZĂREANU.....	117
ESP: A LINGUISTIC APPROACH TO ADVERTISMENT TEXT TRANSLATION.....	121
Prof. univ. dr. Violeta NEGREA.....	121

BESONDERE STRUKTUR- UND SPRACHMERKMALE VON WIRTSCHAFTSDEUTSCH.....	131
ALS UNTERRICHTSGEGENSTAND IM BEREICH DER PHILOLOGIE – TEIL.1.....	131
Conf. dr. Maria MIHALCIUC	131
IL LINGUAGGIO PUBBLICITARIO ANALIZZATO A DIVERSI LIVELLI.....	137
Asist. univ. Andreea BOARIU.....	137
IMNUL ACATIST LA RUGUL APRINS AL NĂSCĂTOAREI DE DUMNEZEU.....	145
- SIMBOLISTICA SACRĂ ÎN ARTA POETICĂ A IEROSCHIMONAHULUI DANIL – SANDU TUDOR.....	145
Lect. dr. Aurelia Bălan MIHAILOVICI.....	145
“LA SIMBOLISTICA DEL PRESEPE E LA TRADIZIONE PITTORICA DELLA NATIVITÀ”.....	165
Conf. univ. dr. Otilia Doroteea BORCIA.....	165
PRINCIPIUL SERAFIC.....	177
(INTRODUCERE ÎN HERMENEUTICA LUI DANTE).....	177
Conf. dr. Cornel Mihai IONESCU.....	177
IMAGINEA ALTERITĂȚII ÎN PUBLICAȚII ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XIX-LEA.....	185
Lect. univ. drd. Irina VAINOVSKI-MIHAI.....	185
STATELE UNITE ALE AMERICII ÎN IMAGINARUL JAPONEZ AL SECOLULUI AL NOUĂSPREZECELEA: O PRIVIRE COMPARATIVĂ ASUPRA JURNALELOR DE CĂLĂTORIE ALE LUI MURAGAKI NORIMASA (1860) ȘI KUME KUNITAKE (1871-1872).....	195
Lect. dr. Alexandra-Marina GHEORGHE.....	195
TRADIȚII ÎN DIALOG:.....	207
PRIMII ÎMPĂRAȚI NIPONI.....	207
Lect. dr. Raluca NICOLAE.....	207
POÉTICA ESPERPÉNTICA DE VALLE-INCLÁN.....	223
Conf. Maria-Gabriela NECHEȘ.....	223
DE CE LIMBAJUL POETIC ESTE ÎN GENEZĂ O DIADĂ NELIMITATĂ ÎN FORMĂ ȘI SEMNIFICAȚIE.....	233
Lect. dr. Ștefania BRĂILEANU.....	233
CRITICA LITERARĂ FEMINISTĂ: LEGITIMARE. TENDINȚE. TERMINOLOGIE.....	237
Lect. drd. Carmen Beatrice DUȚU.....	237
WHAT LITERATURE TO TEACH.....	251
Asist. univ. drd. Corina Mariana MOCANU.....	251
LE MALAISE DE L’INDIVIDU CONTEMPORAIN DANS L’OEUVRE DE MICHEL HOUELLEBECQ	262
Conf univ dr. Iuliana PAȘTIN.....	262

CONCEPTUL “LEJERITATII” LUI ITALO CALVINO.....	271
IN OPERA NARATIVA A LUI ALESSANDRO BARICCO.....	271
Lect. drd. Răzvan STAICU.....	271
CAT'S EYE: THE ANATOMY OF A TORMENTED FEMININE INNER LANDSCAPE.....	301
Lect. Drd. Adelina VASILE.....	301
ZWISCHEN AUGENANGST UND SCHAULUST. ÜBERLEGUNGEN ZUR BLICKTHEMATIK BEI GERARD MANLEY HOPKINS UND JOSEF WINKLER - TEIL I.....	307
Lect. drd. Maria IROD	307
ALEXANDRU BUSUIOCEANU, JURNALIST ÎN SPANIA.....	313
Lect. Drd. Irina DOGARU.....	313
TYRANNY IN SHAKESPEARE’S RICHARD II: FROM ERASMUS TO MACHIAVELLI.....	325
Asist. drd. Oana-Alis POPESCU.....	325
PAMANT – LUNA.....	335
Asist. univ. drd. Silvia OSMAN.....	335
DEZVOLTAREA EDUCAȚIEI ÎN EPOCA TOKUGAWA.....	341
Lector drd. Alexandra MUSTĂȚEA.....	341

LIMBA ARABĂ: O DIGLOSIE DINAMICĂ

Prof. univ. dr. Nicolae DOBRIȘAN
Asist. univ. Teodora KABBARA

Limba arabă prezintă o situație unică de diglosie între marile limbi ale omenirii. Pe de o parte, în această limbă există o variantă standard desemnată de cercetătorii arabi și de orientaliști prin expresiile *al-luġa al-'arabiyya al-fusqihqā* „limba arabă cea clară/ elocventă”, și mai des (*al-luġa al-'arabiyya al-fusqhā* „(limba arabă) cea mai clară/ elocventă”, adică „universal inteligibilă” (*E.I. I, 579*), cu forma de elativ prin care se exprimă superlativul adjectivului *fusqihqā* „clar, limpede; elocvent”. Aceasta este varianta literară, scrisă a limbii arabe și ea se caracterizează printr-o stabilitate deosebită, fiind consacrată de poezia arabă preislamică, în măsura în care aceasta este autentică, și în deosebi de Coran - cartea sfântă a musulmanilor - și codificată curând după apariția Islamului - ultima din cele trei mari religii monoteiste din istoria omenirii - cu aproximativ o mie patru sute de ani în urmă. Pe de altă parte, limba arabă se caracterizează prin existența în ea a unei variante vorbite, mai corect spus, a unor variante vorbite, diferite de la o țară la alta și chiar de la o zonă la alta în interiorul granițelor uneia sau alteia dintre țările arabe actuale. Pentru desemnarea acestei/ acestor variante sunt folosiți mai mulți termeni, dar cel mai des întrebuințat dintre aceștia este (*al-luġa/ al-lahġa*) *al-'āmmiyya* „limba populară/ vulgară” sau „dialectul popular/ vulgar”, adjectivul fiind derivat de la numele *al-'āmma(t)* și expresia *'āmmat annās* „oamenii de rând; vulgul”. Nu mai puțin cunoscut și folosit este și termenul *lahġa*, pl. *lahġāt* „dialect, pl. dialecte”.¹

Această dualitate este foarte veche în limba arabă, *al-fusqhā* datând din perioada anterioară apariției Islamului, moment care are ca reper de bază anul 622 d.Hr., anul în care a migrat profetul Muhammad de la Makka (Mekka) la Al-Madina (Medina) și care marchează începutul cronologiei musulmane (*taqwīm hiġri*).

1. Câteva aspecte generale

1.1. În legătură cu motivele și condițiile apariției dialectelor/ idiomurilor vorbite arabe au fost emise mai multe ipoteze. Conform opiniei tradiționale arabe, idiomurile vorbite (*al-'āmmiyyāt, laħġāt*) nu ar fi decât variante „corupte/ alterate” ale limbii standard (*al-fusqhā*). Ele ar fi apărut ca urmare a pierderii vocalelor desinențiale cazuale și personale (*'i'rāb*), în urma migrației arabilor și musulmanilor cuceritori în zone îndepărtate de Peninsula Arabă (*Aš-Šabībī, Al-*

¹ Pentru alte detalii în legătură cu termenii, vezi Nicolae Dobrișan și Teodora Kabbara, *Situația lingvistică arabă actuală în opinia cercetătorilor arabi*, în *Analele Universității „Dimitrie Cantemir”*, Seria Științele Limbii, Literaturii și Didactica Predării, București, 2008.

Lahağāt II, 5). Filologii arabi au acreditat această idee încă din Evul Mediu și ea a fost reluată recent și susținută cu persuasiune în timpurile moderne, inclusiv în cercurile academice, de către numeroși cercetători (*Halīfa, Al-Lahağāt II, 306; Mahmūd Taymūr, Al-Lahağāt II, 15; Al-Muqālīh, Al-Lahağāt II, 667*).

Orientalistul italian Carlo Nallino (1872 – 1938), membru al Academiei de Limba Arabă din Cairo, a prezentat însă în cadrul Congresului din 1938 al ALAC o celebră comunicare intitulată *Al-Lahağāt*, în care a respins ipoteza referitoare la faptul că dialectele arabe ar fi variante corupte ale arabei literare (*fuṣḥā*), afirmând că s-a demonstrat indubitabil că limba literară a unei națiuni este la origine un dialect care din motive politice, economice, culturale sau religioase a învins celelalte dialecte și s-a ridicat deasupra lor. Cu timpul în dialecte au avut loc numeroase schimbări, au intrat în ele numeroase cuvinte străine și s-au alterat. La rândul ei, limba literară a cunoscut o dezvoltare neîntreruptă (Nallino, *Lahağāt I, 209*).

După o altă ipoteză, dialectele arabe contemporane și-ar avea originea în graiurile vorbite de diferite triburi din Peninsula Arabă. Este greu de demonstrat o astfel de ipoteză, întrucât triburile nu au migrat în masă din Peninsula Arabă și nu s-au stabilit în masă pe teritoriile actualelor țări arabe astfel încât din graiurile vorbite de ele să se fi dezvoltat actualele dialecte, decât în mod cu totul excepțional. Se afirmă însă, că unul din dialectele arabe anterioare apariției Islamului, respectiv cel al tribului Qurayš din Hidjāz, a fost ridicat la rangul de limbă literară, nu fără unele interferențe cu *koinè*-ea poetică anterioară Islamului, și aceasta datorită prestigiului pe care i l-a conferit Coranul (*‘Arabiyya, 592*).

Cea mai verosimilă dintre ipotezele propuse este aceea care susține că dialectele s-ar fi format în timpul expedițiilor de cuceriri la care au participat arabi provenind din triburi diferite și ulterior și nearabi proaspăt supuși și convertiți. Viața în garnizoane și în cursul expedițiilor a pus în contact vorbitori ai unor idiomuri diferite constrânși de nevoia de a se înțelege între ei printr-un limbaj comun în care ar fi avut un aport diferit de la o zonă la alta – în funcție de diverși factori – și limbile substratale.

Ipoteza apariției dialectelor arabe ca urmare a unui proces de pidginizare a stârnit multe controverse, dar ea pare a fi cea mai demnă de luat în seamă. Orientalistul olandez Kees Versteegh consacră o amplă lucrare discuției despre apariția dialectelor arabe în acest mod.¹ Această ipoteză a avut, cel puțin în parte, sprijinitori și printre cercetătorii arabi (*Al-Basīr, Lahağāt II, 39; Šawqi Dāyif, Lahağāt II, 151*).

1.2. Deosebirea esențială dintre limba standard (*fuṣḥā*) și toate dialectele sau idiomurile ei vorbite constă în pierderea vocalelor desinențiale (*‘rāb*) atât în cadrul flexiunii nominale (vocalele cazurilor) cât și în cadrul flexiunii verbale (vocalele care marchează modul), precum și a mărcii de feminin *ġ* (*tā’ marbūṭā*)

¹ Vezi Kees Versteegh, *Pidginization and Creolization: the case of Arabic*, Amsterdam / Philadelphia, 1984.

în starea izolată a numelui, în toate dialectele (*lahağāt*). De asemenea, se fac adesea referiri - mai mult sau mai puțin convingătoare - la o tendință a dialectelor către analitism, în contrast cu varianta standard prin excelență sintetică. În legătură cu acest aspect se aduce ca argument în primul rând apariția în cele mai multe dialecte a unor „exponenți genitivali” pentru exprimarea posesiei în locul construcției genitivale clasice (*status constructus*), ignorându-se faptul că chiar aceste îmbinări de tip analitic conțin în structura lor un astfel de *status constructus*. Astfel, în dialectul egiptean el-‘arabeyya *betā‘et el-mudīr* „mașina directorului”; în idiomurile lui Șam is-sayyāra *tabā‘et el-mudīr* „mașina directorului”; în dialectul din Irak is-sayyāra *mālet el-mudīr* „mașina directorului”, în idiomurile din Peninsula Arabă și din Sudan is-sayyāta *h□aqq/h□agg il-mudīr* „mașina directorului” etc.¹

În altă ordine de idei, nu se poate afirma că idiomurile vorbite ar fi structural diferite de varianta standard (*fus□h□ā*), după cum nu se poate afirma nici că deosebirile dintre diversele idiomuri vorbite ar fi atât de mari încât înțelegerea între vorbitorii lor ar fi imposibilă, cu atât mai puțin în perioada contemporană când idiomurile vorbite s-au apropiat în mod sensibil de varianta standard, ca și între ele, din motive la care ne vom referi în continuare, iar gradul de instrucție, de informare și de cultură al vorbitorilor a crescut în mod considerabil.

Aceasta pe de o parte, iar pe de altă parte cercetătorii arabi au fost conștienți de existența mai multor niveluri ale limbii lor, în afara contrastului între limba standard și idiomurile vorbite, în bună măsură comune sau asemănătoare în toate dialectele sau în grupuri de dialecte (*Qlibi, Lahağāt II, 281; Mah□mūd H□āfiz, 43*) și au folosit pentru desemnarea acestor niveluri intermediare diverși termeni, precum: *mustawā al-muta‘addibīn* „nivelul oamenilor instruiți”, *al-‘arabiyya al-‘āmmiyya al-mutaqqafa* „araba populară cultă” (*At-Tāzi, Lahağāt I, 85*). Treptat s-au impus tot mai mult expresiile *al-‘arabiyya al-wus□tā* „araba medie” și *al-‘arabiyya at-tāliya* „cea de-a treia arabă” și în sfârșit *al-fus□h□a al-mu‘ās□ira* „fus□h□ā contemporană” (*Šawqi D□ayf, Lahağāt II, 145; At-Tuwayğiri, Lahağāt II, 752*). Alți cercetători fac distincție între *al-fus□h□ā* scrisă și *al-fus□h□ā ad-dāriğa* „fus□h□ā curentă”, aceasta din urmă fiind destinată conversației în anumite medii și împrejurări sociale; în primul rând în învățământ ca o etapă de tranziție către generalizarea variantei standard în procesul de învățământ dar și în programele radio și TV care oscilează între varianta standard și între dialecte (*Qlibi, Lahağāt II, 291*).

Această a treia variantă medie s-a răspândit pe scară largă atât în interiorul țărilor arabe cât și în afara lor, devenind limbă a mijloacelor de informare, a contactelor diplomatice, a administrației, adică a sectoarelor vieții în care nu se folosește varianta standard (*fus□h□ā*) sau o variantă *‘āmmiyya*. Aceasta este o „arabă contemporană” simplificată care poate fi considerată limba prezentului și a

¹ Vezi pentru alte detalii și Nicolae Dobrișan, *Al-Mud□āf wa-l-mud□āf ‘ilay-hi and genitive exponents in Arabic Dialects*, în *Romano-Arabica*, III, 2003. p. 65-80.

viitorului (*At-Tuwayġiri, Lahaġāt II, 752*), un mare avantaj al acestei variante constând în faptul că ea este cvasigenerală, întrebuințată în toate țările arabe.

2. Evoluțiile variantei standard (*fus□h□ā*) și atitudinea față de ea.

Am menționat deja faptul că varianta standard/ literară (*al- fus□h□ā*) a limbii arabe a fost identificată – evident și din motive de ordin teologic – cu limba tribului Qurayș din care provenea profetul Muhammad, căruia i-a fost „revelată” cartea sacră într-o limbă arabă clară/ limpede (*mubīn*). „Este neîndoielnic faptul că la sfârșitul secolului al VI-lea exista deja un idiom pur literar, deosebit de toate idiomurile vorbite și supratribal. El a fost desemnat de către orientaliști prin expresia „*koinè* poetică”. Limba era practic uniformă în toată Arabia, eventual cu diferențe de vocabular (*E. I. I, 583*). La rândul ei, limba Coranului pare să fi rămas la jumătatea distanței dintre *koinè* și dialectul din Hidjāz, unde trăia tribul Qurayș” (*E. I. I, 584*).

Cercetătorii arabi din perioada modernă și nu numai ei au atras atenția asupra stabilității deosebite a limbii arabe dar și asupra capacității sale de dezvoltare astfel încât să răspundă cerințelor diferite, mereu crescânde de la o epocă la alta. În același timp ei sunt foarte conștienți de rolul pe care religia islamică l-a avut în păstrarea nealterată a acestei limbi, chiar dacă ea a evoluat fără încetare (*Qlibi, Lahaġāt II, 286; Halifa, Lahaġāt II, 306*). Marele prozator egiptean Mah□mūd Taymūr, membru al ALAC, considera Coranul la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea a fi farul limbii *al-fus□h□ā*, după care se călăuzesc toți aceia care cred în Cartea lui Allah, în claritatea și elocvența ei și conchidea că „acest far a menținut *al- fus□h□ā* în decursul timpului și el o va menține câtă vreme oamenii vor avea credință” (*Mah□mūd Taymūr, Lahaġāt II, 16*). S-a afirmat pe bună dreptate că, dacă nu ar fi existat Coranul și științele filologice și teologice generate de el, *al-fus□h□ā* ar fi dispărut și idiomurile vorbite ar fi evoluat în direcția unor limbi independente, așa cum s-a întâmplat în cazul limbii latine (*Al-Badrawi, Lahaġāt II, 231*). Limba arabă standard este legată în mod organic de Coran, în ea au fost redactate lucrări în diverse domenii ale teologiei (despre Coran și *Hadīt* „Tradiție”), despre *sīra* „biografia” profetului, precum și numeroase lucrări din domeniile filologiei, lingvisticii, istoriei și altor științe. (*Al-Qaradawi, Lahaġāt II, 726*).

Codificarea, „standardizarea academică” a limbii arabe literare, a gramaticii, a sintaxei și înregistrarea vocabularului ei au început încă din secolul al IX-lea. Din această perioadă și până în zilele noastre ea s-a aflat în uz – cu suișuri și coborâșuri în funcție de evoluțiile istorice – alături de idiomurile locale folosite în comunicarea cotidiană. Astfel, dacă perioada cuceririlor a contribuit la expansiunea limbii arabe standard în teritorii nearabe foarte întinse, în unele dintre acestea – cum sunt Șamul (Siria Mare), Mesopotamia (Irakul) sau Egiptul – ea devenind și rămânând până în zilele noastre limba națională a statelor care s-au format acolo, în schimb ascensiunea altor elemente etnice – precum perșii sau

turcii au avut printre alte consecințe și o slăbire a poziției limbii arabe. Se apreciază că până la anul 900 limba arabă literară (*al-fusḥā*) a funcționat și ca limbă de conversație în „societatea bună”, precum și în școli și în justiția vremii, după care sfera întrebuințării ei s-a restrâns treptat, ajungând în cele din urmă să se limiteze doar la literatura scrisă (*E. I. I, 584*). Instalarea unor dinastii locale dependente numai formal de califatul *abbasid* cu capitala la Bagdad a dat un nou impuls dialectelor vorbite și a lărgit falia dintre ele și dintre limba arabă literară, iar în perioada ocupației otomane, turca a devenit limba oficială a Imperiului Otoman care includea în granițele sale majoritatea provinciilor arabe, iar araba a fost neglijată și a coborât la nivelul cel mai de jos de până atunci. Această stare de stagnare și de decadentă culturală s-a prelungit până la începutul secolului al XIX-lea, care a marcat debutul epocii moderne din istoria arabilor, inclusiv din istoria limbii și culturii arabe.

Pe tot parcursul secolului al XIX-lea s-au depus eforturi, cele mai multe dintre ele fiind individuale, pentru eliberarea limbii literare (*al-fusḥā*) de o serie de trăsături stilistice și elemente de vocabular care o împiedicau să răspundă noilor condiții. Utilizarea *sağ*‘-ului (prozei rimate și ritmate) s-a prelungit până în primele decenii ale secolului al XX-lea. Presa și scriitorii cei mai de seamă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au avut rolul cel mai important în acest proces de simplificare și de cizelare a limbii arabe literare, pregătind-o să răspundă cerințelor secolului al XX-lea. Prin lucrările în proză și dramatice pe care le-au scris, prin traducerile lor, prin articolele politice, sociale și literare scrise de ei, oamenii de litere și jurnaliștii au avut un rol esențial în impunerea unei variante moderne și simplificate a limbii literare (*al-fusḥā al-‘asriyya al-mubasat*) (*Şawqi Dāyif, Lahağāt II, 151*).

Când se vorbește despre stabilitatea variantei standard (*fusḥā*) a limbii arabe, se au în vedere în primul rând normele sistemului ei morfologic și sintactic, dar și sistemul ei fonetic, pentru că – pe de altă parte – ea a evoluat permanent în privința vocabularului, semanticii, frazeologiei și terminologiilor (*Halifa, Lahağāt II, 306*). Ea a fost în permanență – cel puțin oficial – limba procesului de învățământ în școlile și universitățile din toate țările arabe, a fost în toate timpurile limba literaturii, filozofiei, jurisprudenței, științelor umane și exacte, iar în perioada modernă ea a devenit limba tuturor mijloacelor de informare, dar în ea au excelat și marii prozatori și poeți din toate țările arabe în epoca modernă. Dacă saltul informațional cu internetul a ajuns la apogeu, *al-fusḥā* a reușit într-un timp foarte scurt să se impună și în domeniul acestei tehnologii (*Al-Muqālih, Lahağāt II, 687*). Numeroși intelectuali de seamă din toate țările arabe au propus utilizarea limbii arabe literare (*al-fusḥā*) și ca limbă a conversației zilnice în locul dialectelor. Încă din anul 1961, marele prozator egiptean Mahmūd Taymūr considera că „este de datoria noastră să facem astfel încât să poată fi folosită în casă, în fabrică, la piață, pe stradă” (*Mahmūd Taymūr, Lahağāt I, 379*). La rândul său renumitul filolog sudanez ‘Abd Allah at-Tāyib, fost rector al

universității din Al-Khartum, afirma în anul 1977 că limba *al-fus*□*h*□*ā* este pe cale să devină limba comună a întregii națiuni arabe și sugera necesitatea impunerii ei peste ‘*āmmiyya* (*At*□*T*□*ayyib*, *Lahağāt II*, 256).

„Existența unei limbi scrise uniforme în toate țările arabe este un fapt de o importanță morală și practică uriașă pentru popoarele arabe. Ea este simbolul unității lor culturale vechi și al solidarității lor actuale. De aceea, se poate conchide că nu există niciun motiv pentru a presupune că limba arabă scrisă ar putea fi înlocuită de vreun dialect local și eliminată din uzajul practic”, afirma reputatul orientalist german Hans Wehr la mijlocul secolului al XX-lea (*E. I. I*, 584). Toate evoluțiile ulterioare din ultimii cincizeci – șaizeci de ani au confirmat justetea acestor aprecieri.

Totodată, cercetătorii arabi au înțeles foarte bine importanța variantei standard arabe (*al-fus*□*h*□*ā*) pentru apărarea unității arabe, întrucât se știe că limba este unul din fundamentele esențiale ale oricărei națiuni (*Ad-Dağğāni*, *Lahağāt II*, 555; *Halīfa*, *Lahağāt II*, 526). *Al-fus*□*h*□*ā* este considerată liantul care asigură unitatea popoarelor arabe și datorită ei ele pot reprezenta o comunitate politică și culturală puternică pe plan internațional (*Qlibi*, *Lahağāt II*, 286). Poporul egiptean, ca și celelalte popoare arabe, are astăzi nevoie de întărirea unității lingvistice întrucât în limba *al-fus*□*h*□*ā* constă un sentiment puternic al apartenenței la aceeași națiune (*Šawqi D*□*ayf*, *Lahağāt II*, 162).

În același timp, unii cercetători au atras atenția asupra primejdiei diminuării rolului limbii *al-fus*□*h*□*ā*, care se face simțită în unele țări arabe unde *al-fus*□*h*□*ā* pare a fi concurată într-un moment sau altul de idiomurile vorbite în domenii vitale, precum instituțiile de învățământ, tehnice, științifice și administrative. ‘Abd al-Karim *Halīfa* - fost rector al Universității din Amman – menționa printre pericolele care subminează statutul limbii *al-fus*□*h*□*ā* de stâlp esențial al identității arabe: tendința de folosire a limbilor străine în locul variantei *al-fus*□*h*□*ā* în învățământul superior tehnic și științific, pe de o parte, și tendința folosirii idiomurilor vorbite în domeniile oficial și social, inclusiv în programele unor posturi de radio și televiziune, pe de altă parte (*Halīfa*, *Lahağāt II*, 526). La rândul său, profesorul saudit - *Ah*□*mad* ben *Muh*□*ammad* ad□*-D*□*ubayb* - fost rector al Universității din Ar-Riyād□ - aprecia în anul 2001 că reculul curentului unionist arab din cauza înfrângerilor succesive din epoca modernă și pierderea adevăratului echilibru al arabilor, au adus daune mari și ideii de impunere a variantei *al-fus*□*h*□*ā* pe arena arabă (*D*□*ubayb*, *Lahağāt II*, 603).

Totodată, intelectualii arabi au prevenit și asupra pericolului creșterii discrepanței dintre cele două niveluri principale ale limbii arabe - *al-fus*□*h*□*ā* și *al-‘āmmiyya* - până la transformarea idiomurilor vorbite în limbi, așa cum s-a întâmplat cu limba latină (*Ad-Dağğāni*, *Lahağāt II*, 205).

Este neîndoielnic faptul că *al-fus*□*h*□*ā* a înflorit din nou și s-a simplificat considerabil în decursul secolului al XX-lea, chiar dacă de la o țară la alta ea prezintă mici particularități care țin în primul rând de vocabular și de frazeologie,

datorate în bună măsură influenței limbilor străine asupra jurnaliștilor și scriitorilor (*Qlibi, Lahağāt II, 291*).

3. Atitudinea față de dialectele vorbite (*lahağāt*). Aproprierea limbii vorbite de varianta standard.

Există dovezi numeroase care pun în evidență faptul că cele două aspecte principale ale limbii arabe – limba literară și dialectele vorbite – s-au aflat într-o interacțiune continuă în decursul istoriei. Am menționat deja faptul că expansiunea arabă, prin campaniile de cuceriri, după apariția Islamului, a constituit un factor de unificare a limbii arabe, noua configurație apărută în urma cuceririlor reducând considerabil diferențele dialectale și consolidând procesul de unificare lingvistică început încă din epoca preislamică (*E. I. I, 586*). În general, perioadele de înflorire culturală au fost însoțite de o tendință de apropiere a dialectelor de limba literară, de o sporire a influenței limbii literare asupra dialectelor, în vreme ce perioadele de scindare, de instabilitate și de decadență culturală au fost martorele unei tendințe de expansiune a dialectelor. Așadar, dinamica diglosiei în perioada clasică a variat de la o epocă la alta în funcție de diverși factori de ordin istoric, cultural și chiar geografic, având în vedere arealul lingvistic arab foarte vast și particularitățile lui geografice (deșerturi întinse, munți înalți, mări și cursuri de apă).

În perioada modernă au apărut însă numeroși factori noi care au favorizat apropierea idiomurilor vorbite de limba literară și asupra acestora ne vom concentra în paragrafele care urmează, dar nu înainte de a face câteva precizări de ordin general.

În primul rând, este impropriu să vorbim, mai ales în cazul țărilor arabe mai întinse, așa cum sunt Egiptul, Irakul, Libia, Algeria, dar și Peninsula Arabă în ansamblu sau chiar țări mai mici, precum Siria, Libanul, Iordania, Tunisia, Yemenul, de existența unui singur dialect într-o țară sau alta. În general, atunci când se vorbește de dialectul egiptean, de pildă, se are în vedere în primul rând idiomul vorbit în capitala țării, dar pe lângă el, idiomul din zona orașului Alexandria și a litoralului este în bună măsură diferit de cel al orașului Cairo, el prezentând și o serie de trăsături specifice idiomurilor occidentale arabe, iar în partea de sud a țării (*As-Sūd*) se vorbește un idiom cu particularități de tip beduin. La fel stau lucrurile și în alte țări arabe în care se vorbesc de fapt mai multe idiomuri regionale sau locale. Dar în pofida acestor diferențe, există o serie de trăsături comune tuturor idiomurilor din jumătatea estică a lumii arabe (*Al-Mašriq*) și o serie de trăsături comune tuturor idiomurilor din jumătatea vestică (*Al-Mağrib*), după cum s-a constatat că idiomurile de tip sedentar se caracterizează prin unele particularități care le deosebesc de idiomurile de tip beduin.

În al doilea rând, a funcționat totodată o interacțiune între diferitele idiomuri vorbite care s-a accentuat vizibil în perioada modernă când au apărut numeroși

factori favorizanți. Astfel, date fiind poziția geografică, politică și culturală a Egiptului în lumea arabă, numărul egiptenilor și cel al vorbitorilor dialectului principal egiptean - cel cairot -, rolul pe care Egiptul și capitala sa l-au avut în permanență în viața politică, intelectuală și culturală arabă, sprijinul pe care Egiptul l-a acordat în procesul de consolidare a independenței politice a celorlalte state arabe și în procesul de „arabizare” care s-a desfășurat în unele dintre ele, numărul mare de neegipteni sosiți în capitala Egiptului din toate colțurile lumii arabe, numărul mare al egiptenilor care au lucrat în celelalte țări arabe în cele mai diverse domenii, prestigiul orașului Cairo de capitală politică și culturală a întregii lumi arabe, o industrie cinematografică foarte prolifică și o activitate dramatică egipteană cu prelungiri și ecouri în toată lumea arabă, dezvoltarea accelerată a presei și audiovizualului în toate țările arabe, dialectul egiptean cairot a ajuns să devină cel mai cunoscut și întrebuințat din toată lumea arabă, cel mai înțeles și familiar dintre toate dialecte arabe (*Qlibi, Lahağat II, 289*). La rândul lor, marile centre culturale din Șam – Beirutul și Damascul - cu intelectuali și studenți din numeroase țări arabe au favorizat o relativă cunoaștere a idiomurilor din Șam și tot așa s-a întâmplat și cu idiomul din Bagdad în momentul în care acest oraș a ajuns să fie capitala culturală a lumii arabe în care au găsit liman și loc de refugiu numeroși intelectuali și studenți și chiar muncitori din alte țări arabe, ceea ce a favorizat cunoașterea unor particularități ale idiomului irakian și în mod indirect și ale idiomurilor de tip beduin din Peninsula Arabă în ansamblu. Și nu este de neglijat nici influența idiomurilor vorbite în țările bogate din Peninsula Arabă asupra sutelor de mii de imigranți care au lucrat într-una sau alta din ele. La toate acestea se mai adaugă și influențele exercitate între ele de idiomurile din diverse zone și de diferite tipuri. Astfel, în idiomurile palestinienilor din zona Ghazza este evidentă influența dialectului egiptean, în vreme ce în cele din Cisiordania, se observă influențe ale idiomurilor iordanienilor. Totodată, mijloacele de informare moderne (mai întâi presa, apoi radioul și televiziunea și foarte recent internetul) au făcut posibilă cunoașterea particularităților unor dialecte, cum sunt cel egiptean și cel sirian, pretutindeni în lumea arabă.

Dar mai presus de toate diferențele dintre diversele zone dialectale și de interferențele dintre ele funcționează pretutindeni tendința vizibilă de apropiere și chiar de întrepătrundere între dialecte (*lahağāt*) și limba literară/ standard (*al-fusḥā*). Încă la mijlocul secolului al XX-lea intelectuali precum scriitorii egipteni ‘Abbās Mahḥmūd al-‘Aqqād și Mahḥmūd Taymūr sau Muhḥammad Redḥa aș-Șabībi au atras atenția asupra accelerării procesului de apropiere dintre cele două aspecte datorită dezvoltării învățământului, reducerii analfabetismului și rolului presei în ridicarea nivelului intelectual al tuturor vorbitorilor diverselor idiomi. Mahḥmūd Taymūr este cel care a lansat în anul 1954 pentru prima oară conceptul de *tafsīḥ al-‘āmmiyya*, care ar echivala aproximativ cu ridicarea dialectelor la nivelul variantei *al-fusḥā* (*Mahḥmūd Taymūr, Lahağāt II, 22*). Foarte recent, ‘Abd al-‘Azīz Ṣāliḥ al-Muqāliḥ, marele poet yemenit rector al

Universității din S^han‘ā, capitala Yemenului, considera că buletinele de informații, alături de discuțiile de pe micile ecrane pe teme religioase și politice au avut un rol deosebit în traducerea în fapt a acestui concept de *tafs^hih^h al-‘āmmiyya (Al-Muqālih^h, Lahaġāt II, 677)*. La rândul său, Șawqi D^hayf, președintele Academiei de Limbă Arabă din Cairo vreme de aproape douăzeci de ani, până la decesul survenit în anul 2005, a fost unul dintre cei mai fervenți sprijinitori ai ideii de apropiere între varianta *al-fus^hh^hā* și dialecte, subliniind necesitatea eliminării acestei dualități din cadrul limbii arabe. El a lansat un nou concept în legătură cu acest fenomen foarte des repetat în ultima vreme *ta^hdwīb al-‘āmmiyyāt* „topirea/ dizolvarea idiomurilor vorbite”, în sensul de asimilare a lor în limba literară (*Șawqi D^hayf, Lahaġāt II, 226*). Numeroși alți intelectuali au arătat că în idiomurile vorbite se simte o influență crescândă a limbii literare îndeosebi la nivelul vocabularului și al sintaxei (*Șawqi D^hayf, Lahaġāt II, 290*), distanța dintre cele două niveluri reducându-se treptat, pe măsura răspândirii învățământului și adoptării unei politici corecte în domeniul mijloacelor de informare.

O serie de arabiști, îndeosebi dintre membrii ALAC, au remarcat de asemenea, evoluțiile în direcția apropierii dialectelor de limba literară. Menționăm dintre aceștia pe italianul Carlo Nallino, românul Nicolae Dobrișan și rusul Grigori Șarbatov. Iată cum descria Grigori Șarbatov acest proces într-un studiu prezentat cu ocazia celui de al 53-lea congres al ALAC și apărut în numărul 53 al RALAC: „În evoluția istorică și socială a țărilor arabe de la începutul secolului al XX-lea a apărut tendința vizibilă de apropiere, interacțiune și influență reciprocă între limba literară (*al-fus^hh^hā*) și dialecte. Am observat că în a doua jumătate a acestui secol s-a intensificat procesul formării nivelului limbii de conversație, marele merit în aceasta revenind cinematografului, teatrului, mijloacelor moderne de informare - cum sunt radioul, televiziunea și presa -, literaturii beletristice - prozei și poeziei -, după cum un mare merit revine și extinderii rețelei de școli și mișcării de alfabetizare” (*Șarbatov, Lahaġāt I, 296*). Un aspect interesant asupra căruia atrage el atenția este vocabularul comun dialectelor și limbii literare: 81% în Siria și Liban, 84% în orașele din *Al-Mașriq* și 78% în orașele din *Al-Maġrib*.

Există așadar o serie de premise obiective care favorizează apropierea dintre cele două niveluri ale limbii arabe, astfel încât să se realizeze unitatea lingvistică arabă într-un viitor nu prea îndepărtat.

Dar în paralel cu această evoluție firească, în perioada modernă s-au auzit și chemări la înlocuirea limbii literare (*al-fus^hh^hā*) cu dialectele vorbite (*al-lahaġāt*). În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, varianta *al-fus^hh^hā* se impusese cu succes în învățământul egiptean și era folosită în mod obișnuit de către jurnaliști și de către oamenii de litere în scrierile lor. Dar, în pofida acestei evoluții, ocupanții englezi au hotărât în anul 1889 folosirea limbii engleze în învățământ și au chemat la folosirea dialectului egiptean în scris. În aceste

împrejurări, inginerul englez Wilkins care lucra în Egipt, a declanșat, în anul 1893 o campanie puternică împotriva variantei *al-fus□h□ā* și în apărarea variantei dialectale (*al-‘āmmiyya*). Aceasta a fost prima confruntare violentă între cele două aspecte ale limbii arabe, dar egiptenii au respins-o cu hotărâre, înțelegând că în spatele ei se ascunde planul de scindare a națiunii arabe.

Numeroși cercetători au subliniat în cursul secolului al XX-lea că dialectele nu au reprezentat niciodată și nicăieri o primejdie reală pentru limba literară (*al-fus□h□ā*), în pofida chemării la ele din când în când (*Halifa, Lahağāt II, 603*) și chiar în pofida recurgerii la ele frecvent în mijloacele de informare audiovizuale (*Dubayb, Lahağāt II, 603*). Dar la mijlocul secolului al XX-lea, Aș-Šabibi, președintele Academiei de Limbă Arabă din Bagdad, atrăgea atenția asupra pericolului ca într-o bună zi dialectele să se transforme în limbi independente, iar *al-fus□h□ā* să devină o limbă moartă, așa cum s-a întâmplat în cazul limbii latine. El și-a exprimat în anul 1952 opoziția categorică față de chemările la folosirea dialectelor locale și convingerea că aceste chemări nu vor avea ecou în rândul arabofonilor (*Aș-Šabibi, Lahağāt I, 222*).

Dar la câteva decenii după aceea, a fost declanșată o nouă campanie în favoarea folosirii dialectelor, de data aceasta sub paravanul unor pretexte noi, precum „libertatea opiniei și expresiei”, „reînvierea moștenirii și a culturii populare” sau „încurajarea tineretului progresist”. Unii au pretins că dialectele ar reprezenta limba poporului, în vreme ce *al-fus□h□ā* ar fi limba unei elite intelectuale. În această conjunctură a apărut la începutul anilor optzeci în Liban o încercare de a folosi limba vorbită în presă, precum și în literatură (*‘Adnān al-Hat□ib, Lahağāt II, 389*). Mai mult decât atât, în anul 1984 a fost creat un organism regional al țărilor din zona Golfului – *Markaz at-Turāt aș-Ša‘bi* (Centrul pentru Moștenirea Populară) – care și-a propus ca obiectiv principal promovarea dialectelor. Au răspuns acestor chemări unele mijloace de informare audiovizuale, precum și unele ziare și reviste care au publicat pagini întregi în dialecte (*Halifa, Lahağāt II, 529*).

4.1. Fără îndoială că învățământul joacă rolul cel mai important în procesul de apropiere a limbii vorbite de varianta standard sau cel puțin așa ar trebui să se întâmple. Pe măsură ce se răspândește învățământul de toate gradele, vorbirea oamenilor se apropie de varianta literară; pe măsură ce se extinde rețeaua școlilor primare și secundare, se extinde și sfera limbii culte, iar dialectul vorbit se apropie de limba literară (*al-fus□h□ā*) (*Qlibi, Lahağāt II, 290*). După dobândirea independenței naționale, toate țările arabe au realizat succese importante în dezvoltarea învățământului, dar mai ales acelea care au dispus de resurse financiare necesare acestui scop. Sunt concludente în acest sens exemplele Libiei, Arabiei Saudite și celorlalte țări arabe mici, dar cu resurse imense, din zona Golfului. Astfel, dacă analfabetismul era cvasigeneral în Libia la dobândirea independenței și nu exista nicio școală secundară în această țară, în momentul de față nu mai exista nici un analfabet în rândurile populației sub treizeci de ani,

învățământul general cuprinde băieții, în proporție de 100% și un procent ridicat din fete de vârstă școlară; în 1954 a fost înființată Universitatea din Benghazi, iar la sfârșitul anilor nouăzeci din secolul trecut, existau în Libia 14 universități cu 165.000 de studenți la o populație de 5 – 6 milioane de locuitori (*Hușaym, Lahağāt I, 15*).

În anul 1925 erau înființate în Arabia Saudită primele patru școli primare. Până în anul 1952 numărul lor s-a ridicat la 306 școli. În 1960 nu existau în Arabia Saudită decât 16 școli secundare. În deceniile următoare, rețeaua învățământului de toate gradele s-a extins în mod rapid, cuprinzând aproape toți băieții și un procent însemnat dintre fete. În anul 1954 a fost înființată prima universitate saudită la Ar-Riyad. Apoi numărul colegiilor și universităților din această țară a sporit în mod considerabil (*Al-Qūzi, 2009*). În mod asemănător a evoluat învățământul și în celelalte mici state din zona Golfului, care dispun în momentul de față de o rețea de universități foarte moderne. Dezvoltarea învățământului într-un astfel de ritm a fost însoțită la nivelul limbii de o apropiere considerabilă a dialectelor vorbite în țările respective de limba literară.

Situația a fost mult mai dificilă și a evoluat mult mai lent în țări precum Algeria și Marocul, nevoite să treacă mai întâi prin etapa „arabizării” învățământului francez. În ultimul deceniu, s-a constatat însă un recul în privința învățământului în limba arabă în țări precum Marocul, Arabia Saudită și celelalte state din Peninsula Arabă și chiar în Egipt, ca urmare a apariției unei rețele de școli private și străine. Un alt factor care complică și îngreunează eforturile de însușire a limbii *al-fusḥā* și de apropiere a dialectelor de ea este slaba competență lingvistică a profesorilor de diverse specialități care recurg deseori la dialect în procesul de predare, în loc să facă din fiecare disciplină școlară o oportunitate pentru însușirea variantei literare a limbii arabe.

4.2. La rândul lor, mijloacele de informare – mai întâi presa, apoi radioul și televiziunea – au contribuit în mod esențial pe de o parte la simplificarea limbii clasice, pe de altă parte la apropierea între cele două aspecte ale limbii arabe și la crearea unei arabe medii înțeleasă de toți cititorii, ascultătorii și telespectatorii.

În prima etapă, presa a debutat la începutul secolului al XIX-lea, folosind o limbă încărcată cu *sag‘* (proză rimată și ritmată) și procedee retorice, artificială și greoaie, ce încerca să imite stilul clasic. Evoluțiile au fost destul de lente în sensul simplificării limbii utilizate. Între limba primului ziar egiptean *Al-Waqā‘i‘ al-Misriyya* „Realitățile Egiptene”, apărut în anul 1828 și cea a ziarului *Lisān al-Hāḥāl* „Purtătorul de cuvânt”, apărut după cincizeci de ani (1877) la Beirut, deosebirile sunt neesențiale în privința limbii, dar stilul jurnalistic a început să se simplifice treptat (*As-Samarra‘i, Lahağāt II, 637*). Jurnaliștii au ridicat totodată nivelul limbii vorbite cu numeroase cuvinte și turnuri noi, mijloacele de informare scrise, alături de radio și televiziune, ajungând să producă o adevărată revoluție în domeniul lingvistic și al cunoașterii, extinzând și îmbogățind sfera semantică a cuvintelor.

Presa s-a adresat tuturor păturilor societății, cu deosebire celor de mijloc și de jos, încercând să atragă cât mai mulți dintre cititori. De aceea, ziariștii s-au străduit să simplifice limba pentru a fi înțeleși de aceste pături. La începutul secolului al XX-lea, în Egipt au apărut mai multe partide politice și fiecare dintre ele și-a înființat propria publicație pentru a-și face cunoscute doctrina și obiectivele și a atras în redacție cel puțin unul dintre intelectualii și oamenii de litere vestiți ai vremii, precum Al-Mazini, Taha Husein, Naghib Mahfuz și alții. Acești scriitori, alături de ceilalți membri ai redacțiilor, s-au străduit să simplifice *al-fusḥā* și stilul ei pentru a se face înțeleși. În articolele lor au folosit numeroase cuvinte și expresii din *'āmmiyya*, cizelându-le și introducându-le în tiparele și normele limbii literare. Pe măsura apariției unor ziare și reviste politice, literare, culturale, științifice, religioase, satirice sau de altă natură, limba s-a dezvoltat și

s-a diversificat pentru a răspunde acestor scopuri. Se poate afirma că datorită presei a apărut o nouă variantă a limbii *al-fusḥā*, al cărei nivel se situează între araba standard și variantele colocviale folosite în diversele țări arabe; ea are elocvența celei dintâi și fluența și ușurința celei de a doua, fiind înțeleasă de toată lumea. Fără îndoială că jurnaliștii egipteni s-au situat în avangarda acestui efort, iar datorită faptului că presa egipteană era difuzată în întreaga lume arabă și că orașul Cairo a fost un punct central pe toate itinerarele lumii arabe, se poate afirma că prin aceasta egiptenii au contribuit la răspândirea acestei noi variante simplificate a limbii *al-fusḥā* în toată lumea arabă (*Şawqi Dayf, Lahağāt II, 177*). În plus, spre deosebire de audio-vizual, presa a făcut foarte puțin uz de dialect.

Până spre mijlocul secolului al XX-lea, radioul a devenit principalul instrument de mobilizare a sentimentelor naționale și de orientare a opiniei publice, contribuind totodată la producerea unor noi evoluții în limbă. El s-a adresat atât oamenilor cu diverse niveluri de instrucție cât și analfabeților și a căutat noi modalități de cizelare și simplificare a limbii astfel încât mesajele sale să fie înțelese de toți ascultătorii.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-a generalizat și televiziunea în toate statele arabe, iar mai recent televiziunea prin satelit, televiziunea prin cablu și internetul.

Radioul și televiziunea au continuat eforturile presei, nemaifiind nevoie să parcurgă o etapă, îndelungată pentru descoperirea propriului stil. Limba *al-fusḥā* folosită de ele s-a caracterizat de la început prin simplitate, claritate, concizie, elasticitate, capacitate de penetrare și o relativă corectitudine – și spunem relativă corectitudine – deoarece nivelul limbii folosite de audiovizual se situează sub nivelul limbii presei (*Ba'labakki, Lahağāt II, 513*). Radioul și televiziunea s-au adresat tuturor păturilor sociale și au devenit o forță vitală eficace în domeniile politic, social, economic, religios și cultural. Aceste instituții au avut la rândul lor un rol deosebit în îngustarea faliei dintre

al-fus□*h*□*ā* și ‘*āmmiyya* dar unii cercetători au evidențiat faptul că ponderea emisiunilor în *al-fus*□*h*□*ā* tinde să se restrângă și au insistat ca aceste mijloace de informare să-și amplifice eforturile în scopul generalizării variantei *al-fus*□*h*□*ā* în calitatea ei de limbă unificatoare și unică a națiunii arabe (*Halīfa, Lahaḡāt II, 523*).

Este interesantă ipoteza lansată de un faimos cercetător libanez care apreciază că limba radioului și televiziunii candidează să devină limba vorbită de arabi în viitor, care să-i unească și acestea pentru că lumea o ascultă încontinuu și este tentată să o imite inconștient (*Ba‘labakki, Lahaḡāt II, 518*).

Cercetătorii apreciază aportul audiovizualului la difuzarea și sprijinirea *al-fus*□*h*□*ā* ca limbă a viitorului, dar solicită sporirea eforturilor în această direcție prin alocarea de mai mult spațiu programelor în această variantă. În același timp, ei subliniază și responsabilitatea ce revine autorităților în încurajarea și sponsorizarea acestor eforturi (*Dubayb, Lahaḡāt II, 611*), căci *fus*□*h*□*ā* este singura limbă care poate să iasă din granițele politice ale statelor arabe și să se adreseze maselor din toate zonele lumii arabe, indiferent de gradul de instrucție. O atenție specială trebuie acordată programelor pentru copii. Este interesant experimentul întreprins de Organismul pentru Televiziune al Statelor din Golf Arab care cu circa 30 de ani în urmă a pregătit un set de programe în *al-fus*□*h*□*ā* destinate copiilor, pe care le-au transmis pentru a fi difuzate televiziunilor din Egipt, Siria, Irak, Tunisia și statele din zona Golfului, cu scopul de a cunoaște gradul de receptare al copiilor din aceste țări și de înțelegere a variantei *al-fus*□*h*□*ā*. Rezultatul a fost neașteptat de încurajator: aproape 80% dintre copii le-au urmărit, ceea ce a confirmat faptul că *al-fus*□*h*□*ā* este idiomul corect, înțeles în toate țările arabe (*Al-Basīr, Lahaḡāt II, 45*).

Spațiul emisiunilor radio și TV este însă împărțit între *al-fus*□*h*□*ā* și *al-‘āmmiyya*. *Al-fus*□*h*□*ā* este folosită pretutindeni în buletinele de știri, interviurile literare, culturale și științifice, în teatrul cu subiecte istorice, în seriile străine și filmele de desene animate străine cu subtitrare. Este laudabilă inițiativa canalului *Al-Jazira* care emite din Qatar și transmite în *al-fus*□*h*□*ā* toate buletinele informative, precum și celelalte programe, inclusiv cele destinate copiilor, în care folosește o *fus*□*h*□*ā* simplificată.

Dar pericolul care amenință televiziunile arabe este tendința de a acorda un spațiu din ce în ce mai mare programelor în dialectele locale. Astfel, în dialoguri *al-fus*□*h*□*ā* împarte spațiul cu idiomurile vorbite; în teatrul care abordează subiecte sociale și în cântecele transmise la radio și TV predomină dialectul, ca și în programele de divertisment.

Este interesantă o clasificare mai nuanțată a programelor în funcție de limba folosită de audiovizualul arab în general, întocmită de Munīr al-Ba‘labakki. El distinge trei niveluri ale limbii folosite de acestea: a) *al-luḡa al-fus*□*h*□*ā* a fost folosită de la început de posturile de radio și TV în toate buletinele de știri și, în bună parte în interviurile și discuțiile culturale, programele dedicate

învățământului, întâlnirile cu gânditori și oameni politici, piesele de teatru traduse și arabe cu subiecte istorice; b) *al-luġā al-mutawassit* „limba medie/ de mijloc”, pe care unii au numit-o *luġat as-sihāfa* sau *‘āmmiyyat al-fus*, recomandată a fi folosită în programele de divertisment; c) *al-luġa ad-dāriġa* „limba vorbită” cizelată într-o oarecare măsură și care poate fi cizelată în continuare pentru a răspunde gustului și nivelului ascultătorilor și telespectatorilor, folosită în programele de teatru cu subiecte contemporane. Dintre aceste trei niveluri ar urma să rezulte în mod firesc o limbă unitară cu trecerea timpului (*Ba‘labakki, Lahaġāt II, 519*). Se poate aprecia așadar că mijloacele de comunicare și-au creat o variantă proprie, care se deosebește de limbajele literaturii, poeziei și științei. Ea se concretizează în primul rând prin realism și obiectivitate, prin simplitate, claritate, corectitudine, concizie, elasticitate. În plus limbajul acesta diferă de la un mijloc de comunicare la altul, de la presă, la radio-TV și chiar de la o revistă la alta.

Dar cercetătorii arabi atrag atenția asupra tendințelor recente de invadare asupra tuturor mijloacelor de informare, de către dialectele locale. Încă de la începutul anilor '80 s-a simțit o creștere a ponderii dialectului în toate mijloacele de informare, inclusiv presa (*Hatīb, Lahaġāt II, 384*). Situația a devenit alarmantă mai ales după anul 2000 și lansarea programului referitor la „Noul Orient” și intrarea în procesul de mondializare.

Primejdia care amenință *al-fus* în prezent este orientarea tuturor statelor arabe spre idiomurile locale și încurajarea lor în programele radio și TV. De altfel, radioul egiptean a încurajat de la început un melanj de *al-fus* și al-*‘āmmiyya*, ignorând vocalele finale și folosind numeroase expresii din dialectul caiot. Posturile de radio din celelalte țări arabe au urmat o politică lingvistică asemănătoare (*Halīfa, Lahaġāt II, 527*). Programele de mare audiență folosesc *‘āmmiyya* sub pretextul că ea ar răspunde cel mai bine cerințelor epocii și ar fi apropiată publicului, având capacitatea de a exprima ușor diverse aspecte ale vieții și de a zugrăvi realitatea în mod obiectiv. Televiziunile prin cablu, din Peninsula Arabă mai ales, au declanșat un adevărat război variantei *al-fus* „buzuindu-se pe o armată de ignoranți și invidioși ajunși în poziții de decizie”, ridicând dialectele mai presus de *al-fus* și sprijinind regionalismul îngust și este regretabil că arabii intră în epoca mondializării dezarmați nu numai material dar și spiritual, lipsiți de cea mai importantă armă culturală care-și extrage esența din limba *al-fus* unică – primul pilon al identității (*Dubayb, Lahaġāt II, 599*).

Halīfa (Lahaġāt II, 535) oferă câteva date foarte interesante referitoare la situația programelor TV din Iordania, în care emisiunile în idiomurile vorbite au o pondere de 82%, dar și în celelalte țări arabe aceste programe au o pondere foarte însemnată. Încurajarea idiomurilor vorbite de către mijloacele de informare audiovizuale reprezintă un element esențial al politicilor informaționale și lingvistice din toate țările arabe. Numeroase canale prin satelit și posturile locale de radio adoptă idiomurile vorbite în cadrul unei politici studiate dar nedeclarate

în majoritatea cazurilor. Altfel spus politicile informaționale din patria arabă tind către consolidarea tendințelor regionale – locale, independente de cultura arabă comună.

Fără îndoială că mijloacele de informare scrise și audiovizuale au avut și continuă să aibă o înrâurire profundă asupra folosirii limbii *al-fus*□*h*□*ā*. Ea are un loc în mijloacele de informare pe care nu i-l poate lua în nici un caz *al-‘āmmiyya*. Comparând cu situația anterioară revoluției informaționale, se poate aprecia că situația ei este mult mai bună în prezent. Oricâte reproșuri li s-ar putea aduce mijloacele de informare, atât presei cât și radioului și televiziunii, acestea au avut un rol inestimabil în slujirea limbii *al-fus*□*h*□*ā* și în consolidarea poziției sale, evoluând în pas cu revoluția din domeniul științei și tehnologiei, sporindu-și capacitatea de a transmite, spărgând barierele timpului și spațiului. Concluzia care se degajă este că în presă predomină *al-fus*□*h*□*ā* și că viitorul este al ei (*Ad-Ḍağğāni, Lahağāt, 560*). Mii de cuvinte și expresii frazeologice care fac parte din esența limbii sunt rezultatul activității ziariștilor și inventivității lor, fie prin traducere din limbile străine, fie prin folosirea metaforei, fie spontan cu respectarea regulilor de funcționare a limbii, prin derivare, arabizare, compunere, etc.

Starea limbii presei îndeosebi s-a ameliorat considerabil în ultimele decenii și ca urmare a ridicării nivelului cititorilor către *al-fus*□*h*□*ā* și ca urmare a dezvoltării învățământului.

4.4. Atitudinea scriitorilor față de limbă este un alt aspect esențial de care trebuie ținut seama atunci când vorbim despre relația dintre *al-fus*□*h*□*ā* și *al-‘āmmiyya*, având în vedere impactul operelor literare asupra cititorilor arabi. Această atitudine a fost diferită de la un gen literar la altul și într-o oarecare măsură, de la o țară la alta și de la un moment la altul. Această chestiune s-a pus de la început cu acuitate, îndeosebi pentru lucrările dramatice destinate a fi reprezentate mai întâi în fața publicului, apoi și prin intermediul radioului și televiziunii, ca și pentru limba filmului, având în vedere că atât arta teatrală cât și filmul s-au adresat unui public foarte larg, unor receptori cu niveluri lingvistice și intelectuale foarte diferite. De aceea, dramaturgii s-au aflat în fața unei mari dileme: să scrie în dialect pentru a fi înțeleși de toată lumea sau în limba literară (*al-fus*□*h*□*ā*), riscând astfel ca opera lor să fie înțeleasă de un public mult mai limitat.

Trebuie remarcat de la bun început că a existat un consens – exprimat sau neexprimat – în ceea ce privește folosirea limbii *al-fus*□*h*□*ā* în lucrările dramatice originale cu subiecte istorice și în lucrările dramatice traduse din alte limbi. Ah□mad Ṣawqī (1868 – 1932), unul din autorii egipteni și arabi cei mai de seamă din perioada de început a dramaturgiei arabe, a introdus în literatura arabă și în teatrul arab drama în versuri, împrumutată din Occident, voind prin aceasta să se opună curentului, oarecum la modă, de folosire a dialectului în teatrul egiptean și s-a constatat că el a reușit extraordinar în acest efort, cele cinci piese

ample cu subiecte istorice scrise între 1927 – 1932 răspunzând sentimentelor naționale ale tinerilor în mod special și bucurându-se de un mare succes. Exemplul său a fost urmat de alți câțiva dramaturgi din generațiile care au urmat.

Doi mari dramaturgi din generația următoare – egiptenii Tawfīq al-Hakīm inițiator al absurdului în dramaturgia arabă și Mahmūd Taymūr – au adoptat atitudini diferite față de limba lucrărilor dramatice originale. În lucrările cu subiecte istorice, atât Tawfīq al-Hakīm în cele două mari lucrări care se încadrează în teatrul filozofic sau teatrul de idei - *Ahl al-Kahf* și *Şahrazād* -, cât și Mahmūd Taymūr în cele câteva piese cu subiecte istorice, au utilizat varianta *al-fusḥā*, dar aceste lucrări au fost considerate mai potrivite pentru lectură decât pentru reprezentarea pe scenă, după insuccesul pe scenă al piesei *Ahl al-Kahf* în anul 1933. Dar amândoi au folosit dialectul în piesele cu subiecte sociale destinate reprezentării. Farah Antūn din prima generație, de pildă, a folosit *al-fusḥā* pentru personajele aparținând claselor înalte, dialectul pentru personajele din păturile de jos și nu al treilea nivel, numit de el *fusḥā muḥaffafa* „fusḥā ușurată/ simplificată” pentru personajele feminine. Nu au lipsit nici experimentele. Mahmūd Taymūr, de pildă, a redactat piesa *Al-Mahba' raqm* ۱۳ în două variante – una în *al-fusḥā* destinată lecturii și alta în dialect destinată reprezentării. Tawfīq al-Hakīm a redactat piesa *As-Safqa* „Tranzacția” (1956) într-o *fusḥā* simplificată și apoi a rescris-o în dialect în urma succesului înregistrat pe scenă cu piesa *Al-Aydī an-nā'ima* „Mâinile delicate” retranscrisă și ea pentru reprezentare.

‘Abd ar-Rahman aš-Şarqāwi și Sālāh ‘Abd as-Sabūr după mijlocul secolului al XX-lea au scris fiecare dintre ei câteva piese în vers liber și au apărut numeroși dramaturgi tineri, dintre care doar puțini au preferat *al-fusḥā* în piesele cu subiecte istorice, orientarea care a folosit dialectul fiind predominantă.

S-a conturat o tendință, începând cu Tawfīq al-Hakīm, de a crea o „a treia limbă”, situată între *al-fusḥā* și *al-‘āmmiyya* pentru operele dramatice. În piesele *As-Safqa* „Tranzacția” și *Al-Wartā* „Situatia critică”, Tawfīq al-Hakīm dă cuvintelor din *al-fusḥā* o alură dialectală, îndeosebi în privința foneticii. Datorită acestei inovații, diferențele dintre *al-fusḥā* și *al-‘āmmiyya* s-au redus treptat, în direcția apariției unei *fusḥā* a dramaturgiei înțeleasă de toată lumea. „Prin aceasta dramaturgii vor îndeplini un rol asemănător cu cel pe care l-au jucat jurnaliștii, care au impus o *fusḥā sūḥufiyya mubassatā*, „o *fusḥā* jurnalistică simplificată”, înțeleasă de masele de cititori arabi” (*Şawqi Dāyf, Lahağāt I, 737*).

Mahmūd Taymūr, la rândul său, s-a plasat pe o poziție apropiată, chemând în articolele sale teoretice la folosirea în dialog a unor cuvinte dialectale care i s-au părut a fi mult mai expresive pentru caracterizarea personajelor și a situațiilor, după cum a preferat folosirea elementelor dialectale în locul cuvintelor împrumutate din alte limbi (*Mahmūd Taymūr, Lahağāt I, 379*). Orientalistul englez Gibb sublinia și el că „în teatrul istoric nu mai este nevoie de justificarea

folosirii limbii literare, însă în teatrul realist contemporan folosirea ei avea un caracter artificial care tindea să distrugă efectul dramatic” (*E. I. I, 618*).

Dar trebuie remarcat faptul că și atunci când au recurs la dialect în dialog, scriitorii arabi contemporani l-au ridicat în general spre *al-fusḥā*, folosind de fapt un idiom de mijloc între *al-‘āmmiyya* și *al-fusḥā* (*lahḡa wustā bayna al-‘āmmiyya wa-l-fusḥā*).

Atitudinea față de limba lucrărilor de teatru în alte țări arabe în care a apărut o tradiție dramatică (Liban, Siria, Irak, Maroc, Algeria, Tunisia) a evoluat într-un mod asemănător, dar oamenii de teatru arabi au convenit cu ocazia colocviului dedicat „Problemelor textului dramatic în țările arabe”, care a avut loc la Damasc între 12 – 14 mai 1977 cu ocazia Festivalului dramaturgiei, să recomande utilizarea variantei literare (*al-fusḥā*) în lucrările dramatice în general, chiar dacă au fost exprimate și unele rezerve față de această recomandare.

Filmul arab, la rândul său, s-a bazat în bună măsură pe dialect și este vorba în primul rând de dialectul egiptean, căci Egiptul a fost cel mai mare și cel mai vechi producător de filme din lumea arabă, iar dialectul egiptean a devenit cunoscut în întreaga lume arabă în bună măsură grație cinematografiiei.

În ceea ce privește proza beletristică – romanul și nuvela – problema limbii nu s-a pus decât în legătură cu dialogul. Unii prozatori au recurs la dialect pentru dialog sub pretextul asigurării unui caracter realist operelor lor și al individualizării personajelor. Așa au fost tentați să procedeze și Mahḡmūd Taymūr și Tawfiq al-Hakīm în primele lor lucrări în proză, dar foarte curând au respins această tentație, folosind în scrierile ulterioare doar *al-fusḥā*. Mai mult decât atât, Mahḡmūd Taymūr a devenit un adversar declarat al utilizării dialectului și a folosit numai limba literară (*al-fusḥā*) în întreaga sa creație ulterioară. El afirma că o operă literară care vrea să reziste vremii trebuie să răspundă unui criteriu esențial al culturii arabe – exprimarea în *al-fusḥā* care este limba culturii naționale în toate țările arabe (*Mahḡmūd Taymūr, Lahaḡāt I, 715*).

Au existat și mai există și astăzi scriitori care din motive obscure preferă să își redacteze operele în proză integral în dialect, mai ales în Egipt și în Liban. Acești scriitori reprezintă excepții ciudate în peisajul literar arab și se autocondamnă „la izolare și la necunoaștere” din cauza dificultăților decurgând din înțelegerea textelor lor în celelalte țări arabe și din încercările de traducere a lor în alte limbi.

Dar marii prozatori arabi încă din prima generație, începând cu Taha Husayn, Muḡammad Husayn Haykal și Ibrahim al-Māzini și până la Naghib Mahḡfuz și generația de după el, au rezolvat cu mult succes problema limbii, în sensul că au scris exclusiv în limba literară (*al-fusḥā*) și acolo unde a fost cazul au îmbrăcat unele expresii dialectale în veșmântul și stilul specific variantei *al-fusḥā* prin procedeul menționat deja, numit *tafsḥ al-‘āmmiyya*. Naghib Mahḡfuz în mod particular și-a redactat întreaga creație - inclusiv

dialogul - în *al-fusḥā*, chiar dacă se recunosc în ea numeroase expresii dialectale cizelate și turnate în normele acesteia. La fel au procedat marii romancieri și nuveliști din toate celelalte țări arabe care au stăpânit perfect limba literară (*al-fusḥā*) și i-au înțeles menirea de instrument al comunicării comun tuturor țărilor arabe.

Vorbind despre poezie, se constată că ea a rămas cel mai puternic cantonată în granițele limbii *al-fusḥā*, la această situație contribuind neîndoiește și existența unei bogate tradiții poetice milenare, dar se constată că și limba ei este mult simplificată și modernizată, apropiindu-se de *al-fusḥā* contemporană.

4.5. Arta oratorică

Arta oratorică a fost încă din antichitatea arabă un instrument important în impunerea variantei standard a limbii arabe, atât prin discursul religios sub forma predicii de vineri, de mare impact, cât și prin discursul politic cultivat dintr-o perioadă foarte timpurie de către comandanții militari, califi și guvernatorii locali. Desigur, discursul politic în perioada modernă a căpătat altă menire, dar el continuă să fie până azi un exercițiu lingvistic și retoric important cu repercusiuni asupra limbii în general. În acest domeniu se constată o înflorire a artei oratorice de diverse niveluri și ea, începând de la discursurile șefilor de state și ajungând până la discursul liderilor politici și sindicali locali. Pretutindeni, oratorii sunt considerați modele de urmat de către ascultători. De aceea, se constată că ei acordă un interes deosebit alegerii unei expresii cât mai percutante, dar nivelul limbii folosite depinde de foarte mulți factori, între care probabil cei mai importanți sunt nivelul pregătirii intelectuale a oratorilor și nivelul publicului căruia ei i se adresează. Sunt cunoscute în întreaga lume arabă ca exemple de limbă cizelată, discursurile unor mari lideri politici și gânditori precum Sa'd Zagh'lul și Salāma Mūsa. Dar mai aproape de zilele noastre, mai ales în a doua jumătate a secolului al XX-lea toți conducătorii politici arabi au exersat arta discursului cu șanse mai mari sau mai mici de succes. Discursul oficial este unul care are cel mai puternic impact în mijloacele de informare moderne. Desigur, există diferențe între discursul scris și cel oral sau improvizat, cel scris fiind pregătit de un specialist sau chiar mai mulți, revizuit și eventual vocalizat, pe când cel improvizat este rostit de obicei în *'āmmiyya* sau într-un amestec de *fusḥā* și *'āmmiyya*, în funcție de situație și de auditoriu, de multe ori alternând cele două niveluri.

La rândul ei, limba folosită în adunările publice este un alt factor care pune în evidență tendința de creare a unei noi limbi înțeleasă de toată lumea, dar totodată și cizelată în grade diferite. Ea conține numeroase formule și șabloane care au făcut-o mai flexibilă și mai expresivă fără a-i slăbi vitalitatea. Este o limbă care renunță la *'i'rāb*, dar care este inteligibilă și pentru cei din alte țări, inspirându-se din limba mijloacelor de informare și contribuind la impunerea ei (*Qlibi, Lahaḡāt II, 290*).

4.6. Rolul Academiiilor de Limbă și al altor instituții în apropierea dialectelor de *al-fusḥā*.

Simțindu-se nevoia protejării limbii arabe, pornindu-se de la exemplul cel mai vizibil, cel al cuvintelor străine care au invadat limba arabă la începutul perioadei moderne, au fost create în prima jumătate a secolului al XX-lea una după alta: المجمع العلمي العربي „Academia Arabă de Științe din Damasc” (1919); المجمع الملكي للغة العربية „Academia Regală de Limbă Arabă din Cairo” (1932); المجمع العلمي العراقي „Academia Irakiană de Științe” (1947). Toate acestea au avut un rol esențial în crearea unor terminologii moderne pentru toate domeniile vieții materiale și spirituale, dar și în procesul de reglementare a relației dintre *al-fus*□*h*□*ā* și *al-‘āmmiyya* și de apropiere între cele două aspecte. Impunerea variantei *al-fus*□*h*□*ā*, atât în scriere cât și în vorbire, s-a numărat printre obiectivele principale menționate într-unul din primele documente emise de Academia din Damasc (*Halifa, Lahağāt I, 307*). Academia din Cairo la rândul său, nu numai că a înscris în mai multe rânduri printre obiectivele sale studierea dialectelor în serviciul variantei *al-fus*□*h*□*ā* și al cercetării științifice, dar a întreprins numeroase măsuri practice în această direcție.

Academia din Cairo a acordat atenție permanentă celor două aspecte ale limbii, dedicând câteva congrese anuale relației dintre ele și urmărind în permanență apropierea idiomurilor vorbite de *al-fus*□*h*□*ā*. Astfel, congresul ALAC din 1999 a avut ca temă centrală *Al-fus*□*h*□*ā wa-l-‘āmmiyya*, în cadrul congresului din aprilie 2009 au fost prezentate numeroase comunicări referitoare la situația limbii arabe, sfidările și dificultățile pe care le întâmpină studierea ei.

ALAC a recomandat, de asemenea, în mod repetat instituțiilor de învățământ și științifice, editurilor, presei folosirea exclusivă a variantei *al-fus*□*h*□*ā*. Ea a creat încă prin textul de constituire o comisie specială pentru studierea dialectelor, care a prezentat mai multe inițiative privind folosirea cuvintelor dialectale în varianta *al-fus*□*h*□*ā* și înregistrarea vocabularului dialectal în dicționare și atlase lingvistice.

Academia Regală de Științe din Maroc, înființată în 1980, a menționat în actul său de constituire necesitatea apărării limbii arabe și corectitudinii ei. Comisia pentru Limba Arabă a Academiei depune în permanență eforturi pentru realizarea acestui obiectiv în cooperare cu responsabilii din mass-media, instituțiile de învățământ și mișcarea de traducere.

Au fost înființate și alte instituții care și-au propus dezvoltarea și impunerea limbii literare *al-fus*□*h*□*ā* și studierea dialectelor: în Maroc funcționează Biroul de Coordonare a Arabizării care editează dicționare și revista *Al-Lisan al-‘Arabi*; la Khartum funcționează un institut care se ocupă de studierea și difuzarea limbii arabe în afara granițelor lumii arabe; Asociația Egipteană pentru Arabizarea Științelor a ajuns la cel de al 15-lea congres anual.

5. Concluzii:

Existența unei limbi scrise uniforme, în toate țările arabe, din Irak și până în Maroc, este un fapt de o importanță morală și practică considerabilă pentru popoarele arabe.

Dar numeroși intelectuali arabi de seamă au insistat asupra elaborării unei legislații corespunzătoare pentru protejarea și impunerea folosirii variantei *al-fus*□*h*□*ā* în toate instituțiile arabe. Este un paradox că toate constituțiile statelor arabe stipulează că araba este limba oficială, dar conducătorii și autoritățile lor nu întreprind nimic pentru aplicarea acestui articol (*D*□*ubayb*, *Lahağūt II*, 612). Același cercetător saudit, fost rector al Universității din Ar-Riyad, pune aceste situații pe seama neînțelegerii de către cei care iau decizii a importanței variantei *al-fus*□*h*□*ā* ca limbă a întregii națiuni arabe și pe seama incapacității lor de a vedea locul ei între limbile lumii de astăzi.

Se poate afirma că în diglosia arabă a existat o dinamică încă din antichitatea preislamică, adică atunci când peste toate dialectele locale s-a impus limba arabă literară (*al-‘arabiyya al-fus*□*h*□*ā*) – o variantă standard care o dată cu apariția Islamului s-a suprapus în linii generale dialectului tribului Qurayș.

Cu toate că formarea dialectelor vorbite până în momentul de față în țările arabe și momentul apariției lor sunt considerate în bună măsură obscure, acceptând ipoteza cea mai plauzibilă – aceea a conturării lor în perioada expansiunii arabe – devine evident că în lumina acesteia ele au o existență de aproximativ 1300 de ani. Dar în toată această perioadă au continuat să se modifice în funcție de diverși factori de ordin istoric, cultural și lingvistic. *Al-fus*□*h*□*ā* a fost în tot acest răstimp varianta standard sau literară a limbii arabe. În vreme ce idiomurile vorbite s-au apropiat ori s-au îndepărtat de ea într-un moment sau altul, *al-fus*□*h*□*ā* a fost foarte stabilă îndeosebi în privința foneticii și structurii gramaticale.

În perioada modernă au apărut o serie de factori noi care au favorizat apropierea dialectelor vorbite de limba literară. În primul rând este vorba de mijloacele de informare, începând cu presa, trecând prin audiovizual și ajungând până la internet. Apoi este vorba de învățământ care a cunoscut o dezvoltare considerabilă și a contribuit la creșterea gradului general de instrucție al arabofonilor. La această apropiere a contribuit în bună măsură și limba folosită de scriitori în operele lor și de oratori în discursurile rostite în diverse ocazii. În sfârșit se cuvine să subliniem și rolul instituțiilor academice și lingvistice arabe. Se poate afirma că asistăm la o apropiere din ce în ce mai intensă între cele două variante, în pofida unor oscilații trecătoare, ne semnificative, și că *al-fus*□*h*□*ā*, modernizată și simplificată, cu un vocabular variat și adecvat, tinde să se impună și se va impune într-un viitor nu prea îndepărtat și ca limbă vorbită.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. *Encyclopédie de l'Islam, nouvelle édition*, Leyde – E. J. Brill, Paris - G. - P. Maisonneuve, Max Blesson, Tome I, 1960, articolul 'Arabiyya, p.579–662 (citată E.I.I).
2. Al-Badrawi Zāhrah (Egipt), *Izdiwāğiyyat al-luğa wa-daruratu rasmi siyāsatin luğawiyya*, în *Lahağāt II*, p. 226 – 254.
3. Al-Basīr, Abd ar-Razzāq, *Bayna al-‘āmmiyya wa-l-fusḥā*, *Lahağāt II*, p.39–47.
4. Ba‘labakki, Munīr (Liban), *Al-‘I‘lām wa-l-luğa al-‘i‘lāmiyya*, în *Lahağāt II*, p. 490 – 519.
5. At-Tāzi, ‘Abd al-Hādi (Maroc), *Ihtimām al-mağariba bi-t-ta‘līf hawla al-‘āmmiyy wa-l-fasīḥ*, în *Lahağāt I*, p.71 – 87.
6. At-Tuwayğirī, ‘Abd al-‘Azīz ben ‘Uṭmān (Arabia Saudită), *Luğat al-‘i‘lām wa-‘ātāru-hā al-ğābiyya fī tahqīq al-mazīd min at-tanmiya al-luğawiyya*, în *Lahağāt II*, p. 749 – 761.
7. Ḥalīfa, ‘Abd al-Karim (Iordania), *Al-‘Arabiyya al-fusḥā bayna lahağāti-ha wa-‘āmmiyyāti-ha al-muḥtalifa*, în *Lahağāt II*, p. 305 – 311.
8. Ḥalīfa, ‘Abd al-Karim (Iordania), *Al-‘Arabiyya al-fusḥā wa-l-‘āmmiyya fī al-‘idā‘a wa-t-tīfāz*, în *Lahağāt II*, p. 520 – 537.
9. Ḥuṣaym, Ali Fahmi (Libia), *Al-‘Āmmiyya al-lībiyya min fusḥā tadarrağat ‘ilā dāriğa tafasḥahat*, în *Lahağāt I*, p. 10 – 33.
10. Dobrișan, Nicolae și Kabbara, Teodora, *Situația lingvistică arabă actuală în opinia cercetătorilor arabi*, în Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, seria Științele Limbii și Literaturii și Didactica Predării, 2008.
11. Dobrișan, Nicolae (România), *Al-luğa al-‘arabiyya wa-t-taqāfa al-‘isāniyya al-mu‘āsira*, în volumul *Al-‘Īd al-māsiyy li-Mağma‘ al-Luğa al-‘Arabiyya bi-l-Qāhira*, Cairo, 2008, p. 189 – 213.
12. Dobrișan, Nicolae, *Turuq tanmiyat wa-tahdīt matn al-luğa al-‘arabiyya fī al-‘asr al-hādīt*, în Mahmūd Fawzi al-Manawi, *At-Ta‘rīb wa-t-tağrīb*, Markaz al-Ahram li-l-Tarğama wa-n-Nașr, Cairo, 2005, p.143–144 și în Revista Academiei de Limba Arabă din Cairo (în continuare va fi menționată prin inițialele RALAC), vol.102, 2004, p.185–206.
13. Dobrișan, Nicolae, *Al-Mudāf wa-l-mudāf ‘ilayhi and genitive exponents în Arabic Dialects*, în Romano-Arabica, III, 2003. p. 65-80.
14. Ad-Dağğāni, ‘Ahmad Sīdqi (Palestina), *Al-Fusḥā wa-l-‘āmmiyya fī wasā‘il al-‘i‘lām*, în *Lahağāt II*, p. 555 – 565.
15. As-Samarrā‘i, Ibrāhīm (Irak), *Fī luğat al-‘i‘lām*, în *Lahağāt II*, p.636–665.
16. Aș-Šabībī, Muḥammad Redā (Irak), *Bayna al-fusḥā wa-lahağāti-ha*, în *Lahağāt II*, p. 3 – 11.

17. Aš-Šabībī, Muhammad Reda (Irak), *Balbat al-lahağāt*, în *Lahağāt I*, p. 209 – 224.
18. Šarbatov, Grigori (Rusia), *Ba'du hasā'is luğati al-muḥātāba bayna al-luğati al-fuḥā wa-lahağāti fī al-ālam al-‘arabi*, în *Lahağāt I*, p. 296 – 302.
19. Šawqi, Dāyf (Egipt), *Al-‘Āmmiyya fuḥā muḥarrafa*, în *Lahağāt I*, p.283–295.
20. Šawqi, Dāyf, *Al-fuḥā al-mu‘āsira*, în *Lahağāt II*, p. 141 – 150.
21. Šawqi, Dāyf, *Luğat al-masrah bayna al-‘āmmiyya wa-l-fuḥā*, în *Lahağāt I*, p. 721 – 737.
22. Šawqi, Dāyf, *Izdihār al-fuḥā fī al-qarn al-‘īsrīn*, în *Lahağāt I*, p.165–179.
23. Šawqi, Dāyf, *Bayna al-fuḥā wa-l-‘āmmiyya al-misriyya*, în *Lahağāt II*, p. 151 – 164.
24. Ad-Dubayd, Ahmad ben Muhammad (Arabia Sauditā), *Al-Luğā al-‘arabiyya wa-l-‘i‘lām: al-wāqi‘ wa-l-ma‘mūl*, în *Lahağāt II*, p. 598 – 613.
25. At-Tāyyib, ‘Abd Allah (Sudan), *Al-Luğā al-‘arabiyya al-mu‘āsira*, în *Lahağāt II*, p. 267 – 271.
26. ‘Adnān al-Ḥatīb (Siria), *Luğat as-sihāfa fī bilād aš-Šām*, în *Lahağāt II*, p. 376 – 396.
27. Al-Qaradāwi, Yusuf (Qatar), *Al-Luğat al-fuḥā wa-l-‘i‘lām*, în *Lahağāt II*, p. 725 – 748.
28. Qlibi, aš-Šadili (Tunisia), *Bayna al-luğā al-‘āmmiyya wa-l-lisan al-mudawwan*, în *Lahağāt II*, p. 281 – 295.
29. Al-Qūzi, ‘Iwad ben Ḥamd (Arabia Sauditā), *Bidāyāt at-tā‘līm bi Bilād al-Haramayn*, ALAC, 2009.
30. Mağma‘ al-Luğā al-‘Arabiyya, *Al-Lahağāt al-‘arabiyya, al-Fuḥā wa-l-‘āmmiyya*, vol. I, 738 p., vol. II, 776 p., Cairo, 2006 (citată *Lahağāt I / II*).
31. Mağma‘ al-Luğā al-‘Arabiyya, *Al-‘Īd al-māsī li- Mağma‘ al-Luğā al-‘Arabiyya bi-l-Qāhira*, Cairo, 2007, 336 p.
32. Al-Manawī, Mahmūd Fawzī (Egipt), *At-Ta‘rīb wa-t-tağrīb*, Markaz al-Ahrām li-t-tarğama wa-n-našr, Cairo, 2005, 252 p.
33. Mahmūd Taymūr (Egipt), *Sultān al-luğā al-‘arabiyya*, în *Lahağāt II*, p.12–28.
34. Mahmūd Taymūr, *Al-‘āmmiyya wa-l-fuḥā*, în *Lahağāt I*, p. 353 – 379.
35. Mahmūd Taymūr, *Luğat al-qisāṣ*, în *Lahağāt I*, p. 705 – 715.
36. Mahmūd Ḥāfīz (Egipt), *Kalimāt-i ma‘a-l-ḥālidīn*, ALAC, Cairo, 2006, 254 p.
37. Al-Muqālīh, Abd al-‘Azīz Sālih (Yemen), *Wasa‘il al-‘i‘lām wa-l-fuḥā al-mu‘āsira*, în *Lahağāt II*, p. 666 – 689.

38. **Nallino, Carlo** (Italia), *Al- Lahaġāt*, în *Lahaġāt I*, p. 207 – 210.
39. **Versteegh, Kees** (Olanda), *Pidginization and Creolization: the case of Arabic*, Amsterdam/ Philadelphia, 1984 (citat Versteegh).

UN CĂLĂTOR SPRE STAȚIA “TERMINUS”

Conf. dr. Gabriela LUPCHIAN

Un călător, pe durata călătoriei, este martorul unor evenimente istorice. În calitate de martor, are menirea de a mărturisi ceea ce a trăit.

Călătorul este cuvântul latinesc "armarium" și stația "terminus" este satul Drăușeni (Draus) din Județul Brașov.

Orice studiu al vocabularului unei limbi din punct de vedere diacronic este inclus în sfera sociolingvisticii. Afirmările noastre se bazează, în mod permanent, pe corelația indisolubilă dintre istoria limbii și istoria societății. Acesta este cadrul general cunoscut și unanim acceptat în care vom include o problemă de istorie a unui cuvânt.

Sunt 8 secole de când pe teritoriul Transilvaniei s-au așezat, venind din Occident, grupuri de coloniști de origine germană și nu numai.

Aduși aici din rațiuni în primul rând strategice, ca pavăză, la trecătorile munților, împotriva infiltrațiilor devastatoare ale ultimelor valuri din marea migrație mongolă, ei și-au construit o civilizație proprie, pornită din fondul de tradiții ancestrale pe care le-au adus cu ei din regiunile de baștină. Populația "săsească" a constituit, prin cele mai înaintate aspirații ale ei, animate de un generos umanism, un factor important de civilizație și progres.

După limbă și neam cei mai mulți dintre coloniști erau franconi din regiunea, Rhin-Mosela, flamanzi și valoni¹ din ținuturile vest-renane și anume: Flandra, Brabant și Luxemburg, alții originari din Renania-Palatina, din Franconia de astăzi, Turingia și Bavaria.

Numai un foarte mic grup de coloniști au fost originari din Saxonia - fapt confirmat de cercetările dialectologice. Coloniștii erau numiți în documentele secolului al XIII-lea, ale cancelariei curții regale maghiare cu un cuvânt colectiv uzual pentru germani pe acea vreme: SAXONES, denumire pe care ulterior coloniștii înșiși au adoptat-o.

Documentele papale ale secolelor al XII și al XIII-lea îi numesc deobicei, TEUTONICII, mai rar HOSPITES FLANDRENSES (oaspeți din Flandra), dar toate denumirile se referă la aceeași populație săsească.

Făcând abstracție de primii HOSPITES REGNI, (în traducere liberă: primii oaspeți germani ai principatului Transilvaniei) care s-au așezat la granița de vest a teritoriului colonizat ulterior de sași în sudul Transilvaniei, stabilindu-se, poate deja în secolul al XI-lea în localitățile Cricău, Ighiu -lângă Alba-Iulia - și Romoș lângă Orăștie, primele grupuri mai mari, convoiul principal al coloniștilor a sosit ca urmare a acordului cu regele Geza II al Ungariei (1141-1162) care în schimbul

¹ Facem o precizare demnă de luat în considerare și anume, că valonii erau vorbitori ai dialectului langue d'oïl.

unor avantaje funciare, le cerea să apere granițele de sud ale Transilvaniei și să ridice starea economică a provinciei.

Astfel, pe la mijlocul secolului al XII-lea s-a colonizat îngusta fâșie de teren la nord de munții Sebeș, de râurile Cibin și Olt, între punctele limită Orăștie, DRĂUȘENI, Țara veche atribuită coloniștilor în 1224 de regele Andrei II al Ungariei prin privilegiul numit *Andreanum*.

În acest prim document referitor la istoria sașilor se pomenește de DRĂUȘENI (*terra Daraus*), ca punct estic de graniță al teritoriului acordat coloniștilor, situat la 18 km nord-est de Rupea (Reps), în valea Homorodului, făcând parte din scaunul Rupei, mărginind la est Provincia Sibiului. De aceea poate, în mijlocul acestui sat se înalță una dintre cele mai impozante, armonioase și împodobite bazilice a unei așezări săsești.

Detaliile arhitecturale ale acestei bazilici construite la sfârșitul secolului al XIII-lea aparțin repertoriului de forme al șantierelor cisterciene din Transilvania.

Goticul timpuriu burgund a pătruns în Transilvania la o sută de ani după ce se impusese în patria sa franceză, adus de călugării Ordinului Cistercian care au întemeiat atât la Cârța, pe Olt în țara Valahilor, cât și la DRĂUȘENI, bazilici renumite.

Ordinul cistercienilor a fost întemeiat în 1098 și a luat o frumoasă dezvoltare în timpul vieții Sfântului Bernard (1090-1153). Cistercienii au fost călugări arhitecți renumiți în întreaga Europă, lor li se datorează, de altfel, stilul gotic în Spania.

În bazilica de la DRĂUȘENI s-a păstrat până la cel de al doilea război mondial una din cele două spade (spada de două mâini) care mai pot fi văzute pe stema orașului Sibiu; atât de mare importanță s-a acordat acestei bazilici.¹

Acești călugări cistercieni, iscușiți meșteri în ridicarea unor biserici monumentale erau în majoritate originari din Burgundia, din împrejurimile Dijon-

¹ Fabritius Dancu, Iuliana „Spazierung durch Alt- Hermannstadt” Sibiu, 1983.

„Die gekreuzten Schwerter in Stadtwappen erinnern an die Sage von der Gründung Hermannstadts, I”.

Das seinen Namen einem Anführer des Einwandererzuges des späteren Siebenbürger Sachsen verdanken soll. Auf der Anhöhe über der Zibinsebene angelangt – wo sich heute die Oberstadt ausbreitet – beschlossen die „*hospites flandrenses et teutonici*” (die flandrischen und deutschen Gäste, die Mitte des 12. Jahrhunderts in Siebenbürgen anzusiedeln) hier ihre erste Niederlassung zu gründen. Die günstige Lage des Senke, im Norden vom Zibinfluss begrenzt, im Süden von einer Bodenwelle geschützt, gegen Westen.

Vom Halbkreis bewaldeter Rücken des Zibingebirges umschlossen, mag sie dazu bewegen haben. Zwei Anführer der Einwandererzuges ihre Schwerter in die Erde, so dass sich ihre Klängen überkreuzten.

Alle Führer des einwandererzuges schwören sodann auf die gekreuzten Schwerter, dass sie dieses Land bis zum letzten Blutstropfen verteidigen wollten. Die weiterziehenden Gruppen nahmen die beiden Schwerter mit, die an den Endpunkten des von Sachsen besiedelten Königsboden aufbewahrt wurden: Broos im Westen, Draas im Osten. Das Draaser Zweihandschwert, stand bis zweiten Weltkrieg in Chor der Basilika”.

ului și vorbeau «la langue d'oïl». Cunoștințele lor în domeniul construirii de bazilici au fost repede răspândite în întreaga Transilvanie.

Foarte aproape de satul Drăușeni, la câțiva kilometri se găsește comuna Cața. Denumirea germană Katzendorf a fost adusă de coloniști din țara lor de origine, deoarece lângă Bernkastel, pe Mosela exista un Katzenloch, în Efel un Katzenburg, în districtul Trier un Katzenmühle, în zona Rinului mijlociu un Katzenbach și Katzenhof, ultimul purtându-l și o localitate din Luxemburg.¹

Ambele teze indică originea franconă, din regiunea Moselei, a denumirii Katzendorf.

În cele două localități Drăușeni (germ.Draus) și Cața (germ.Katzendorf) am întâlnit în limba germană și în limba română, vorbită de locuitorii sași și respectiv români, două cuvinte asemănătoare care desemnau un mic dulap, de colț, din lemn pictat.

Un călător spre stația "terminus": Este vorba despre regionalismul românesc armăroi, cu variantele armaroi și armar; cât și despre almera, cu variantele armera și armeroi din dialectul săsesc specific celor două localități.

Armăroi cu toate variantele românești și săsești desemnează un mic dulap în perete, de obicei de colț, unde se păstrează obiecte de valoare.

Vom analiza, în cele ce urmează, explicațiile date de dicționare în privința etimologiei acestor termeni.

Astfel Dicționarul Academiei DLR - seria veche - consemnează:

Armar s.a. *Armoire, buffet, placard*. – (În Transilv.) Dulap în care se păstrează haine sau vase. *Almariu* sau *armariu* = "armarium, abacium, scrinium; ...der Schrank, Kasten". LB. *Almar* = "un dulap în care se țin vase mai scumpe de lut sau sticlă". FRÂNCU-CANDREA, M. 97. = *Almar* = "dulap" (Sălăgiu). VAIDA. *Armariu* = "dulap pentru vase" (Zagra, lângă Năsăud). Com. CORBU. *M'au așezat în case foarte împodobite cu armariuri, cu teeare, scafa și glida de argint*. ȘINCAI, HR. III, 48/18. *Armariu..., scaune..., o ladă de car...* INVENTAR (a. 1811, Hațeg), ap. IORGA, S.D. XIII, 227. *Bagă-mă, Doamne'n potică, Să-mi ieu gură de-o groșiță, Iar mă bagă în almariu, Să-mi ieu gură de-un grițariu*. POP. (Transilv.), ap. HEM. 904. *Are baba un cazan Cu taleri și gălbinei, Rămași de la moșii mei, Și'n armar salbă frumoasă Chiar de când eream mireasă*. (Banat). RETEGANUL, TR. 38/18. *Un armariu, prin ale cărui sticle se vedeau o mulțime de ciubuce de antep și de iasomie*. FILIMON, C. I, 603. (deoarece în România cuvântul nu e întrebuințat, în exemplul acesta avem, poate, o românizare a franc. "armoire"). [Și: *armariu*. Cu disimulare, sau sub influența cuvântului maghiar, și: **armar(iu)**.]

¹ Daniel Hager afirmă (în *Blätter für Geist, Gemut und Vaterlandskunde* - 14 III 1839) că denumirea originară a localității ar fi fost Kattendorf, așezarea fiind o veche colonie a imigranților din Hessa. Locuitorii din Hessa sunt descendenții unui trib german numit Katten sau Chatten, din teritoriul Fulda-Lahn, ce a aparținut mai târziu tribului franconilor. Schimbarea vocabulei Katte în săsescul Katz s-a petrecut în Transilvania.

-Din lat. **armarium**: vejl. *armir*, *armar*, ital. *armadio*, fr. *armoire* (v. fran. *armaire*, *almaire*, *aumaire*). E greu de admis (cfr. HEM. 904 și 1678; CIHAC, I, 17 ȘI II, 2) că românii l-au primit de la popoarele împrejmuitoare; desigur nu de la Cehi (*almara*, *almer*, *armar*, *jalmara*), poloni (*almarya*) sau albanezi (*armar*; lipsește la G. Meyer; pare a fi împrumutat recent), - căci cuvântul se găsește numai la românii din Ungaria și la istroromâni (*rmar*), ceea ce arată că avem de a face cu un cuvânt vechi; ar fi cu greu de admis, ca istroromânii să-l fi împrumutat de la Croați (*armar*, mai des *ormar*, *orman*, trecut la noi sub forma *orman*), iar noi, independent de ei, de la unguri (*almariom*) care ar fi dat, probabil, *almariom* sau de la nemți (*almer*). Cfr. dubletul *orman*.

Armăroi(u) - sorte de buffet adapté à une niche. "Pe la Nocrîh și Drăușeni: o ladiță anume făcută, potrivită într-o firidă (fereastră oarbă). În aceea țin lapte, vinars s.a.

Derivat din *armar*- prin suf. dim. *oiu*.

Albert Dauzat în Dictionnaire étymologique de la langue française explică fr. *armoire* (cu variantele *almarie*, *armarie*, în secolul al XII-lea, apoi *armaire* și către secolul al XVI-lea *armoire*, împrumutat în secolul al VIII-lea - IX-lea din lat. medievală *armarium*).

De acord, dar *armarium* era locul unde se păstrau armele, fiind mult mai spațios decât micul armăroi fixat într-o firidă.

Ernst Gamillscheg în Etymologisches Wörterbuch der Französischen Sprache-Heidelberg -1928 explică:

fr. armoire "Kasten"12. Jhdt. *armaire auch aumaire das sich mündartlich, gehalten hat aus lat. armarium*.

În Dicționarul Latin Român al lui Gheorghe Duțu (Humanitas, 2003) apare: armarium „dulap, bufet, casetă, bibliotecă” și armariolum „dulăpior”.

Adolf Schullerus în Siebenbürgisch-Sächsisches Wörterbuch, Strassburg, 1908 citează "Die Bestimmung des 13. Jahrh: "*corpus domini in honesto loco sub altari vel in armariolo sub clave solicite custodiatur*" - este în concluzie folosit în biserica romano-catolică ca loc de păstrat sfânta împărtășanie - astăzi tabernacu.

După părerea noastră, călugării cistercieni constructori ai bazilicei din Drăușeni, originari din Burgundia, vorbitori ai langue d'oïl, au răspândit termenul ce desemna locul sfânt unde se păstra cuminecătura, sfânta împărtășanie, pentru ca mai târziu, în fiecare casă să existe un loc deosebit unde se păstrau valori.

În cazul de față, având în vedere, aria largă de răspândire a acestui cuvânt, avem de a face cu un termen creștin romano-catolic.

Probabil că "banalizarea" termenului corespunde cu reforma protestantă, sașii devenind adepții bisericii protestante luterane.

Atunci, probabil, termenul a fost răspândit pierzându-și încărcătura "sfântă" și devenind un termen comun.

Putem să susținem în acest caz că este vorba despre împrumutul românesc al unui cuvânt săsesc, împrumutat la rândul său, după cum susține Al. Graur nu

latinei medievale, ci variantei v.fr. atestate în secolul al XII-lea *armarie*. Atât formele identice, accentul cât și sensul pledează în favoarea părerii noastre.

Trebuie, de asemenea, subliniat că împrumuturile adesea nu rămân cum au fost, fie pentru că prezintă greutăți de pronunție, fie că se schimbă împrejurările în care sunt folosite, fie pur și simplu pentru că nu au fost înțelese cum trebuie. Cu cât un cuvânt trece prin mai multe limbi, cu atât are mai multe șanse de a suferi schimbări ceea ce explică nenumăratele variante.

Satele ardelenesti în care au trăit sute de ani în cea mai perfectă armonie, români și sași, sunt astăzi părăsite. Sașii au început să părăsească aceste vetre strămoșești pentru apărarea cărora au jurat să-și dea viața, după ce s-au întors din Siberia ultimii supraviețuitori ai lagărelor de muncă forțată. Majoritatea au emigrat, după aceea, în Republica Federală a Germaniei.

Românii au părăsit și ei vetrele lor strămoșești, migrând în perioada industrializării socialiste spre centrele industriale ale țării, Brașov, Făgăraș, Sibiu, în sate rămânând numai câțiva bătrâni. Este stația *terminus* a unei civilizații rurale românești și săsești dispărute.

Călătorul lat. "armarium" a ajuns la stația *terminus*, satul Drăușeni, sat care astăzi este complet părăsit. Traseul parcurs este, după părerea noastră lat armarium> fr. armaire (sec.XII)> sas. armerai> rom armăroi.

BIBLIOGRAFIE

1. Köpeczi, Béla, *Kurze Geschichte Siebenbürgens*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990
2. Fabritius-Dancu, Juliana, *Spaziergang durch Alt-Hermannstadt*, Transilvania, Sibiu, 1983
3. Fabritius-Dancu, Juliana, *Cetăți țărănești săsești din Transilvania*, Revista Transilvania, Sibiu, 1980

Sommaire

Cet ouvrage propose une étymologie latine, provenant du mot *armarium*, pour le mot régional roumain *armăroi*, avec ses deux variantes, *armăroi* et *armar*.

Nous avons analysé la route du mot latin, à travers les siècles.

DEUTSCH IN DER SCHWEITZ

Conf. dr. Maria Ileana MOISE

1. Deutsch in der Welt
2. Mehrsprachigkeit als Identität der Schweiz
3. Schweizerhochdeutsch und Schweizerdeutsch, Problematik des Bi- und Plurilinguismus
4. Schlussfolgerungen

1. Deutsch in der Welt

Der deutsche Sprachraum in Mitteleuropa umfasst die Staaten Deutschland, Österreich, Schweiz, Liechtenstein und Luxemburg, sowie kleinere - deutschsprachige Inseln, die Minderheiten, die hauptsächlich in den Grenzregionen und Nachbarländern des deutschsprachigen Raumes aber auch sonst in der Welt verbreitet sind. Die Sprachinseln in Europa entstanden in den vergangenen Jahrhunderten durch Ostkolonisation, durch gezielte Auswanderungsbewegungen; die Deutschen wurden als Wirtschaftsflüchtlinge und religiös oder politisch motivierte Flüchtlinge angesiedelt. In Europa handelt es sich um deutsche Minderheiten in Belgien (112.458), Dänemark (20.000), Estland (3460), Frankreich (1.200.000 Elsass, Lothringen), Italien (330.000), Kroatien (11.000), Lettland (3.780), Litauen (2.060), Moldawien (7.300), Niederlande (386.000), Polen (170.000), Rumänien (70.000), Slowakei (12.000), Tschechien (50.000), Ungarn (145.000). Hinzu kommen die deutschen Minderheiten auf anderen Kontinenten: Australien (350.000), Brasilien (1.900.000), Chile (100.000 – 200.000), Israel (200.000), Kanada (500.000 – 2,8 Millionen Deutschstämmige), Kasachstan (358.000), Namibia (30.000), Paraguay (200.000), Russland (75.000; Sibirien 767.300), Südafrika (300.000 – 1 Mill. Deutschstämmige), Ukraine (50.000), USA (6.1 Millionen – Pennsylvania).

Deutsch ist heute Amtssprache der Europäischen Union und Arbeitssprache der Vereinten Nationen. Sie ist nach Englisch die am meisten verwendete Sprache im Internet vor Französisch, Japanisch, Spanisch und Chinesisch. Nach Darstellung der Eurobarometer-Umfrage aus dem Jahre 2006 sprechen mehr Europäer Deutsch als Französisch, jeder Dritte Europäer kann Deutsch, nur jeder Vierte Französisch.

Das Deutsche ist eine plurizentrische Sprache. Vergleichsweise zu anderen Sprachen, z. B. Englisch, Französisch, Spanisch, weist es aber besondere

Spezifika auf und nimmt eine Sonderstellung ein. Seine Plurizentrik entstand nicht wie in den anderen Fällen durch Sprachexport im Zeitalter des Kolonialismus, die deutsche Sprache war von Anfang an, seit ihrer Entstehung, plurizentrisch. Ihre Plurizentrik hat gewissermaßen einen genetisch-inhärenten Charakter, denn die genetischen Grundstränge – verschiedene westgermanische Stammesdialekte – konvergierten nur mühsam. Im Laufe der Geschichte von Deutschland, Österreich und der Schweiz kam es infolge verschiedener dynamischer Machtkonzentrationen zu zahlreichen Veränderungen der politischen Grenzen, die politischen Faktoren verhinderten die Entstehung eines einzigen, nationalen sprachlichen Normzentrums.

2. Mehrsprachigkeit als Identität der Schweiz

Die Schweiz ist traditionell ein vielsprachiges Land. Im Vergleich zu anderen Ländern, für die eine einzige Nationalsprache kennzeichnend ist, hat die Schweiz keine linguistische Identität, gerade die sprachliche Vielfalt stellt die Nationalidentität der Schweiz dar. Hier leben vier Sprachgemeinschaften friedlich miteinander. Die Bundesverfassung, Artikel 4 hält seit 1999 fest, dass die Landessprachen in der Schweiz Deutsch, Französisch, Italienisch und Rätoromanisch sind. Offizielle Amtssprachen sind: Deutsch, Französisch und Italienisch. Die vier Sprachen sind keineswegs völlig homogene Gebilde, sondern weisen eine Fülle von Varianten auf. Neben den Standardsprachen gibt es zahlreiche lokale Dialekte.

- **Deutsch** (63,7% der Bevölkerung; Stand 2002) ist die meistverbreitete Sprache. 17 der 26 Kantone sind einsprachig Deutsch. Deutsch spricht man in der Ost-, Zentral/ und Nordwestschweiz. Die Bevölkerung spricht aber gemeinläufig einen der vielen schweizerdeutschen Dialekte. Eine Ausnahme bildet Samnaun, wo ein bairisch-tirolischer Dialekt gesprochen wird.
- **Französisch** (20,4%) wird im Westen der Schweiz gesprochen. Dieser Teil des Landes wird häufig das Welschland, die „Suisse romande“ oder die „Romandie“ genannt. Nur vier Kantone sind einsprachig französisch: Genf, Jura, Neuenburg, Waadt. Drei weitere Kantone sind offiziell zweisprachig: Bern (mit deutschsprachiger Mehrheit) sowie Freiburg und Wallis (wo das Französische die Mehrheit hat).
- **Italienisch** (6,5%) wird im Tessin und in vier Südtälern des Kantons Graubünden gesprochen. In diesen beiden Kantonen ist Italienisch auch Amtssprache. Der Bund fördert die Sprache aktiv.
- Dies ist auch der Fall mit dem **Rätoromanischen** (0,5%), das in Graubünden gesprochen wird. Die meisten Rätoromanen sind mindestens zweisprachig, d. h. sie sprechen auch Schweizerdeutsch (den Bündner

Das Schweizerdeutsche ist ein Sammelbegriff für die alemannischen Dialekte, die innerhalb der Schweizer Grenzen gesprochen werden. Die Schweizer Dialekte unterscheiden sich erheblich von der deutschen Standardsprache. Sie stellen auch keine eigene Sprache gegenüber den verwandten Dialekten in den Nachbarländern dar. Das Alemannische kann als eine eigene Sprache betrachtet werden, die in der Schweiz, aber auch in Deutschland (Baden-Württemberg, Westbayern, dem Elsass) Liechtenstein und Österreich (Vorarlberg) gesprochen wird.

Die Schweizer Dialekte gliedern sich in:

- a. Niederalemannisch
- b. Hochalemannisch
- c. Höchstalemannisch

Die Niederalemannische Dialektgruppe nimmt den größten Teil des ehemaligen Landes ein. Auch das Elsässische zählt dazu. In der Schweiz gehört nur der Dialekt der Stadt Basel, das Baseldytsch dazu. Kennzeichenend für das Niederalemannische ist das anlautende „kh“ statt des hochalemannischen „ch“, z. B. „Khind“ statt „Chind“.

Fast alle hochalemannischen Dialekte werden in der Schweiz und in Liechtenstein gesprochen. Zum Hochalemannischen zählen noch die Dialekte des äußersten Südwestens Deutschlands, die Dialekte Vorarlbergs (Österreich), sowie die Dialekte des Sundgaus im südlichen Elsass.

Die Mundarten im alpinen Raum gehören größtenteils zum Höchstalemannischen. Kennzeichnende Formen sind „schiie“ anstelle des hochalemannischen „schneie“. Die deutschen Dialekte des Wallis und seiner Tochttersiedlungen in Piemont Tessin Graubünden, Liechtenstein und Vorarlberg bilden eine besondere Untergruppe, da sie z. B. die Vokale des Althochdeutschen, sowie einen sehr altertümlichen Wortschatz bewahrt.

Die deutsche Mundart von Samnaun im Unterengadin gehört nicht zum Alemannischen, sondern zum Tirolischen, also Bairisch-Österreichischen.

Die Einteilung der Mundarten ist streng linguistisch nicht gerechtfertigt, da teilweise innerhalb der Kantone große Unterschiede im Dialekt vorkommen, andererseits aber in einigen kantonübergreifenden Regionen praktisch der gleiche Dialekt gesprochen wird.

Bei einer Umfrage aus dem Jahre 2002 geben 93,3% von den 63,7% der deutschsprachigen Schweizern an, im Alltag Dialekt zu sprechen; 66,4% davon geben sogar an, nur Dialekt und kein Hochdeutsch zu sprechen. So wird die

Hochsprache zwar in der Verfassung als eine der vier offiziellen Landessprachen definiert, sie bleibt aber für den Großteil der Bevölkerung praktisch eine Fremdsprache. Interessanterweise ist dieser Prozentsatz in den letzten 50 Jahren gesunken, in den 50er Jahren waren mehr als 70% der Einwohner deutsche Muttersprachler. Die folgende Übersicht zeigt die geschichtliche Entwicklung der deutschen Sprache in der Schweiz:

Jahr	Deutsch als Muttersprache sprechende Schweizer
2000	63,7 %
1990	63,6%
1980	65,00%
1970	64,9%
1960	69,4%
1950	72,1%

Die Schweizer verstehen im Allgemeinen die Dialekte aus anderen Regionen, obwohl jeder Dialekt eigene Charakteristika aufweist. Dieses führt jedoch unter den Schweizern keinesfalls zu Problemen. Am schwersten verständlich sind dabei die Dialekte aus den Bergregionen, wie z. B. aus den Tälern der Wallis. Mit etwas gutem Willen aber seitens der Sprechenden und Zuhörenden und etwas Übung im Umgang mit verschiedenen Dialekten ist auch das Walliserdeutsch zu verstehen.

Die Verständlichkeit hat keinen Einfluss auf die Beliebtheit der Dialekte. Eine Umfrage aus dem Jahr 2002 über den Walliser Dialekt ergab, dass 20% der Befragten diesen als beliebtesten angaben. Noch beliebter war Berndeutsch (27%), während der Züricher Dialekt nur gerade von 10% der Befragten als Lieblingsdialekt genannt wurde.

Allerdings handelt es sich nicht um „reine“ ererbte Dialekte. In den letzten Jahren sind Ausgleichsprozesse festzustellen, die in Richtung einer allgemeinschweizerischen Koine¹ zu laufen scheinen, wobei diese Prozesse mit unterschiedlicher Geschwindigkeit laufen. Außerdem scheint es zwei unterschiedliche Koine zu geben, eine mit dem Zentrum in Bern, die andere mit dem Zentrum in Zürich. Während die berndeutsche Koine vor allem auf der Sprache der Stadt basiert, geht es im Falle von Zürich um verschiedene Einflüsse, die zusammenkommen und nicht immer die ursprüngliche zürichdeutsche Form in die Koine einfließt. Das Ergebnis nennt man Zürichdeutsch oder Schweizerdeutsch.

¹ Dialekt, gemeinsame Sprechweise.

Die „berndeutsche“ Koine regiert im Kanton Bern, in Teilen von Solothurn, im deutschen Teil von Freiburg, im gesamten Kanton Bern und dem äußersten Westen von Aargau. Eine Rolle spielt sie auch im Wallis, aber vornehmlich unter Auswanderern, deren Hauptziel Bern ist. Die östlich anschließenden Gebiete sind Einflussgebiete der Koine.

Die „zürichdeutsche“ Koine beherrscht die übrige Schweiz außer dem Wallis und Graubünden, sie ist aber schwächer in der Innenschweiz und hat verschiedene regionale „Unterkoinen“. Für beide Koinen gilt, dass sie ein ein Gravitätszentrum darstellen, keinesfalls aber eine eindeutig fassbare Sprachform. In der Schweiz spricht man ein Kontinuum zwischen einem ererbten Dialekt und der jeweiligen Koine.

Beide Koinen sind stark vom Hochdeutschen beeinflusst, u.zw. in der Grammatik und Phraseologie, wenig in der Morphologie, nicht aber in der Phonologie. Hier bleibt man beim ererbten Dialekt, während vor allem in der Phraseologie und im Wortschatz das Hochdeutsche in Koine-Form vorherrscht, besonders bei seltener Lexik, z. B. „töil“ für „tief“, während Wörter wie „Hirz“ und „Binäätsch“ im älteren Zürichdeutschen heute nicht mehr verstanden werden und durch „Hirsch“ und „Spinaat“ (mit Anfangsbetonung) ersetzt werden.

Wallis und Graubünden nehmen an der Koine nicht teil. Sie unterscheiden zwischen Kommunikation mit den Kantonsgleichen und „Außenschweizern“, also Alemannen der übrigen Schweiz. Wo sich ihre Sprache verändert, kommen die neuen Wörter direkt aus dem Hochdeutschen, z. B. das Wort „Frühstück“. In der übrigen Schweiz wird das Wort als fremd und höchstens schriftsprachlich akzeptabel empfunden.

Kantone, in denen die einheimische Bevölkerung nur Schweizerdeutsch spricht, sind: St. Gallen, Appenzell-Innerrhoden, Appenzell-Außerrhoden; Thurgau, Glarus, Schaffhausen, Zürich, Zug, Schwyz, Uri, Nidwalden, Obwalden, Aargau, Basel-Stadt, Basel-Landschaft und Solothurn.

Die Dialekte, Koinen dienen in der Schweiz i.d.R. als Unterrichtssprache an den Schulen; allerdings ist offizielle Unterrichtssprache Hochdeutsch. Immer wieder gibt es in den Schulen der einzelnen Kantone Erlasse, die Hochsprache durchzusetzen. Meist ist der Erfolg aber mäßig.

Im Gegensatz zu den alemannischen Gebieten in Deutschland und Österreich gibt es in der Schweiz zwischen den Dialekten und der Hochsprache kein Kontinuum. In den schriftsprachlichen Kontexten spricht man entweder Dialekt oder Hochdeutsch, das sich immer mehr am bundesdeutschen Mediendeutsch

orientiert. Es behält jedoch einige Besonderheiten, so im Wortschatz (z.B. Beibehaltung des reduzierten „e“ in Endungen: „schweigen“ statt „schweign“). Damit kann im Falle des modernen Schweizerhochdeutsch von einer überdeutlichen deutschen Sprache gesprochen werden. Üblicherweise verwendet man in den anderen deutschsprachigen Ländern ein hüperkorrektes Deutsch nur im Umgang mit Ausländern, von denen man annimmt, dass sie Schwierigkeiten mit der deutschen Sprache hätten.

Schweizerdeutsch wird in der Schweiz von allen sozialen Schichten als Umgangs- und Verkehrssprache verwendet. Eine vermehrte Verwendung ist auch in der informellen schriftlichen Kommunikation (E-Mail, SMS) zu beobachten. Auch in den Zeitungen, die hochdeutsch geschrieben werden, ist immer mehr Wortschatz aus dem Schweizerdeutschen zu beobachten, z. B. „Töff“ für „Motorrad“, „Büsi“ für „Katze“ oder „Güsel“ für „Müll“.

Im Falle der deutschen Schweiz kann von Diglossie gesprochen werden¹. Hier werden lokale Dialekte und die deutschschweizerische Standardsprache nicht als Dialekt-Standardkontinuum verwendet, sondern man trennt deutlich die beiden Sprachvarietäten und wechselt je nach Situation von der einen in die andere. Wer aber nur Hochdeutsch versteht und versucht, auch Schweizerdeutsch zu verstehen, wird am Anfang Mühe haben.

Die soziologischen Funktionen von Schwyzerdütsch sind vielfältig. Es kann sowohl als Umgangssprache als auch als Fachsprache verwendet werden. Schwyzerdütsch ist weder nur Trendsprache noch eine technische Sprache. Es wird von allen Gesellschaftsschichten gleichermaßen verwendet und ist also nicht wie andere Dialekte als Sprachform einer Unterschicht diskreditiert.

Zwar ist Schwyzerdütsch nicht kodifiziert, den Deutschschweizern gibt sie jedoch emotionellen Halt und trägt wesentlich zum Heimatgefühl bei, weshalb es aus dem Alltag nicht wegzudenken ist.

Das Schweizer Hochdeutsche oder das Standarddeutsch bezeichnet in der Schweiz die Schriftsprache. Eigentlich ist sie die erste Fremdsprache, welche die Kinder in der Schule erlernen. Alle Zeitungen, Zeitschriften und die meisten Bücher verwenden die Standardsprache. Es gibt relativ wenig Schweizer Literatur, die in einem der Dialekte geschrieben ist. Eigentlich gibt es keine eigenständige deutschschweizerische Schriftsprache.

¹ damit bezeichnet man eine besondere Form der Zweisprachigkeit oder Mehrsprachigkeit, die die Zweisprachigkeit einer Gesellschaft beschreibt, bei der es eine funktionale Differenzierung zwischen zwei eng verwandten Sprachvarietäten gibt. Als Diglossie gilt der situationbedingte Wechsel vom Dialekt zur Standardsprache und zurück.

Das Hochdeutsche gilt in der Schweiz als Sprache der Distanz, als „Sprache des Verstandes“, während der Dialekt als Sprachform der Nähe, als „Sprache des Herzens“ bezeichnet werden kann.

Das Hochdeutsche in der Schweiz hat auch regionale Färbungen. Eine unmissverständliche Kommunikation der Schweizerdeutschen mit Deutschsprachigen aus anderen Ländern ist also auch nicht 100% garantiert.

Zu den Besonderheiten des Schweizer Hochdeutschen zählen:

Orthographie

Im Bereich der Rechtschreibung gibt es keine offizielle oder allgemein anerkannte besondere Schreibung im Vergleich zum Binnendeutschen und Österreichischen Deutsch. Die Orthographie weicht in einigen Details von derjenigen im übrigen deutschen Sprachraum ab, z.B. wird das „ß“ durch zwei „ss“ ersetzt. Im Falle der Mundarten aber haben sich zwei Verschriftungssysteme durchgesetzt, die sogenannte Dieth-Schrift oder Schweizertütsch und die Bürmdütschi Schrybwys.

Die Fremdwörter sind nicht der deutschen Orthographie angepasst, sondern werden wie in der Herkunftssprache geschrieben, z. B. Cognac, Occasion, Sauce, u.a.

Aussprache

Wenn die Schweizer Hochdeutsch sprechen, haben sie einen deutlichen Schweizer Akzent. Die meisten schweizer Dialekte haben die frühneuhochdeutsche Lautverschiebung nicht mitgemacht, sie behalten den mittelhochdeutschen Stand. Ausnahmen sind im Bündner Schanfigg, in Unterwalden und im Aostataler Issime, wo die alten Längen alle diphthongiert wurden.

- Das geschriebene „ue“ wird nicht als „ü“ sondern als „u-e“ ausgesprochen (mit Betonung aus dem „u“), der schweizer „Rudi“ ist als „Ru-edi“ nicht „Rudi“.
- Kurzvokale des Mittelhochdeutschen werden beibehalten, z. B. werden die Wörter „bohren, Gläser, Laden, Ofen, sagen, sieben, Stube, u.a. mit kurzem Vokal realisiert.
- Das lange „a“ wird sehr geschlossen und dunkel realisiert, es tendiert gegen „o“.
- „y“ wird als langes „i“ gelesen, also „Schwyz“.

- Bewahrung der mittelhochdeutschen Monophthonge, z. B. „Huus“ für „Haus“, „Züüg“ für „Zeug“, „wiit“ für „weit“.
- Entfall des „e“ in Endungen, z. B. „Brügg“ für „Brücke“, „Böim“ für „Bäume“.
- Die Endung „-ung“ wird „ig“ gesprochen. Anstelle von „Kreuzung“ wird daher „Chrüüzig“ gesprochen.
- „ch“ wird immer rau, sehr tief in der Kehle realisiert, auch am Wortanfang statt „k“, z. B. „chalt“ statt „kalt“. Die Doppelkonsonanz „kk“ (in der Schriftsprache „ck“) hört sich im Schweizerdeutschen wie „kch“ an, mit dem velaren Reibelaut „ch“ am Ende, z. B. Kchönig, elekchtrisch, u.a.
- Stimmlose Verschlusslaute „p, t, k“ werden nicht aspiriert und lang ausgesprochen.
- Stimmhafte Verschlusslaute sind immer stimmlos und werden gekürzt, „b, d, g, werden zu „p, t, gg“ verhärtet, z. B. pitte, tankche, ggans, u.a.
- „st“ wird durchgehend als „scht“ gesprochen, z. B. Mischt (Mist), Ascht (Ast), fescht (fest), u.a.
- Entfall des anschließenden -n (Apokope), z. B. „Haagge“ für „Haken“.
- Der Akzent liegt häufiger als im Standarddeutschen auf der ersten Silbe.
- Der Tonfall ist singend.
- Wörter französischer Herkunft, z. B. Fondue, Bellevue entsprechen der französischen Aussprache, allerdings mit Schweizer Akzent, d. h. mit Stammbetonung.

Grammatik

- Anstelle des Präteritums wird immer Perfekt verwendet. Auch das Plusquamperfekt fehlt, dafür gibt es eine Art Überperfekt, z. B. ich bi ggange gsi (ich bin gegangen gewesen).
- Das Futur ist ungebräuchlich. Es hat ausschließlich eine modale Funktion, z. B. er wird nod deheime sil (er wird nicht zu Hause sein – vermutlich ist er nicht zu Hause).
- Es fehlt die Opposition zwischen Nominativ und Akkusativ. Der Akkusativ hat zumeist die gleiche Form mit dem Nominativ.
- Die Genitivform mit „-s“ wird durch „von“ oder Possessivpronomen umschrieben, z. B. der Hund von Peter oder „em Peter si(n) Hund“, die Frau ihr Haus statt das Haus der Frau.
- Der Artikelgebrauch bei den Substantiven ist oft unterschiedlich, z. B. der Salami, der Drittel, der Butter, das Caramel, usw.
- Relativsätze werden immer mit „wo“ eingeleitet.

- Die Syntax ist relativ frei, teilweise regional unterschiedlich. Eine Besonderheit ist, der Anschluss des Relativsatzes mit dem Wort „wo“, z. B. De Maa/d Frau/s Chind, wo nähe mir staat (der Mann/ die Frau/ das Kind, das neben mir steht).

Wortschatz

Für den Gebrauch vom spezifischen deutschen Wortschatz in der Schweiz sind verschiedene Gründe zu beachten:

a. Zum einen geht es um alte deutsche Formen, die nur in der Schweiz erhalten geblieben sind.

b. Hinzu kommen sehr viele aus den Dialekten übernommene Wörter, die oft zu

Missverständnissen führen können:

z. B.	Grind	für	Kopf
	lauffe		gehen
	hocken		sitzen
	springen		laufen
	chrampfen		hart arbeiten
	fägen		wischen
	Pepperoni		Gemüsepaprika
	Winde		Dachboden
	Depot		Pfand bei Mehrwegflaschen
	Kcholleg		Freund, Kumpel
	ganten		öffentlich versteigern
	kodern		sich streiten
	Kefe		frühe Erbse
	usw.		

c. Gebraucht werden auch vom Standarddeutschen abweichende Verben

z. B.	amten	amtieren
	vergenauern	genauer machen
	usw.	

d. Im Falle vieler Substantive handelt es sich um affixlose, implizite Derivation

z. B.	Ablad	Abladen
	Entlad	Entladen
	Einlad	Einladen
	Vorweis	Vorweisen
	Verschreib	Verschreibung

e. Andererseits sind im Schweizerdeutschen spezifische Ableitungssuffixe festzustellen, wie „-i“, „-e“, „-et“, „-ete“

z. B.	Täubi	Wut, Zorn
-------	-------	-----------

Putzete	Reinigungsarbeit
Finstere	Finsternis
Heuet	Heuernte
usw.	

oder völlig abweichende Formen der Funktionswörter:

z. B.	allerenden	überall
	emmet j	enseits
	allgemacht	allmählich
	innert	innerhalb

f. Vorliebe für Diminutive auf „-li“ (-lein), z. B. Päckli, u.a

g. Eigene Wortbildungen:

z. B.	wind und weh	zuvor
	hoi	hallo
	grüezi	Guten Tag
usw.		

h. Eigene Neubildungen mit veränderter Bedeutung:

z. B.	Kochtopf	Pfanne
	Kleid	Rock
	Rahm	Sahne
	Trambahn	Straßenbahn
usw.		

i. Das Schweizerdeutsch hat viele Wörter aus dem Französischen übernommen, für die es keine deutsche Äquivalentform gibt,

z. B.	Trottoir	Gehsteig
	Tram	Straßenbahn
	Perron	Bahnsteig
	Billet	Fahrkarte
	Glace	Eiscreme
	merci	danke
	Jupe	Rock
	Konfiserie	Konditorei
	Coiffurse	Friseur
	Entrée	Eingang
	Velo	Fahrrad
	vis-à-vis	gegenüber
	impraktikabel	undurchführbar
	Portmonee	Geldbeutel

Historische Entwicklung des Schweizerdeutschen

Bis ins 20. Jahrhundert war der Gebrauch des Dialektes auf den Bereich des Privatlebens beschränkt. Im öffentlichen Leben wurde vor allem seit der Reformation Hochdeutsch bevorzugt. Die Familien der Großbourgeoisie einiger Städte wie Bern und Basel gebrauchten Französisch auch im Alltag. Viele französischen Lehnwörter zeugen auch heute noch davon. Schwyzerdütsch galt i. A. als Sprache des gemeinen Volkes.

Seit Mitte des 19. Jahrhundert gab es immer wieder Bewegungen mit dem Ziel Schweizerdütsch salonfähig zu machen und es zu einer Schriftsprache zu normalisieren. Diese Versuche, sich von der deutschen Kultur durch die Entwicklung einer eigenständigen „vollwertigen“ Sprache zu emanzipieren, wurden durch den Anti-Nazismus zusätzlich verstärkt.

Im 20. Jahrhundert machte sich eine Gegenströmung zu dieser Entwicklung bemerkbar. Durch die Entwicklung der audiovisuellen Medien und durch die erhöhte Mobilität der Bevölkerung werden die Dialekte ausgehend von den städtischen Gebieten immer mehr von Ausdrücken der standarddeutschen Schriftsprache und auch vom Englischen durchzogen. Dazu kommt noch, dass praktisch der gesamte Wortschatz des modernen Lebens über jeweils einheitliche hochdeutschen Formen ins Schwyzerdütsche gelangt. Doch beschränkt sich dieser hochdeutsche Einfluss fast ausschließlich auf den Wortschatz.

Schlussfolgerungen

In den letzten Jahren ergaben mehrere Prüfungsergebnisse, dass die Schüler in der Deutschschweiz ein mangelhaftes Deutsch beherrschen. So z. B. schnitten sie in der PISA-Studie 2000 zu den Lesefähigkeiten schlecht ab. Die mangelhaften Ergebnisse erfordern seitens der Zuständigen eine umfassende, zielgerichtete und konsequente Sprachförderung des Standarddeutschen im Unterricht, bzw. den Verzicht des Dialektes als Unterrichtssprache. In diesem Sinne ist die Maßnahme der Bildungsdirektion von Zürich zu begrüßen, Hochdeutsch als Unterrichtssprache durchzusetzen.

Unterstützt wird diese Maßnahme auch durch den Umstand, dass der Anteil der fremdsprachigen Kinder in den Schulen gewachsen ist. Außerdem ist unverkennlich, dass die Jugendlichen wegen des gestiegenen Medienkonsums eindeutig vertrauter sind mit dem Standarddeutschen als früher.

Eine wichtige Zielsetzung für die Optimierung des Gebrauches der Hochsprache, wäre die Verbesserung der Lehrerbildung, im Sinne, dass die Lehrer mehr Gewicht auf das Hochdeutsche legen.

LITERATUR

1. Lötcher, Andreas (1983): *Schweizerdeutsch. Geschichte, Dialekte, Gebrauch*. Frauenfeld.
2. Bickel, Hans; Schläpfer, Robert (Hgg.) (2000): *Die viersprachige Schweiz. Aargau*.
3. Hötzenköcherle, Rudolf (1994): *Die Sprachlandschaften der deutschen Schweiz*. In: Sprachlandschaften I.
4. Lüdi, Georges (1997): *Die Sprachenlandschaft der Schweiz – Eidgenössische, Volkszählung 1990*. Bern: Bundesamt für Statistik.
5. Wikipedia: Schweizerdeutsch.
6. <http://www.uni-protokolle.de/Lexikon/Schwyzerd%FCtsch.html>.

LE CHAMP ONOMASIOLOGIQUE

Lect. drd. Mirela PENTELESCU

L'onomasiologie représente l'étude sémantique des dénominations partant d'un concept donné essayant de rechercher les différentes réalisations linguistiques dans une langue donnée ou, plus précisément, les signes linguistiques qui lui correspondent. Le fait central qui caractérise l'onomasiologie est l'existence d'une «pyramide de concepts ou d'un système logique de relations.» Le concept donné peut être groupé par catégories: à savoir, sentiments (aimer, haïr, apprécier, détester), qualités (beauté, générosité, sympathie), défauts (mentionnés soit comme antonymes ou séparément) (bête, avare, hypocrite), actions (manger, boire, travailler, ouvrir), moments de la vie courante (conciliation, loisir, mariage, récompense, aumône) etc. On a pris comme exemple détaillé le verbe «manger» à la fin de la présentation.

Conformément à Heger et Baldinger, «l'onomasiologie présuppose la distinction entre signifié et concept. Cela signifie qu'il est nécessaire d'admettre comme point de départ de toute étude onomasiologique l'existence d'unités indépendantes des structures immanentes d'une langue donnée. Ce sont ces unités qui sont appelées des concepts.» D'après Heger, la manière de prouver l'autonomie des concepts par rapport aux signifiés part non du concept isolé, mais des relations des concepts entre eux. Il s'agit de celle «pyramide de concept» qui lie plusieurs concepts entre eux. Pour exemplifier, Baldinger prend comme concept le verbe «se souvenir» en mentionnant qu'il faut partir de la définition de ce concept: «Présence psychique de quelque chose appartenant au passé dans la mémoire d'un être vivant», en arrivant à constituer un système conceptuel de relations logiques.

En fait, le champ onomasiologique représente une tentative scientifique de systématisation du lexique autour d'une lexie. L'idée suivant laquelle les mots d'une langue peuvent être organisés en fonction des concepts qu'ils désignent est assez ancienne: à rappeler Leibniz en philosophie et son «Alphabet des pensées humaines», Husserl, l'enseignement de Cassirer sur l'influence du langage sur la pensée, Humboldt sur le conditionnement réciproque du langage et de la pensée.

Par conséquent, les unités d'un champ onomasiologique recouvrent un domaine conceptuel (un groupement de mots selon leur affinité avec le concept-noyau).

Afin de construire un champ onomasiologique, il faut partir des relations qui lient ou combinent plusieurs concepts entre eux. Par exemple, dans le cas du concept «tuer», il faut partir de la définition du concept: «ôter la vie de manière violente; causer la mort». En partant de la définition sus-mentionnée, on arrive à former un système conceptuel de relations logiques fondés sur les structures

«tuer», «se tuer», «tuer en masse». Un autre exemple: le concept «manger» qui a la définition du concept: «mâcher et avaler un aliment solide ou pâteux afin de se nourrir» a les suivantes structures: «manières de manger», «manger peu», «manger assez», «manger beaucoup», «être gourmand», «manger – autres domaines», «expressions – proverbes». Ayant les structures fondamentales du système, il reste à remplir ce schéma avec les lexies réelles d'une langue donnée.

De plus, délimiter un champ onomasiologique signifie deux aspects : déterminer le champ à étudier, à savoir préciser sur quel domaine, aspect ou concept porte la recherche, et relever les unités appartenant au domaine choisi. Le choix des lexies à figurer dans un champ onomasiologique implique des relations synonymiques, antonymiques, polysémiques et même homonymiques de l'unité de base. Par exemple, pour le concept «embaucher», on peut avoir la relation antonymique «sans emploi» avec les suivantes expressions: «battre le pavé = a umbla teleleu/creanga», «se tourner les pouces; faire de la bouillie pour les chats = a tăia frunza la câini», la relation synonymique «se mettre en condition = a se băga slugă», «travailler comme domestique = a slugări pe la stăpâni» et une relation polysémique «s'engager dans une bonne affaire = a intra într-o combinație bună», «signer un contrat de travail = a semna un angajament».

On construit ainsi des champs onomasiologiques fondés sur les associations de mots autour de termes privilégiés, sur des relations sémantiques (synonymie, antonymie, etc.) ainsi que sur d'autres variantes ou registres. Pour le concept cité «manger», on peut ajouter comme variante psychologique les verbes: «déguster, savourer, se délecter», comme modalités de manger: «mangeotter, becqueter, avaler, happer», pour le temps du repas: «déjeuner, goûter, dîner, souper», comme variante situationnelle: «croquer une pomme, ronger un os, mastiquer de la viande, gober un œuf cru», comme registre argotique: «bouffer, se taper la cloche, s'en mettre plein la lampe», etc.

De plus, si l'on part d'un champ conceptuel, par exemple «la beauté», on remarque que celui-ci a emprunté plusieurs mots des champs voisins, en particulier ceux se rapportant à la puissance, la richesse et la grandeur. C'est le phénomène que Ducháček appelle «la migration des mots d'un champ conceptuel à l'autre». C'est la raison pour laquelle Trier émet la théorie conformément à laquelle «les champs lexicaux (tout comme les champs conceptuels) s'unissent entre eux pour former des champs d'un niveau supérieur, ces derniers s'unissant à leur tour à d'autres champs pour former de nouveaux champs à un niveau encore supérieur, et ainsi de suite jusqu'à ce que le vocabulaire – le champ onomasiologique dans notre cas – soit structuré.»

Pour constituer un champ onomasiologique, il faut prendre aussi en considération la pluralité des sens possibles d'un mot. Il est à distinguer un sens simple, usuel, le plus répandu et un sens particulier, celui qui est présent dans une situation et un contexte particulier. Marouzeau affirme qu' «un même mot peut avoir un sens concret (un calcul rénal) et un sens abstrait (un calcul de tête), un

sens propre (les flots bleus) et un sens figuré (un flot de paroles)». Pour notre étude, le concept «se cacher» a les suivantes structures de sens propre «prendre la maquis = a lua calea codrului; a se ascunde in munți», de sens figuré «chercher des faux fuyants = a se ascunde după deget» ou «être une personne fausse/hypocrite/à double face = a fi om cu doua fețe». De plus, il faut prêter attention à la dénotation (élément stable de la signification d'une unité lexicale) et connotation (élément variable selon les contextes de cette même signification). Le concept «vert» dénote une couleur et connote dans d'autres contextes «une verte vieillisse, un café vert, du bois vert, la langue verte».

En parlant des champs sémantiques de Trier, celui-ci appelle les organisations au niveau de la pensée *champs conceptuels* et les organisations au niveau de la langue *champs lexicaux* renvoyant à la théorie de Saussure qui considérait le signe linguistique comme une entité biplane, à savoir une réunion psychique d'un concept (qui représente le plan du contenu) et une image acoustique (qui représente le plan de l'expression). Il affirme de plus «qu'il y a une correspondance exacte, point par point, entre les champs conceptuels et les champs lexicaux d'une langue donnée», donc entre la pensée et le langage.

A noter de plus que d'une langue à une autre, les champs onomasiologiques ne se superposent pas, chaque langue en opérant un «découpage spécifique de l'univers des significations.»

MANGER	A MÂNCA
Prendre un repas	A lua masa
Se mettre à table; être attablé	A sta la masă
Mettre le couvert; dresser la table	A pune masa
Tenir table ouverte	A avea masă întinsă
Desservir; débarrasser	A strânge masa
Entre la poire et le fromage	Spre sfârșitul mesei
<i>Manières de manger</i>	<i>Feluri de a mânca</i>
Faire bonne chère	A mânca bine
Manger de bel appétit; mâcher de haut	A mânca cu poftă
Manger à belles dents/de toutes ses dents; s'en mettre dans le fusil (pop)	A înfuleca; a-și înghiți limba (fam)
Manger à la fortune du pot; manger à la bonne franquette	A mânca ce se găsește; a mânca fără mofturi/fasoane
Etre un pique-assiette/écornifleur/parasite	A fi un linge blide; a mânca pe la mesele altora

Manger sur le pouce; mettre les morceaux en double	A mânca la botul calului; a mânca în fugă
Manger du bout des dents/des lèvres	A mânca în silă; a mânca ca o mireasă
Manger à contre-cœur; manger sa soupe avec ses larmes	A mânca/ a înghiți cu noduri
Faire gras	A mânca de dulce
Faire maigre	A mânca de post; a posti; a ajuna
Faire ripaille (fam)/ bombance/chère lie/la fête (fam)	A benchetui; a trage un chef; a se așterne pe mâncat și pe băut; a o face lată
S'envoyer un bon repas (pop)	A hali pe cinste (pop)
Effacer un plat (pop)	A hali o farfurie de mâncare (pop)
Enfourner un gateau	A înfuleca o prăjitură (pop)
<i>Manger peu</i>	<i>A mânca puțin</i>
Passer son envie	A gusta ceva să-ți faci poftă
Tromper sa faim	A-și amăgi/minți foamea; a nu-ți ajunge nici pe o măsea
Avoir un appétit d'oiseau (fam); manger comme une mauviette/un moineau	A mânca ca/cât o păsărică; a ciuguli ca o vrabie
Manger du bout des dents/des lèvres	A mânca ca o mireasă/foarte puțin
Casser la croûte (fam); casser la graine (pop); ne faire qu'une bouchée d'un mets; manger un morceau (fam)	A îmbuca ceva (pop); a lua o gustare; a pune ceva în gură
Ne pas manger à sa faim; vivre de peu	A mânca pe sponci
Manger de la vache enragée; dîner/souper par cœur; se serrer la ceinture (fam); se brosser le ventre	A mânca răbdări prăjite/coaste fripte

<i>Manger assez</i>	<i>A mânca destul</i>
Manger à sa faim; manger tout son soûl	Articol I. A mânca pe săturate
Assouvir sa faim	A-și potoli foamea
S'en mettre plein la lampe/la gueule/la panse/les babines; emplir son sac (pop); prendre une bonne ventrée (pop); se caler les joues (pop); se bourrer le flingot (arg)	A-și pune burta la cale; a-și umple burta; a băga la jgeag/la ghiozdan
<i>Manger beaucoup</i>	<i>A mânca mult</i>
Manger comme un chancre	A mânca foarte mult
Manger comme quatre; manger à s'en faire péter le ventre; manger comme un ogre (fam); avoir une bonne descente (pop)	A mânca cât șapte; a mânca ca un lup/căpcăun; a mânca ca o căpușă; a mânca popește; a fi bărbat la gură
Manger à ventre déboutonné; se bourrer; se gorger; bâfrer à pleine gorge/comme un pourceau (fam)	A se ghiftui; a se face burduf de mâncare
S'en coller dans le fusil	A îndesa în burtă
Manger comme un cochon	A mânca ca un porc
Torcher un plat	A linge farfuria
S'envoyer un bon repas (pop)	A hali pe cinste (pop)
Se taper la cloche/la tête/le chou (pop)	A mânca de parc-ar fi spart/de parc-ar fi ieșit din spital; a mânca pe săturate
Avaler la mer et les poissons; avaler des charrettes; manger tout ce qui vous tombe sous le nez	A mânca și pietre/mere pădurețe
<i>Gourmand</i>	<i>Mâncăcios; lacom</i>
Une bonne/sacrée fourchette; avoir un bon/joli coup de fourchette	Mănâncă de stinge
Un gros mangeur; glouton; goinfre	Sac fără fund; un mâncău
Etre porté sur la bouche/sur la gueule; être gourmand comme un chat (fam)	A fi lacom ca un porc; a fi mâncăcios
Avoir les yeux plus gros que le ventre; faire venir l'eau à la bouche	Îi lasă mereu gura apă

Une fine bouche; un gourmet	Persoană rafinată cu privire la mâncăruri
<i>Manger – autres domaines</i>	<i>A mânca – alte domenii</i>
Manger des yeux	A mânca cu ochii
Faire mourir qq. à petit feu; être le bourreau de qq. (fam); cirer les oreilles à qq. (arg)	A-i mânca cuiva zilele
Couper un liard en quatre; manger son pain dans sa poche; tondre un oeuf (fam); être rat (pop)	A-și mânca de sub unghii
Manger à la même écuelle	A mânca dintr-o strachină/dintr-un blid
Etre unis pour le meilleur et pour le pire; partager l'existence de qq.	A-și mânca amarul împreună cu cineva; a mânca pâine și sare cu cineva
Se couper/se mettre en quatre pour qq.; se jeter au feu pour qq.; se faire hâcher pour qq.	A mânca foc pentru cineva
Avoir la peau de qq. (fam); casser les reins à qq. (fam)	A mânca fript pe cineva
Couver/dévoré qq. des yeux	A mânca pe cineva din ochi
Dîner à l'oeil	A mânca pe datorie
Vivre loin de chez soi	A mânca pâine străină
Manger à deux/a plusieurs/à tous les râteliers	A suga la două oi/vaci
Manger à la table qui recule	A se hrăni cu aer/ cu vânt
Manger en Suisse	A mânca de unul singur
<i>Expressions - proverbes</i>	<i>Expresii - proverbe</i>
Mettre les pieds sous la table	Pune-te, masă, scoală-te, masă!
A table d'autrui on mange de meilleur appétit que chez soi	Bucatele de la masa altuia sunt mai bune
Bien jeûne le jour qui le soir a assez à manger	Cine mai puțin mănâncă are și mâine ce mânca
Il est avis au renard que chacun mange poule comme lui	Sătutul nu crede celui flămând
Il faut manger pour vivre et non vivre pour	Omul nu trăiește să mănânce, ci

manger	mănâncă să trăiască
Il faut travailler qui veut manger	Cine nu muncește nu mănâncă
Il ne faut pas tant regarder ce qu'on mange, qu'avec qui l'on mange	Nu te uita ce mănânci, ci cu cine mănânci
L'appétit vient en mangeant	Pofta vine mâncând
Qui a faim mange tout pain	Foamea nu alege bucatele
Qui ne pétrit, bon pain ne mange	Cine nu frământă, pâine bună nu mănâncă

BIBLIOGRAPHIE

1. Claude Germain, La sémantique fonctionnelle, Presses universitaires de France, 1981.
2. Christian Baylon, Paul Fabre, La sémantique, Editions Fernand Nathan, 1978.
3. Anca Cosăceanu, Sémantique française et exercices, Editura Pro Universitaria, 2007.
4. Anca Cosăceanu, La sémantique lexicale, Universitatea București, Editura Credis, 2003.
5. Anca Măgureanu, La sémantique lexicale, București, T.U.B., 1981.
6. Mariana Tuțescu, Précis de sémantique française, București, E.D.P., 1978.

MODIFICĂRI SEMANTICE ÎN SPANIOLA AMERICANĂ. CALCURI DUPĂ ENGLEZĂ

Lect. drd. Mihaela MATEESCU

1. Considerații preliminare

Invazia actuală a aglicismelor în spaniola americană adoptă două căi principale.

- **împrumutul direct**
- **calcul semantic**

În primul caz includem acele anglicisme neadaptate la normele limbii spaniole, deci împrumuturi considerate neasimilate (*cash, round, story*, etc.) iar în ceea ce privește cel de-al doilea caz ne aflăm în fața unui fenomen mai complex care subminează structura lexicală și morfosintactică a limbii spaniole.

În fața acestor situații, limba reacționează în două moduri:

- **proces de asimilare** – care permite adaptarea completă a anglicismelor la normele ortografice și morfologice ale limbii spaniole (*mitin, líder, champú, eslogan, túnel*, etc.)
- **calcul semantic** corect folosit (*cuarto de estar* pentru *living room*)

În studiul de față ne ocupăm de modificările semantice care au loc în spaniola americană sub influența limbii engleze. Avem în vedere calcurile semantice și frazeologice, după modele englezești folosite în presa hispanoamericană, unele dintre ele absente din dicționarul Academiei Regale Spaniole, cea de-a 22-a ediție, (Madrid, 2001).

Termenul **calc** desemnează un procedeu mixt de îmbogățire lexicală, deoarece presupune copierea unui model extern și redarea lui cu mijloace interne aparținând limbii receptoare.

Procesul de calchiere se realizează sub două forme:

- **împrumut de sens** având ca rezultat îmbogățirea semantismului unui cuvânt din limba receptoare sub influența termenului corespunzător dintr-un alt idiom
- **transpunere literală** prin traducerea integrală sau parțială a unui cuvânt străin, a unei unități frazeologice sau a unei construcții morfosintactice

2. Calcuri semantice

Calcul semantic este un împrumut de sens, care nu trebuie confundat cu împrumutul lexical propriu-zis. Spre deosebire de împrumutul lexical (ce constă în preluarea dintr-o limbă străină a unei expresii asociate unui conținut semantic), calcul semantic atribuie un sens nou unui cuvânt vechi deja existent într-o limbă, sub influența corespondentului semantic străin care îl conține și care are, totodată,

și sensul tradițional al cuvântului autohton. Aceasta înseamnă că termenul influențat și cel după care se calchiază trebuie să aibă cel puțin un sens comun, prin intermediul căruia se efectuează transferul sensului pe care modelul îl are în plus față de cuvântul care îl imită.

Calcurile semantice se pot clasifica în:

- A. calcuri semantice propriu-zise** - acest împrumut semantic este mai puțin frecvent, deoarece apare atunci când cuvântul din limba model /sursă și cel din limba receptoare **sunt diferite** în plan formal, dar au cel puțin un sens comun, ceea ce facilitează transferul unui sens nou de la cuvântul limbii model /sursă la cel al limbii receptoare.
- B. anglicismul semantic paronimic** – acest tip de calc apare când un cuvânt din limba model, în cazul de față engleza, **se aseamănă** în plan formal cu un cuvânt din limba receptoare. Asemănarea formală între cele două cuvinte ușurează transferul unui sens de la paronimul englez la cuvântul spaniol. Este cazul majorității termenilor înregistrați în acest corpus. În numeroase cazuri sensurile cu care s-au îmbogățit cuvintele spaniole au fost asimilate și sunt înregistrate în *Diccionario de la lengua española* al Academiei Regale Spaniole.

A. Calcuri semantice propriu-zise

astro (: *star*) “2. m. estrella (que sobresale). → **RAE**; Mex., Col., Arg., Esp.

*Flavia es una mujer muy envidiada desde que conquistó el corazón del **astro** español del tenis Carlos Moyá;* Estilos | EL UNIVERSAL online | 2007-02-28

cadena (: *chain*) referitor la un număr de magazine, hoteluri care aparțin aceluiași patron.

Mex., Col., Arg., Esp. *Contó con la presencia de Francisco Medina y Mauricio Cravioto, directivos de la **cadena hotelera**.* Estilos | EL UNIVERSAL online | 2007-06-29

cumbre (: *summit*) cu sensul de *conferință /întâlnire la nivel înalt/la vârf*. Mex., Col., Arg., Esp.

(...) *el tema no será tratado en la próxima **cumbre** del Mercosur.*

LA NACIÓN online | 06.01.2007 | Economía |

durmiente (: *sleeper*) “m. Am. traviesa de la vía férrea” → **RAE** Mex., Arg.

(...) *un antiguo banco inglés, y, convertido en asiento, un viejo **durmiente** del ferrocarril.*

LA NACIÓN | 17.10.2001

halcón (: *hawk*) în plan politic și militar cu sensul de *susținător, adept al soluțiilor intransigente*,

RAE → m. En el ámbito político, partidario de medidas intransigentes y del recurso a la fuerza para solucionar un conflicto; **paloma** (: *dove*) cu sensul de *susținător, adept al soluțiilor pacifiste*

RAE → f. En el ámbito político, partidario de medidas moderadas y conciliadoras encaminadas a la paz; Mex., Col., Arg., Esp.

A primera vista, la competencia de los partidos ha sido entre la "izquierda" y la "derecha", o entre halcones y palomas. Opinión | EL UNIVERSAL online | 2005-11-26

topo (: *mole*) *cârțiță* – cu sensul de „spion infiltrat”, după engl. *mole*

RAE → 2. m. Persona que, infiltrada en una organización, actúa al servicio de otros. Col., Esp.

(a) **El director de la CIA aseguró que el daño causado por Nicholson es mucho menor que el provocado por el otro gran topo de Moscú descubierto por Washington (...)**

(b) **19-11-1996 | *eltiempo.com* | *Internacional***

ventilar (: *to air*) cu sensul de *a face cunoscut, a da publicității un subiec confidențial*

RAE → 6. tr. Hacer público un asunto privado; Mex., Col., Arg., Esp.

(...) *la denunciante fue maltratada por una empleada de la instancia de nombre Gabriela Murguía, por “ventilar esos asuntos en los medios”.* Columna | EL UNIVERSAL online | 2007-10-12

B. Anglicismul semantic paronimic

anticipar (: *to anticipate*) “prever” → **RAE** (2001) Mex., Col., Arg., Esp.

Estar al día y anticipar el futuro son asuntos que ocupan y preocupan a los empresarios responsables. Finanzas | EL UNIVERSAL online | 2007-11-16

audiencia (: *audience*) “auditorio; público que atiene los programas de radio y televisión, o que asiste a un acto o espectáculo; número de personas que reciben un mensaje a través de cualquier medio de comunicación.” → **RAE** (2001) Mex., Col., Arg., Esp.

DPD → **índice de audiencia**. esta es la expresión española que **hay que usar en sustitución del anglicismo rating**.

(...) *para que los actores y la audiencia se tomen un respiro del drama.*

LA NACIÓN online | 07.01.2007 | Cultura

evento (: *event*) “m. acontecimiento; Cuba, El Salv., Méx., Perú, Ur. y Ven. suceso importante y programado, de índole social, académica, artística o deportiva” → **RAE** (2001) Mex., Col. Arg. Esp.

Es la boda del año, quizá de la década. Nunca antes el estado se había paralizado por un evento así. México | EL UNIVERSAL online | 2007-12-22

ignorar (: *to ignore*) “no hacer caso de algo o de alguien” → **RAE** (2001); Mex., Col., Arg., Esp.

DPD → Con el segundo sentido ‘no hacer caso [de algo o de alguien] es **calco del inglés** *to ignore*, **admisible** por estar asentado y muy extendido en el uso culto español y americano desde la primera mitad del siglo xx. «*Luis continúa trabajando e ignora a su mujer*» ([Arg. 1980]).

Pezzotta ignoró un claro penal de Reinoso a Ruben. LA NACIÓN online | 03.05.2007 | Deportiva

nominar (: *to nominate*) “presentar o proponer a alguien para un premio” → **RAE** (2001);

DPD → En el español actual se ha revitalizado, por influjo del inglés, el uso de *nominar*, **y hoy tiene también el sentido de ‘proponer o designar como candidato para algo’**: «*Ha sido nominado diez veces al premio de la Academia*» (*Expreso* [Perú] 1.10.91). Mex., Col., Arg., Esp.

(...) *fue nominado en la pasada edición de los Grammy Latinos, en la categoría de Mejor Álbum de Cantautor. (...) las nominaciones al Grammy americano son mucho más limitadas*”.

Espectáculos | EL UNIVERSAL | 2009-02-07

rentar (: *to rent*) “alquilar”, Mex., Col., Arg., Esp.

DPD → En algunos países de América, especialmente en **México**, está asentado en la lengua culta el uso de *rentar* con el sentido de ‘ceder o tomar [algo] en alquiler’, **por influjo del inglés *to rent***: «*Quedó a mi cargo la tarea de rentar La Vereda, vender la camioneta*» ([Méx. 1986]); **Es preferible**, con este sentido, **el uso del verbo *alquilar***, común a todo el ámbito hispánico.

(...) *labor de buscar un departamento para rentar* (...) 22 -05- 2007 | eltiempo.com |

remove (: *to remove*) “quitar, apartar u obviar un inconveniente.→ **RAE** (2001); Mex., Arg., Esp.; Până la ultima a ediție a Dicționarului RAE verbul *remove* apărea ca fiind sinonim cu *revolver* (= a răscoli, a răvăși); de acum înainte va avea si sensurile paronimului englezesc de *quitar, extraer, extirpar*. *Es un producto de nueva generación que ayuda a **remove manchas*** (...)

EL UNIVERSAL | 2005-08-08

s sofisticado (: *sophisticated*) “elegante, refinado; dicho de un sistema o de un mecanismo: técnicamente complejo o avanzado” → RAE (1992); Mex., Col., Arg., Esp.

(...), *el satélite tendrá una sofisticada antena en forma de gancho de ropa.*

18 -03-2007 | eltiempo.com | Tarot

versátil (: *versatile*) “adaptable, polifacético, flexible; capaz de adaptarse con facilidad y rapidez a diversas funciones” → RAE (2001). Mex., Col., Arg., Esp.

Será un gran grupo, siempre a la moda, espectaculares. Vamos a divertirnos mucho creando diferentes estilos, combinando e inventando”, concluye la versátil cantante y actriz.

Estilos | EL UNIVERSAL online | 2005-07-10

Necunoșterea sensului unor anglicisme, neatenția, graba sau neglijența în exprimare generează în presă numeroase **improprietăți semantice**. O categorie aparte de improprietăți semantice, menționate frecvent în lucrările de cultivare a limbii¹, este reprezentată de așa-numiții “falși prieteni” (**falsos amigos**). În ciuda ambiguităților și a riscurilor de confuzie pe care le determină acest tip de omonimie totală sau parțială “falșii prieteni” continuă să existe în subtitrarea filmelor dar și în presa scrisă.

agresivo (< *aggressive*) “dinámico, activo, enérgico, emprendedor, resuelto, insistente, asertivo, intenso, audaz”; activo, dinámico” MO; “moderno, vanguardista” Mex. Col., Arg., Esp.

(...) *ejecutivos agresivos cuyos objetivos sean la productividad y la eficacia.*

| EL UNIVERSAL online | 2007-03-30

asumir (: *to assume*) “presumir, suponer; dar por sentado”, MO; Mex., Col., Arg., Esp.

Agencia Efe → No debe emplearse, porque es **anglicismo**, como sinónimo de *presumir, sospechar, deducir*. ☒ «*Se puede asumir que sea una maniobra para....*

Asumo que el mayor número de roles serán los de tener hijos, (...)

Espectáculos | EL UNIVERSAL | 2007-09-04

¹ Leonardo Gómez Torrego, *Hablar y escribir correctamente. Gramática normativa del español actual*, Madrid, 2006;

Manuel Alvar Ezquerro, *Manual de redacción y estilo*, Madrid, 1998. Álex Grijelmo, *Defensa apasionada del idioma español*, Madrid, 2006, Agencia Efe, *Manual de español urgente*, 1985, Libro de estilo *El País*, 1996

atender (: *to attend*) “aistir a”; Mex. (1), Arg. (2)

(...) *el estudiante pueda aprovechar sus tiempos de transporte y ocio, para escuchar la lectura de un cuento, ensayo o novela, **atender una conferencia**, oír una obra de teatro, (...)*

Computación | EL UNIVERSAL online | 2009-02-13

casual (: *casual*) “informal, ocasional, esporádico” Mex., Col., Arg, Esp.

DPD → **Debe evitarse** su uso con los sentidos de ‘informal’ y ‘esporádico u ocasional’, **calcos semánticos censurables** del inglés *casual*: ☒ «Entre los productos se incluye una línea completa de **ropa casual**» (NHerald [EE. UU.] 19.1.98); ☒ «El hotel [...] incluye piscina olímpica, jacuzzi y un **restaurante casual**» (NDía [P. Rico] 28.11.97); ☒ «Estaban elaborando un informe sobre “**sexo casual**”» (Clarín [Arg.] 7.3.97).

(...) *la **ropa casual** de Nicky fue muy bien recibida.* Estilos | EL UNIVERSAL online | 2007-10-24

(...) ***restaurante casual** con música rock y famoso (...)* | EL UNIVERSAL online | 2008-09-28

condición (: *condition*) “enfermedad, afección, trastorno o estado de salud” Mex., Col., Arg.

DPD → Es **calco censurable** del inglés su empleo con el sentido de ‘trastorno o enfermedad’: ☒ «Ha habido un aumento en el número de agentes [...] que sufren alguna **condición mental**»

(...) *vale la pena alentar las consultas precoces en las personas que **sufren esta condición***

LA NACIÓN / 16.05.2002

conducir una orquesta (: *to conduct an orchestra*) “dirigir una orquesta” Mex., Col., Arg, Esp.

DPD → Es **calco inadmisibile del inglés** *to conduct an orchestra* la expresión ☒ *conducir una orquesta*; en español se dice *dirigir*: «Tenía una foto suya dirigiendo la orquesta, con el pelo sobre la frente y las manos exaltadas» (Mastretta Vida [Méx. 1990]).

Conducir una orquesta es un trabajo que trasciende el escenario (...)

Cultura | EL UNIVERSAL | 2007-01-19

doméstico (: *domestic*) “nacional, interno” Mex., Col., Arg., Esp.

DPD → **Debe evitarse** su empleo metafórico con el sentido de ‘nacional o de la nación’, claramente **influido por el inglés**: ☒ «Los vuelos **domésticos** son más numerosos [...] que los internacionales» (Mundo [Esp.] 15.12.96); ☒ «Le había pedido al FMI que se le diera “una altísima prioridad [...] al problema **doméstico**”» (Hoy [Chile] 25.4-1.5.84). En el primer caso debió decirse *vuelos*

nacionales (o, en la Argentina, *vuelos de cabotaje*) y, en el segundo, *problema interno*

(...) *crear una línea aérea en México de vuelos **domésticos** a bajo costo, (...)*

Destinos | EL UNIVERSAL | 2007-12-27

*En sus rutas **domésticas** redujo los usuarios transportados en un 13,9%, (...)*

EL PAIS | Economía - 11-05-2007

dramático (: *dramatic*) “drástico, espectacular, radical” Mex., Col., Arg., Esp.

DPD → **No debe usarse** con el sentido de ‘drástico o espectacular’, como se hace a veces por **influjo del inglés** *dramatic*: ☒ «*Se propone un “dramático aumento” de la facturación*» (Mundo [Esp.] 28.7.95); debió decirse *un espectacular aumento*. Lo mismo cabe decir del adverbio *dramáticamente*, que no debe usarse con el sentido que corresponde a las voces españolas *drásticamente* o *espectacularmente*: ☒ «*Los vínculos científicos entre los dos países vecinos se redujeron dramáticamente*» (Granma [Cuba] 4.97);

*El **dramático** aumento de rendimiento (...)*. Computación | EL UNIVERSAL online | 2007-05-24

***Dramático** incremento de precios* 18-12-2007 | eltiempo.com | Economía

facilidades (: *facilities*) “servicios, instalaciones, comodidades, equipamiento” Mex., Col., Arg., Esp.

*QUÉ MÁS: **fitness center**, **facilidades de spa** y para la práctica del golf, centro de negocios, **concierge**, **check in** y **check out exprés**, **room service** (...)* EL UNIVERSAL online | 2007-12-02

salvar (: *to save*) “almacenar, guardar en memoria, grabar”; Arg., Esp.

DEU → La voz inglesa *save* no debe traducirse siempre por el término español *salvar*, puesto que, en inglés, *save* significa <<grabar>>, mientras que, en español, *salvar* quiere decir <<rescatar>>.

*Para **salvar** el **archivo**, hay que usar el botón derecho sobre el icono del adjunto y elegir Guardar como (...)*. LA NACIÓN | 05.03.2001 Tecnología |

3. Calcuri frazeologie

Calcul frazeologic constă în traducerea literală a unor unități frazeologice din limba engleză. Spre deosebire de îmbinările libere (pe care orice vorbitor le creează atunci când comunică), cele frazeologice există deja în limbă, sunt consacrate de uzul general sau cvasigeneral și sunt simțite ca unități distincte, tocmai datorită coeziunii elementelor care le alcătuiesc. Sunt îmbinări stabile de cuvinte, care apar în limbă ca o construcție sintactică, gata făcută, și au o valoare semantică specială pe care au acceptat-o vorbitorii acestei limbi. Din categoria

unităților frazeologice fac parte (în principal): *expresiile și locuțiunile*, precum și *formulele și clișeele internaționale*.

Prin calc frazeologic se traduc de cele mai multe sintagme stabile de tipul determinat + determinant, cel mai adesea termeni științifici, tehnici sau din limbajele de specialitate ale unor domenii cum ar fi medicina, dreptul, politica, economia, etc.

► **Calcuri frazeologice internaționale** – aparțin în marea lor majoritate terminologiei politice, militare, economice

aldeia global (: *global village*) E. Lorenzo (1996); Mex., Col., Arg., Esp.
RAE → nu

(...) *y del establecimiento de nuevas formas de relación entre mujeres y hombres, el surgimiento de una cultura juvenil propia y de la **aldeia global** en que hoy vivimos.*

Cultura | EL UNIVERSAL online | 2008-06-01

eje del mal (: *axis of evil*) “axa răului”; expresia folosită de George Bush într-un discurs din anul 2002 pentru a desemna acele regimuri care, după părerea lui, susțin terorismul; Mex, Col., Arg., Esp.

(...) *se olvidó del “**eje del mal**”, aceptó negociar con Norcorea y se abstuvo de lanzar un golpe quirúrgico sobre las plantas nucleares de Irán.* México | EL UNIVERSAL online | 2009-01-20

daños colaterales (: *collateral damages*) “pierderi colaterale”; Mex. Col., Arg., Esp.

*“Los **daños colaterales** causados por la marcha triunfal del progreso consumista*

LA NACIÓN / 09.12.2007 | Enfoques

fuego amistoso (: *friendly fire*) “foc prietenesc”; Mex., Col., Arg., Esp.

*Táctica que emplearon, también, en Afganistán, rebautizándola **fuego amistoso**.*

LA NACIÓN online 6.04.2003 |

► **Calcuri frazeologice întâlnite numai în presa hispanoamericană și care în spaniola peninsulară au un alt corespondent**

asilo de locos (: *lunatic asylum*) “manicomio” E. Lorenzo (1996), **Mex.**

*Cuentan los historiadores que Huerta le preguntó a Wilson cuál sería el mejor futuro para Madero, “si enviarlo fuera del país o a un **asilo de locos**”* Columna | EL UNIVERSAL online | 2007-10-22

cuello de tortuga (: *turtle neck*) “cuello alto” E. Lorenzo (1996); **Mex., Col., Arg.**
mismo.; *Le donaron 105 suéteres de lana, algunas ruanas y sacos de cuello tortuga.*

11-03-2007 | eltiempo.com |

directorío telefónico (: *telephone directory*) “guía de teléfonos” E. Lorenzo (1996)
Mex., Arg., Col.; Esp. (de un tel. celular); Guía de teléfonos: **Mex., Arg., Col.**

La segunda modalidad es la de elegir a sus víctimas al azar mediante el directorío telefónico, (...)

DF | EL UNIVERSAL online | 2007-11-30

fuelle de soda (: *soda fountain*) termen necunoscut în spaniola peninsulară unde se folosește “cafetería” E. Lorenzo (1996); Col., Arg. (3).

Si estiro la mano toco los mosaicos azules de la Casa de los Azulejos, donde funcionó la primera fuente de soda de la ciudad, de los hermanos Sanborns. NACIÓN online/ 23.07.2006 | Turismo

viaje redondo (: *round trip*) “viaje de ida y vuelta”, E. Lorenzo (1996); **Mex., Arg.**

LAN: Mexico-Santiago-Mendoza mil 272 dólares viaje redondo con impuestos Tiempo de vuelo con escala 10 horas www.lan.com Destinos | EL UNIVERSAL online | 2008-06-21

► **Calcuri frazeologice întâlnite atât în presa hispanoamericană cât și în cea peninsulară**, dar pentru care Dicționarul Academiei (RAE, 2002) propune o altă construcție

área de desastre (: *disaster area*) “zona catastrófica”, E. Lorenzo (1996); Mex., Col., Arg., Esp.

(...) ocurridas por haber ocasionado el incendio más devastador en el área de desastre del sur de California. El Mundo | EL UNIVERSAL online | 2003-10-29

corte marcial (: *court martial*) (Keny, Sem, 146.) “consejo de la guerra”; Mex., Col., Arg., Esp.

El juez militar de la corte marcial lo sentenció primero a cadena perpetua sin posibilidad de salir bajo palabra, (...) LA NACIÓN online/ 23.02.2007 | Exterior |

cortina de hierro (: *iron curtain*) “el límite entre los países comunistas y Europa occidental” MO;

Mex., Col., Arg., Esp.(...) *por los Balcanes y demás países de la cortina de hierro.* (...)

8 -03-2007 | eltiempo.com |

3. Concluzii

Dintre calcurile înregistrate, atât semantice cât și frazeologice, majoritatea sunt caracteristice spaniolei în general. O categorie mai restrânsă este alcătuită din acele calcuri frazeologice întâlnite numai în spaniola americană (*cuello de tortuga, directorio telefonico, estación de policía*), iar în cadrul acesteia numai într-o anumită zonă (*asilo de locos, Mexic; fuente de soda, Columbia și Argentina*).

În urma celor expuse mai sus, se poate afirma că influența engleză se manifestă cu intensitate și în cea ce privește calcurile semantice și frazeologice, deci nu numai la nivel lexical (anglicismul lexical) ci și la nivel semantic. Numeroasele traduceri din presă cresc considerabil numărul unor structuri lexicale și al unor sensuri noi. Rapiditatea cu care se redactează majoritatea știrilor și chiar lipsa unor cunoștințe solide de limbă din partea celui care scrie pot determina apariția unor confuzii semantice, a unor structuri improprii limbii spaniole.

Riscurile utilizării calcului semantic provin din caracterul insidios al acestui tip de împrumut „îmbrăcat” în haină spaniolă care, după cum am văzut, fiind mai greu recunoscut de cei nefamiliarizați cu limba engleză, generează confuzii de tipul „falșilor prieteni”. Acest fenomen al sensurilor noi explicabile prin categoria „falșilor prieteni”, deși constituie o greșeală și este combătut în lucrări de cultivare a limbii, este întâlnit atât în presa hispanoamericană cât și în cea peninsulară, fiind însă mai frecvent în spaniola americană.

Adevărata amenințare pentru limba spaniolă o constituie anglicismele semantice care alterează sensul tradițional al cuvintelor afectate și măresc numărul devierilor de la construcțiile firești, însă și mai grav este faptul că, odată inserate în articolele ziarelor, vor fi preluate de vorbitorul de rând. Adaosul de sens nu duce numai la încărcarea cuvintelor în cauză, ci pune probleme de receptare corectă vorbitorilor nefamiliarizați cu limba engleză.

Prin urmare, calcurile, ca și în cazul anglicismului lexical, sunt acceptabile numai atunci când limba are nevoie de ele, adică în cazul în care nu dublează mijloace originale de exprimare și nu vin să concureze și să înlocuiască structuri proprii limbii spaniole.

BIBLIOGRAFIE

1. AGENCIA EFE, *Diccionario de español urgente*, SM ediciones, Madrid, 2000.
2. _____, *Manual de español urgente*, 1985.
3. ALVAR EZQUERRA, Manuel *Manual de redacción y estilo*, Madrid, 1998.
4. GIMENO MENÉNDEZ, Francisco y GIMENO MENÉNDEZ, Mª Victoria (2003), *El desplazamiento lingüístico del español por el inglés*. Madrid: Cátedra.
5. GÓMEZ Torrego, Leonardo, *Hablar y escribir correctamente. Gramática normativa del español actual*, Madrid, 2006.
6. GÖRLACH, Manfred, *A Dictionary of European Anglicisms*, Oxford University Press, 2001.
7. GRIJELMO, Álex, *Defensa apasionada del idioma español*, Madrid, 2006
8. KANY, Charles, E., *Semántica hispanoamericana*, Madrid, 1962.
9. LORENZO, Emilio, *Anglicismos hispánicos*, Gredos, Madrid, 1996.
10. MONTES-GIRALDO, J., “Calcos recientes del inglés en español”, *Thesaurus* 40, 17- 50, 1985.
11. MORÍNIGO, Marcos, *Diccionario manual de americanismos*, Buenos Aires, 1966.
12. NEAGU, Valeria, *Influența engleză în vocabularul spaniolei americane. Aprecieri asupra vitalității ei*, teză de doctorat, conducător științific: Acad. Marius Sala, 1999.
13. RAE, *Diccionario de la Real Academia Española*, Madrid, ed. a 22-a, Madrid, 2001.
14. *Diccionario panhispánico de dudas Real Academia Española, Asociación de Academia de la Lengua Española*, Madrid: Santillana, 2005
15. SALA, Marius (coord.), *El español de América*. Tomo I. *Léxico* Bogotá, 1982.

SIGLE

DPD = *Diccionario panhispánico de dudas Real Academia Española, Asociación de Academias de la Lengua Española*, Madrid: Santillana, 2005.

DEU = *Diccionario de español urgente*, Agencia Efe, 2001.

MO = Morínigo, Marcos A., *Diccionario manual de americanismos*, Buenos Aires, 1966

RAE = *Diccionario de la Real Academia Española*, Madrid. ed. a 22-a, Madrid, 2001

Mex. = Mexico; **Col.** = Columbia; **Arg.** = Argentina; **Esp.** = Spania

HOW CAN INFLECTIONAL SUFFIXES ACT AS THE WORD-FORMATION ONES

Lect. drd. Mirela COPCĂ

Linguists traditionally view inflection and derivation as two segments or two branches of morphology. They regard inflection as the part of morphology relevant for syntax. In other words, inflectional morphology is concerned with syntactically driven word-formation and deals with syntactically determined suffixation in English (Katamba, 1993; 205). On the contrary, derivation has always been considered as the part of morphology which is used to create new lexical items.

Both traditional and structural theory of grammar emphasized the inflection - derivation dichotomy underlining the differences between the two and searching for formal criteria to distinct one from the other. Some of these formal criteria included regularity of the paradigms and productivity. Despite numerous differences that undoubtedly exist between the two processes, so far a principled way to make clear-cut distinctions concerning inflection and derivation has not been found.

It is generally assumed that inflectional suffixes in English have syntactic function and are used to form grammatical forms of a word, not changing its grammatical class, while those suffixes used to create new lexical items are referred to as derivational. Although this generalization may be true for majority of suffixes in English, the line between what is syntactically motivated and what is not, or what creates a new lexical item and what does not is often blurred in practice. The reason for this is that there is not always unanimity in what is to be treated as inflectional or derivational. Even grammarians working on the same language very often disagree on that matter. Katamba (1993: 206) underlines the need for finding principled ways to determine whether a process is inflectional or derivational. Once these two processes are distinguished, we may come to a conclusion that the suffixes used in the process of inflection will be accordingly regarded as inflectional and used to form new word-forms of a given lexeme. Practice, however, indicates different. There are examples of established lexemes which prove that inflectional suffixes serve not only as markers of a particular grammatical category, but ascribe a new meaning to the newly-formed word, and in some cases, changes the word-class of a new form (see examples below).

- I after (adv) > **afters** (n)
- II ash (n) > **ashes** (n)
- III noon (n) > **noons** (n)
- IV gamble (v) > **gambling** (n)

- V fold (v) > **fold**ing (n)
- VI convince (v) > **convinc**ing (adj.)
- VII de**ce**ase (v) > **deceas**ed (adj.)
- VIII provide (v) > **provid**ed (conj.)

Traditionally, the examples IV and V, gambling and folding would be explained as gerund forms which have changed their distribution and word-class by the process of conversion from corresponding inflected forms. The same claim may apply to the examples VI and VII, convincing and deceased, because it is a well-known fact that any form of present or past participle can function as a noun modifier. The following examples illustrate this claim. Examples:

Gambling took place in this room.
 His words were quite *convincing*.
 No one seemed to know the *deceased* person.

Examples I, II, III and VIII, however, cannot be explained in a similar fashion. The inflectional suffix *-s* used in noons (*a light meal eaten at noon*) afters (*dessert*) and ashes (*human remains*), and the suffix-ed used in provided (*on condition, if*) certainly cannot be said to function purely as markers of grammatical categories, as it is quite evident that they not only ascribe a new meaning to the newly formed derivatives, but change their word-class and distribution as is the case in examples I and VIII.

These examples may be regarded as a borderline between inflection and derivation. If these two processes are to be totally polarized, then the examples provided here would fill the space between the poles, bringing the two processes much closer. According to Bauer "word-formation is such a confused area of study at the moment (*and still is*) that it would be hard to give an uncontroversial account of it" (Bauer, 1983: xiii). One of the controversies of the modern English morphology is the use of inflectional suffixes for creation of new lexemes, and the use of derivational suffixes to mark some syntactic relations.

However, this phenomenon is not a novelty. Even Matthews noted that there are two possible uses of inflectional and derivational affixes which contradict traditional definitions (Matthews, 1974: 53-54):

- a) formative affixes can be used to mark grammatical categories. In other words, formatives may be used as inflectional morphemes in creating new word-forms.
- b) inflectional affixes may be used as derivational affixes for creating new lexemes.

In English the examples for a) would be the use of suffixes which add a feature [+feminine] to certain nouns, such as suffixes *-ina*, *-ette*, *-ess*, thus serving as markers of the grammatical category of gender.

Examples:

tzar (m) + -ina > tzarina (f)

usher (m) + -ette > usherette (f)

tiger (m) + -ess > tigress (f)

I will try to provide some data to prove and support the b) statement. It was proved that the most productive inflectional suffixes used for derivational purposes are suffix -(e)s for plural of nouns, suffixes -ing, and -ed.

The examples studied are classified :

a) according to the type of bases to which a particular suffix was added (we do not use the term “stem” here on a hypothesis that in particular examples collected for this study inflectional suffixes are functioning as derivational);

b) according to the word-class of the derivative.

These examples were classified in 22 different subclasses:

1) N+-s >N; (e.g. *jeans, noons, rags, golds, gums, waters, spectacles, corduroys, tweeds*)

2) V+-s>N; (e.g. *fries, eats, shivers, works, haves, speakies, remains*)

3) Adj +s>N; (e.g. *blues, reds, hots, shorts, commons, simples, eatables*)

4) Adv +s>N; (e.g. *insides, ins, afters, overheads*)

5) Num+-s>N; (e.g. *seconds, elevens, fives, teens,*)

6) Pron + -s>N; (e.g. *nothings, sundries*)

7) V+ -ed> Adj; (e.g. *feigned, bereaved, jagged, plucked, orchestrated*)

8) N+ -ed>Adj; (e.g., *headed, hooded, crooked, crested, foxed*)

9) Adj+ -ed>Adj; (e.g. *foliated*)

10) V+ -ed>Adv; (e.g. *confounded, damned*)

11) V+-ed>N; (e.g. *intended*)

12) V+ -ed >Conj; (e.g. *provided*)

13) V+-ing>N; (e.g. *clipping, breathing, acting, painting, advertizing*)

14) N+ -ing>N; (e.g. *busing, suiting, dairying*)

15) Adj + -ing> N; (e.g. *greening, sweeting, whiting, wilding*)

16) Adv+-ing>N; (e.g. *inning, offing, outing*)

17) V+-ing>Prep; (e.g. *saving, seeing, failing, including, pending*)

18) V+ -ing> Conj; (e.g. *providing, supposing*)

19) V+ -ing> Adv; (e.g. *blooming, cracking*)

20) V+ -ing>Adj; (e.g. *amusing, dashing, piping, roaring*)

21) N+-ing>Adj; (e.g. *flaming, blistering, grueling*)

22) Prep + -er> Adj. (e.g. *outer, inner, upper*)

While subtypes 1), 7), 13) and 20) show no violation of any morphological restriction, all the other subtypes violate morphological constraints concerning the

base to which suffixes are added, or the type of the final derivative. If the meaning of the new forms is examined, the status of the morphemes {s}, {ed} and {ing} becomes questionable.

Let us start with the morpheme {s} which proved to be the most productive of all. This morpheme is traditionally viewed as a morphological marker of the grammatical category of number which adds the feature [+plural] to the newly formed word. In other words, the morpheme {s} is presumed to have only grammatical meaning denoting plural of nouns. As a result its use is restricted to nominal bases (stems), namely countable nouns. Typically, the derivative is a countable noun, plural. If we go back to the examples shown above, it is evident that even the subtype 1), which seemed quite all right in the beginning, shows some serious “deviation” from the rules. Firstly, the examples clearly indicate that morpheme {s} is not only added to uncountable nouns, but ascribes a totally new meaning to the derivatives, i.e. the nouns from our examples do not pluralize semantically. If we take a closer look at all the subtypes formed by the means of suffix –s for plural, it is clear that the suffix in question is a denominal suffix. In six out of seven subtypes of –s formations the result of such suffixation is a noun.

The *-ing formations* represent the second largest group with more examples. Traditionally, morpheme {ing} is viewed as a suffix added to verbal bases. The result of such suffixation is either a noun or a modifier. In subtypes 14), 15), 16) and 21) morphological rules regarding the type of base to which the suffix –ing was added were broken, since the aforementioned suffix is added to nominal (subtypes 14) and 21)), adjectival (subtype 15) and adverbial (subtype 16)) bases. In most cases, the outcome of such suffixation is a noun (except in subtype 21) where the derivative in question is a modifier). In 4 subtypes (subtypes 13), 14), 15) and 16) the suffix –ing is used to form nouns. The possibility that –ing may be used as a formative morpheme to form nouns from substantives was noted by Marchand (1960; 241-243). The analysis of some recent –ing formations proves that the combination N+ing >N is exceptionally productive morphological pattern in contemporary English.

In all the other subtypes the morpheme {ing} is added to verbal bases and everything seems in order. However, if we are to determine the word-class of such suffixed forms we see that in subtypes 18) and 19) suffix ing is used as a prepositional and conjunctive suffix, which clearly violates traditional view that -ing is used to form substantives and modifiers.

As it was mentioned earlier in this paper, the problem of the status of {ed} morpheme has received a good deal of attention (see Matthews :1974). The problem of –ed adjectives is well-known and has been a bone of contention for years among scholars who proposed different explanations for the phenomenon in question. Some suggested that adjectival –ed and participle –ed cannot be regarded as one suffix the first being formative (marking the change of a verb into a participial adjective) and the second inflectional (marking the past participle

form of a verb, see Marchand:1960). Others argued that it is the same suffix just changing its role (Nesfield:1956; Partridge: 1963).

Morpheme {ed} proved to be highly productive, though quite surprisingly less productive than morphemes {s} and {ing}. Unsurprisingly, the results of combination V+-ed are adjectives (subtype 7)), but quite surprisingly, adverbs in the subtype 10), nouns in the subtype 11) and conjunctions in the subtype 12). In all those subtypes the morpheme –ed has the features [+inflectional, +derivational]. Some may argue that in these subtypes the nouns, adverbs and conjunctions are converted from corresponding forms of past participles, in which case the nature of the morpheme {ed} remains inflectional.

Even if we accept the claim that –ed formations that are nouns, adjectives and conjunctions are actually converted forms it may be true for the subtypes 10), 11) and 12). However, subtype 8) N+-ed >Adj questions the status of {ed} morpheme. In formations of this type the morphological restraint concerning the type of base to which {ed} may be added is violated. This type of -ed formation is anything but a novelty, but in such formations the status of –ed formative certainly cannot be [+ inflectional, +derivative] but rather [-inflectional, +derivative], since it does not act as a marker of past participle forms. It acts as an adjectival suffix.

Quite unusual is the subtype 9) Adj+-ed >Adj because in such a case –ed is hardly a derivational suffix, as it does not change the word-class of the adjectival base, nor can it be regarded as an inflectional since it does not act as a marker of any grammatical form.

As far as the morpheme {er} is concerned, the examples listed in 22) are the only ones that I was able to find. The morpheme is a morpheme whose usage is restricted to adjectives, usually marking the grammatical category of degree (comparative) in adjectives. In these examples it is used to form adjectives from prepositional adverbs, in other words morpheme {er} changed the word-class of a base.

In such a confusion of things, I resorted to the semantic-driven approach hoping that it could assist us to clarify the status of the three morphemes in question. However, it was of little help. I tried to classify some example within some subtypes according to the specific meaning that the certain morpheme ascribes which we illustrate in the following examples:

Examples:

- a) suit (n) > suiting (n)
trousers(n) > trousering(n)
shirt (n) > shirting(n)

- b) turtle (n) > turtling (n)
ice-boat (n) > ice-boating (n)
dairy (n) > dairying (n)

c) tweed (n) > tweeds(n)
denim (n) > denims(n)

d) hood (n) > hooded (adj.)
heart (n) > hearted (adj.)

In the examples a) the morpheme {ing} definitely adds the features [+ mass, -countable] to the newly formed words whose meaning may be paraphrased as “*the material used for making X*” (X being the noun serving as a base). In the examples in b) the same morpheme adds the features [-countable, + abstract] to the newly formed words, thus changing the class of nouns serving as a base. The meaning of the new forms may be paraphrased as “*the action that is somehow connected to or involves X*”.

In the examples c) the morpheme {s} adds the feature [+ concrete, + plural] to the newly formed nouns at the same changing the class of nominal bases (mass nouns become concrete), and their number (uncountable singular – singularia tantum becomes uncountable plural, pluralia tantum). The meaning which the suffix –s attributes to the new forms is “*the trousers made from X*”.

Semantically viewed the morpheme {ed} in the examples d) attributes the meaning “*being supplied with X*”. All the –ed adjectives, irrespective of the type of base from which they are formed, bear a sort of passive meaning, which may lead us to conclusion that derivational and inflectional –ed are indeed the same morpheme.

The examples in a), b), c) and d) represent just a handful of examples which allowed semantic classification. In most cases, however, the meaning of the examples is quite tentative and idiosyncratic, which is no obstacle for productivity of inflectional morphemes in word-formation processes in English (for some recent examples see Hargraves: 2004). What could be concluded with certainty, on the other hand, is that new lexemes, if content words, develop their own paradigms, often completely independent from those of a corresponding base. If the new lexemes are functional words then they change their distribution (see subtypes 13) and 19)).

To sum up, the examples analyzed show that the difference between “inflectional” and “derivational” use of formatives –s, –ed, and –ing is “a cline rather than a dichotomy” (Katamba: 1993, 217). Most of the examples analyzed here are included in modern English dictionaries, therefore, the lexicographers accept their independent status.

What this study proved though, is that derivation and inflection are basically the same, rather than qualitatively different and that their nature is simply a reflection of syntactic relevance. We may legitimately raise the question whether in cases when the formatives in question manifest both inflectional and derivational properties, inflection and derivation act in a unison. The results are

new elements of English lexicon. And lexicon is “a prison which contains only the lawless, and the only thing that its inmates have in common is their lawlessness” (Di Sculio and Williams, 1987: 3).

REFERENCES

1. Bauer, L. *English Word-formation*, CUP, Cambridge, 1983.
2. Di Sculio, A.M. and Williams, E., *On Defining a Word*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1987.
3. Hargraves, O. *New Words*, Oxford, 2004.
4. Katamba, F. *Morphology*, St. Martin's Press, New York, 1993.
5. Marchand, H. *The Categories and Types of Present-day English Word-formation*, Otto Harasowitz, Wiesbaden, 1960.
6. Matthews, P., *Morphology: an Introduction to a Theory of Wordstructure*, CUP, Cambridge, 1974.
7. McFedries, P. *Word Spy: the Word Lover's Guide to Modern Culture*, Broadway Books, New York, 2004.
8. Nesfield, J.C. *English Grammar Past and Present*, Macmillan, London, 1956.
9. Partridge, E. *Origins*, 3rd ed., Routledge & Keegan Paul, London, 1963.
10. Scalise, A., *Generative Morphology*, Mouton, The Hague, 1984.

GRAMATICA TITLULUI JURNALISTIC ÎN PRESA ROMÂNĂ ȘI GERMANĂ ANTE- ȘI POSTREVOLUȚIONARĂ

Lect. drd. Adriana DĂNILĂ

Comunicarea de față se axează pe prezentarea unor aspecte relevante pentru construcția titlului jurnalistic la nivel gramatical, tiparele sintactice având un rol esențial în procesul de coordonare, influențare și incitare la lectură a publicului cititor.

Menționăm ca avem în vedere anumite genuri de presă aparținând textelor media germane, elaborate în România în perioada postbelică, pre- și postrevoluționară (având ca element de referință texte media românești din aceeași perioadă): știrea, editorialul, reportajul și interviul.

Investigația se bazează pe un material selectiv, extras din *Neuer Weg(NW) / Scânteia (S)*(perioada 1948 -1989) respectiv *Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien (ADZ) / Adevărul (A)* (perioada 1990 – 2007).

1. Titlul-cuvânt, realizat printr-un substantiv concret / abstract, articulat sau nearticulat, este specific în primul rând pentru textele cu întindere redusă, care se remarcă prin intenția lor informativă (de ex. *știrea*).

Cuvântul din titlu îndeplinește funcția de *termen-cheie*, care sintetizează cel mai bine conținutul textului propriu-zis, reținând esențialul și prefigurând orientarea tematică. Având în vedere că titlul reia, într-o variantă redusă, tema *articolului-știre*, elaborat anterior, putem admite ideea că titlul-cuvânt realizează funcția anaforică iar decodarea lui de către cititor este cataforică.

G	R
<i>Volksturnwettbewerb (NW, 13.III.1949, p. 7)</i>	<i>Proiectanții (S, 15.IV.1965, p. 2)</i>
<i>Faltbogensagen (NW, 11.VII.1969, p. 6)</i>	<i>Înnoiri (S, 18.II.1965, p. 4)</i>
<i>Fussballneuigkeiten (NW, 9.XI.1983, p. 3)</i>	<i>Performanță (S, 22.VII.1977, p. 2)</i>
<i>Schulanfang (NW, 14.IX.1989, p. 3)</i>	<i>Arheologică (S, 9.XI.1983, p. 2)</i> (despre săpăturile arheologice efectuate în zona comunei Cuci)
<i>Die Staatsbürgerschaft (NW, 6.IV.1991, p. 1)</i>	<i>Ingeniozitate (S, 9.XI.1983, p. 2)</i>
<i>Kundenpartnerschaft (subtitlu) Eröffnung der Kronstädter Filiale der „Volksbank“ (ADZ, 7.VI.2002, p. 8)</i>	

Titlul-cuvânt poate să apară și în articolele de opinie, având însă o întrebuințare figurativă; dispunând de o anumită capacitate expresivă și forță sugestivă, titlul-cuvânt trimite în variantă metaforică și simbolică la un fapt, o întâmplare sau stare de spirit:

G	R
<i>Kurpfuscher (NW, 26.I.1962, p. 4)</i> <i>Meinungsvielfalt (NW, 23.I.1990, p. 1)</i> <i>Gegenschlag? (ADZ, 15.IV.1994, p. 8)</i>	<i>Rapsodul (S, 24.VII.1977, p. 5)</i> (despre Nicolae Pleșa din Constanța care cântă din mai multe instrumente: fluiet, caval, ocarină, drâmbă, cimpoi, dubă, nai.) <i>Supercățelul (A, 12.VII.2004, p. 9)</i>

Utilizarea titlului cuvânt în ziarele de limbă germană (NW și ADZ), respectiv de limbă română (S și A) are însă o frecvență scăzută.

2. Titlul-sintagmă - se prezintă sub forma unor construcții nominale sau prepoziționale, forme lingvistice restrânse având drept rezultat economia de limbaj. Apare de obicei în variante obișnuite, lipsite de încărcătură stilistică dar permite și un grad de expresivitate mai ridicat prin valorificarea registrului conotativ al limbii.

Titlurile jurnalistice din ziarul de limbă germană „Neuer Weg” și ziarul de limbă română „Scânteia” din perioada ante-revoluționară privilegiază stilul nominal încărcat, stil caracterizat prin grupuri nominale dezvoltate, complicate și artificiale, cuprinzând acumulări de substantive realizate prin coordonare și/sau apoziționare, înlănțuiri de forme genitivale, fiecare formă fiind subordonată celei anterioare precum și foarte multe adjective calificative și precizări contextuale punctate prin mărci deictice de timp, loc și persoană, rezultatul fiind un stil greoi, întortocheat, bombastic și prețios, descris în literatura de specialitate prin sintagma „stil înalt”. Rolul acestui stil înalt, promovat mai ales în textele cu tematică politică, este cel de propagandă, intenționând să direcționeze comportamentul receptorului și să determine o anumită reacție din partea acestuia, aceea de a acționa în conformitate cu normele impuse de Putere.

G	R
<i>Der Schulkomplex in Reschitza - ein Spiegelbild der Fürsorge der Partei und Regierung für unsere Jugend (NW, 9.XII.1950, p. 4)</i> – concatenare de forme genitivale <i>Breite Entfaltung des sozialistischen Wettbewerbs für die Überstreichung der Planaufgaben (subtitlu) Techniker und Ingenieure der Elektromaschinenfabrik SRUP - Reschitza gründen Spezialbrigaden (NW, 15.I.1953, p. 1)</i> <i>Fünf Jahre Rumänisch - Sowjetischer Vertrag für Freundschaft, Zusammenarbeit und gegenseitige Hilfe (NW, 4.II.1953, p. 1)</i> <i>Ein besonderer Beitrag zur Förderung des Friedens und der Zusammenarbeit (subtitlu) Weltweiter Widerhall der Neujahrsbotschaft des Präsidenten Nicolae</i>	<i>Sarcinile Partidului Muncitoresc Român în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii (S, 18.III.1948, p. 1)</i> <i>(supratitlu) În fiecare întreprindere, la fiecare loc de muncă (titlu) Acțiuni perseverente, multilaterale pentru creșterea în ritm mai înalt a productivității muncii (S, 12.IV.1977, p. 1)</i> <i>Muncile agricole și munca politico-educativă strâns împletite prin obiectivul comun: O recoltă bogată! (S, 4.VIII.1977, p. 2)</i> <i>Răspuns prompt, muncitoresc, revoluționar hotărârilor Conferinței Naționale, chemărilor secretarului general al</i>

<p>Ceaușescu (NW, 6.I.1985, p. 2) <i>Bedeutendes Moment im Ausbau fruchtbarer Beziehungen der Freundschaft und Kooperation (subtitlu) Der Staatsbesuch des Königs Juan Carlos I. und der Königin Sofia mit hervorragenden Ergebnissen für die Festigung der vielseitigen Zusammenarbeit zwischen unseren Ländern und Völkern abgeschlossen (NW, 23.V.1985, p. 1)</i> <i>(supratitlu) Im Geiste der von Genossen Nicolae Ceaușescu auf der feierlichen Versammlung anlässlich unseres grossen Nationalfeiertags geäusserten Thesen und Leitlinien (titlu) Unablässige Vervollkommnung unseres gesamten und gesellschaftlichen Lebens (subtitlu) Gegenseitige Bedingtheit der Erhöhung der führenden Rolle der Partei und der Entwicklung der revolutionären Arbeiterdemokratie (NW, 2.IX.1989, p. 1)</i></p>	<p>partidului (subtitlu) Cum se acționează în întreprinderi, în institute de cercetare pentru ridicarea pe o treaptă calitativ superioară și sporirea substanțială a eficienței întregii activități economice (S, 14.XII.1977, p. 2) <i>(supratitlu) În întâmpinarea alegerilor (titlu) De la cucerirea puterii la conducerea statului de către întregul popor prin dezvoltarea continuă a democrației socialiste (S, 4.III.1980, p. 1)</i> <i>Conlucrarea permanentă cu oamenii muncii, generalizarea experiențelor înaintate – cheazășie a înfăptuirii neabătute a hotărârilor de partid și a respectării legilor țării (S, 9.XI.1983, p. 1)</i> <i>O contribuție exemplară la deținerea rolului primordial al științei în dezvoltarea societății socialiste, a lumii contemporane (S, 6.I.1985, p. 1)</i> <i>În agricultură, amplă mobilizare de forțe pentru urgentarea tuturor lucrărilor (S, 14.IX.1989, p. 4)</i></p>
---	--

Multe din grupurile nominale și prepoziționale din perioada anterevoluționară conțin substantive de proveniență verbală.

G	R
<p>Errichtung der Maschinen und Traktoren-Station Hermannstadt (NW, 13.III.1949, p. 2) Pionieraufnahme in der Deutschen Elementarschule in Bistritz (NW, 16.IV.1951, p. 4) Eröffnung der dem genialen Werk des Genossen Stalin „Ökonomische Probleme des Sozialismus in der UdSSR“ gewidmeten ausserordentlichen wissenschaftlichen Tagung der Akademie der RVR (subtitlu) Tiefe Anteilnahme und erhöhte Einsatzbereitschaft der Werktätigen (NW, 7.III.1953, p. 3) Überall selbstloser Einsatz für die rasche Beseitigung der Erdbebenfolgen (NW, 8.III.1977, p. 3/4) Hartes Ringen für die Normalisierung der ökonomischen und sozialen Lebens (NW, 9.III.1977, p. 3/4)</p>	<p>Descoperirea unui sabotor care nu era altul decât fostul patron al unei tăbăcării naționalizate, în care fusese menținut ca ... „specialist” (S, 13.III.1949, p. 5) Realizarea cincinalului în 4 ani, cauză scumpă a întregului popor muncitor (S, 3.I.1953, p. 1) Un sprijin puternic în înfăptuirea planului de electricitate a țării (S, 4.II.1953, p. 2) Conlucrare rodnică, sub semnul trainiceii prietenii româno-sovietice (S, 5.II.1985, p. 5) Cum înfăptuiți hotărârile Marelui Forum al Clasei Muncitoare? (subtitlu) Ancheta „Scînteii” la o săptămână după încheierea lucrărilor Congresului consiliilor oamenilor muncii? (S, 22.VII.1977, p. 1) În agricultură, amplă mobilizare de forțe pentru urgentarea tuturor lucrărilor (S, 14.IX.1989, p. 4)</p>

Apar de asemenea foarte multe construcții prepoziționale dezvoltate, devenite banale și monotone prin repetare:

G	R
<p><i>Bedeutende Normüberschreitungen auf der Reschitzaer Baustelle „11 Construcție“ (NW, 1.IV.1950, p. 5)</i></p> <p><i>(supratitlu) Zu Ehren des 7. November und des Weltfriedenskongresses (titlu) 300 Traktoren über den Plan für das Vaterland / Kohle für das Soll 1951 (NW, 2.XI.1950, p. 1)</i></p> <p><i>Jeicaer Kollektivbauern auf dem Weg zum Wohlstand (NW, 16.IV.1951, p. 2)</i></p> <p><i>(supratitlu) Dem 23. August entgegen (titlu) Für eine breite Front der demokratischen Kräfte (subtitlu) Wesenszüge der revolutionären Schöpfergeistes der Politik unserer Partei bei der Umgestaltung der Gesellschaft (II) (NW, 4.VIII.1977, p. 1)</i></p> <p><i>Dem 1. Mai entgegen mi erfülltem Viermonatssoll (subtitlu) Arader Betriebe haben beachtliche Zusatzlieferungen ins Auge gefasst) (NW, 28.IV.1977, p. 1)</i></p>	<p><i>(supratitlu) În cinstea Congresului de unificare din 19 Martie (titlu) Tineretul muncitor intensifică acțiunea de ridicare a nivelului profesional, ideologic și cultural (S, 13.III.1949, p. 5)</i></p> <p><i>Nicio întreprindere în afara întrecerii socialiste! (subtitlu) Chemarea la întrecere socialistă în cinstea zilei de 1 Mai găsește un puternic răsunet în rândurile muncitorilor și tehnicienilor (S, 1.IV.1950, p. 1)</i></p> <p><i>(supratitlu) Întrecerea în cinstea aniversării Partidului (titlu) Pentru cât mai multe economii peste plan! (S, 21.III.1951, p. 3)</i></p> <p><i>Cărbune peste plan (S, 15.II.1952, p. 1)</i></p> <p><i>Pe șantierul fabricii de mobilă de la Balta Sărată (S, 15.V.1959, p. 1)</i></p> <p><i>Pe magistrarele regionale C.F.R. – Timișoara (S, 12.II.1965, p. 1)</i></p> <p><i>La sfat despre treburile obștești (S, 18.II.1965, p. 5)</i></p> <p><i>(supratitlu) Pentru sporirea producției agricole din acest an (titlu) Campania de primăvară temeinic pregătită (S, 23.II.1983, p. 1)</i></p>

După 1989 titlurile din cele două ziare renunță la sintagmele nominale dezvoltate excesiv prin coordonare, subordonare și apoziționare, prin prezența masivă a genitivelor și a adjectivelor calitative, care generau impresia de interminabil, nesfârșit și promovează sintagmele nominale simplificate, caracterizate prin actualizarea complinirilor obligatorii, fără dezvoltări colaterale.

În ziarul de limbă germană, sintagmele nominale și prepoziționale apar de cele mai multe ori în variantă obișnuită, redusă, anunțând tema articolului, însă pot apărea și în variantă conotativă.

După 1990, titlurile românești pun în circulație versiuni mult mai plastice, sugestive și expresive de sintagme nominale, renunțând de asemenea la încărcări genitivale, prepoziționale sau adjectivale.

G	R
<p><i>Gedanken über die Zukunft der Deutschen in Rumänien</i> (NW, 9.I.1990, p. 1)</p> <p><i>Furcht vor Rückkehr „nach Hause“</i> (subtitlu) <i>Irakische Kurden, von den Truppen Saddams vertrieben, wagen sich langsam zurück</i> (ADZ, 14.II.1992, p. 2)</p> <p><i>Duell der Gegensätze</i> (subtitlu)</p> <p><i>Gentleman Holyfield gegen Großmaul Moorer</i> (ADZ, 21.IV.1994, p. 7)</p> <p><i>Unruhige Stunden in Sarajevo</i> (subtitlu)</p> <p><i>Stoltenberg hofft auf Konsequenzen nach Milosevic-Erklärung</i> (ADZ, 3.VIII.1994, pag. 2)</p> <p><i>Kampfansage an den Terrorismus</i> (subtitlu) <i>Abgestimmtes Vorgehen der G-7 und Rußlands</i> (ADZ, 1.VIII.1996, p. 1)</p> <p><i>Der Streit der „Blöcke“ in Israel</i> (subtitlu) <i>Ist Hebron eine jüdische Stadt?</i> (ADZ, 1.VIII.1996, p. 3)</p> <p><i>Im Zeichen des Experimentierens</i> (subtitlu) <i>Theater von fünf Kontinenten beim Theaterfestival Hermannstadt</i> (ADZ, 12.VI.1998, p. 4)</p> <p><i>Kaum Entwicklung bei schwachen Staaten</i> (subtitlu) <i>UNO-Studie zur industriellen Entwicklung</i> (ADZ, 31.VII.2002, p. 2)</p> <p><i>Ausstellung über Stefan der Große</i> (ADZ, 12.VI.2004, p. 5)</p> <p><i>Das ganz normale Verkehrschaos</i> (ADZ, 14.IX.2007, p. 9)</p>	<p><i>Securitatea în cifre și ... fapte</i> (subtitlu)</p> <p><i>Precizări ale domnului general-colonel Victor Stănculescu</i> (A, 28.II.1990, p. 1)</p> <p><i>Tentația negării</i> (A, 21.II.1992, p. 2)</p> <p><i>Mortul bătut de trei ori?</i> (subtitlu) <i>Cronica unei crime imperfecte</i> (A, 21.II.1992, p. 1)</p> <p><i>Legea 64/1995 – balet păgubos în jurul noțiunii de faliment</i> (A, 3.VII.1996, p. 6)</p> <p><i>Politica porcului</i> (A, 4.IX.1996, p. 1)</p> <p><i>Prezumpția de competență</i> (A, 3.IV.1998, p. 1)</p> <p><i>Legiferarea uitării?</i> (A, 7.IV.1998, p. 1)</p> <p>(supratitlu) <i>Încă un avort oral al senatorului țărănist Moisin: (titlu) Marșul de la Cluj – „fariseism ortodox”</i> (A, 7.IV.1998, p. 1)</p> <p><i>Reunificarea Ciprului – un vis imposibil?</i> (A, 7.IV.1998, p. 11)</p> <p><i>Fecundări politice in vitro</i> (A, 11.VII.2000, p. 1)</p> <p><i>Concursul de informatică al țărilor din Europa centrală – în România</i> (A, 1.VII.2000, p. 3)</p> <p>(supratitlu) <i>Sub conducerea lui Dragoș Șeuleanu (titlu) Radioul public – goarna Puterii</i> (A, 1.VI.2002, p. 3)</p> <p><i>Bubele negre ale sănătății</i> (A, 1.IV.2004, p. 1)</p> <p>(supratitlu) <i>Asociația pentru transparență avertizează: (titlu) Legile anticorupție, „petarde de fum cu rol propagandistic”</i> (A, 1.IV.2004, p. 2)</p>

3. Titlul-enunț reprezintă titlul format dintr-un nucleu verbal, în cadrul căruia verbul principal este întotdeauna actualizat iar verbul auxiliar poate eventual să lipsească. Configurarea lingvistică a acestor tipuri de titlu dezvăluie intenția comunicativă a producătorului de text, punctul de vedere al jurnalistului față de propriul text și față de publicul receptor, transformându-se astfel într-un mijloc de prezentare a textului (când devine vizibil) și într-un ghid de coordonare a lecturii (în momentul în care devine lizibil).

Titlul-enunț se compune din două categorii distincte: titluri cu structură normală și titluri cu structură specială.

Titlurile cu structură normală includ următoarele tipuri: titlurile propoziție și titlurile-frază, în lucrarea de față fiind prezentată numai prima categorie.

Titluri-propoziție, având următoarele subdiviziuni:

- **titluri asertive**, concretizate întotdeauna prin prezența unei secvențe verbale finite, urmată sau nu de o alta infinită, sunt referențiale, autonome

sintactic, având în primul rând rolul de precizare a conținutului textului, însă pot apărea și în variantă mai expresivă.

Titlurile asertive din cele două ziare comparate din perioada regimului comunist se remarcă prin opacitate și lipsă de transparență, situându-se adesea într-un plan ideologic, abstract, ocolind referirile precise la realitatea concretă. Această impersonalizare se realizează prin diferite mijloace:

- prin folosirea verbelor cu valoare descriptivă și definițională la indicativ prezent (de tipul rom. a fi, a se afla, a deveni, a însemna, a constata, a reprezenta / germ. sein, stehen, entstehen), restrânse la rolul de simplu elemente relaționale, dar și a altor verbe clișeizate prin îndelungă repetare (rom. se bucură, găsește un puternic răsunet, își exprimă / germ. überfüllt die Normen, erhalten). Aceste titluri au o lungime neobișnuită rezultată prin înlănțuirea de grupuri nominale extinse.

G	R
<p><i>Eine richtige Lösung der deutschen Frage ist nur auf Grund der wirtschaftlichen und politischen Einheit Deutschlands möglich (NW, 9.VI.1949, p. 12)</i></p> <p><i>Die landwirtschaftlichen Maschinen und Geräte stehen bereit (NW, 13.III.1949, p. 3)</i></p> <p><i>Die Stachanowbewegung soll im Brennpunkt der Aufmerksamkeit stehen (NW, 17.VI.1953, p. 1)</i></p> <p><i>Erfolgreiche Dekadenbilanz (subtitlu) Betriebe stehen für Wettbewerbsverpflichtungen / Erste Ergebnisse im Kreis Temesch (NW, 17.I.1969, p.1)</i></p> <p><i>Zimnicea: aus Ruinen und Schutt wird eine neue und moderne Stadt des sozialistischen Rumänien entstehen (NW, 8.III.1977, p. 3)</i> (supratitlu) Rumänische Olympiasieger von einst (titlu) Klein von Statur, aber gross im Können (subtitlu) Dem 1,50 m grossen Gheorghe Berceanu bedeutete der Olympiasieg mehr als drei Welt- und ebenso viele Europameistertitel (18.VI.1980, p. 3) – subtitlul conține verbul cu valoare descriptivă „bedeuten”</p> <p><i>Arbeitergruppe unter Leitung des Deutschen Arbeiters Wilhelm Kaschauer in den Reschitzawerken überfüllt die Normen (NW, 13.III.1949, p. 5)</i></p> <p><i>Arbeiter von Guttenbrunner Reisplantagen erhielten Geldprämien (NW, 24.I.1952, p. 2)</i></p> <p><i>Dem 23. August entgegen: Kongressbeschlüsse sind Kernstück der Bemühungen um hohe Wettbewerbsleistungen (NW, 26.VI.1977, p. 1)</i></p> <p><i>Wahlsieg von grosser Tragweite (subtitlu) Zimbabwe-Rhodesien steht vor einer neuen Etappe seiner Entwicklung (NW, 7.III.1980, p. 2)</i></p>	<p><i>Popularizarea și sărbătorirea muncitorilor și muncitoarelor distinși cu „Ordinul Muncii” este un îndemn puternic pentru toți muncitorii pentru a le urma pilda (S, 13.III.1949, p. 2)</i></p> <p><i>Harry Smith este o puternică realitate (subtitlu) „Piatra de încercare” a oamenilor cinstiți din toată lumea (S, 9.VI.1949, p. 3)</i></p> <p><i>Filmele sovietice se bucură tot mai mult de dragostea și prețuirea poporului muncitor din țara noastră (13.III.1949, p. 4)</i></p> <p><i>Oamenii muncii din Germania răsăriteană își exprimă recunoștința față de U.R.S.S. (subtitlu) Scrisoare de mulțumire a Partidului Socialist Unit din Germania către Generalissimul Stalin (S, 18.III.1949, p. 6)</i></p> <p><i>Chemarea la întrecere socialistă în cinstea zilei de 1 Mai găsește un puternic răsunet în rândurile muncitorilor și tehnicienilor (S, 1.IV.1950, p. 1)</i></p> <p><i>A lupta împotriva înarmării Germaniei Occidentale înseamnă a lupta pentru pace (S, 14.I.1951, p. 1)</i></p> <p><i>Înarmarea ucigașilor hitleriști e o mare nelegiuire (S, 8.II.1951, p. 1)</i></p> <p><i>Cu mândrie patriotică și angajare revoluționară oamenii muncii din întreaga țară își exprimă întreaga lor adevărată față de orientările și sarcinile cuprinse în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu (S, 8.XII.1977, p. 2)</i></p> <p><i>Adevărul agriculturului se află pe câmp, în bătaia vântului și a soarelui (S, 16.IV.1983, p. 2)</i></p>

Orașul **este** ca o oglindă a sufletului
 oamenilor săi (S, 2.X.1983, p. 2)

- prin eliminarea agentului din structura propoziției, individul / individualul fiind nereprezentative. În acest scop se întrebuițează construcțiile pasive asociate de cele mai multe ori cu substantive din sfera abstractului. În ziarul «Scînteia» se observă preferința pentru construcțiile cu pasivul reflexiv, construcții ce continuă să apară și în 1990.

G	R
<p><i>Die Sache des Friedens wird von den Völkern der ganzen Welt unterstützt</i> (NW, 1.I.1951, p. 6)</p> <p><i>Neue Labororien werden in Schulen aus dem Rayon Năsăud eingerrichtet</i> (NW, 23.VIII.1953, p. 3)</p> <p><i>2600 Hektar werden entwässert</i> (NW, 11.VI.1959, p. 1)</p> <p><i>Ein Elektroauto, das jeder benutzen kann (subtitlu) Im Amsterdam wird ein neues System eingeführt / Stand- und Aufladeplätze sind über die City verteilt</i> (NW, 3.IV.1973, p. 1)</p> <p>(titlu) <i>Der Weg zum Miniaturformat wird zügig weiter verfolgt</i> (subtitlu) <i>Mediascher Elektronikbetrieb auf dem Gloria-Berg knüpft 1983 an den technischen Fortschritt von '82 an und baut ihn aus</i> (NW, 6.I.1983, p. 1)</p> <p><i>Neues Stadtzentrum wird gebaut</i> (subtitlu) <i>In Grosssanktnikolaus hat man auch Voraussetzungen für einen erholsamen Kurbetrieb geschaffen / Bürgermeister Iosif Oncu: „1984 war ein erfolgreiches Jahr</i> (NW, 8.I.1985, p. 3) – construcția cu „man“ are de asemenea sens pasiv.</p> <p>(titlu) <i>Fotosalon wird vorbereitet</i> (subtitlu) <i>Fotoklub „Orizont“ von Sibiu mit einer beachtlichen Jahresbilanz</i> (NW, 8.I.1985, p. 4)</p> <p><i>Exportverpflichtungen werden mit allem Nachdruck eingelöst</i> (NW, 23.I.1985, p. 3)</p>	<p><i>Se îmbunătățesc condițiile de aprovizionare a populației muncitoare din Capitală</i> (S, 26.IV.1950, p. 2)</p> <p><i>Și în pădurile Neamțului se aplică metodele sovietice de muncă</i> (S, 1.IV.1950, p. 2)</p> <p><i>Se toarnă beton și în timpul iernii</i> (S, 8.II.1951, p. 1)</p> <p><i>Se înfăptuiesc sarcinile noului cincinal stalinist în domeniul construcțiilor</i> (S, 9.III.1953, p. 6)</p> <p><i>Se dezvoltă mișcarea stahanovistă în Valea Jiului</i> (S, 28.IV.1953, p. 1)</p> <p><i>Se construiește o mare bază de sporturi nautice</i> (S, 28.IV.1953, p. 3)</p> <p><i>Se înfrumusețează satele</i> (S, 11.VI.1959, p. 1)</p> <p><i>Se îmbogățesc bibliotecile personale ale muncitorilor</i> (S, 11.VI.1959, p. 1)</p> <p><i>Cu abnegație și eroism, metodic și disciplinat, se face totul pentru salvarea vieții omenești. Oriunde există o fărâmă de speranță, nici un efort cruțat!</i> (S, 8.III.1977, p. 5)</p> <p><i>„Să fii prezent acolo unde se cere acum o mână de constructor”</i> (S, 10.III.1977, p. 2)</p> <p><i>Mehedița: Se acționează cu răspundere pentru valorificarea legumelor</i> (S, 14.IX.1989, p. 4)</p> <p><i>Se produce un nou sortiment de placaj</i> (S, 1.VII.1969, p. 5)</p> <p><i>Brăila / Unde se muncește organizat, rezultatele sunt bune</i> (S, 18.III.1983, p. 3)</p> <p><i>Se impune recuperarea grabnică a rămănelor în urmă la lucrările agricole</i> (S, 3.IV.1973, p. 1)</p> <p>(supratitlu) <i>1948 Mari obiective al industrializării 1983 (titlu) Cum se scrie biografia unei generații eroice</i> (S, 7.VI.1983, p. 1)</p> <p><i>Recoltele record se pregătesc de pe acum prin hărnicie și spirit gospodăresc</i> (S, 6.I.1985, p. 2)</p> <p>DUPA 1990:</p> <p><i>Cum se organizează agricultura (subtitlu) Astăzi vă informăm despre condițiile de atribuire ale loturilor în folosință</i> (A, 6.I.1990, p. 2)</p> <p><i>Cum se aduceau din afară mărfuri de lux pentru cuplul dictatorial (subtitlu) Agenția A.P.A. despre ultimul voiaj al ultimului șef al reprezentanței comerciale a României din Austria</i> (A, 6.I.1990, p. 6)</p>

Nu așa! (subtitlu) În preluarea și distribuirea ajutoarelor alimentare **se cere** pusă ordine (A, 7.I.1990, p. 3)

Folosirea pronumelui personal de persoana I plural (*noi* – subînțeles, inclus în forma verbului / *wir* – pronume actualizat) este frecventă în titlurile-enunț din perioada comunistă, având rolul de a semnala participarea unanimă, un sentiment de apartenență la comunitate, de solidarizare cu normele, credințele și interesele Puterii.

G	R
<p>„Wir rufen alle rechtsschaffenden Menschen auf ...“ (NW, 21.III.1951, p. 1) - apel pentru mobilizare la apărarea păcii</p> <p>Im Sowromtraktorwerk Stalingrad wenden wir die Methode des Schnellschneidens der Metalle an (NW, 2.XI.1950, p. 6)</p> <p>Verteilung der Ernte in der Lenauheimer Kollektivwirtschaft (subtitlu) „So reich waren wir noch nie ...!“ (NW, 2.XI.1950)</p> <p>Proben, Spielfahrten und ein Zwischenruf (subtitlu) So arbeiten wir im Hermannstädter Deutschen Theater (NW, 15.V.1959, p. 2)</p> <p>Mit berechtigtem Stolz können wir auf die unter die Führung der Partei erzielten Erfolge blicken (NW, 1.I. 1951, p. 6)</p>	<p>„Ne-am hotărât să intrăm în producție” (subtitlu) Consfătuirea unei stahanoviste cu femei dintr-un cartier (S, 15.I.1953, p. 1)</p> <p>Cu ajutorul U.R.S.S. creăm noi ramuri industriale (S, 4.II.1953, p. 2)</p> <p>„Continuăm lupta, cu și mai multă hotărâre” (S, 7.III.1953, p. 4)</p> <p>Vom slăvi memoria lui Stalin prin noi victorii în construirea socialismului (S, 9.III.1953, p. 4)</p> <p>Vom crește vite mai multe și de rasă superioară (S, 9.IX.1953, p. 1)</p> <p>Salutăm din inimă încheierea armistițiului în Coreea (S, 29.VII.1953, p. 3)</p> <p>Suntem în perioada de vârf a străngerii recoltei (titlul rubricii) (S, 3.VII.1972, p. 3)</p>

După 1990 titlurile asertive comunică informații despre realitatea extralingvistică sub forma unor enunțuri clare, fără ambiguități sau folosind un limbaj poetic evocator.

G	R
<p>Hamburg wird zu Kunststadt (subtitlu)</p> <p>Einstiger Bahnhof als neues Ausstellungszentrum (NW, 27.I.1990, p. 3)</p> <p>Mehrwertsteuer erwürgt die Presse (subtitlu)</p> <p>Chefredakteure schreiben an Premier Văcăroiu (ADZ, 15.I.1994, p. 1)</p> <p>USA werden Reformprozeß weiter unterstützen (subtitlu) Hillary Clinton sagt Besuch in Kretzulescu-Kirche ab (ADZ, 3.VII.1996, p. 1)</p> <p>Putin fordert einen starken Staat (subtitlu)</p> <p>Missstände in Russland angeprangert / Kritik an Politiker und Medien (ADZ, 11.VII.2000, p. 2)</p> <p>Hundeliebe geht zu weit (ADZ, 11.VII.2002, p. 8)</p> <p>Die EU ist verärgert über Rumänien (subtitlu)</p> <p>Bilateraler Imminuitäts-Vertrag mit den USA schafft Präzedenzfall (ADZ, 10.VIII.2002, p. 1)</p> <p>Polizei sprengt Bombe in Athen (subtitlu)</p>	<p>Pământul așteaptă lucrarea țăranilor (A, 28.II.1990, p. 2)</p> <p>Britanicii își pierd calmul englezesc (A, 13.III.1992, p. 6)</p> <p>Calea Rusiei este diferită (A, 10.V.1994, p. 5)</p> <p>Băncile cehe cumpără acțiunile întreprinderilor din industrie (A, 1.VIII.1996, p. 5)</p> <p>PD l-a propus pe Mihnea Constantinescu pentru funcția de secretar de stat în MAE (A, 15.V.1998, p. 2)</p> <p>În luna august (titlu) Zona euro a înregistrat un deficit comercial de un miliard de dolari (A, 1.XI.2000, p. 5)</p> <p>(supratitlu) Aliat cu UDMR și PRM, orbit de ura împotriva presei (titlu) PSD a impus legea ticăloasă a lui Pașcu (A, 7.VI.2002, p. 1)</p>

Untergrundorganisation „Revolutionärer Kampf“ hinter Anschlag vermutet (ADZ, 21.V.2004, p. 2)

- **titluri interogative** transpun diverse fapte din contextul extralingvistic în aria paratextuală folosind *interogația totală sau parțială*, în perimetrul cărora se evidențiază tema articolului.

Titlurile jurnalistice din perioada totalitară puneau în circulație titluri bazate pe *interogații parțiale*, introduse prin cuvinte interogative specifice de tipul „de ce” / „warum”, „cum” / „wie” de obicei pentru a prezenta aspecte negative, defavorabile din viața socială, funcționând ca reproș, imputare sau, în textele de popularizare a științei, pentru a oferi o anumită informație.

G	R
<p>Warum nimmt sich die Trappolder Kollektivwirtschaft kein Beispiel? (NW, 8.II.1951, p. 2)</p> <p>Warum wurde Willie Mc. Ghee ermordet? (NW, 11.V.1951, p. 8)</p> <p>„Warum ist diese Wandzeitung so gut ...?“ (NW, 24.I.1952, p. 5) – întrebare ironică, ironia fiind marcată grafic prin adăugarea punctelor de suspensie (gazeta de perete este de fapt ineficace)</p> <p>Warum der Kollektivbauer Nicola Milošev für die Erhaltung des Friedens kämpft? (NW, 3.I.1953, p. 5)</p> <p>Warum wird die Kulturtätigkeit im Rayon Reschitza unterschätzt? (NW, 21.VI.1953, p. 4)</p> <p>Wie ist der Mensch entstanden? (NW, 9.VI.1949, p. 6)</p> <p>Was lehren uns unsere letztjährigen Frühkartoffelversuche? (NW, 21.III.1951, p. 2)</p> <p>Wer läuft am 4. März mit? (NW, 2.III.1956, p. 6) – despre participanții la un concurs sportiv</p> <p>Wer spricht für uns? (NW, 12.VI.1959, p. 2)</p> <p>Ja, warum haben wir keine Stürmer? (subtitlu) Silviu Bindea und Nikolaus Reuter, geschätzte Fussballer und gefürchtete Torjäger aus der Glanzzeit des Temesvarer Fussballs, über Stürmermisere und andere Probleme des heutigen Fussballspiels (NW, 5.VII.1980, p. 6)</p> <p>Wie lernt das Kind sich bildhaft ausdrücken? (subtitlu) Wörter und Wendungen mit übertragener Bedeutung bereiten auch dem Erwachsenen Schwierigkeiten / Fragen zu einem Problem der Wortschatzbereicherung (NW, 5.I.1983, p. 3)</p>	<p>Cum se îndeplinesc planurile de măsuri? (S, 15.IV.1965, p. 3)</p> <p>Ce măsuri se preconizează pentru rezolvarea problemelor producției legumicole la nivelul cerințelor? (S, 18.I.1969, p. 3)</p> <p>(supratitlu) În județul Olt (titlu) De unde provin diferențele în dezvoltarea cooperativelor agricole? (S, 1.IV.1969, p. 3)</p> <p>Replica prezentului socialist: Cine își mai aduce aminte de „Imperiul naturalei nepăsări”? (S, 21.VII.1969, p. 5)</p> <p>De ce unele abataje „înghit” prea mult lemn? (subtitlu) La redacție a sosit o scrisoare (S, 12.V.1962, p. 1)</p> <p>De ce este îngrijorat un ziarist american de creșterea puterii industriale a U.R.S.S.? (S, 2.III.1956, p. 4)</p> <p>De ce întârzie aplicarea măsurilor de întreținere a culturilor? (S, 11.VI.1969, p. 3)</p> <p>(subtitlu) De ce cooperativele agricole și consiliile populare comunale din județul Galați nu generalizează experiența bună existentă chiar în acest județ? (S, 3.IV.1973, p. 2) Pentru ce stă închisă Casa alegătorului din Vișoara? (S, 29.II.1965, p. 3)</p> <p>Cum înfăptuiți hotărârile Marelui Forum al Clasei Muncitoare? (subtitlu) Ancheta „Scânteii” la o săptămână după încheierea lucrărilor Congresului consiliilor oamenilor muncii? (S, 22.VII.1977, p. 1)</p> <p>Unde sunt combinele, tovarăși ceferiști? (subtitlu) Semnale din Botoșani și Iași în legătură cu întârzierea nepermisă în transportul combinelor care au lucrat până</p>

acum în județele din sudul țării (S, 22.VII.1977, p. 3)

Interogativele totale, caracterizate prin lipsa cuvântului interogativ specializat, nu servesc la solicitarea unui răspuns, ci sunt întrebuințate pentru a transmite o stare de fapt negativă, neconformă cu normele impuse de regim și prin urmare care trebuie îndreptată, cititorul fiind astfel solicitat să ia atitudine față de realitatea respectivă și să participe la corectarea respectivei lumi. Tonul este în acest caz ironic, persiflator, chiar vehement și acid.

G	R
<p><i>Gibt es keine deutschen Bücher mehr?</i> (NW, 16.IV.1951, p. 5)</p> <p><i>Gibt es so was?</i> (NW, 15.V.1959, p. 2) – după ce a cumpărat cartea, Hans Schmidz a constatat acasă că din carte lipsesc paginile 129 – 144</p> <p>(titlu) <i>Ist das ein Benehmen?</i> (subtitlu) <i>Lärm im Treppenhaus</i> (NW, 6.I.1983, p. 3)</p> <p>(titlu) <i>Sind nur Tanzabende gefragt?</i> (subtitlu) <i>Arader deutschsprachige Kulturtätigkeit auf Sparflamme / Anleitung und Bereitschaft zum Mitmachen sind wichtig</i> (NW, 9.IV.1985, p. 4)</p>	<p><i>E mai ușor să construiești decât să repara?</i> (S, 21.VII.1969, p. 4)</p> <p><i>Se aude?</i> (S, 12.IV.1973, p. 2)</p> <p>(supratitlu) <i>Conferința de la Geneva</i> (titlu) <i>Vor putea oare puterile occidentale să ajungă la o înțelegere?</i> (S, 12.VI.1959, p. 4)</p>

Alteori interogativa totală servește la confirmarea realizărilor regimului.

R

Este competitivă productivitatea muncii în industria ușoară? (subtitlu) *Convorbire cu tov. Alexandru Panait, director în Ministerul Industriei Ușoare* (S, 1.IV.1969, p. 3)

Interogativele totale se folosesc de asemenea pentru a furniza cititorului informații noi dintr-un anumit domeniu de activitate.

G	R
<p><i>Wird Mediasch genügend Gemüse haben?</i> (subtitlu) <i>Das Ergebnis einer Umfrage bei Produzenten und Handelseinheiten</i> (NW, 20.II.1962, p. 2)</p> <p><i>Ändert sich das Klima?</i> (subtitlu) <i>Was Untersuchungen sowjetischer Wissenschaftler ergaben / Ab 1965 wieder kältere Winter und heissere Sommer</i> (NW, 12.V.1962, p. 2)</p> <p>(titlu) <i>Gibt es bald Mittel gegen Krebs?</i> (subtitlu) <i>US-Ärzte weisen krebshemmende Wirkung chemischer Verbindungen nach</i> (NW, 11.VII.1969, p. 7)</p>	<p><i>Va putea fi înlocuită inima?</i> (S, 18.II.1965, p. 5) - relatare despre un documentar radiofonic</p> <p>(titlu) <i>Casa de cultură își formează o personalitate distinctă?</i> (subtitlu) <i>puncte de vedere</i> (S, 18.I.1969, p. 4)</p>

După 1990 titlurile interogative apar de asemenea sub forma interogativelor totale însă mai rar ca interogative parțiale, având rolul de a mări puterea de impresionare și de a stabili o relație de apropiere cu cititorul prezumtiv.

Interogația totală nu reclamă un răspuns din partea receptorului, ci marchează îndoiala, suspiciunea, dubiul, invitând cititorul la un dialog cu autorul textului respectiv.

Interogația parțială este utilizată de regulă cu scopul de a oferi informații suplimentare în legătură cu o problemă de actualitate. La începutul anilor 90 se mai pot identifica unele tipare sintactice cu nucleul verbal la plural marcând apartenența la comunitate sau la o formă impersonală, cu încărcătură negativă, specifice perioadei totalitare (*Oare, de ce, de la o vreme, avem servicii mai proaste și mai puține? / De ce este necesară păstrarea, deocamdată, a actualelor structuri administrative?*).

G	R
<i>Sollen die Industrielyzeen aufgelöst werden?</i> (NW, 10.I.1990, p. 1)	<i>Economia, încotro?</i> (subtitlu) De ce este necesară păstrarea, deocamdată, a actualelor structuri administrative? (A, 6.I.1990, p. 2)
Wie ernst ist es mit der Klimaveränderung? (subtitlu) <i>Wirkung der steigenden Konzentrationen der Spurengase Kohlendioxid und Methan in der Atmosphäre klar abzusehen</i> (NW, 10.I.1990, p. 1)	<i>Stasi implicată în asasinatul de la Düsseldorf?</i> (A, 4.IV.1991, p. 6)
<i>Bleiben Kurilen Zankapfel?</i> (subtitlu) <i>Gorbatschow könnte in Tokio auf Beton-Position verharren</i> (NW, 13.IV.1991, p. 2)	<i>Se naște o nouă Iugoslavie?</i> (subtitlu) <i>Serbia și Muntenegru își dau mână</i> (A, 14.II.1992, p. 8)
<i>Hat die Stunde der Gerechtigkeit geschlagen?</i> (subtitlu) <i>Sportul Studentesc verliert Heimspiel gegen Electroputare</i> (ADZ, 15.IV.1994, p. 7)	<i>Oare, de ce, de la o vreme, avem servicii mai proaste și mai puține?</i> (A, 27.II.1992, p. 2)
<i>Werden Holländer investieren?</i> (subtitlu) <i>Premier Ruud Lubbers: Anzeichen eines Wirtschaftsaufschwungs</i> (ADZ, 21.IV.1994, p. 1)	<i>Oare progresăm?</i> (subtitlu) <i>Cotele de alarmă ale prețurilor</i> (A, 1.VIII.1996, p. 5)
<i>Päda wird Hochschule?</i> (subtitlu) <i>Neuigkeiten im Schulwesen</i> (ADZ, 7.IV.1998, p. 4)	(supratitlu) <i>O întrebare, deocamdată fără răspuns (titlu) Cum vor funcționa viitoarele societăți de investiții financiare?</i> (subtitlu) <i>Conducătorii Fondurilor Proprietății Private oscilează între mai multe formule organizatorice</i> (A, 4.VII.1996, p. 5)
<i>Sind die Roten Khmer am Ende?</i> (subtitlu) <i>Pol Pot soll angeblich ausgeliefert werden</i> (ADZ, 16.IV.1998, p. 2)	Cine ne apără de hoși? (A, 4.VII.1996, p. 5)
<i>Führen Wählerbüchlein zu einem Wahlbetrug?</i> (subtitlu) <i>Ion Iliescu schrieb an Mugur Isărescu</i> (ADZ, 3.XI.2000, p. 1)	<i>Va fi lumea condusă de roboși?</i> (A, 3.VII.2002, p. 12)
Wie kamen Parlamentarier zu Wohnungen? (subtitlu) <i>Ein Untersuchungsausschuß soll die Sache klären</i> (ADZ, 21.IV.1994, p. 1)	Ce caută românii în Afganistan? (subtitlu) <i>Corespondență de la trimisul nostru special Adrian Ursu</i> (A, 11.VII.2002, p. 1)
Wer hat die Oberhand in der Konvention? (subtitlu) <i>Diaconescu besteht auf dem Recht der Bauernpartei</i> (ADZ, 3.VI.1998, p. 1)	<i>Inflația va fi salvată de căderea euro?</i> (subtitlu) <i>Leul tare Accizele, alimentele de import și tarifele de telefonie, calculate în euro, vor reduce presiunea pe coșul de consum generată de scumpirea utilităților</i> (A, 11.VII.2008, p.42)
Wie sozialdemokratisch ist PDS? (ADZ,	Câți bani îți dă pe zi bancomatul? (subtitlu) <i>Limită Băncile impun anumite sume maxime</i>

20.VI.2002, p. 3) Wie entwickelt sich die Kuni-Inflation? (ADZ, 21.VI.2002, p. 1)	ce pot fi retrase într-o zi de la bancomat) (A, 11.VII.2008, p. 44) Vine încă un brazilian? (A, 1.VIII.2008, p. 23)
--	---

- **titlurile imperative** sunt titlurile care au în structura lor un verb la modul imperativ.

În perioada de dinainte de 1989 titlurile formate dintr-o formă verbală imperativă cu rol de stimulare sunt slab atestate.

G	R
<i>Bekämpft die Feldschädlinge!</i> (în cadrul rubricii: <i>Wissen für's Volk</i>) (NW, 26.IV.1950, p. 6) <i>Versuchen Sie einmal</i> (NW, 8.I.1985, p. 6) – sub acest titlu apar mai multe rețete culinare	(titlu) „Salvați-l pe fiul meu!” (subtitlu) <i>O impresionantă scrisoare a mamei lui Antoine Gizenga</i> (S, 20.III.1962, p. 3) <i>Primeniți ... mașinile!</i> (S, 12.IV.1973, p. 2)

- Construcții mobilizatoare

În schimb regăsim numeroase acte de limbaj injonctive (ordin, îndemn), în care operatorul „obligatoriu / necesar / imperios” este predominant; construcțiile mobilizatoare ating cote extrem de ridicate, ele fiind realizate prin diferite modalități:

Pentru limba germană se remarcă:

- folosirea infinitivului I activ cu valoare imperativă

G

*Jede Minute für den Frieden **kämpfen!*** (NW, 1.I.1951, p. 1)

*Erfolge der Währungsreform **konsolidieren!*** (subtitlu) *Einführung der Crenian-Methode sichert Jahresplanerfüllung* (2.IV.1952, p. 1)

*Meister der neuen Erziehungsmethoden **werden!*** (NW, 24.I.1952, p. 1)

*Vorbereitungen in den Region Arad **intensivieren*** (NW, 24.I.1952, p. 1)

*Auch ans Morgen **denken*** (NW, 11.VI.1959, p. 1)

*Meister der neuen Erziehungsmethoden **werden!*** (NW, 24.I.1952, p. 1)

Im Rayon Arad Saatenpflege zufriedenstellend (subtitlu) *Erntevorbereitungen **beschleunigen!*** (NW, 12.VI.1959, p. 1)

*Gebot der Stunde: Wasser von Feldern **ableiten!*** (subtitlu) *Frühjahrsfurche kann nur auf trockenen Äckern gezogen werden / Anbaufortschritte in Siebenbürgen / Auch Arbeit in Obst- und Weingärten duldet keinen Aufschub* (NW, 1.Iv.1969, p. 1)

*Zusatzprogramm verantwortungsvoll **erfüllen*** (subtitlu) *Generalversammlungen der Werktätigen im Zeichen der Beschlüsse des grossen Forums der Arbeiterklasse* (NW, 24.VII.1977, p. 1)

*Noch 5000 Hektar mit Kartoffeln **zu bestellen*** (subtitlu) *Zuckerrübenaussaat im Raum Reps beendet / Burzenländer LPG im Rückstand* (NW, 12.IV.1977, p. 1)

*Die Entspannung **weiterführen*** (subtitlu) *Abrüstung und militärisches Disengagement – Schlüsselfrage der europäischen Sicherheit* (NW, 8.IV.1980, p. 2)

*Saatgut in den Boden **bringen** / Jede regenfreie Stunde überall **nutzen*** (subtitlu) *Ungünstige Witterung erschwert erneuert Anbau der Frühkulturen / Nach Besserung der Wetterlage alle Kräfte für Aussaat **einsetzen*** (NW, 6.IV.1980, p. 1)

(titlu) Ernte duldet keinen Aufschub (subtitlu) Massnahmen für termingerechte Bergung der Halmfrüchte **treffen** / Auch Kulturenpflege und Bewässerung weiter auf der Tagesordnung (NW, 7.VI.1983, p. 1)

(titlu) Mehr Weizen vom selben Acker Alle Mittel **effizient nutzen** (subtitlu) Erhöhung der Getreideproduktion erfordert Optimierung der Arbeit / Volleinsatz aller Kräfte auf den Feldern bei Aussaat und Ernte (NW, 5.I.1983, p. 1)

(titlu) Zeitgebundene Feldarbeiten überall kurzfristig **beenden** (subtitlu) Zuckerrüben noch von 10 000 Hektar zu roden und einzufahren / Herbsttieffackerung ist noch auf grossen Flächen durchzuführen (NW, 9.XI.1983, p. 1)

Frühjahrsaat kurzfristig und in hoher Qualität **ausbringen** (NW, 10.IV.1985, p. 1)

- utilizarea participiului II

Gute und sorgsame Pflege der Treibriemen in jedem Betrieb **geboten** (NW, 24.I.1952, p. 4)

- grupuri prepoziționale cu valoare imperativă

Unter dem Stalin'schen Banner des Friedens (NW, 2.XI.1950, p. 2)

Unter dem Banner des Internationalismus (NW, 11.V.1951, p. 2)

Unter dem Banner des Leninismus (NW, 29.II.1956, p. 3)

Für einen besseren Warenaustausch zwischen Stadt und Land, gegen Preistreiberei! (NW, 8.II.1952, p. 1)

Für die Schaffung einer Gemüsebauzone in der Umgebung der Hauptstadt (NW, 15.I.1953, p. 2)

Für pünktlichen und pausenlosen Getreidetransport vorsorgen! (NW, 21.VI.1953, p. 1)

Für ein einheitliches, unabhängiges, demokratisches, friedliches Deutschland! (NW, 23.VIII.1953, p. 4)

Jugendbrigaden **im** Einsatz zur Erfüllung ihrer Aufgaben (NW, 8.II.1952, p. 2)

Zur Festigung der neuen Währung: Frauen erzielen Leistungssteigerung im Betrieb (NW, 15.II.1952, p. 2)

- adverbe de direcție

Ein grosser Schritt **vorwärts** wurde getan (NW, 15.I.1953, p. 5)

In grosser Geschlossenheit **vorwärts** (NW, 9.III.1953, p. 1)

Nun **an** den Mais **heran!** (subtitlu) Schon 1500 Hektar bewältigt / Rayon Mediasch hat erste Zuckerrübenhacke beendet / In vier Monaten 261 Entwässerungsbaustellen (NW, 15.V.1959, p. 1)

Vorwärts zu neuen Siegen (NW, 1.IV.1965, p. 1)

- verbul modal „müssen“ / „dürfen“ + infinitiv, construcție care exprimă o necesitate obiectivă, o constrângere, o somare.

Guttenbrunn **muss** bei Drusch und Stoppelsturz anderes Tempo **einschlagen!** (NW, 29.VII.1953, p. 5)

Der schändliche Versuch der amerikanischen Imperialisten **muss scheitern** (NW, 15.I.1953, p. 8)

Der Balkan **muss** eine Friedenszone **werden!** (titlul rubricii) (NW, 15.V.1959, p. 6)

(titlu) Sabotage der Kriegsgewinnler **muss aufhören** (subtitlu) Bulgarischer Vertreter im Achtzehnländer-Ausschuss kritisiert USA-Abrüstungsplan (20.III.1962, p. 3)

Die Agitationsarbeit **darf** nicht formell sein! (NW, 2.III.1956, p. 1)

- alte forme

Die nächste Woche gehört dem Mais! (NW, 15.IV.1965, p. 1)

Noch entschlossener vorwärts für Frieden und Sozialismus! (Neuer Weg, V. Jahrgang, Nr.1220, Sonnabend, 8. März 1953, p. 1)

Pentru limba română pot fi identificate următoarele mijloace de realizare a ideii de mobilizare:

- folosirea conjunctivului

R

Să studiem profund și să extindem experiența muncii de Partid (S, 13.III.1949, p. 5)

Să dezvoltăm activitatea politică-culturală la sate în timpul muncilor agricole (S, 1.IV.1950, p. 1)

Să îmbunătățim munca în schelele petrolifere! (S, 8.II.1951, p. 1)

Să desfășurăm larg întrecerea socialistă în cinstea aniversării Partidului (subtitlu) Angajamentele ceferiștilor dela Atelierele C.F.R. Grivița – Roșie (S, 21.III.1951, p. 1)

Să luptăm pentru noi succese în îndeplinirea planului pe 1952! (S, 24.I.1952, p. 3)

Să fie anulată sentința criminală dată de călăii franchiști! (S, 15.II.1952, p. 3)

Să conducem în mod permanent munca organizațiilor U.T.M.! (S, 2.IV.1952, p. 3)

Să dăm oamenilor muncii mai multă încălțăminte din economiile realizate! (S, 21.VI.1953, p. 2)

Să terminăm secerișul la timp! (S, 29.VII.1953, p. 1)

Să ne sporim eforturile în lupta pentru pace (S, 29.VII.1953, p. 3)

Să intensificăm munca de agitație în campania electorală! (S, 29.II.1956, p. 1)

Posibilitățile pentru dezvoltarea bazei legumicole să fie folosite din plin (S, 26.I.1962, p. 1)

Să asigurăm o bază furajeră puternică în fiecare unitate agricolă (S, 12.V.1962, p. 1)

Să fie curmate acțiunile agresive împotriva R. D. Vietnam! (S, 12.II.1965, p. 3)

Să întâmpinăm glorioasa noastră sărbătoare națională Ziua Eliberării României de sub dominația fascistă prin muncă de calitate și de înaltă eficiență, prin succese în toate domeniile construcției socialiste (S, 24.VII.1977, p. 1)

Să popularizăm, să încurajăm, să aplicăm experiența înaintată (S, 1.XII.1977, p. 2)

(supratitlu) În investiții, o sarcină prioritară: (titlu) Locuințele noi să fie predate mai devreme (S, 10.III.1977, p. 4)

Centrele mecanice S.M.T. să folosească din plin resursele locale în campania de reparații de iarnă! (S, 9.XII.1950, p. 2)

(supratitlu) Dezvoltând succesele obținute în cinstea zilei de 1 Mai (titlu) Să acționăm energic, cu elan, revoluționar pentru îndeplinirea exemplară a planului pe acest an, pentru o calitate nouă, superioară în întreaga activitate economică (S, 4.V.1980, p. 1)

Să se pună capăt acțiunilor de amestec în treburile interne ale Republicii Democratice Germane (subtitlu) Notă a Ministrului de Externe al R.D.G. transmisă Ministerului de Externe al R.P.U. (S, 14.IX.1989, p. 6)

Da, democrația se învață! / Și tinerii să fie primii (A, 7.I.1990, p. 1)

Să nu așteptăm miracole (A, 24.II.1990, p. 1)

- grupuri nominale exclamative, de obicei însoțite de un adjectiv simplu, de un adjectiv la comparativ, un complement la dativ cu rol intensificator sau prin elemente lexicale (substantive, adjective) a căror componentă semantică presupune o acțiune de mobilizare a forțelor

Mai puține surle și trâmbițe și mai multă treabă! (S, 1.IV.1950, p. 2)

Nicio întreprindere în afara întrecerii socialiste! (S, 1.IV.1950, p. 1)

„Mai mult petrol pentru Patrie, pentru pace!” (S, 26.IV.1950, p. 1)

Mai mult simț de răspundere la aprovizionarea cooperativelor sătești din raionul Ploești! (S, 2.XI.1950, p. 3)

Mai mult ajutor noilor Comitete raionale de partid! (S, 9.XII.1950, p. 2)

Nicio întreprindere în afara întrecerii socialiste! (S, 1.IV.1950, p. 1)

Cât mai multe cadre calificate pentru Planul Cincinal! (subtitlu) Peste 400 de absolvenți la „Metrom” (S, 9.XII.1950, p. 2)

Mai aproape de sarcinile actuale ale științei istorice! (S, 29.II.1956, p. 2)

Legume mai multe, în tot timpul anului! (titlul rubricii) (S, 26.I.1962, p. 1)

Productivitate mai înaltă, minereu mai mult, de bună calitate! (S, 8.XI.1983, p. 1)

O prioritate economică majoră, o chemare mobilizatoare adresată petroliștilor: Țării, mai mult țiței, mai multe gaze naturale! (S, 23.I.1985, p. 1)

În unități agricole din județul Dâmbovița: Furaje cât mai multe și de bună calitate! (S, 14.IX.1989, p. 4)

(supratitlu) Printr-o mobilizare puternică a tuturor forțelor (titlu) La însămânțări – viteze maxime de lucru! (S, 10.IV.1985, p. 1)

Îndemn spre noi succese în munca gospodărească (S, 29.II.1956, p. 1)

(supratitlu) În fiecare întreprindere, la fiecare loc de muncă (titlu) Acțiuni perseverente, multilaterale pentru creșterea în ritm mai înalt a productivității muncii (S, 12.IV.1977, p. 1)

Eficiență maximă tuturor acțiunilor (subtitlu) Obiective și priorități în noul an economic (S, 8.I.1985, p. 2)

- grupuri prepoziționale, de cele mai multe ori tocite, clișeizate prin folosire îndelungată

Pentru salvarea lui Prestes! (subtitlu) Protestul Asociației Corespondenților Presei Străine din R.P.R. (S, 14.I.1951, p. 3)

Pentru mai buna funcționare a cantinei studenților Institutului Medico – Farmaceutic! (24.I.1952, p. 2)

Pentru o mai bună desfășurare a învățământului de partid (S, 28.IV.1953, p. 3)

Pentru îmbunătățirea muncii de agitație la mina Jiești-Lonea (S, 3.VII.1953, p. 3)

Pentru îmbunătățirea muncii de partid (S, 30.VIII.1953, p. 1)

Pentru extinderea metodelor înaintate de foraj (S, 12.V.1962, p. 1)

Pentru înfăptuirea sarcinilor economice din 1985, anul hotărâtor al cincinalului muncă, ordine, disciplină și responsabilitate! (S, 5.I.1985, p. 1)

La luptă pentru pâinea poporului! (S, 25.IV.1951, p. 1)

Imperativul momentului Umăr lângă umăr, cuget lângă cuget pentru continuarea drumului victorios al revoluției! (subtitlu) În cadrul unei emisiuni a Televiziunii Române Libere au luat cuvântul, marți după-amiază, președintele Consiliului Frontului Salvării Naționale și primul-ministru (A, 27.XII.1989, p. 1)

Sub steagul lui Stalin – spre noi victorii (S, 7.III.1953, p. 4)

Sub steagul lui Lenin-Stalin vom construi socialismul (S, 14.III.1953, p. 4)

Sub steagul întrecerii socialiste în cinstea zilei de 23 August și a Festivalului! (S, 17.VI.1953, p. 1)

Spre completa lichidare a neștiinței de carte (S, 14.I.1951, p. 1)

Spre noi succese în întrecerea socialistă (S, 11.V.1951, p. 3)

Spre noi realizări în dezlegarea tainelor Universului (S, 12.IV.1973, p. 5)

(supratitlu) Spre toate familiile sinistraților se îndreaptă (titlu) Sprijinul puternic, omenia caldă a societății noastre (S, 2.IV.1977, p. 2)

- construcții cu pasivul reflexiv

Se poate și cu nutrețuri ieftine! (S, 18.II.1965, p. 3)

Se poate mai repede, prin îmbunătățirea conlucrării dintre constructori și furnizori (S, 6.I.1985, p. 2)

(supratitlu) Prin folosirea talcului lichid (titlu) La secția piei fine a fabricii „Ianoș Herbak” din Cluj se face o economie de 75 % talc (S, 9.VI.1949, p. 2)

Cu abnegație și eroism, metodic și disciplinat, se face totul pentru salvarea vieții omenești. Oriunde există o fărâmă de speranță, nici un efort cruțat! (S, 8.III.1977, p. 5)

„Să fii prezent acolo unde se cere acum o mână de constructor” (S, 10.III.1977, p. 2)

- adverbe de direcție

Înainte pentru împlinirea și depășirea planului pe 1953! (3.I.1953, p. 1)

Cu chipul lui Stalin în inimi înainte! (9.III.1953, p. 3)

- verbul verbal modal „a trebui“ + participiu, construcție care exprimă o necesitate reală, o constrângere, o somare.

Planul însămânțărilor de primăvară trebuie îndeplinit la timp și în bune condițiuni (S, 18.III.1949, p. 5)

Aprovizionarea cu carne a populației muncitoare în regiunea Galați trebuie îmbunătățită! (S, 21.III.1951, p. 2)

Pregătirea însămânțărilor trebuie grăbită (S, 15.II.1952, p. 1)

În raionul Lehliu trebuie grăbite însămânțările (S, 2.IV.1952, p. 1)

Planificarea judicioasă a lucrărilor, mai buna coordonare a activității constructorilor, montorilor și beneficiarilor trebuie să asigure toate condițiile pentru un ritm mai înalt la montarea utilajelor (S, 9.XI.1983, p. 1)

Metroul trebuie să meargă! (A, 11.I.1990, p. 2)

- verbe la participiu

(supratitlu) Acum, mai mult ca oricând, plantele au nevoie de apă (titlu) Irigațiile – continuate cu toate forțele, prin toate mijloacele! (S, 7.VI.1983, p. 1)

Transportul produselor din câmp – încheiat în cel mai scurt timp! (subtitlu) Pe primul plan - transportul și buna depozitare a sfeclei de zahăr, pentru a asigura un randament înalt în procesul de prelucrare (S, 8.XI.1983, p. 1)

Campania agricolă de primăvară – pregătită cu maximă răspundere! (S, 5.II.1985, p. 2)

Produsele pentru export – livrate prompt, la un înalt nivel calitativ (S, 9.IV.1985, p. 2)

Investițiile pentru industria reciclării – realizate fără întârziere! (S, 12.V.1985, p. 3)

Recolta – adunată grabnic și pusă la adăpost! Însămânțările – pregătite în cele mai bune condiții! (S, 1.IX.1989, p. 3)

Resursele materiale – rațional gospodărite, eficient folosite! (S, 3.IX.1989, p. 1)

- alte forme

Neîntârziat și fără menajamente! (S, 1.IV.1969, p. 3)

Acum, din plin însămânțările! (subtitlu) Două cerințe primordiale: Viteze zilnice sporite / Lucrări de bună calitate (S, 18.III.1983, p. 1)

Plantarea cartofilor – în timpul optim, în condiții de calitate! (S, 9.IV, 1985, p. 2)

După 1990 titlurile imperative, destinate să exprime un îndemn la acțiune, au o frecvență mai redusă față de perioada totalitară.

G	R
<i>Amnestiert sie! (subtitlu) Möglicher Standpunkt zur Frage der politischen Prozesse (NW, 16.IV.1991, p. 2)</i>	<i>(supratitlu) The Washington Post trage un semnal de alarmă (titlu) „Oprîți-i pe cleptocrații lacomi!” (A, 4.VII.1996, p. 5)</i>

O altă modalitate de a implica publicul-receptor în faptele relatate în text, atestată numai în presa de limbă română, este folosirea conjunctivului și a participiului cu valoare hortativă. La începutul anilor 1990 se mai păstrează reminiscențe ale tiparului sintactic comunist.

R

Să nu se mai repete! (A, 13.VI.1991, p. 1)

(supratitlu) Dosarul Timișoara (titlu) Să fim serioși! (A, 13.VI.1991, p. 1)

Hai să ne plângem de milă! (A, 16.V.1998, p. 3)

Minele poluante închise urgent! (subtitlu) Solidaritate 45 de organizații de mediu cer oprirea poluării din minerit (A, 1.VIII.2008, p. 35)

Analiza întreprinsă în lucrarea de față a evidențiat existența următoarelor aspecte:

Titlurile jurnalistice din ambele ziare avute în vedere din perioada totalitară se remarcă în primul rând prin promovarea aceluiași modalități discursive specifice regimului totalitar comunist.

➤ cultivarea unui stil nominal încărcat, dezvoltat prin concatenări substantivale, forme genitivale, adjective ornante sau indici de specificare a contextului

➤ grupul verbal exprimat printr-o formă gramaticală simplă, cu valoare descriptivă și definițională sau printr-un verb la diateza pasivă (pentru germană) și printr-un verb la pasivul reflexiv (pentru limba română) prezintă o eficacitate referențială redusă. Pe de altă parte, grupul verbal are în subordinea sa construcții nominale lungi și arborescente, inutile din punct de vedere informativ.

➤ lipsa unei referințe concrete, determinând alunecarea întregului ansamblu paratextual într-un plan conceptual, abstract.

Toate aceste particularități lingvistice au drept rezultat un stil jurnalistic complicat, greoi și confuz și apar cu precădere în textele cu tematică politică sau în reportaje despre realizările din domeniul industriei și al agriculturii.

➤ specifice pentru contextul mediatic totalitar sunt titlurile interogative deschise printr-un element interogativ, care aduc în prim planul atenției aprecieri negative, critice legate de desfășurarea activităților din diferite domenii și construcțiile mobilizatoare cu caracter de propagandă, realizate diferit.

Pentru limba germană au fost identificate următoarele mijloace de realizare a construcțiilor mobilizatoare:

➤ folosirea infinitivului I activ cu valoare imperativă

➤ utilizarea participiului II

- adverbe de direcție
- grupuri prepoziționale cu valoare imperativă
- verbul modal „müssen“ / „dürfen” + infinitiv, construcție care exprimă o necesitate obiectivă, o constrângere, o somare

➤ alte forme

Pentru limba română se remarcă următoarele modalități de redactare a construcțiilor mobilizatoare:

- folosirea conjunctivului
- grupurile nominale exclamative, de obicei urmate de un adjectiv simplu sau de un adjectiv la comparativ cu rol intensificator
- grupurile prepoziționale, majoritatea în variante clișeizate
- construcțiile cu pasivul reflexiv
- adverbele de direcție
- verbul verbal modal „a trebui“ + participiu II
- verbe la participiu
- alte forme

Pentru perioada de după 1990 amintim următoarele trăsături, identificabile în ambele ziare:

➤ jurnaliștii abandonează sintagmele nominale și verbale dezvoltate excesiv și promovează sintagme nominale simplificate, alcătuite din elemente lingvistice cu statut obligatoriu și un număr redus de elemente facultative, menite să aducă în prim plan informația esențială.

➤ se remarcă de asemenea o extindere a referențialității. Dacă înainte 1990 referentul nu era foarte bine conturat, în special în textele care susțin fățiș Puterea (de exemplu relatările despre vizitele președintelui în diferite orașe ale țării sau în străinătate, reportaje despre realizările din domeniul industriei și agriculturii), după perioada comunistă cele două ziare pun în circulație entități referențiale concrete, cu semnificații ferme.

BIBLIOGRAFIE

1. Academia Română Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan” (ed.) (1998): *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, Editura Univers Enciclopedic, ediția a II-a, București.
2. Bercea, L.P., (1995), „*Relația dintre titlu și poezie*”, în *Realitatea bănețeană*, nr. 2: 7; nr.3: 7; nr.4: 7.
3. Buder, G., (1982): *Titel und Text. Information und Wirkung des italienischen Novellentitels* (G. Verga, L.
4. Compagnon, A., (1979), *La seconde main ou le travail de la citation*, Le Seuil, (col. „Poétique”), Paris.

5. Cvasnîi Cătănescu, M., (2006), *Retorică publicistică. De la paratext la text* - Editura Universității din București.
6. Genette, G., (1979), *Introduction à l'architexte*, Le Seuil (col. „Poétique”), Paris.
7. Genette, G., (1982), *Palimpsestes*, Le Seuil (col. „Poétique”), Paris.
8. Genette, G., (1987), *Seuils*, Paris, Seuil.
9. Genette, G., (1994), *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, (trad. rom.), Univers, București.
10. Ionică, L., (2001), „*Jurnalismul de televiziune*”, în Coman, M. (coord.) (2001): *Manual de jurnalism*, vol. I - Iași, Polirom, Collegium: 237-263.
11. Lane, P., (2007), *Periferia textului*, Institutul European, Iași.
12. Lejeune, P., (1975), *Le pacte autobiographique*, Le Seuil, (col. „Poétique”), Paris.
13. Popa, M., (1971), *Modele și exemple. Eseuri necritice*, București, Editura Eminescu.
14. Rad, I., (2001), *Titlul jurnalistic*, în Coman, M. (coord.), (2001), *Manual de jurnalism*, vol. I, Iași, Polirom, Collegium: 146-162.
15. Randall, D., (1998), *Jurnalismul universal. Ghid practic pentru presa scrisă*, Polirom, Iași.
16. Roșca, L., (2004), *Producția textului jurnalistic*, Polirom, Iași.
17. Roșca, L., (2006), *Reportajul* în Coman, M., (2006), *Manual de jurnalism. Genurile jurnalistice*, vol. II, ediția a II-a, revăzută, Polirom Iași.
18. Slama-Cazacu, T., (2000), *Stratageme comunicaționale și manipularea*, Polirom, Iași.
19. Schneider, W., Esslinger, D., (1993), *Die Überschrift. Sachswange, Fallstricke, Versuchungen, Rezepte, List*, Verlag München-Leipzig.
20. Thom, F., (1993), *Limba de lemn*, Ed. Humanitas, București.
21. Zafiu, R., (2001), „*Retorica titlurilor*”, în *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București, 11-25.

Sigle

A = Adevărul

ADZ = Allgemeine Deutsche Zeitung

G / germ. = limba germană

R / rom. = limba română

POLITICA LINGVISTICĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR DIN ROMÂNIA

Lect. dr. Florentina ALEXANDRU

1. Plurilingvismul european

Lărgirea și integrarea europeană, pe de o parte, și globalizarea, pe de altă parte, au condus, în mod inevitabil, la promovarea tot mai intensă a limbilor străine. Pentru Europa, bogăția culturală și lingvistică constituie o moștenire deosebit de valoroasă, dar și o mare provocare. Cum poate fi păstrată această diversitate culturală și lingvistică, asigurându-se totodată o comunicare eficientă și o înțelegere reciprocă între cetățenii Europei? Un răspuns este evident: stimularea procesului de învățare a limbilor străine. Prin acest lucru nu trebuie însă să se înțeleagă o cantitate mai mare de timp alocată procesului de învățare și predare a limbilor străine și nici o supraîncărcare a ofertei pentru acest obiect de studiu, ci mai degrabă trebuie găsită o relație adecvată între dorința de a păstra multitudinea lingvistică existentă și nevoile reale de comunicare ale cetățenilor europeni. În acest sens, profesorul de limbi străine deține un rol cheie, dar pentru a răspunde noilor cerințe profesionale el are nevoie de o calificare corespunzătoare.

Europa plurilingvă și pluricentrică are nevoie de o înțelegere cât mai bună între membrii comunității, iar lucrul acesta nu se poate întâmpla decât prin intermediul limbilor străine. De aici interesul deosebit manifestat de Consiliul Europei pentru modul în care trebuie să fie predate și învățate limbile străine. A se vedea în acest sens cele două instrumente de descriere a competențelor lingvistice și interculturale, care trebuie formate și dezvoltate pe parcursul procesului de învățare și predare a limbilor străine: *Cadrul european comun de referință pentru limbi: învățare, predare, evaluare* și *Portofoliul lingvistic european* (Consiliul Europei 2000). Faptul că Uniunea Europeană a declarat anul 2001, drept *Anul european al limbilor străine*, iar anul 2008, drept *Anul dialogului intercultural*, arată o dată în plus atenția deosebită acordată predării și învățării limbilor străine.

Chiar dacă în plan educațional, pentru multe cadre didactice este valabil încă un construct mental al omogenității culturale, al normalității monolinguale, al identității colective și al unei structuri sociale compacte, care le domină acțiunea didactică, situația de fapt, mai cu seamă în țările occidentale, este marcată de eterogenitate socioculturală. Dacă în secolul al XIX-lea avea loc edificarea sistemelor de educație naționale, cu scopul de a păstra omogenitatea culturală și lingvistică, după cel de-al doilea război mondial, în special în Occident, conținuturile educaționale au fost supuse, mai întâi din cauza migrației

internaționale și apoi a mobilității tot mai intense în spațiul european și în întreaga lume, unei presiuni exterioare, care a condus și conduce în continuare, procesul fiind în plină desfășurare, spre o diminuare a monoculturalității și a caracterului strict național al educației.

Politica lingvistică are o importanță majoră în comunicarea interetnică și internațională. O educație democratică trebuie să aibă în vedere deopotrivă limbile materne, limbile comunităților lingvistice minoritare, limbile migranților, studiul timpuriu al limbilor străine, cu alte cuvinte dezvoltarea unui plurilingvism, care să faciliteze accesul la comunicarea interculturală și internațională. Pornind de la rolul cognitiv, relațional și simbolic al limbilor străine, în formarea competenței interculturale, politica lingvistică actuală trebuie să ia în considerare două aspecte: migraționismul și comunicarea internațională. Cele două aspecte implică însă scopuri și măsuri diferite de realizare. Dacă în primul caz se pune problema strictă a recunoașterii și promovării diversității socioculturale în procesul didactic în ansamblul lui, nu doar la orele de limbi străine, prin utilizarea limbilor materne ale migranților și în cadrul altor discipline școlare, în al doilea caz preocuparea majoră este limba străină ca mijloc de comunicare interculturală, rolul fundamental revenindu-i procesului de învățare/predare a limbilor străine. În ambele situații, punctele de plecare în elaborarea unei politici lingvistice sunt: **ierarhia limbilor și gradul de internaționalitate al acestora.**

Nu toate limbile vorbite încă în lume¹ au însă o răspândire internațională. În stabilirea gradului de răspândire, criteriul de bază este cel cantitativ, respectiv numărul concret de vorbitori nativi ai unei limbi. Analizând însă ierarhizarea limbilor după criteriul numeric, constatăm că între primele zece limbi (chineză, engleza, araba, hindusa, spaniola, rusa, bengaleză, portugheză, germană și japoneză)² doar trei limbi – engleza, spaniola și germană – beneficiază și de un grad ridicat de internaționalitate, ceea ce reprezintă de fapt al doilea criteriu de clasificare, cel calitativ, adică măsura în care o limbă are caracter internațional sau regional/local. Gradul de internaționalitate al unei limbi nu este ușor de determinat. La criteriul numeric, pe lângă numărul de vorbitori nativi, trebuie luați în calcul și alți factori, și anume: numărul de utilizatori ai limbii respective ca limbă străină, numărul de ore de transmisiuni radio/tv în limba respectivă în străinătate, numărul de pagini pe internet, numărul de publicații științifice în limba respectivă. Dincolo de aceste două criterii, numărul de vorbitori nativi și gradul de internaționalitate, în determinarea importanței unei limbi se iau în calcul și alți factori, cum ar fi: poziția geopolitică și economică a țării, reprezentată de limba

¹ Conform *National Geographic* în anul 2005 erau vorbite 6912 limbi, din care însă mai mult de jumătate sunt pe cale de dispariție [*National Geographic* (2008): *Planet Erde 2008. Unsere Welt im Wandel: Zahlen, Daten, Fakten*, 87].

² *Stadiu 2005.*

țintă, statutul și funcționalitatea limbii țintă în organizațiile internaționale (ONU, NATO, UE, OECD, etc.), apropierea afectivă față de limba țintă, gradul de adecvare al limbii țintă la diferitele cerințe de ordin economic, politic și chiar social, tradiția culturală și literară a limbii țintă.

Politica lingvistică depinde, prin urmare, pe de o parte de gradul de internaționalitate al unei limbi, iar pe de altă parte de decizia politică a fiecărei țări. Dacă primul element are un rol neutru, nu putem afirma același lucru și despre al doilea element, el fiind în cele mai multe cazuri hotărâtor, dar și posibil agresiv în raport cu diferitele limbi străine. Având în vedere că învățământul este în mare parte finanțat de stat, iar planul de învățământ, care include și limbile străine, este practic pretutindeni în lume obiectul unei decizii politice, se poate vorbi de o piață liberă a limbilor străine, care parțial se reglează după principiul economic al cererii și ofertei și în care un rol important îl au factorii enunțați mai sus. Factorul, care, din păcate, are o relevanță tot mai scăzută în alegerea unei limbi străine, este cel al tradiției culturale și literare al limbii țintă.

2. Limba engleză în politica lingvistică actuală

Interesul crescut pentru învățarea limbilor străine, un fapt ușor de observat mai ales în țările din fostul bloc comunist, intrate recent în Uniunea Europeană, este, mai mult decât evident, un interes crescut pentru limba engleză. Dacă limbile de mică circulație, cum ar fi daneza, maghiara sau româna, nu vor avea șansa, probabil niciodată, să devină foarte căutate pe piața lingvistică, totuși și alte limbi, cum ar fi franceza, germana sau italiana, care beneficiază de mulți factori, de ordin demografic, economic, cultural, care să le justifice importanța, au cunoscut un regres vizibil în politica lingvistică a multor țări. Rolul deosebit al limbii engleze este susținut, pe de o parte de titulatura obținută între timp de *lingua franca globală*, și pe de altă parte de convingerea multora, de la cercetători până la simplii utilizatori de limbă, că această limbă, cu certitudine, își găsește aplicabilitate în afara contextului școlar, în viața profesională și în cea socială.

Răspândirea limbii engleze, mai ales în ultimii 50 de ani, are la origine mai mulți factori:

- forța numerică (≈ 360 de milioane de vorbitori nativi, ≈ 350 de milioane de vorbitori de limbă engleză ca a doua limbă sau ca limbă oficială de lucru și ≈ 500 de milioane de oameni, care învață limba engleză pentru a o utiliza ca limbă de circulație);
- dimensiunea funcțională (în multe domenii, precum navigație, aviație, informatică și internet, publicitate, diplomație (până nu demult domeniul exclusiv al limbii franceze), organizații internaționale și chiar și în știință (domeniu reprezentativ al limbii germane), engleza

este singura limbă de lucru sau una din limbile agreate; și în viața cotidiană difuzarea masivă a muzicii și a filmelor în limba engleză a dus pe de o parte la orientarea spre modelele de viață specifice lumii anglo-saxone, iar pe de altă parte la folosirea limbii engleze ca principal instrument de comunicare, în mod special în rândul tinerilor);

- dimensiunea formală (utilizarea pe scară largă a englezei, ca principală limbă de circulație, are o influență puternică asupra celorlalte limbi, fapt vizibil prin prezența numeroaselor anglicisme și/sau americanisme în vocabularul acestor limbi);
- dimensiunea sociopsihologică (cunoașterea limbii engleze îi face pe indivizi să fie mai încrezători în reușita lor profesională);
- valoarea afectivă, dezvoltată ca urmare a încărcăturii ideologice mai scăzute decât a altor limbi, cum sunt rusa sau germana în spațiul european;
- politica imperialistă britanică până la cel de-al doilea război mondial;
- forța economică și puterea politico-militară a SUA după cel de-al doilea război mondial.

Pe de altă parte, se fac auzite vocile critice la adresa limbii engleze, care prin caracterul ei de limbă dominantă, obținut până la cel de-al doilea război mondial, ca urmare a imperialismului britanic, iar după 1950, ca urmare a ofensivei economice, dublată de o ofensivă lingvistică accentuată, nu ar avea datele necesare pentru a face posibilă învățarea interculturală. Evident că o astfel de perspectivă centrată pe putere și dominație, manifestate la nivel lingvistic, transformă învățarea limbilor străine într-un proces de supunere, chiar subjugare a eului, venind în contradicție cu obiectivul central al învățării/predării limbilor străine, și anume acela de a forma competența de comunicare interculturală, care trebuie să-l îmbogățească pe educat și nicidecum să-l înstrăineze de propria identitate. Oricum relația dintre limbi de circulație mare și limbi de circulație restrânsă (limbi regionale, cu caracter local) nu este stabilită de argumentele lingvistice sau de cele pedagogice, ci de considerentele politice la nivel macro și de cele afective la nivel micro.

3. Limbile străine în mediul preuniversitar din România

Luând în considerare studiul statistic cu privire la predarea/învățarea limbilor străine în școlile europene¹, efectuat de Eurydice și publicat în 2001, se constată că media limbilor străine, învățate în mod obligatoriu în școală, nu justifică obiectivul actual al Uniunii Europene, și anume ca fiecare cetățean european să

¹ Țările incluse în studiu sunt: Belgia (de limbă franceză, germană și flamandă), Danemarca, Germania, Grecia, Spania, Franța, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Austria, Portugalia, Finlanda, Suedia, Marea Britanie (Anglia și Țara Galilor, Irlanda de Nord, Scoția), Islanda, Liechtenstein, Norvegia, Bulgaria, Republica Cehă, Estonia, Cipru, Letonia, Lituania, Ungaria, Polonia, România, Slovenia și Slovacia.

cunoască cel puțin două limbi străine pe lângă limba maternă. Astfel primul loc este ocupat de Luxemburg cu 2,9, apoi urmează în această ordine Finlanda cu 2,4, Danemarca și Belgia flamandă cu 1,9 limbi străine. Franța cu 1,7 se află la mijlocul clasamentului înaintea Greciei cu 1,5, a Austriei cu 1,36 și a Germaniei cu 1,2 limbi străine per elev. Pe ultimul loc se situează Anglia cu 1,1 limbi străine învățate. De asemenea media limbilor străine învățate în clasele V-IX, perioadă în care în 28 din cele 29 de țări supuse analizei (excepția este Irlanda) cel puțin o limbă străină este obligatorie, are o valoare destul de scăzută, de doar 1,3. Această medie crește ușor, până la 1,5, începând cu clasa a IX-a, când în mai multe țări (Belgia, Danemarca, Luxemburg, Olanda, Austria, Finlanda, Suedia, Islanda, Lituania, Bulgaria, Cehia, Estonia, Cipru, Letonia, Ungaria, Polonia, România, Slovenia, Slovacia) este inclusă în curriculum și o a doua limbă străină obligatorie. Din raport se pot desprinde câteva tendințe în ceea ce privește învățarea și predarea limbilor străine la nivelul școlilor europene, tendințe care au valabilitate temporală extinsă, chiar până la anulul elaborării acestei lucrări – 2009, ele fiind în curs de valorificare concretă:

- începând cu cea de-a doua jumătate a secolului trecut, în toate țările incluse în studiu, cu excepția Irlandei, și la nivelul tuturor formelor școlare, s-a introdus în curriculum cel puțin o limbă străină obligatorie;
- numărul limbilor străine învățate în școală crește treptat până la două sau chiar trei (Olanda, Luxemburg și Islanda);
- învățarea limbilor străine începe la vârste tot mai mici (învățare timpurie a limbilor străine, încă de la nivelul primar și chiar de la cel preșcolar);
- numărul orelor de limbi străine pe săptămână indică însă, în majoritatea țărilor, păstrarea aceluiași volum în economia curriculumului (în medie 3-4 ore pe săptămână, în mod deosebit pentru începători);
- limba străină, care ocupă un loc tot mai important, fiind considerată deja lingua franca, este engleza;
- limba spaniolă este pe cale de a deveni a doua lingua franca;
- franceza și germana stagnează în preferințele lingvistice, există însă și factori care indică o diminuare a importanței acestor două limbi;
- limba rusă, ca urmare a dizolvării Uniunii Sovietice, deși beneficiază, la fel ca și germana, de cei mai mulți vorbitori nativi, pierde teren în mod vizibil.

Într-un studiu amplu, privind dialogul intercultural în predarea limbilor străine, efectuat în anul 2008 pe un lot de 650 de subiecți din mediul didactic universitar și preuniversitar din România, am acordat un spațiu important și politicii lingvistice.

În funcție de limba străină învățată în școală, repondenții au fost grupați după cum urmează:

Limbă străină învățată în școală - principal, secundar, terțiar	Nr. elevi	Total %
Engleză	200	35,97
Franceză	162	29,14
Germană	97	17,45
Italiană	72	12,95
Latină	25	4,49
Total	556	100,00

Tabelul 1: Gruparea elevilor după limba străină învățată în școală

Rezultatele indică în mod clar situarea limbii engleze pe locul unu, cu un procent de 35,97%, având în vedere că toți cei 200 de repondenți au indicat faptul că învață această limbă ca prima, a doua sau a treia limbă străină (tabelul 1 și fig. 1).

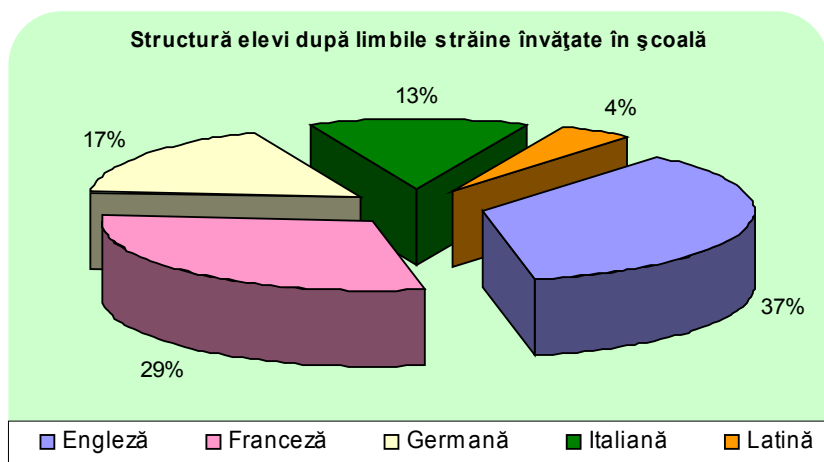

Figura 1

Pentru a obține o imagine a politicii lingvistice, la nivel preuniversitar, am considerat necesar să aflăm și ce alte limbi străine sunt cunoscute de către elevi, limbi străine care, în general, nu sunt învățate în mediul educațional formal.

Alte limbi cunoscute	Nr. elevi	Total %
Spaniolă	107	59,12
Italiană	24	13,26
Franceză	13	7,18
Germană	7	3,87
Alte limbi	30	16,57
Total	181	100,00

Tabelul 2: Gruparea elevilor după limbile străine cunoscute, dar fără a fi învățate în sistemul școlar formal

Situarea pe primul loc a limbii spaniole se explică, în primul rând, prin influența televiziunii, dar și prin valul migraționist al forței de muncă din România spre Spania

(tabelul 2 și fig. 2). Având în vedere, atât limbile străine învățate în școală, cât și pe cele cunoscute din alte structuri decât cele formale, se poate observa prezența constantă a limbilor străine: engleză, franceză, germană și spaniolă.

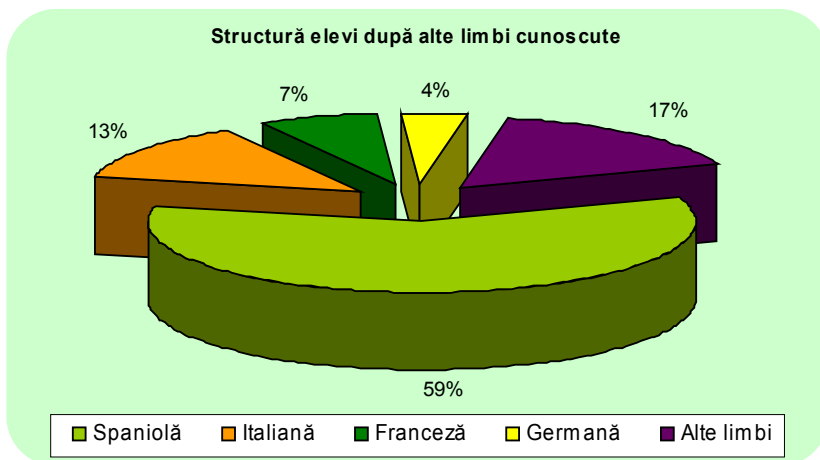

Figura 2

Continuarea acestei linii în politica lingvistică poate fi constatată și la nivel universitar, mai ales că în acest mediu se formează și viitorii profesori de limbi străine, fapt ce dovedește, într-o oarecare măsură, corelarea cererii cu oferta de pe piața muncii. Prin urmare, în ceea ce privește limba străină studiată de către cei 200 de repondenți de la facultățile de limbi și literaturi străine, din cadrul Universității București și a Universității Creștine Dimitrie Cantemir din București, incluse în studiu, s-a obținut următoarea structură (fig. 3):

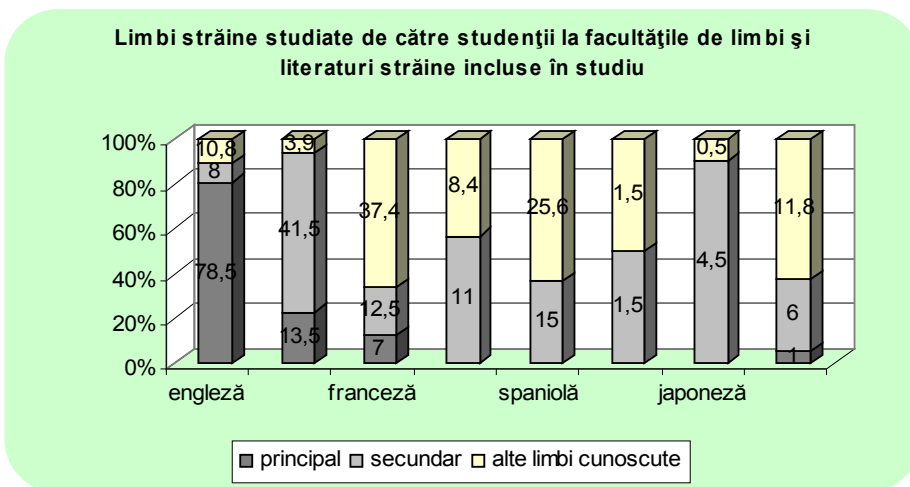

Figura 3

Cu un total de 97,3%, reprezentând limba principală studiată, limba secundară studiată și alte limbi cunoscute, engleza ocupă detașat locul întâi în

preferințele studenților, un rezultat scontat de altfel, având în vedere, pe de o parte, că *limba engleză ocupă prima poziție în ierarhia limbilor străine studiate/învățate pe plan mondial*, iar, pe de altă parte, că această limbă se situează pe același rang unu în învățământul preuniversitar românesc, după cum s-a putut vedea mai sus. Pe locul al doilea se situează limba germană cu 59,0%, pe locul al treilea limba franceză cu 57,5%, iar pe locul al patrulea limba spaniolă cu 41,0%. Nucleul este format din aceleași limbi ca și la elevi – engleză, franceză și germană. Noutatea o constituie tot limba spaniolă, cu un procent destul de ridicat – 25,6%, obținut însă la grupa „*alte limbi cunoscute*”, ceea ce înseamnă, aproape în mod sigur, o achiziționare a limbii în afara contextului educațional formal.

Cercul se închide în mod evident cu profesorii de limbi străine din mediul preuniversitar. În cazul acestui lot, format din 200 de repondenți, am considerat că variabila „*anul de absolvire a studiilor universitare*” prezintă o importanță deosebită în alegerea limbii de studiu și implicit a limbii străine predate. Ascensiunea cea mai pregnantă o are limba engleză, după cum era de așteptat, începând cu anul 1990 (fig. 4). Dacă limba germană cunoaște și ea o ușoară revigorare, în ultimii douăzeci de ani, limba franceză rămâne pe o linie relativ constantă până în anul 2000, după care intră într-o ușoară tendință descrescătoare. De remarcat este totuși, pe de o parte, diferența foarte mare între limba engleză și celelalte două limbi, situate pe rangurile imediat următoare, iar pe de altă parte paleta extrem de redusă de limbi străine predate în mediul preuniversitar (trei limbi). Având în vedere că plaja temporală se întinde de la 1960 și până la 2008, orientarea spre cele trei limbi străine – engleză, franceză și germană prezintă un aspect constant în timp.

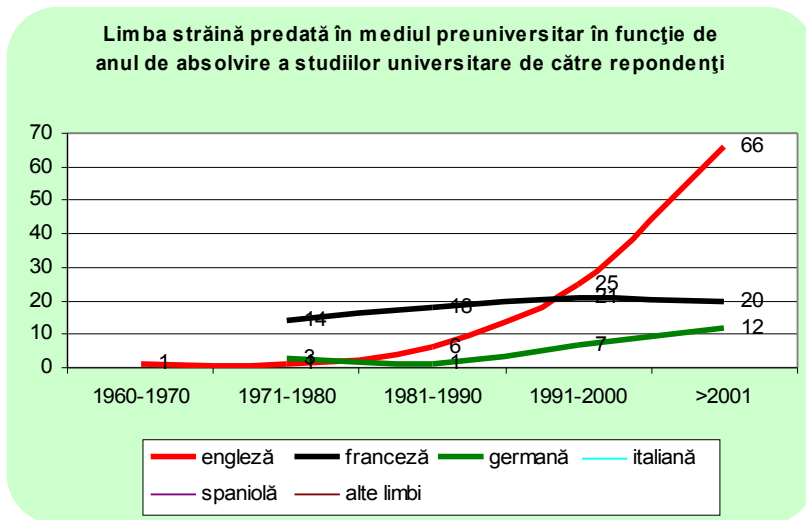

Figura 4

4. Concluzii

Politica lingvistică reprezintă un factor important în menținerea diversității lingvistice și culturale și de aceea profesorul de limbi străine, ca intermediar transcultural, trebuie să aibă competența să facă din limba străină predată, oricare ar fi ea, un obiect vandabil, dacă abordăm lucrurile dintr-o perspectivă economică. Plurilingvismul în educație nu trebuie văzut doar ca o simplă promovare a învățării limbilor străine din varii motive, de la cele sociale până la cele profesionale și individuale, ci „ca o competență lingvistică care merită să fie dorită într-o Europă multilingvă” (Luchtenberg, S. / Nieke, W., 1994:3). Nu contează despre ce limbă străină este vorba, important este că orice limbă străină simplifică discursul despre toleranță și deschidere față de alte culturi, iar prin intermediul unei limbi străine o cultură nu mai este doar proprietatea unui grup de oameni, ci de ea se pot bucura și alții.

Politica școlară, în materie de alegere a limbilor străine învățate, are consecințe care depășesc aspectele propriu-zis lingvistice, mai ales în medii (clase) eterogene cultural și lingvistic. Prin această politică se pot modela identități pluraliste și comportamente tolerante, prin care se recunosc și se acceptă diversitatea și diferența, se dezvoltă raporturi sociale de solidaritate, deoarece copiii sunt permisivi la atitudini și valori ale mediului lor de viață, dar în același timp manifestă interes și curiozitate față de alte comunități lingvistice, cu care simt evident nevoia să comunice.

BIBLIOGRAFIE

1. Centrul European Pentru Limbi Străine (2004): The Promotion of Modern Languages. Graz.
2. Comisia Europeană (1996): White Paper on education and training. Teaching and learning – towards the learning society. Luxemburg.
3. Consiliul Europei (2003): Guide for the Development of Language Education Policies in Europe. From Linguistic Diversity to Plurilingual Education, Straßburg.
4. Council of Europe (2000): A Common European Framework of Reference for Languages. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Eurydice (2002): Der Fremdsprachenunterricht an den Schulen in Europa. Eurydice-Studien.
6. Funk, H. / Neuner, G. (1996) (coord.): Verstehen und Verständigung in Europa. Berlin: Cornelsen.
7. Luchtenberg; Sigrid / Nieke, Wolfgang (1994)(ed.): Interkulturelle Pädagogik und Europäische Dimension. Münster, NY: Waxmann.

EDUCATING YOUNG CHILDREN

Lector drd. Doina IVANOV

Children hold the future in their delicate hands and they need us to enable them to shape the future, to empower them with the concepts, values, attitudes and skills to face the world in the most effective way possible. Everything the adults do should provide children with dispositions that can serve them well throughout their lives.

The education in the early years needs to be carefully organized and closely analyzed because it is crucial to children's early learning and long time development. In my opinion, a good approach to early years education could be helping pupils achieve clarity of thought, sensitivity of feeling and strength of will by creating an educational framework to address each developmental stage in the most appropriate way. This is a key principle – not forcing formal learning too early.

The foundations of education can be found in the past, we need to look back to our origins to understand what education is built upon. The education has been studied for a long time in the world and new important theories are still emerging from those studies. As we look forward to the next discoveries in brain research, educational research, we must also look back to the very beginnings of education study on which new pioneers build their ideas.

There is much need for new perspectives in the early education, especially for an emphasis on play, arts and crafts, and storytelling. Children love playing. But, well managed, play is the way to many educational achievements. First of all, play is essential to development as it contributes to the cognitive, physical, social and emotional wellbeing of children. Many English associations stated that children should be taught through play until they are at least six. Well-planned play is a key way in which children learn with enjoyment and challenge. Second, behavioral targets are reached also. In playing, children behave in different ways: sometimes their play will be boisterous, sometimes they will describe and discuss what they are doing, and sometimes they will be quiet and reflective as they play, in every case there is socializing.

In playing, the learning takes place through immersion and in a very spontaneous way. A good playful approach to teaching not only supports children's growing skills in communication, language and learning but it also provides major developmental experiences for children to face and deal with. The young child's growing skills in communication, language, and learning are vitally important in their own right. No one disputes that success and persistence in school are major contributors to constructive life pathways. But establishing relationships with other children is one of the major developmental tasks of early

childhood. How well children do at this task appears to matter. It matters to the children themselves, creating a context in which they evaluate their self-worth, competence, and view of the world as pleasant or hostile. It matters to their future, as the patterns of peer interaction in early childhood increasingly predict whether children will walk pathways to competence or deviance in the tasks of middle childhood and adolescence. And it matters to the other children a child comes into contact with, as the experience of children in peer groups depends in good measure on the nature of the other children with whom they interact. Yet playing nicely, making friends, and being a good friend are not all that easy for young children. These tasks confront them with increasing demands on their developing cognitive and emotional capacities.

In order for the ideas above to be set into action, all early learning settings and schools should plan activities and experiences that help children to make progress in their development and learning. Young children need a well-planned and resourced curriculum to take their learning forward and to provide opportunities for all children to succeed in an atmosphere of security, care and feeling valued. Monitoring of each child's progress throughout the early years of school is essential to ensure that they are making progress and that particular difficulties in any areas of learning, whatever the cause, are identified and addressed. Prompt and appropriate action at this stage could help to prevent children from developing learning difficulties later in their school career. There are also children who have special educational needs or disabilities that require specific provision, such as specialist teaching, adapted equipment and support from an adult, for particular activities. Attentive monitoring of each child's progress can also ensure that their achievements will be celebrated.

As early years are learning years, it is no surprise that the early childhood years are portrayed as formative. The supporting structures of virtually every system of the human organism, from the tiniest cell to the capacity for intimate relationships, are constructed during this age period. Supporting children's development, however, requires sustained patience and adaptation as infants move gradually and unevenly from needing help in order to do anything, to doing—and even insisting on doing—many things for themselves. Finally, all our efforts have worth and nothing can equal the satisfaction to see how children have not only learnt language but they have also developed personally, socially and emotionally.

All children, from all cultures, should be given the opportunity to experience the very best possible start to their education.

The Reggio Emilia Approach to Child Education

The **Reggio Emilia Approach** is an educational philosophy focused on preschool and primary education. It was started by the parents of the villages around Reggio Emilia in Italy after World War II. The city of Reggio Emilia in Italy is recognized worldwide for its innovative approach to education, the Reggio Emilia Approach which many American preschool programs have adopted. The Reggio Emilia philosophy is based upon the following set of principles: children must have control over the direction of their learning; children must be able to learn through experiences of touching, moving, listening, seeing, and hearing; children have a relationship with other children and with material items in the world that they must be allowed to explore; and children must have endless ways and opportunities to express themselves.

The Reggio Emilia approach to teaching young children puts the natural development of children as well as the close relationships that they share with their environment at the center of its philosophy. Early childhood programs that have successfully adapted to this educational philosophy share that they are attracted to Reggio because of the way it views and respects the child. They believe that the central reason that a child must have control over his or her day-to-day activity is that learning must make sense from the child's point of view.

Parents are a vital component to the Reggio Emilia philosophy. Parents are viewed as partners, collaborators and advocates for their children. Teachers respect parents as each child's first teacher and involve parents in every aspect of the curriculum. It is not uncommon to see parents volunteering within Reggio Emilia classrooms throughout the school. This philosophy does not end when the child leaves the classroom. Most parents who choose to send their children to a Reggio Emilia program incorporate many of the principles within their parenting and home life. Even with this bridge between school and home, many people wonder what happens to Reggio children when they make the transition from this style of education to a non Reggio Emilia school. The answer is that there is some adjustment that must take place. In most school environments, intellectual curiosity is rewarded, so students continue to reap the benefits of Reggio after they've left the program.

Section I.1 Community support and parental involvement

Reggio Emilia's tradition of community support for families with young children expands on a view, more strongly held in Emilia Romagna and Tuscany, of children as the collective responsibility of the local community. In Reggio Emilia, the infant/toddler and pre-primary program is a vital part of the community, as reflected in the high level of financial support. Community involvement is also apparent in citizen membership in La Consulta, a school committee that exerts significant influence over local government policy.

The parents' role mirrors the community's, at both the schoolwide and the classroom level. Parents are expected to take part in discussions about school policy, child development concerns, and curriculum planning and evaluation. Because a majority of parents--including mothers--are employed, meetings are held in the evenings so that all who wish to participate can do so.

Seçtione I.2 Teachers as learners

Teachers' long-term commitment to enhancing their understanding of children is at the crux of the Reggio Emilia approach. Their resistance to the American use of the term model to describe their program reflects the continuing evolution of their ideas and practices. They compensate for the meager preservice training of Italian early childhood teachers by providing extensive staff development opportunities, with goals determined by the teachers themselves. Teacher autonomy is evident in the absence of teacher manuals, curriculum guides, or achievement tests. The lack of externally imposed mandates is joined by the imperative that teachers become skilled observers of children in order to inform their curriculum planning and implementation.

Teachers routinely divide responsibilities in the class so that one can systematically observe, take notes, and record conversations between children. These observations are shared with other teachers and a specialized teacher called the atelierista who uses a space in the school called an atelier -or studio- to use art as an integrated way for children's symbolic expression. Parents are also involved in curriculum planning and evaluation. Teachers of several schools often work and learn together under the leadership of the pedagoga as they explore ways of expanding on children's spontaneous activities..

Seçtione I.3 The role of the environment

The organization of the physical environment is crucial to Reggio Emilia's early childhood program, and is often referred to as the child's "third teacher". Major aims in the planning of new spaces and the remodeling of old ones include the integration of each classroom with the rest of the school, and the school with the surrounding community. The preschools are generally filled with indoor plants and vines, and awash with natural light. Classrooms open to a center "piazza", kitchens are open to view, and access to the surrounding community is assured through wall-size windows, courtyards, and doors to the outside in each classroom. Entries capture the attention of both children and adults through the use of mirrors (on the walls, floors, and ceilings), photographs, and children's work accompanied by transcriptions of their discussions. These same features characterize classroom interiors, where displays of project work are interspersed with arrays of found objects and classroom materials. In each case, the environment informs and engages the viewer.

Other supportive elements of the environment include ample space for supplies, frequently rearranged to draw attention to their aesthetic features. In each classroom there are studio spaces in the form of a large, centrally located atelier and a smaller mini-atelier, and clearly designated spaces for large-group and small-group activities. Throughout the school, there is an effort to create opportunities for children to interact. Thus, the single dress-up area is in the center piazza; classrooms are connected with telephones, passageways or windows; and lunchrooms and bathrooms are designed to encourage community.

Section I.4 Long-term projects as vehicles for learning

The curriculum is characterized by many features advocated by contemporary research on young children, including real-life problem-solving among peers, with numerous opportunities for creative thinking and exploration. Teachers often work on projects with small groups of children, while the rest of the class engages in a wide variety of self-selected activities typical of preschool classrooms.

The projects that teachers and children engage in are distinct in a number of ways from those that characterize American teachers' conceptions of unit or thematic studies. The topic of investigation may derive directly from teacher observations of children's spontaneous play and exploration. Project topics are also selected on the basis of an academic curiosity or social concern on the part of teachers or parents, or serendipitous events that direct the attention of the children and teachers. Reggio teachers place a high value on their ability to improvise and respond to children's predisposition to enjoy the unexpected. Regardless of their origins, successful projects are those that generate a sufficient amount of interest and uncertainty to provoke children's creative thinking and problem-solving and are open to different avenues of exploration. Because curriculum decisions are based on developmental and sociocultural concerns, small groups of children of varying abilities and interests, including those with special needs, work together on projects.

Projects begin with teachers observing and questioning children about the topic of interest. Based on children's responses, teachers introduce materials, questions, and opportunities that provoke children to further explore the topic. While some of these teacher provocations are anticipated, projects often move in unanticipated directions as a result of problems children identify. Thus, curriculum planning and implementation revolve around open-ended and often long-term projects that are based on the reciprocal nature of teacher-directed and child-initiated activity.

The hundred languages of children

As children proceed in an investigation, generating and testing their hypotheses, they are encouraged to depict their understanding through one of many symbolic languages, including drawing, sculpture, dramatic play, and

writing. They work together toward the resolution of problems that arise. Teachers facilitate and then observe debates regarding the extent to which a child's drawing or other form of representation lives up to the expressed intent. Revision of drawings (and ideas) is encouraged, and teachers allow children to repeat activities and modify each other's work in the collective aim of better understanding the topic. Teachers foster children's involvement in the processes of exploration and evaluation, acknowledging the importance of their evolving products as vehicles for exchange.

Section I.5 Conclusion

Reggio Emilia's approach to early education reflects a theoretical kinship with John Dewey, Jean Piaget, Vygotsky and Jerome Bruner, among others. Much of what occurs in the class reflects a constructivist approach to early education. Reggio Emilia's approach does challenge some conceptions of teacher competence and developmentally appropriate practice. For example, teachers in Reggio Emilia assert the importance of being confused as a contributor to learning; thus a major teaching strategy is purposely to allow mistakes to happen, or to begin a project with no clear sense of where it might end. Another characteristic that is counter to the beliefs of many Western educators is the importance of the child's ability to negotiate in the peer group.

One of the most challenging aspects of the Reggio Emilia approach is the solicitation of multiple points of view regarding children's needs, interests, and abilities, and the concurrent faith in parents, teachers, and children to contribute in meaningful ways to the determination of school experiences. Teachers trust themselves to respond appropriately to children's ideas and interests, they trust children to be interested in things worth knowing about, and they trust parents to be informed and productive members of a cooperative educational team. The result is an atmosphere of community and collaboration that is developmentally appropriate for adults and children alike.

BIBLIOGRAPHY

1. Edwards, C., Gandini, L. & Forman, G. (1998) *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach to Early Childhood Education*, New Jersey. Ablex Publishing Company;

ROLUL FILMULUI ÎN PREDAREA LIMBILOR STRĂINE

Asist. univ. Elena MĂZĂREANU

Una din valorile esențiale ale Europei este multilingvismul. Aceasta reprezintă una dintre caracteristicile care conferă unicitate Europei și contribuie la bogăția culturii și societății europene. Învățarea limbilor străine oferă perspectivele unei cariere mai bune, o înțelegere mai profundă atât a propriei culturi, cât și a altor culturi și sporește mobilitatea.

Întrucât, în ultimii ani, procesul de învățare în România a trecut prin numeroase schimbări, a apărut problema elaborării și apoi utilizării unor noi metode de predare și învățare. Trecerea la sistemul Bologna, a obligat instituțiile de învățământ superior să regândească programele analitice, promovarea metodelor moderne de instruire care au capacitatea de a stimula participarea activă și deplină, fizică și psihică, individuală și colectivă a studenților în procesul învățării, devenind o necesitate. Astfel, studenții trebuie să fie învățați să gândească critic, creativ, constructiv, eficient.

Majoritatea cadrelor didactice care predau azi o limbă străină sunt sau ar trebui să fie preocupate de motivarea studentului pentru studiul acesteia prin diversificarea formelor de lucru, schimbarea frecvență a modului de organizare a clasei, utilizarea mijloacelor audio-vizuale, utilizarea noilor tehnologii, utilizarea documentelor autentice, propunerea unor activități care să creeze o relație autentică a studentului cu limba străină pe care o învață.

Utilizarea mijloacelor audio-vizuale în predarea limbilor străine ridică o serie de probleme psiholingvistice și metodice cu repercusiuni directe atât asupra studenților, cât și asupra cadrului didactic.

Un prim motiv ar fi că metodele moderne de predare încearcă să înlocuiască predarea abstractă printr-o predare concretă, o predare care să trezească interesul studenților, să stimuleze și să provoace conversația. Folosirea filmului presupune autenticitate și va contribui astfel, la îmbunătățirea pronunției, la dezvoltarea cunoștințelor de limbă funcțională, pornind de la un corpus autentic în care se acordă o mare atenție limbii vorbite.

Un alt motiv este faptul că utilizarea acestor mijloace, în special a filmului, presupune o bună cunoaștere a limbii atât din partea studenților cât și a cadrului didactic. Punerea în situație, asocierea cuvintelor și expresiilor cu imagini, mimica și gesturile reprezintă elemente importante care nu pot fi atinse prin metoda clasică, a manualului doar cu text.

În predarea oricărei limbi străine este foarte important să se țină cont de cele patru competențe: înțelegere orală, exprimare orală, înțelegerea unui text scris și exprimare scrisă.

Necesitatea utilizării filmului în predare

În cadrul unui seminar obișnuit studenții încercă să reconstituie „situația dată” pornind de la un dialog; în cadrul unui seminar în care se prezintă un film, studenții sesizează „situația dată” de la care dezvoltă dialogul.

Studiile de specialitate consideră că utilizarea concomitentă a celor două mijloace – auditiv și vizual – permit o comprehensiune globală eliminând intermediul limbii materne.

Filmul – auxiliar al predării moderne

Trebuie de la început să distingem 3 tipuri de filme utilizabile în predarea limbilor moderne grupelor de studenți de nivel mediu și avansat.

a) Filmul documentar sau de propagandă turistică care inițiază studenții în diverse domenii ale civilizației și culturii poporului a cărui limbă o studiază, completează informația studenților despre țara și poporul a cărui limbă este studiată. Bogăția și varietatea imaginilor oferă posibilități nenumărate de exploatare a materialului lexical cunoscut. Folosirea acestui tip de filme este recomandabilă ca material didactic auxiliar.

b) Filmul artistic inspirat din opere literare, folosit în scopul dezvoltării culturale și a formării gustului artistic. Acest gen de film ar trebui prezentat studenților în afara orelor de seminar sau în cadrul unui cerc științific. Profesorul va decide dacă filmul va fi utilizat integral sau parțial, cu sau fără întreruperi. În cazul **vizionării integrale**, profesorul poate cere elevilor să facă un rezumat al filmului vizionat, să dezbată tema filmului, să imagineze o continuare a poveștii, să-și imagineze viața unuia dintre personaje etc. Cadrul didactic poate segmenta vizionarea, oprind-o în momente strategice, pentru a verifica înțelegerea orală (printr-un chestionar cu alegere multiplă, spre exemplu, sau printr-o serie de întrebări deschise). Dar un **film** poate fi **exploatat** și **secvențial** pentru explicarea unui aspect gramatical precis sau ca element declanșator al unei activități de redactare creativă (scrisoare, mesaj electronic, articol de presă, povestire etc).

c) Filmul didactic realizat în scopul predării limbii studiate. Pentru folosirea cu maximă eficiență a acestui instrument auxiliar, cadrul didactic are un rol deosebit de important în pregătirea seminarului.

Cadrul didactic va trebui să elaboreze un material important și complex bazat pe banda sonoră a filmului. Această pregătire solicită experiența, priceperea și timpul cadrului didactic, dar care permite predarea limbilor străine interactiv, pornind de la un document sonor autentic și cu referință constatată la contextul situațional.

Prezentarea filmului în cadrul seminarilor fără a fi pregătit exploatarea lui didactică se transformă într-un simplu divertisment, fără îndoială atrăgător, dar având un randament neglijabil din punctul de vedere al achiziționării de noi cunoștințe de limbă.

Prin folosirea filmului în timpul cursului se urmărește, în primul rând, dezvoltarea cunoștințelor funcționale de limbaj pornind de la un corpus autentic și

acordând o atenție deosebită limbii vorbite. Un alt obiectiv, îl reprezintă legarea permanentă a limbii de realitatea culturală la care se referă, prin prezentarea cuvintelor în context, prin evitarea completă a traducerilor și a listelor de vocabular traduse în limba maternă. Antrenarea studenților într-un joc al întrebărilor în funcție de informațiile prezentate pentru a se verifica dacă acestea au fost bine înțelese.

Etapale folosirii filmului în timpul unui curs

I. Proiectarea filmului – în funcție de nivelul studenților, cadrul didactic va hotărî dacă vor avea loc una sau două vizionări. La prima vizionare ei vor fi rugați să privească fără a lua notițe. Abia la cea de-a doua vizionare, ei vor nota cuvintele și expresiile noi, informațiile despre materialul prezentat, precum și răspunsuri la întrebări capcană adresate ulterior de profesor. (Înainte de cea de-a doua vizionare cadrul didactic îi previne că va încerca să le adreseze întrebări capcană. Pe măsură ce vor viziona filmul, studenții sunt rugați să-și imagineze care ar putea fi acele întrebări capcană și să noteze răspunsurile).

Cadrul didactic poate adresa după prima vizionare, pentru a verifica în ce măsură s-a înțeles dialogul prezentat, întrebări de genul: „Ce ați văzut?” sau „Ce v-a impresionat în film?”.

II. Dialogul – așa cum am mai spus, pentru termenii necunoscuți este foarte important să nu se ofere traduceri, ci contexte diferite, din a căror comparație să rezulte sensul. Pe baza dialogului din film, studenții vor utiliza noțiunile cheie și vor încerca să imagineze la rândul lor, dialoguri similare. De asemenea, cadrul didactic va scrie pe tablă toți termenii necunoscuți și va insista, dacă este cazul asupra ortografiei. Tot aici, cadrul didactic poate adresa și alte tipuri de întrebări, pentru a puncta anumite elemente gramaticale, lexicale sau chiar socio-culturale, lărgind astfel sfera de discuții.

Pentru a verifica în ce măsură studenții au receptat termenii sau informațiile prezentate, cadrul didactic va folosi diferite tipuri de exerciții. Astfel, studenții vor fi, de exemplu, rugați să completeze informațiile lipsă dintr-un text care reproduce dialogul filmului, să schimbe diversele timpuri gramaticale, să dea sinonime, antonime sau definiții ale unor termeni.

III. Dezbaterea - la final, cadrul didactic se poate folosi de acest tip de exercițiu pentru a stimula imaginația studenților, pentru a-i provoca să reacționeze, să-și argumenteze afirmațiile și să-și susțină punctele de vedere. Cu această ocazie se verifică bagajul de cunoștințe acumulat și se pot corecta eventualele greșeli.

Tipuri de exerciții

În funcție de cele trei etape ale proiectării filmului sunt indicate anumite tipuri de exerciții. În prima etapă, cea a proiectării, exercițiile recomandate a fi folosite sunt cele de tipul întrebare-răspuns. Aceste întrebări se recomandă să fie punctuale și să se refere strict la conținutul materialului prezentat. Scopul acestor

exerciții este verificarea modului în care informațiile prezentate au fost înțelese. Exercițiilor din această etapă trebuie să li se acorde cea mai mare importanță, după părerea noastră, deoarece de modul în care au fost receptate informațiile aici depind următoarele etape de lucru.

În cea de-a doua etapă, se va lucra în mod deosebit asupra competențelor orale, insistându-se pe exerciții de reproducere a dialogului. Din punct de vedere gramatical, în această etapă, se vor evidenția structurilor gramaticale importante și se va lucra de exerciții de tipul „completați”, „puneți la forma corectă”, „transformați” etc. Exercițiile de lexic nu trebuie omise în această etapă. Studenții vor lucra pe exerciții de tipul „găsiți definiția corectă”, „dați sinonimul/antonimul”, „completați”, „asociați ”etc. Cu această ocazie se va atinge și competența exprimării scrise.

În ultima etapă, prin dezbateri, așa cum am mai spus, se urmărește stimularea imaginației. Este momentul în care studenții vor folosi nu doar informațiile prezentate în cadrul cursului respectiv, ci întregul bagaj de cunoștințe acumulat până la momentul respectiv.

Putem trage așadar concluzia că filmul are un rol deosebit de important în predarea unei limbi străine. Posibilitățile de exploatare pe care le oferă sunt nelimitate, cursul are o altfel de dinamică, mult mai atractivă pentru studenți, ceea ce conduce către un interes crescut pentru studiul limbii respective.

Modul în care se derulează această activitate de predare a unei limbi străine cu ajutorul filmului, ne-a demonstrat încă o dată că, dacă la nivelul nostru de profesor nu putem influența durabil schimbările normale ale rolului limbilor străine în evoluția societății contemporane, putem integra ca activitate planificată și necesară în predarea limbilor străine, stimularea motivației și a interesului elevilor pentru limba studiată.

BIBLIOGRAFIE

1. Pierre Capretz, *Une expérience d'utilisation du film*, in *Le Français dans le monde*.
2. Michèle Laurent, Marie José Sievers, *Un exercice de compréhension et d'expression une méthodologie possible*, in *Le Français dans le monde*.
3. Maria Braescu, *Méthodologie de l'enseignement du français*, Ed. Didactică și pedagogică, București, 1979.

ESP: A LINGUISTIC APPROACH TO ADVERTISMENT TEXT TRANSLATION

Prof. univ. dr. Violeta NEGREA

The aim of this paper is to analyze the translation techniques of the specific text-type of advertisements with the focus on the relevant techniques used between the target language text and the source language text. The advertisement texts and their translation raise a series of difficulties for rendering their ideas into the target language. The translator has to clearly identify the voices in the text, since this is an instance of polyphonic use of language. He has to rightfully transpose the persuasive use of the polyphony. Advertising uses literary devices; they can employ a voice which appears to be speaking personally to the reader. There are many different terms for the people on either side of an advertisement text: from a literary perspective, the writer and the reader, from a scientific perspective, sender and receiver; social studies distinguish between producer and consumer, while linguistics identifies addresser and addressee. No matter their labels, the translator has the duty to maintain the same occurrences of voices. What follows may look like a regular discourse analysis, but given the different purposes of such analysis, all of the described elements are seen from a translator's perspective. Therefore, the remarks will bear on the text type, domain, subtype, title, topic, translation difficulties, techniques and standards of textuality, these being the basic issues in a linguistic approach of the translation analysis. Translation Strategies.

The aim of a linguistic approach to translation is to find equivalent TL signs for SL signs, mainly lexical units, but also syntactic structures- they may be identical in SL and TL, but usually they are different. The purpose is to select the 'optimal' equivalent from diverse 'potential equivalents' provided by TL¹. Debates on the key concept of equivalence range from the School of Leipzig² to the studies of Eugene Nida³ and Werner Koller⁴. For the representatives of the School of Leipzig, linguistic equivalence consists of an identical message after transcoding. Kade⁵ distinguishes between several types of equivalence: a) correspondence; b) optional correspondence c) approximate correspondence d) part correspondence; e) zero correspondence. J.P.Vigney and D'Arbelnet⁶ spell out seven strategies of linguistic and stylistic equivalence:

1. Emprunt (borrowing): spelling and pronunciation adopted to TL rules,
2. Calque (calque): at the level of lexical unit- literal and linear substitution of morphemes;
3. Traduction literale (literal translation): substitution of syntactic structures in SL by formally corresponding ones in TL;

4. Transposition: change in syntactic structure - replacing one word class with another one without changing the meaning of the message;

5. Modulation: change of form caused by change of perspective, by change of point of view;

6. Equivalence: one and the same situation can be rendered by two texts using completely different stylistic and structural methods - replacement of situation;

7. Adaptation: the type of situation referred to by the SL message is unknown in the TL culture - compensation of socio – cultural differences between SI and TL, creation of a new situation that can be considered as equivalent. The first three strategies outlined by Vinay and D'Arbelnet can be recategorized into literal translation or substitution, while the last four strategies consist of oblique translation or paraphrasing, which can be optional or obligatory. In 'A textbook of translation' Peter Newmark⁷ states that a good translation is 'as literally accurate as possible' and analyses the translation procedures which can be used for sentences and smaller units of language: J.C. Catford states⁸ in "A Linguistic Theory of Translation", that 'SL and texts or items are translation equivalents when they are interchangeable in a given situation'. He stresses the importance of linguistic translation equivalence at the sentence level. Eugene Nida in the does not recommend identity but equivalence in the sense of equal value or similar significance. The focus should fall on the receptor and on his/her response to the message. Therefore, the correctness of the translation must be determined by the extent to which the average reader for which a translation is intended likely to understand it correctly and react to it. The translator must respect the features of the receptor language and exploit the potentialities of the language to the greatest extent. Rather than force the formal structure of one language upon another, the effective translator is quite prepared to make any formal changes necessary to reproduce the message in the distinctive structural forms of the receptor language. Consequently, according to Eugène Nida, translating consists in reproducing the closest natural equivalent of the source-language message, first in terms of meaning and secondly in terms of style: 'the translator must strive for equivalence rather than for identity. (Nida, Eugène, 1982, p. 24). The best translation does not sound like a translation. Eugène Nida distinguishes between formal equivalence, which focuses attention on the message itself, in both form and content and dynamic equivalence. In formal equivalence translation, one is concerned with such correspondence as poetry to poetry, sentence to sentence and concept to concept. Viewed from this formal orientation, one is concerned with the message match in the receptor language as closely as possible the source language. Dynamic equivalence aims at complete naturalness of expression and tries to relate the receptor to modes of behavior relevant within the context of his own culture; it does not insist that he understand the cultural patterns of source-language context in order to comprehend the message. Looking at translation in

terms of the receptors, he introduces another point of view: the intelligibility of the translation. Such intelligibility is not however, to be measured merely in terms of whether the words are understandable and the sentences grammatically constructed but in terms of the total impact the message has on the one who receives it. Dynamic equivalence is therefore defined in terms of the degree to which the receptor decodes the message in his language. This response can never be identical, for the cultural and historical settings are too different but there should be a high degree of equivalence of response or the translation will have failed to accomplish its purpose. Eugene Nida recommends a system of translating consisting in a more elaborate procedure which comprises three strategies:

1. Analysis: (grammatical relationship; meanings of the words, and the combination of words).

2. Transfer: After having completed the analysis, it is then essential working on the elementary meanings of SLT⁹ to make them understandable to RLT¹⁰ audience. In transferring the message from one language to another, it is the content which must be preserved at any costs; the form, except in special cases such as poetry, is largely secondary, since within each language the rules of relating content to form are highly complex, arbitrary and variable. Transfer regards idioms, which are the most obvious candidates for semantic adjustment, figurative meanings of words, generic and specific meanings, pleonastic expression, formulas, discourse structure, sentence structure and work structures. The priorities in the process of transfer are at all costs the content of the message, the connotation, the emotional flavor and the impact of the message that need to be conveyed as well as possible.

3. Restructuring, in which the transferred material is restructured in order to make the final message fully acceptable in the receptor language. Restructuring is considered from three perspectives: meaningful relationship between the words and combinations of words, referential meaning of words and special combination (idioms) and conative meaning, i.e. how users of language react, whether positively or negatively to the words and their combinations "We've had the kennel shampooed" "...and we've got the roost off the green." "We've turned on the lights." "So where the bloody hell are you?" The sample above is an Australian advertisement. This Australian tourism advertisement was upsetting the Canadians, but in North America, it's not the word 'bloody' that was creating problems, but the word 'hell'. The fact is that what is generally regarded as the same grammatical construction may represent a number of different relationships and have many different meanings. The analysis of the words' meaning should consist in the study of words as symbols which refer to objects, abstracts, relations and the study of words as particular meanings specified by the grammatical constructions in which it occurs; this is called syntactic marking. The specific meaning of a word is marked by the interaction of that term with the meaning of other terms in the environment. This conditioning of the surrounding terms is

called by Nida semitactic marking. Here we are dealing not with functional grammatical classes but with categories of meaning which can be said to be compatible or incompatible with each other and which mutually select or eliminate each other. Though the analysis of related meanings of a single term is important, the analysis of the meaning of words has related meanings. Actually the different meanings of a single word are rarely in competition, for they do not have only relatively well-defined markers which help to differentiate the meanings, but so often they are so diverse that they do not compete with one another for the same semantic domain. Werner Koller emphasizes in his paper *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* that the source text and the target text have to be equivalent respecting the following:

- ♣ extralinguistic facts/ state of affairs (denotative equivalence)
- ♣ verbalization, including connotations, style (connotative equivalence)
- ♣ the text norms and language norms (text normative equivalence)
- ♣ TT audience, addressees (pragmatic equivalence)
- ♣ Specific aesthetic, formal, characteristic features (formal aesthetic equivalence).

In translating advertisements, the translator needs to be aware of the degree of intertextuality. Advertisements, as an example of media texts, cannot exist without other discourse types. One can say that it is parasitic in that it borrows elements from all discourse types, and then uses it for its own purposes. Advertisements are not islands unto themselves. They exist in various genres and media. Ads typically occur together with, or embedded in other discourses to which they make no direct reference. Mention should be made of Baker's¹¹ concept of anchorage. Linguistic elements can serve to anchor or constrain the preferred reading of an image, and conversely, the illustrative use of an image can anchor an ambiguous verbal text. For the translator this could be useful, in that the meaning attached to an image is limited and thus it is easier to translate the text. In other words, it limits the options for interpretation. Semiotic theory provides the translator with tools and non-linguistic perspective when dealing with persuasive advertisements. However, the translator needs a translation method/theory to carry out the transfer of cultural elements from one language into another in order to achieve an equivalent message in the target language and thus an equivalent response from the receivers/consumers. Roger Bell¹² explains the translation in terms of the above statement as follows: 'The type of process which I have in mind involves transfer operations performed on one semiotic entity, belonging to a certain system, to generate another semiotic entity, belonging to a different system. In other words, this category of processes is inter-(or, rather, cross)-systemic.' A specific culture would represent one semiotic entity or system. This entity would incorporate linguistic and non-linguistic elements. Translating an advertisement from culture 1 to culture 2 would thus

entail the transfer of signs between two systems. Transfer situation involves certain relationship, namely: between each one of the two entities and the system within which is situated (in other words, how acceptable is this entity to the norms of the system); and between the two entities themselves (in other words, the level of equivalence or correspondence). In a translation situation this means that:

- ♣ the sign in the target text must be acceptable to the users in that sign system, i.e. the culture,

- ♣ the meaning (message) generated by the sign in the target text must have an equivalent effect on the receivers, i.e. the same effect as on the source text receivers.

In order to make the translator achieve these goals, guidelines have to be drawn up to provide the necessary assistance. When a translator is confronted with the task of analyzing an advertisement (whether printed, television or radio) has to find an equivalent effect on the receivers in the target language and culture. This means that the advertiser had certain aims in mind embedded in the message of the source text/advertisement). The proposed questions to analyze advertisements semiotically should serve as guidelines and not as rules. The approach is to set questions and then to find answers based on the questions posed. The first set of questions deals with linguistic matters.

- ♣ Language-oriented questions:
 - ♣ What precisely is being advertised?
 - ♣ Who is intended audience?
 - ♣ What suggests this?
 - ♣ What part is played by words (choice, typography/ voice over, number, sentences or not?)
 - ♣ What intertextual references are made?
 - ♣ Is humor used? How and what?
 - ♣ What do you think is preferred reading/ understanding of the text?
 - ♣ What are the alternative interpretations, if any?
 - ♣ What is the source of the message?
 - ♣ Are there irregularities (incorrect spelling, play on words)
 - ♣ Are there any neologism or archaisms?
 - ♣ Are there ideological names, events or people?
 - ♣ Are there national symbols? What do they signify?
 - ♣ What are the reference to time, place, people and historic events?
 - ♣ What is the style?
 - ♣ What is the register?
 - ♣ What is the tone?
 - ♣ Is the text written/ spoken in the first or third person?
 - ♣ Any poetic devices such as rime and rhythm?

- ♣ When and where are the voice inflections?
- ♣ Are accents being used? What are they?
 - Identifying the sign

Determine the sign is identifying the medium used, the genre to which the text belongs and the context in which it was found.

- ♣ What are the signs, the objects and the interpretants?
- ♣ What do they signify? What is their relationship?
- ♣ What really claims are made?
 - Paradigm analysis

- ♣ What paradigms are evident? What do they have in common?

♣ To which class of paradigms (medium, genre, and theme) does the advertisement belong?

- ♣ What is the context of the advertisement?
- ♣ What paradigms are noticeable absent?
- ♣ What contrasted pairs are evident?
- ♣ What connotative meanings are suggested?
 - Syntagmatic analysis

Identifies and describes syntagmatic structures that take forms such as narrative, argumentative.

♣ -What is the relationship between the signifiers? Are some more important than others?

- ♣ -What is the text used?

- ♣ -What is the relationship between the text and the context?

♣ -How does the sequential or spatial arrangement of the elements influence the meaning?

- Metonyms and metaphors

- ♣ What metaphors shape and metonyms are used?

- ♣ How do they shape and influence the meaning of the text?

- ♣ What influence do they have on the context?

- Intertextuality

- ♣ Does the advertisement refer to other genres?

- ♣ What are they?

♣ How does this influence the reading/ understanding of the advertisement?

- ♣ Does it allude or compare with other texts within the genre?

♣ Does one code within the text (for instance a capitulation to an advertisement) serve to 'anchor' another? If so, how?

- Semiotic codes

- ♣ Which codes are specific to the medium?

- ♣ Which codes are shared with other media?

- ♣ How do the codes involved relate to each other?
- ♣ Are the codes broadcast or narrowcast?
- ♣ What is the mode of address?
- ♣ What cultural/ ideological assumption are made?
- ♣ To whom are these assumptions directed?
- ♣ What is the preferred reading in the source? Why?
- ♣ How far does this reflect or depart from dominant cultural values?
- ♣ How open to interpretation does the sign seem to be?
 - Benefits of semiotic analysis
- ♣ What insights has this analysis offered?
- ♣ What is the use of this for the translator?
- ♣ What other strategies should the translator use to ensure a dynamically equivalent translation of an advertisement?

For the translator the choice of one paradigm over another in a specific context is significant. The choice of a specific paradigm will influence/determine the meaning generated by the sign. The meaning of what was chosen is determined by the meaning of what was not. The choice of paradigms is based on factors such as code, connotation and style. One could apply the ‘communication test’, which is used to determine distinctive paradigms and define their significance. A specific paradigm in a sign is selected and then alternatives that are appropriate to the context are considered. Every alternative must be able to occupy the same structural position as that which appears in the sign. The effects of each substitution must be considered in terms of how this might affect the sense made by the sign. This might involve a substitution in age, sex, class or ethnicity, substituting objects, etc. The translator could use this test when translating an advertisement from one language and culture into another. On linguistic level he has to identify the paradigms of the natural language used in the advertisement; then it must consider the possibilities and alternatives in the target language which would be appropriate to the context. The translator has to consider the various alternatives regarding the choice of words, word function, style, register, tone, etc, and all of them must fit into the context of the advertisement. The final choice must be considered in terms of how the meaning of the sign in the source language was translated into the target language and with what effect. Syntagm paradigm discursive axes De Saussure¹³ organized signs into codes: paradigms and syntagms.

Their dimensions are often presented as axes, where the vertical axis is paradigmatic and the horizontal axis syntagmatic. Advertising discourse can also be presented on these two axes: that of the text and of the context. We equate context with a paradigm and text with a syntagm as a paradigm is a set of associated signs which are all members of a category, for instance the vocabulary of the source text (natural language). The sentences in this text is the syntagm of

words, the orderly combination of interacting signs (word), which form a meaningful whole. Therefore in semiotics the paradigm is chosen first and thus the context) and thereafter the syntagm (text). The task of the translator is thus, to identify the paradigms (context) and then the syntagm (text). The translator must ask himself why one paradigm was chosen rather than another. Once this question can be answered he/she should look at the syntagm (text), as the syntagm is created by the choice of paradigm (e.g. vocabulary). The choice of vocabulary in a persuasive advertisement would give the translator certain information when having to translate the advertisement into another language and culture.

By combining from both disciplines, discourse analysis and semiotics, the translator can approach cultural elements in a e.g. – persuasive advertisement - in conjunction with a suitable translation theory that fulfils the requirements set by the synthesis of discourse and semiotic analysis. Cultures are unique due to their distinguishable identities that evolve over time and change constantly. The mass media play a significant role in the exchange, demise and dominance of culture. The role of the translator is to isolate the cultural codes and find equivalents in the advertisements, but also to be sensitive to emerging cultures and subcultures.

REFERENCES

1. TL: target language; TT: target text; ST: source text; SL: source language.
2. Institute of Applied Linguistics and Translatology, Leipzig, institutionalised after the Second World War. In January 1969, the Sektion Theoretische und Angewandte Sprachwissenschaft (TAS, Theoretical and Applied Linguistics Section) was founded, incorporating the Institut für Sprachmittlung (Institute for Language Mediation) which specialised in training interpreters and translators. After 1989, the University underwent major restructuring.
3. Nida, Eugène A. and Taber, Charles R. (1982), *The Theory and Practice of Translation*.
4. Koller, Werner: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*; (*Introduction to Translation Studies/Science*) has been a point of reference for German-speaking students and teachers ever since it was first published in 1979
5. Kade, Max: German teacher of American English; the University of Wisconsin-Madison was given his name.
6. Vigney, J.P. and D'Arbernet, J (1992): *Ways of Seeing*, Pelican, London
7. Newmark, Peter: (1997) *A text book of translation*, Prentice Hall International.
8. Catford, J.C.: 1998: *A Practical Introduction to Phonetics*, Oxford University Press; (Teacher of phonetics at University of Michigan).
9. STL: source language text.

10. RTL: receptor language text.
11. Baker, S (1999): *The Permissible Lie*, Peter Owen, London.
12. Bell, Roger T., (1991): *Translation and Translating: Theory and Practice*, Longman.
13. Saussure, de, Ferdinand: Saussure, Ferdinand de (2002) *Écrits de linguistique générale* (edition prepared by Simon Bouquet and Rudolf Engler), Paris: Gallimard. English translation: *Writings in General Linguistics*, Oxford: Oxford University Press, based on the author's *Course in General linguistics*, published in 1916

BIBLIOGRAPHY

1. Dyer, Gillian (2002): *Advertising as Communication*, Methusen & Co Ltd.
2. Goddard, A. (1998): *The Language of Advertising*, Routledge.
3. Newmark, Peter (1998): *A text book of translation*, Prentice Hall International.
4. Andren, G (1998): *Rhetoric and Ideology in Advertising*, Liber Forlag, Stockholm.
5. Baker, S (1999): *The Permissible Lie*, Peter Owen, London.
6. Bell, Roger T., (1991): *Translation and Translating: Theory and Practice*, Longman.
7. De Beaugrande, Robert and Dreiser Wolfgang, (1981): 'Introduction to Text Linguistics', Longman.
8. Dyer, Gillian (2002): 'Advertising as Communication', Methusen & Co Ltd.
9. Nida, Eugene A. and Taber, Charles R. (1982): *The Theory and Practice of Translation*.
10. Williamson, J. (1998): *Decoding Advertisements*, Marian Boyers, London.

**BESONDERE STRUKTUR- UND SPRACHMERKMALE VON
WIRTSCHAFTSDEUTSCH
ALS UNTERRICHTSGEGENSTAND IM BEREICH DER PHILOLOGIE –
TEIL.1**

Conf. dr. Maria MIHALCIUC

Ziel der Untersuchung war die Anpassung der Unterrichtsetappen bei der Arbeit der Nichtwirtschaftler mit Wirtschaftstexten(hier mit Dokumenten der Geschäftskorrespondenz), um die Aneignung der Gestaltungsmöglichkeiten dieser Texte zu erleichtern.

Aus dem *Handbuch des Fachunterrichts* von Rosemarie Buhlmann und Anneliese Fearn entnehmen wir hinsichtlich der "Fachsprache Wirtschaft", dass der Begriff für jene Fachsprache verwendet wird, die in einem beruflichen oder akademischen Umfeld gebraucht wird., das mit Wirtschaft zu tun hat (Buhlmann/Fearn, S. 306). Der Begriff "Fachsprache" "bezieht sich im Allgemeinen auf die sprachlichen Mittel, die in einem fachlichen Kommunikationsbereich verwendet werden, um die Kommunikation der Berufler zu ermöglichen. Wichtig aber sei, dass es" auch im Bereich der Fachsprache Wirtschaft [...] unterschiedliche Sprachverwendungsbereiche [gibt], zwischen denen nur bedingt Gemeinsamkeiten bestehen, so dass sprachliche Kompetenz in einem Bereich nicht unbedingt der in einem anderen Bereich gleichzusetzen ist"(Buhlmann/Fearn, S. 307).

Der Bereich, dessen Fachsprache zum Gegenstand der Analyse wird, gehört den Geschäftsbeziehungen, nämlich der vorvertraglichen Geschäftskorrespondenz, der ein besonderer Umfang innerhalb der kommerziellen Beziehungen zukommt; folglich sind die strukturelle Gestaltung und die spezifischen lexikalen und grammatischen Strukturen dieser Handelsdokumente Ziel des Unterrichts im Bereich Fachsprache für Nichtwirtschaftler.

Die Gestaltung dieser Textsorte richtet sich nach festen, allgemein gültigen Regeln, die beigebracht und eingehalten werden müssen. Sie haben kaum etwas Gemeinsames mit anderen Sachtexten. Vom Inhalt her gehören zu dieser Textsorte folgende Geschäftsdo-kumente: die Anfrage, das Angebot und der Auftrag, bzw. Die Auftragsbestätigung.

Der erste Texttyp der erwähnten Textsorte, die Anfrage, kann von der Gestaltung her auf ein Schema reduziert werden, das folgende Teile beinhaltet:

1. Angabe der Informationsquelle (beim ersten Kontakt)

z.B.: Sie wurden uns von ... empfohlen.

Wir verdanken Ihre Anschrift

Wir haben Ihre Anzeige in ... gelesen und bitten Sie

2. Informationen über die eigene Firma (bei erstem Kontakt)

z.B.: Als Hersteller von ... sind wir daran interessiert, unser Angebot im Inland zu diversifizieren.

Wir sind ein gut eingeführtes Fachgeschäft für ... und beabsichtigen neue Sortimente zu führen.

3. Begründung der Anfrage, bzw. Angabe des Gegenstandes der Anfrage mit den wichtigsten Details in Bezug auf die angefragte Ware oder Dienstleistung und die erforderliche Dokumentation.

z.B.: Bitte unterbreiten Sie uns ein Angebot für ... und teilen Sie uns mit, ob Sie die Ware sofort liefern können.

Wir wären Ihnen dankbar, wenn Sie den Transport der Ware von ... bis ... am ... übernehmen würden.

Wir wären Ihnen für Unterlagen/ Informationsmaterial über Ihre Artikel ... in der Preislage von ... bis ... zu Dank verpflichtet.

4. Schlussformel.

z.B.: Wir hoffen auf eine beiderseitig fruchtbare Geschäftsverbindung.

Wenn die erhaltenen Muster/ Proben den Anforderungen unserer Kunden genügen, wären wir in der Lage, größere Aufträge zu erteilen.

Wenn Ihre Geschäftsbedingungen unseren Erwartungen entsprechen, sind wir bereit einen Probeauftrag zu erteilen.

Wenn es sich nicht um einen ersten Kontakt handelt, werden die ersten zwei Teile weggelassen.

Bei den anderen zwei Texttypen – dem Angebot und dem Auftrag – werden vergleichend einige Gemeinsamkeiten aber auch Unterschiede festgesetzt. So z.B.:

1. Die Einführungssätze können sich in den meisten Fällen decken.

Anfrage: Unsere gemeinsamen Geschäftsfreunde, die Firma ..., haben uns davon unterrichtet, dass Sie zuverlässige Lieferanten von ... sind.

Angebot: Unsere Gemeinsamen Geschäftsfreunde, die Firma ..., haben uns davon unterrichtet, dass Sie zuverlässige Lieferanten von ... suchen.

2. Der zweite Bestandteil des Angebotes deckt sich mit dem dritten der Anfrage, da sie dieselbe Funktion und fast denselben Umfang haben.

Anfrage: Als Hersteller von ... sind wir zur Zeit daran interessiert, unser Angebot im Inland zu diversifizieren und in beträchtlicher Menge sofort auf den Markt zu bringen.

Angebot: Wir können Ihnen eine große Auswahl von ... anbieten, die wir auf Lager haben, so dass wir jede Menge sofort nach Erhalt Ihres Auftrags liefern können.

3. Der letzte Teil deckt sich mit dem betreffenden Teil in der Anfrage.

Anfrage: Wir hoffen auf eine beiderseitig fruchtbare Geschäftsverbindung.

Angebot: Wir freuen uns auf eine für beide Seiten erfolgreiche Geschäftsbeziehung.

4. Ein besonderer Bestandteil des Angebotes ist der Teil mit Werbecharakter. Er erscheint zwar nicht überall, verleiht aber dem Text ein charakteristisches Merkmal mit dem Zweck Vertrauen zu gewinnen.

Als Beispiel:

Verlag Ludwig Auer **LA** **Schulbücher**
vermittelt Wissen auf Dauer **seit 1875**

Sehr geehrte Damen und Herren,

mit diesem Jahreskatalog 2009 präsentieren wir Ihnen wieder zahlreiche Neuerscheinungen zu den verschiedenen Schulformen und Fächern.

Auf folgende Neuerungen will ich Sie besonders aufmerksam machen: Unser Angebot an Unterrichtssoftware haben wir stark erweitert. Die neue "Alfons" Lernsoftware ist auch zum Lernen am häuslichen PC vorzüglich geeignet. Testen Sie die Demoversion, und Sie werden den pädagogischen Wert erkennen (Katalog Seite 17).

Aus dem Programm des Hartmann – Verlages haben wir die neue Kompendium – Reihe kurz & klar übernommen: Sieben aktuelle Titel für die Sekundarstufe, die als fundierte Nach – schlagsquelle zu den einzelnen Fächern dienen (Katalog Seite 32/33).

Haben wir Ihnen unser Programm noch nicht persönlich vorgestellt? Rufen Sie an und ein kompetenter Mitarbeiter kommt direkt zu Ihrer Schule.

Und wenn es eilt: Einfach Bestellkarte ausfüllen und an uns schicken. Wir bemühen uns Ihre Wünsche sofort zu erfüllen.

Mit freundlichen Grüßen
Verlag Ludwig Auer

Franz – Josef Büchler
(Vertriebsleiter)

P.S.: Bitte geben Sie bei Ihrer Bestellung die Schulform an,
damit wir Ihnen in Zukunft gezielt Informationen
schicken können. Sie helfen uns damit Papier zu sparen.

Auf derselben Ebene der Untersuchung stellen wir fest, dass im Falle des Auftrags, des dritten Texttyps, als Antwort auf ein Angebot, die Struktur sich im Großen und Ganzen wiederholt, d.h. der Kern des Angebotes wird zum Hauptteil des ganzen Auftrags, nämlich werden die Hauptelemente in Bezug auf die Abwicklung des Geschäftes genau wie im Angebot angegeben (mit Ausnahme eines Gegenangebotes):

1. die Bezeichnung der Ware und ihre Beschaffenheit ;
2. die bestellte Quantität und die Qualität;
3. der Preis;
4. die Liefer- und Zahlungsbedingungen;
5. der Transport;
6. die Versicherung;
7. die Übernahme der Ware.

Als Beispiel:

Bestellung für Kopierer und Rechenmaschinen

Sehr geehrter Herr Schierholz,

vielen Dank für Ihr Angebot vom Auf Grund des erhaltenen Katalogs
bestellen wir wie folgt:

Pos. Nr. 350 - 5 Kopierer zum Einheitspreis von ... €

Gesamtpreis: ... €

Pos. Nr. 120 - 2 Rechenmaschinen zum Einheitspreis von ... €

Gesamtpreis: ... €

Die Preise verstehen sich frei deutsche Grenze, einschließlich Verpackung, ausschließlich Versicherung.

Wir bitten Sie, uns die oben genannten Maschinen/Apparate 30 Tage nach Eröffnung des unwiderruflichen bestätigten Akkreditivs zu liefern.

Die Transportversicherung wird von uns abgeschlossen und deckt die Transportrisiken von Haus zu Haus.

Der Versand erfolgt gemäß unseren Anweisungen in Kisten für Landtransport. Die Markierung soll Folgendes enthalten: den Namen des Empfängers, Auftrag-Nr., laufende Kistennummer, Bestimmungsort, Netto- und Bruttogewicht.

Wie vereinbart, wird die Garantie für die Dauer von 12 Monaten ab Inbetriebnahme geleistet.

Wir bitten um Bestätigung des Auftrags. Danke.

Mit freundlichen Grüßen

Der Auftrag enthält, wie man dem Beispiel entnehmen kann, viele Details, die dem Text einen vorwiegend technischen Charakter verleihen. Dementsprechend beinhaltet der Fachtext auch viele spezifisch berufliche Begriffe, die ihrer Erläuterung bedürfen.

Aus dem bis jetzt Erwähnten entnehmen die Lerner, dass der vorvertragliche Schriftverkehr im Bereich der Geschäfte im Allgemeinen dasselbe Gerüst hat, sowohl in der Form, als auch vom Inhalt her, u. zw.:

eine Einführung in Bezug auf den Fundort der Anschrift, über den Absender und den Anlass des Schreibens;

einen Kern, der Informationen über Produkt, bzw. Dienstleistung und die Abwicklungsbedingungen des Geschäftes umfasst;

einen Abschluss, in dem im Allgemeinen die Hoffnung auf gute Geschäftsverbindungen zum Ausdruck gebracht werden.

Die unternommene Analyse ist ein Versuch die Arbeit des Lehrers und des Lerner zu erleichtern, denn:

Sowohl Lehrer als auch Lerner keine Fachleute im Gebiete Wirtschaft sind, deren Fachsprache vermittelt, bzw. angeeignet werden soll;

Der Lehrer stößt auf fachliche Informationen und Begriffe, die in ihrer Fülle schwer überschaubar und in ihrer Bedeutung für den Untrricht schwer zu beurteilen sind.

Hinzu kommen auch linguistische Merkmale des betreffenden Fachtextes, die nicht zu übersehen und einer genaueren Untersuchung zu unterwerfen sind.

BIBLIOGRAPHIE

1. **Buhlmann R., Fearn A.:** *Handbuch des Fachunterrichts*, Langenscheidt, Berlin und München 1991.
2. **Colin C.:** *Unternehmen Deutsch*, Verlag Klett, München 1995.
3. **Gönner K., Lind S., Knorr W.:** *Betriebswirtschaftslehre mit Schriftverkehr für Bürogehilfen*, Verlag Dr. Max Gehlen, Bad Homberg vor der Höhe 1987.
4. **Leca M., Constantinescu L.:** *Limba germană pentru afaceri*, Editura Polirom, Iași 2004.
5. **Mihalciuc M., Constantinescu L., Mureșan L.:** *Scrisori de afaceri în limbile română și germană*, Editura Oscar Print, București 2003.

IL LINGUAGGIO PUBBLICITARIO ANALIZZATO A DIVERSI LIVELLI

Asist. univ. Andreea BOARIU

Secondo il dizionario italiano, il registro è «modo di parlare o scrivere, livello espressivo proprio di una data situazione comunicativa: registro familiare, giornalistico, burocratico.»¹

«I registri segnano il grado di formalità della situazione comunicativa e il tipo di rapporto col destinatario, schierato in un continuum che si estende dai livelli più alti (*pomposo, solenne, aulico, ricercato, accurato, formale, medio*) a quelli più bassi (*colloquiale, disinvolto, informale, trascurato, popolare, familiare, intimo*).

Un ultimo gradino sull'asse della variazione diafasica sarebbe quello dell'*italiano gergale*, mentre il più alto sarebbe *l'italiano formale aulico*.»² Esistono anche altri registri, di tipo: italiano neostandard, italiano popolare, italiano standard letterario, burocratico ecc.

Questi registri dipendono dai livelli sociali alle quali le persone appartengono. Per esempio, per le classi meno istruite si usano i registri bassi, dunque i registri informali, mentre le altre hanno la possibilità di scegliere in base alla situazione ed agli interlocutori. Comunque è vero che «proprio certi testi e certe funzioni dipendono da determinare situazioni sociali, talvolta anche con carattere rituale, per esempio: incontri ufficiali, pratiche religiose – per situazioni formali; necessità quotidiane familiari pratica di sport, tempo libero – per situazioni informali.»³

I sottocodici vengono definiti nel dizionario italiano, come «ciascuna della varietà di un codice»⁴. Sono sinonimi con *i linguaggi settoriali*.

Tra i sottocodici più importanti si possono enumerare i seguenti: burocratico, scientifico, dello sport, politico, economico-funzionario, dei mass-media, giornalistico, della pubblicità.

Il linguaggio pubblicitario ha un obiettivo chiaro: suggestionare il consumatore garantendo che un determinato messaggio “passi”, venga cioè compreso e memorizzato senza equivoci. Per suggestionare è importante che riesca a superare le barriere attentive dell'uomo, provocare associazioni di idee oppure evocare situazioni significative e piacevoli..

¹ *Dizionario italiano*, Garzanti Linguistica, Milano, 2004

² Borgia Otilia Doroteea, *Percorsi cognitivi traduttologici la traduzione delle varietà diatopiche e diafasiche*, Editura Oscar Print, București, 2003, p. 99 (Da Gaetano Berruto, *Varietà diamasiche, diastratiche, diafasiche*)

³ Coveri Lorenzo, Benucci Antonella, Diadori Pierangela, *Le varietà dell'italiano. Manuale di sociolinguistica italiana*, Bonacci editore, Roma, 1998, p.146

⁴ *Dizionario italiano*, Garzanti Linguistica, Milano, 2004

La funzione suggestiva della pubblicità è affidata al linguaggio: *slogan*, *headline*, *body copy* per imprimere nella memoria del consumatore l'idea, perciò deve essere molto creativo e innovatore:

1) Rime:

es.: “*La Rinascente, in centro di più grande non c'è niente*”; “*Il metano ti dà una mano*”, “*Fido gatto, gusto e salute in un solo piatto...*”

2) Parole straniere:

Molto spesso si fa ricorso a parole straniere (inglese e francese: quest'ultima soprattutto per reclamizzare profumi e prodotti di bellezza); si creano moltissimi neologismi, sempre strani e stravaganti. Ecco alcuni esempi:

invece del cioccolato il *cioccolone*; invece del profumo il *pienaroma*; i bambini sono *intelloghiotti*; lo straccio è il *pulilucido*; un disinfettante è il *puliziotto di casa*; la FIAT è *comodosa, scicciosa, risparmiosa, scattosa*. E ancora: le penne vengono chiamate *nailografiche*, la biancheria *magliafamiglia*, le olive *olivoli, olivolà*, la frutta *lemaranci e lemonfragole*, la schiuma da barba *panna per radersi*, le auto *sardomobili*, il minestrone *ortofresco...* e via di seguito. Daniela Goggi nello spot sulla Big Babol cantava il jingle “*Babolando Chewingando Sugosando Pallonando Buble gum Gustososo Morbidoso Baboloso Buble gum*”.

3) Assenza di regole grammaticali

Es.: *squola per i quaderni Pigna, Frescoblu della Parmalat, Stirafacile – Coccolino*

Spesso viene stravolta la grammatica. Nomi e aggettivi vengono usati con funzione di avverbi: per esempio, “*Corre giovane chi corre Agip*”.

Si usa il complemento oggetto retto da verbi intransitivi: per esempio, “*Camminare Pirelli*”.

Si usano sostantivi al posto dei verbi: “*Bourbon ti aroma*”.

I sostantivi vengono trattati come aggettivi: “*L'aperitivissimo*”.

4) Neologismi:

Creazioni di parole nuove stravaganti (detersivo come “*puliziotto di casa*”).

5) Doppio senso nell' uso di alcuni termini:

Sotto il segno del pesce fresco; “*J&B il più svitato dei whisky*”.

6) Uso di figure poetiche:

-Similitudine: *paragone tra due termini* (“*Leggere come una foglia*” per la Margarina Foglia d'oro – la foglia e la margarina vengono accostate per dimostrare una qualità comune: la leggerezza).

-Metafora: il significato trasferito (sei una rosa - sei bella come una rosa).

-Iperbole: esagerazione del senso (“*Orzo Bimbo, una forza della natura*”; “*Stereo-digital L'Assoluto*”).

-Metonimia: sostituzione d'un termine con un altro (bere un bicchierino)

Il lessico

La lingua italiana, essendo stata per secoli una lingua solo scritta e non parlata, ha innumerevoli possibilità di natura espressiva, fra cui subito si rileva la tendenza verso le formazioni con prefissi, prefissoidi, suffissi e suffissoidi; tra i prefissi elativi hanno avuto grande fortuna in italiano [...] *super-*, *ultra-*, *extra-*, *iper-*, *arci-*: la loro vita, salvo che per *iper-*, si è moltiplicata nel linguaggio pubblicitario: *superconcentrato*, *superautomatico*, *supersgrassante*, *superbiologico*; con sostantivi: *superpannolino*, *superammonio*; con unione del prefissoide *bio-*, del prefisso *super-* e del suffissoide *-matic*: *Bio-supermatic Special*; ancora suffissoide *-matic* in *spandimatic*, dosatore automatico di cera, *sicurmatic*, spegnitore di una cucina a gas. A furia di essere usato un prefisso si logora, e allora lo si rinforza: ecco *la benzina superissima*. Fra i prefissoidi che si moltiplicano: *gran-*, *bio-*, *mini-*, *maxi-*; qualche esempio: “*se mangiamo pastasciutta, grancondiamola*”, “*un piccolo grandolce Fiesta snack*” (con la figura retorica dell’ossimorono: *piccolo/gran*); *biolavante*, *biodelicato* ecc.

«A livello lessicale la pubblicità moltiplica le tendenze della lingua italiana, studiate da Tollemache, verso i nomi composti e giustapposti: fra i primi, per esempio, *azzeccaregalo*, che risale all’illustre precedente manzoniano “*Azzeccagarbugli*”; *ammazzaesete* sul noto *ammazzasette*; *sottobuono* sulla serie *sottovuoto*, *sottoveste*. Fra i giustapposti, *pienorama*, *tortabrava*, *baccalpronto* ecc. Più curiose le formazioni che Migliorini definì “parole macedonia”, nate all’epoca della prima guerra mondiale e privilegiate dall’odierna pubblicità in quanto riuniscono arbitrariamente pezzi e bocconi di parole e portano seco un’aria insolita, bizzarra, capace di agire anche su un pubblico distratto richiamandolo all’attenzione; qualche esempio: *ultimoda* (dove i vocaboli *ultima* e *moda* si inseriscono uno nell’altro a incastro) o *digestimola* (dove *digestione* e *stimola* hanno in comune la sillaba *sti*).»¹

Sintassi e morfologia

Tra le particolarità sintattiche più rilevanti possiamo porre l’uso dell’articolo. L’articolo determinativo con valore elativo, autonomastico, è assai frequente; un prodotto diviene *il* prodotto per eccellenza: *Motta è il panettone*, cioè l’unico, vero, ineguagliabile. E nella pubblicità di un liquore si legge *Il regalo per il papà che piace anche alla mamma*. Quel regalo è *il* regalo, mentre il papà e la mamma diventano tutti i papà e tutte le mamma. In tal caso il singolare vale come plurale, come appare anche da questi annunci: *La donna elegante veste Cori*, *La donna in linea mangia Pizzaiola. Voiello*. *La buona pasta di Napoli*. L’articolo con valore elitivo viene usato anche per dare rilievo al prodotto, per mostrarne l’importanza o la personalità: *Garantita dalla San Pellegrino*, *La Naonis ha scelto per voi...*, cosicché si riesce a dare al prodotto una sorta di immagine antropomorfica, rassicurante oltre che superlativa.

¹ Beccaria Gian Luigi (a cura di), *I linguaggi settoriali in Italia*, Casa Editrice Valentino Bompiani&C.S.p.A., Milano, 1973, p.123.

Anche l'articolo indeterminativo può assumere un valore elativo, seppure più attenuato.

Es.: *E' un Remington; E' un Rex; Non chiedete un vermouth, chiedete un Martini; Una Becchi è sempre una Becchi; Un Ramazzotti fa sempre bene; Una grande opera italiana Vaporella.*

Anche la soppressione dell'articolo può assumere un valore amplificativo, quando vi si ricorre per dar maggior forza alla frase, secondo il procedimento in uso nella creazione dei titoli giornalistici: *Grappa Piave è ancor così; E' aranciata Idrolitina; Fiuggi vi mantiene giovani; Non è Vov se non è Pezziol.*

L'aggettivo, con tutti i suoi gradi e posizioni, valori è ancora molto importante anche se quello superlativo assoluto ha perso ormai parte della sua forza essendosi logorato per l'ampio uso che ne è stato fatto nel passato e più che singoli aggettivi si osservano cumuli di aggettivi (Nuova *Esso extra super senza piombo*)

«Interessante è anche l'uso dei gradi dell'aggettivo: il comparativo è evidentemente poco usato, dal momento che non si può citare un prodotto cocorrente come secondo termine di paragone. La comparazione viene fatta allora cercando di sottintendere tale secondo termine, come in una specie di comparativo assoluto di latina memoria. Naturalmente, con questo artificio, il comparativo manca della forza espressiva del superlativo, risulta una specie di amplificazione per i poveri. *Omo lava più bianco, Chicco riso Flora è più resistente*, di chi, di che cosa, non è dato sapere: naturalmente di tutti gli altri, della concorrenza.»¹

Molto più usato è il superlativo assoluto, anzi talmente abusato da essere divenuto addirittura una specie di *grado zero* della qualificazione pubblicitaria. La svalutazione della parola raggiunge qui il suo culmine. Non si contano più gli *ottimo*, i *perfetto*, e gli infiniti *-issimi*. Il suffisso del superlativo assoluto è stato addirittura applicato ai sostantivi, per rinverdirne l'espressività, cosicché può capitare di incontrare un *filmissimo*, uno *shampissimo*, un *aperitivissimo*, sulla scia di *occasionissima* e *campionissimo*, nati in tempi di preistoria pubblicitaria.

La sintassi è semplice, senza subordinazione; negli ultimi tempi sono frequenti le riproduzioni di dialoghi con le loro caratteristiche comunicative: *chi manggia sano torna alla natur*.

La caratteristica più evidente del linguaggio pubblicitario è quindi anche la durata effimera delle sue coniazioni, dunque delle invenzioni di parole.

In conclusione, la lingua della pubblicità si serve di tutti i mezzi già disponibili nella lingua d'ogni giorno per creare altri termini analogicamente formati e in questo modo vuole richiamare l'attenzione del pubblico.

¹ Pignotti Lamberto, *Il Supernulla. Ideologia e linguaggio della pubblicità*, Guaraldi Editore S.p.A., Firenze, 1974, p.68.

BIBLIOGRAFIA

1. Beccaria Gian Luigi (a cura di), *I linguaggi settoriali in Italia*, Casa Editrice Valentino Bompiani&C.S.p.A., Milano, 1973
2. Borgia Otilia Doroteea, *Percorsi cognitivi traduttologici la traduzione delle varietà diatopiche e diafasiche*, Editura Oscar Print, București, 2003
3. Dizionario italiano, Garzanti Linguistica, Milano, 2004
4. Grandi, Roberto, *Come parla la pubblicità. Modelli comunicativi degli spot pubblicitari*, Edizioni del Sole 24 Ore, Milano, 1987
5. Pignotti Lamberto, *Il Supernulla. Ideologia e linguaggio della pubblicità*, Guaraldi Editore S.p.A., Firenze, 1974

PARTEA II
CIVILIZAȚIE ȘI LITERATURĂ

IMNUL ACATIST LA RUGUL APRINS AL NĂSCĂTOAREI DE
DUMNEZEU
- SIMBOLISTICA SACRĂ ÎN ARTA POETICĂ A
IEROSCHIMONAHULUI DANIL – SANDU TUDOR

Lect. dr. Aurelia Bălan MIHAILOVICI

Moto
*Peste seara minții, pecetea Ta,
Limpede, unică și covârșitoare,
Îmi stă sus în creștet, călăuzitoare,
În logodnă-albastră de stea logostea*¹

În catrenul, ales ca moto al descifrării, pe cât ne este îngăduit, a Marelui Imn al iubirii „nesticăcioase”, închinat Maicii Domnului, avem patru imagini tulburătoare care ni-l prezintă pe poetul Sandu Tudor, aruncat deja peste timpul măsurat al istoriei, și ancorat în atemporalul câștigat prin sfințenia vieții monahale și sfârșitul său martiric. Iată mărturisirea: a) *Peste seara minții, pecetea Ta*, deci mintea, de acum, este pecetluită cu sigiliul Duhului Sfânt; b) pecete *unică și covârșitoare*, am spune într-o plinătate în care nu mai are loc altceva; c) *îmi stă sus, în creștet, călăuzitoare; în creștet*, locul guvernator al călăuzirii; d) *în logodnă de stea logostea*. *Logodna de stea* vestește, în mitologia populară, soarta pecetluită, dar aici este *steaua începutului* din noaptea Naștrii Pruncului Iisus fiindcă steaua este o *logostea*, „o stea vorbitoare”, cea care vestește Marea Taină a Nașterii Mântuitorului.

Văzută în perspectivă metafizică, relația dintre cuvânt și faptă, ce stă la baza limbajului poetic, autentic, al unui autor de poeme, indiferent de timpul istoric în care este înfăptuită creația, este bine precizată de poetul Ștefan Augustin Doinaș²: *Unui poet adevărat, începutul primului verset al Evangheliei de la Ioan – La început era Cuvântul – îi apare ca expresie a Faptei înseși, a Faptei prin excelență, întrucât Verbul divin este esențialmente ontogen, instaurator de Ființă. Fără acest principiu metafizic, activitatea poetizantă în sine n-ar mai fi pentru scriitorul de poezie decât o îndeletnicire nu numai derivată ci, mai ales, derizorie, sustrasă ordinii concretului, - ipoteză care l-ar paraliza cu desăvârșire.*

Din acest punct de vedere, poetul Sandu Tudor are în cel mai înalt grad conștiința că vorbirea, cuvintele alese în poezie, exprimă fapta reală, ele alcătuiesc rostirea esențială, *logosul activ*, dătător de viață. Toată poezia mistică a

¹ Sandu Tudor, *Pentru Marea Noapte a Fecioarei*, în „Gândirea”, nr. 10, 1930, p. 336 – 337.

² Ștefan Augustin Doinaș, *Poemul ca inițiativă a limbii*, în revista „Viața Românească”, nr. 12, 1988, p. 35

ieroschimonahului Daniil are frumusețea verticalității ce unește adâncimea cu înălțimea, cele două puncte între care se mișcă libertatea omului, călăuzită de harul Duhului Sfânt. Puterea Maicii Domnului, **Împărăteasă a Rugăciunii**, Mare Miluitoare a omului, Cea care l-a înzestrat, pe acesta din urmă, cu darul rugăciunii, fie de cerere și de mulțumire, fie de preamărire a harurilor cu care a fost împodobită Fecioara Maria de către Sfânta Treime. Așa s-au născut cele patru *Imne-Acatist*, închinare Maicii Domnului: *Acatistul Bunevestiri* (25 martie), *Acatistul Adormirii Maicii Domnului* (15 august), *Acatistul Maicii Domnului – Bucuria celor necăjiți* – (8 septembrie), *Acatistul intrării în Biserică a Maicii Domnului* (*Vovedenia* sau *Vovidenia*, la 21 noiembrie), la care se adaugă cele două *Paraclise*, rugăciuni de acoperire și cerere în anumite momente de răscruce ale creștinului. *Imnul Acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu*, alcătuit din prisosul inimii și al harului, primit de ieroschimonahul Daniil de la Rarău, este cea mai înaltă formă de slăvire a Maicii Domnului, Împărăteasă a Cerurilor și a rugăciunii, numită de poet **urzitoare de nesfârșită rugăciune**, un alt nume, metaforic, al *Rugului Aprins*, esența arderii în iubirea ce unește cerul cu pământul. Întreaga alcătuire a *Imnului Acatist* poate fi socotită un adevărat *Imn-Axion al Maicii Domnului*, care se impune în mod firesc, ca răspuns la întrebarea cu care începe Condacul I : **Cine este Aceasta ca zorile de luminoasă și curată?** După cum se știe, cântecul înălțat Maicii Domnului, după Sânta Jertfă a fiecărei *Liturghii*, se numește *Axion*, nume ce provine din sintagma grecească (*axión estí*), adică **vrednic este**, ceea ce în latină se redă prin **dignum est**, iar în limba română prin *Cuvine-se cu adevărat...* Fiindcă am amintit de tălmăcirea *Axionului*, închinat Maicii Domnului, trebuie să facem o precizare în ceea ce privește ultimul cuvânt al rugăciunii de preaslăvire a Maicii Domnului, verbul **mări** de la final: **Te mărim** este redat în versiunea grecească prin (*Se megalýnomen*), deci **Te mărim**. Cei care propun schimbarea verbului **mări** cu forma slavă, **Te slăvim**, cred că avem de-a face cu verbul **a mări** cu sensul „a face mai mare”, ceea ce este inexact. Primul sens al acestei forme verbale este acela de **a mărturisi**, **a face cunoscut**, sens care apare în *Biblia lui Ulfilas*¹ și care a fost luat din latina dunăreană, deci era folosit frecvent cu acest sens, în sec. al IV-lea, când s-a făcut traducerea *Bibliei* în limba goților. Sensul a fost uitat, iar prin întâlnirea cu forma omonimă, tot din latină, **mări** <**mare**, a fost receptat de vorbitori cu acest unic sens, cunoscut tuturor ca provenit din adjectivul **mare**, deoarece sensul religios, **a predica** sau **a mărturisi**, specific primelor secole, a dispărut. Deci în acest context al rugăciunii, numită *Axion*, avem de-a face cu un alt sens, foarte vechi, cunoscut în secolul al IV-lea, când Iisus și Maica Domnului trebuia să fie **mărturisiți**, adică **propovăduiți** de toți creștinii, în minunata unicitate a lor: Iisus ca fiu al lui Dumnezeu, iar Fecioara Maria ca Născătoare de Dumnezeu. Verbul fiind utilizat în acest text liturgic, scris

¹ Wilhem Braune, *Gotische Grammatik*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1966, p. 189, s.v. **mêrjan** = *verkündigen*, cf. Aurelia Bălan – Mihailovici, *Bizanțul și formarea terminologiei creștine*, în revista *Studii Teologice*, seria a II-a, anul XLV, nr. 1-2, 1993, p. 110 – 120.

în latina medievală, va fi transpus în greacă cu un corespondent identic din punct de vedere al transpunerii formei, dar cu o valoare semantică nouă, de „preamărire”, „glorificare”, ceea ce corespunde tuturor limbilor de cultură creștină, tradițională în Europa.

Unicitatea Maicii Domnului este pusă în valoare de cele douăsprezece condace și cele douăsprezece icose care rezumă, în chipul cel mai fericit, sintetic și luminat, măreția Maicii Domnului. Tehnica redării, superlative, a calităților ieșite din obișnuit, din firesc, ale Maicii Domnului, nu constă în folosirea superlativelor propriu-zise, ci în structurarea întregului material lexical și gramatical într-o simetrie perfectă a verbelor și a numelor predicative, formate din esențe conotative individualizate, care îi aduc un plus de muzicalitate, construită pe tonalități ce îi conferă *Acatistului*, pe deplin, calitatea de **imn**.

Pentru cei care nu știu în ce condiții a fost găsit manuscrisul ce cuprinde această creație, ieșită din comun prin ardere și frumusețe, amintim mărturisirea făcută de Î.P.S. Bartolomeu Anania, cel care îl avea în casă în momentul arestării sale, în anul 1958. *Printre manuscrisele arestate o dată cu mine în 1958 și recuperate prin luciditatea unui ofițer de anchetă penală se află unul care nu-mi aparține autorial: o dactilogramă de 37 de pagini intitulată **Imn Acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu**. În josul paginii de gardă, însemnarea: *Facerea smeritului monah Agaton din Sfânta Mănăstire a Antimului, 1948. Diortosire și împlinire de Ieroschimonahul Daniil Tudor, starețul Sihăstriei „Sfântului Ioan Bogoslovul” din Muntele Rarăului, 1958*. Pe foia de titlu, în colțul de sus al paginii, este adăugată, desigur, sintagma dictată de securiști, posesorului dactilogramei ce conținea *Imnul: Găsit la mine cu ocazia percheziției, V. Anania. 14 IV 1958*¹. Maica Domnului a avut grijă să nu se piardă sau să se distrugă această capodoperă, închinată Ei, ca omagiu suprem al omului, adus rugăciunii permanente a Fecioarei Maria, salvatoare a lumii creștine. Trebuie subliniat faptul că titlul corect, de pe foaia-titlu, este cel de *Imn Acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu*, sub care este redat, în forma unui moto, un frumos catren, explicat în paranteza ce cuprinde sursa: „Începutul de peasnă la *Canonul Născătoarei de Dumnezeu*, cel al lui Iosif Făcătorul de condace”, moto pe care îl reproducem pentru semnificația adâncă a cuvântului folosit de diortositorul Daniil, în tot conținutul *Imnului Acatist*: „*Deschide-voi gura mea/ și de duh se va umplea,/ și Împărătesei Maici/ cuvântul voi răspica*”². Aceste precizări ale autorului au format conținutul dedicației scrise pe o dactilogramă dăruită părintelui Arhimandrit, Sofian Boghiu, de ziua Sfintei Cruci, 1958. O altă indicație prețioasă ce aparține autorului și care trebuie știută de credinciosul, care se apropie de *Imnul Acatist la Rugul Aprins*, este ceea ce se numește, adesea,*

¹ Bartolomeu Anania, *Părintele Daniil*, în *Taina Rugului Aprins, Ieroschimonahul Daniil-Sandu Tudor*, Editura Anastasia, 1999, p. 137.

² Ieroschimonahul Daniil de la Rarău (Sandu Tudor), *Imn Acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu*, ediția din 2004 a Editurii „Christiana”, p. 21.

colontitul explicativ, pe care îl găsim notat în partea stângă a paginii, deasupra fiecărui condac sau icos, scris în paranteză rotundă, cu scopul de a explica, succint, miezul ideatic al fiecăreia dintre cele treisprezece condace și douăsprezece icose. Colontitul la primul Condac este: **Preludiul acatist. Fecioara – zaconul de transfigurare.** *Preludiul*, adică ceea ce deschide prezentarea *Imnului*, în care elementul forte sau sintagma – cheie este **Fecioara – zacon de transfigurare**, adică Fecioara, văzută ca „ordin”, „chemare”, „dat” divin al transfigurării, o transfigurare prin har, care prin mijlocirea Ei va fi dată și omului pregătit să primească acest mare dar.

Această prezentare confirmă răspunsul la întrebarea pusă în primul vers al Condacului I, formulat prin utilizarea simplă a verbului **a fi**, la indicativ prezent, repetat în structura sa afirmativă, ce dă versului plinătatea care definește esența *Imnului*: **Este Împărăteasa rugăciunii, este rugăciunea întrupată. Stăpână Porfirogenetă și Doamnă a dimineții.** Atributul **porfirogenetă** exprimă o calitate inspirată din terminologia bizantină și are semnificația clară de **împărăteasă** prin naștere, deci de drept divin, căci Ea este **Logodnica Mângâietorului, Preschimbător al vieții.** În ceea ce privește acuratețea transcrierii textului, în unele ediții, trebuie remarcată absența informării cu privire la tehnica specifică versificației poetului, Sandu Tudor¹. Din punctul de vedere al versificației, mai ales al rimei, dar și al ideii luminării minții, al iluminării în muntele cel Sfânt, acesta nu poate fi Athonul, ci Taborul ...”*mistuiți de dor, / Ia-ne părtași ai Sf. Munte Tabor*”, faptul ne este confirmat de textul original, alcătuit pe baza facsimilelor publicate din versiunea restituită de Securitate, exemplar manuscris din care au fost faximate paginile cu scrisul autorului², dar și pe baza confruntării cu dactilograma, dăruită de autor, bunului părinte, Arhimandrit Sofian Boghiu. *Icosul I* are în colontitlu exprimată echivalența, **Ipostasul rugăciunii: Sfânta Fecioară.** Ideea pregătirii Nașterii Fecioarei, așteptarea îndelungă, rugăciunile Sfinților Părinți, Ioachim și Ana, toate sunt redade printr-un verb, aparent ciudat, **a obosi**, dar verbul are sensul primar de „a se osteni”, adică acela de „a depune un efort îndelungat”, dar și sensul de „a se sătura de stăruința cuiva” o stăruință cu lacrimi și rugăciuni, cu asceză, toate în așteptarea îndurării cerurilor ce O va dăruia pe Maica Domnului, ipostasul rugăciunii. Cu privire la această parte, monahul Agaton, care cerceta scrierile hagiografice, literatura mariologică universală, mărturisește sursa: „*Înțelegeți cumva, cum spune cucernicul Ilie Miniat, chinul acesta omenesc care a obosit cerurile timp de cincizeci de veacuri cu rugăciuni*

¹ Spre Tine noi alergăm, arși, mistuiți de dor,/ Ia-ne și pre noi părtași ai Sfântului Munte Athon/, Și, fă-Te și nouă, umbră și rouă,/ Tu, adumbrirea de dar,/ să-și aște și firea noastră înnoirea/ din zămislirea de har/, în *Învățătură duhovnicești – Comentariu la „Imnul Acatist la Rugul Aprins al Maicii Domnului”* – Editura „Panaghia”, Colecția *Rugul Aprins*, p. 59.

² Ieroschimonahul Daniil de la Rarău (Sandu Tudor), *Imn Acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu*, Editura „Christiana”, București, 2004, ediție importantă pentru exegeza lingvistică, dar și pentru publicarea *Punctului ermeneutic* și a *Epilogului*, alături de fragmentele faximate din textul manuscris al ieroschimonahului Daniil.

fierbinți și râul acesta lucrător de neîntrerupte lacrimi ale suspinătoarei noastre firi care a silit pântecul cel sterp al Anei de a odrăslit o fecioară vrednică de întruparea lui Dumnezeu...Câtă cucerire de sine, câtă răbdare, câtă nădejde împotriva deznădejzii, și câtă așternere de smerenie și bătaie de frunte a trebuit să se împreune, ca să dea naștere acestei flori a înălțimii duhului, care este Fecioara cea pusă la adăpost în tăcerea Sfintei Sfintelor a Templului din Ierusalim?”¹. Orice teolog care dorește să aprofundeze întreaga structură a *Imnului Acatist* din perspectiva explicațiilor date de autor, va trebui să citească cu atenție întreg procesul de căutare și elaborare. În *Epilogul*, publicat imediat după textul *Acatistului*, aflăm cine era Ilie Miniat, „*acel propovăduitor de renume preavestit, din Veneția veacului al XVII-lea, [care] spune că niciuna din numeroasele și feluritele numiri, prin care sfânta adunare a învățaților bisericești s-au silit să preamăreasă pe Stăpâna pururea Fecioara, nu I se potrivește așa de mult, ca aceea prin care chiar Duhul Sfânt o numește în Cântarea Cântărilor, adică Zori.*”² Redăm versurile spre a înțelege mesajul: *Spița Ta proorocească/ cerurile a obosit/ cu lacrimi și plecăciune;/ hărăzind neprihănit/ carnea Ta din rugăciune,/ vajnic Rug nemistuit./ Focul Sfânt în Tine cântă/ ca'ntr-o floare de slăvire,/ Firea prin Tine cuvântă/ dorul ei de izbăvire.*³ Textul manuscris, faximilat, ne pune la dispoziție o formă veche folosită pentru **trup**, sinonimul **carne**, un sinonim calchiat după termenul grecesc (sárka), cuvânt întâlnit aproape în toate textele biblice, traduse până în sec al XVII-lea, fiind un termen mult mai cunoscut decât slavonul *trup*, intrat în textele liturgice după sec. al XV-lea, prin textele slavonești. Ideea plămădirii continuă în chip minunat, fiind utilizat, într-un crescendo al acțiunii, un alt verb învechit, pe care îl au și aromânii, **a hărăzi**, cu sensul de **a da**, **a dedica**, **a închina**, verb provenit din gr. (harizo), un cuvânt ce are la bază substantivul **har**: *cerurile a obosit/ ...hărăzind neprihănit/ carnea Ta din rugăciune*. Partea a doua a răspunsului, la unica întrebare pusă la începutul imnului, este legată prin conjuncția **și**, urmată de afirmația categorică *Și ești Doamnă, Ipostasul/ adică substanța, ipostaza care aduce după sine extasul, adică extazul dragostei dumnezeiești*.

În ceea ce privește bucuria duhovnicească, urare făcută prin folosirea minunatului verb românesc, **a (se) bucura**, redat în greacă prin (chairomai), subliniem faptul că *a (se) bucura* este o vocabulă foarte veche în limba română, fiind o moștenire din latina populară, deoarece este atestată, atât în aromână, cât și în meglenoromână, în forma *bucur(are)*⁴, cu sensul de „a jubila, a fi fericit”.

¹ Idem Ibidem, p. 87.

² Idem Ibidem, p. 72.

³Textul pe care îl folosim spre a scoate în evidență calitățile limbii și stilului poetic al ieroschimonahului Daniil, un adevărat document ce pune în lumină istoria limbii literare românești din perioada interbelică, este cel din ediția 2004, a Editurii „Christiania”.

⁴ Alexandru Ciorănescu, *Dicționar etimologic al limbii române* (DELR), Editura „Saeculum i.o.”, București, 2002, s. v. *bucura* <din lat. populară, **voculare** „a striga”, (<lat. **vocula** „voce”), deci „a exprima prin voce entuziasmul”, „a-l striga” sau „a-l face cunoscut”.

Ignorarea vechimii și a valorii semantice spirituale au făcut posibilă o estimare etimologică eronată, cuvântul fiind explicat prin apropiere de albanezul **bukuri** „frumusețe”¹. Acest sens, în albaneză, poate fi o reminiscență din latina primară creștină sau din fondul de substrat, care vine și întărește sensul spiritual al vocabulei românești, folosită în toate imnele acatiste, dar cuvântul **bucura** nu poate fi un împrumut din albaneză. **Bucură-Te, Rod învăluit cu sinaitic soroc** este versul în care găsim redarea clară a rodului unei **odrăsliri hărăzite**, văzute mai întâi pe Muntele Sinai de Moise, viziune sintetizată în sintagma **sinaitic soroc**. Simbolul este reluat prin folosirea termenului liturgic, **vohod** în **Bucură-Te, Vohod de Scripturi, al Unicului – Cuvânt. Vohodul** este un termen slavon, cu sensul de **ieșire** și simbolizează ieșirea Mântuitorului, în cadrul Sf. Liturghii, în două etape: a) *Vohodul mic*, ieșirea cu *Sf. Evanghelie* din altar în mijlocul naosului și *Vohodul mare*, ieșirea cu Sfintele Daruri².

Metaforele prin care este definită Maica Domnului sunt, pe rând, axele principale ale îndumnezeirii: **Vohod, muzical Organ al Duhului Sfânt**, adică „muzică serafică emanată de Duhul Sfânt”, asemenea unui instrument, apoi **Meșteșugul ceresc de mânecată mântuire**, aici, **mânecat,-ă** are valoarea de atribut și înseamnă „pornită din zorii zilei”; Maica Domnului este **Filosofia cea vie,... Rug al răpirii,... Unitate și salbă a simboalelor toate**, cu precizarea că în această așezare a figurilor de stil, se are în vedere partea și întregul, deci fiecare simbol în parte și toate împreună care formează **salba**, după cum Maica Domnului poate fi în același timp, **Strună și sunet, Arcuș și alăută,/ Trup și Întrupare de veselie neîncăpută/**, cu sensul de „nemărginită”. Folosirea formelor negative cu sens superlativ este un procedeu artistic frecvent întâlnit în poezia lui Sandu Tudor. Ultimul vers, care încheie fiecare icos, este corolarul ideatic și muzical al *Imnului Acatist*, creat prin folosirea termenului vechi, provenit din latină, verbul **urzi**, căci **urzitoarea** este cea care așează **urzeala** necesară țeserii oricărei țesături: *Bucură-Te Mireasă, urzitoare de nesfârșită rugăciune*. Adjectivul **nesfârșit,-ă** are aceeași valoare superlativă, de anihilare a oricărei unități de măsură, fixată de obicei în parametri spațiului sau ai timpului. Prin această repetare se subliniază, sintetic, simbolul major, ce stă în centrul Acatistului, **rugăciunea Maicii Domnului**, cunoscută prin tradiție, și cu sintagma **Rugul Aprins**, sintagmă extinsă și în denumirea rugăciunii permanente a monahilor dar și a creștinilor isihăști, toți cei care cheamă neîncetat numele Domnului nostru, Iisus Hristos: *Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul. Condacul al II-lea* este definit prin **Vovidenia inimii**, *vovidenie* sau **vovedenie** este termenul slavon folosit pentru praznicul *Intrării în biserică a Maicii Domnului*. Este clar că prin această sintagmă ne este prezentată Maica Domnului ca stăpână domnitoare a inimii pioase. De aceea Ea va fi numită, după

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX)

² Pr. Ion M. Stoian, *Termeni religioși, credințe populare, nume proprii*, Editura „Garamond”, București, 1994.

topografia templului din Ierusalim, și prin analogie cu acesta, *Sfânta Sfintelor din om, locul nostru de smarald*, cea de-a doua precizare e făcută, pe înțelesul tuturor, prin metafora, **locul de smarald**, piatra care ne indică transparența, limpezimea pe care o dobândim, asemenea acestei pietre prețioase, o analogie în care nu culoarea este punctul de atracție al apropierii analogice, ci claritatea ei. Cu ajutorul limpezimii, ieșim din *cercul robirii, cerc de moarte, cerc de somn*, o repetiție a substantivului **cerc**, urmat de determinările: **de robie, de moarte, de somn**. Icosul al II-lea are ca titlu substanțial o metaforă extraordinară, *Muzica Ierihonului: ieșirea din blestem*, blestemul din care putem ieși prin *Fecioara neînseratului veac*, o negație a formării atributului, prin care se redă ideea veșniciei Luminii, dobândite prin *Sfânta Maică a Luminii*, cea care ne dezleagă de *blestemul ce ne-nzăvoară*, adică din blestemul care ne ține **zăvorâți**, închiși cu **zăvorul** aflat chiar în centrul inimii noastre, proces redat prin verbul **înzăvorî**. Tot o exprimare metaforică este *arcana doritului Mire*, o formă de feminin, prin care înțelegem *arcantul* puternic și nevăzut, deci tainic, cu care suntem prinși și salvați de Iisus Hristos prin ruga Celei care este *arcana și Tulpina de lumină a Rugului nemistuit/ ...sau pridvorul de smirnă,...* / *inelul unui foc ce-i mai presus de cer;* / este *dezlegarea care topește tot lăuntricul ger* /... Cea care ne este *toiag cu floare și fir de răcoare izvorât în lăuntrica pustie,* /... sau este *parafa de jar... în suflet pătrunsă/ ori zăpada minții, de nici o patimă ajunsă* / ... dar mai ales, *măsura a opta a împărăției din noi*. De reținut **inelul de foc mai presus de cer**, în corelație cu **dezlegarea ce topește lăuntricul ger**, adică învârtoșarea inimii, **toiagul și firul de răcoare**, sprijinul de nădejde în pustietatea lăuntrică, **parafa sau pecetea de jar** din suflet, urmată imediat de *zăpada minții, de nici o patimă ajunsă*, aceeași limpezime a minții redată prin termenul **zăpadă**, atribut al „rațiunii de cleștar” căreia îi stă de strajă **măsura a opta** din noi. Utilizarea acestei sintagme demonstrează, cu prisosință, nivelul înalt de cunoaștere teologică, **ziua Învierii**, întâia din săptămână, dar a opta în șirul creației, a plinătății, măsura tuturor celorlalte zile, timpul încununării împărătești. Stihuitorul ieroschimonaș este și stăpân al figurilor de stil și al celor retorice, în care **optațiunea** este modalitatea de exprimare și de ajungere la dobândirea lucrului cel mai de preț, **Învieria** în **Împărăție**. *Condacul al III-lea* este sintetizat prin definirea numelui lui Iisus: *Numele de mărire: proorocească dăruire*, cu parafrizarea unui citat din *Cartea lui Isaia*: „Că iată, prunc ni se va naște/ și un fiu nouă s-a dat/... iar Numele Lui: Minunat/, *Îngerul Marelui Sfat, Dumnezeu cel biruitor/ Domnul păcii depline și părinte al veacului viitor*”. Profetiile mesianice ne atrag atenția asupra acestei întrupări divine, întrupare ce obligă omul să ia aminte la numele Domnului, căci *Sfânt numele Domnului/ pe care Iisus îl va purta*. Cu această precizare se trece la *Icosul al III-lea*, supranumit, *Invitație la Călătoria inimii. Hristosul lăuntric*. În spațiul dedicat primei părți ne este prezentat Iisus într-un suiuș al gândului nostru către geneza Rugului Aprins: *Numele Domnului de slavă,/ Dumnezeu cel nevăzut/ ce-n inima focului s-a ghicit*. Numele salvator

al lui Iisus Hristos, *Dumnezeu cel nevăzut/ ce-n inima focului s-a ghicit/*, o structură cu valoare dublă, cea originară, profetică „în inima focului s-a ghicit”, deci în *Rugul Aprins*, cel care ardea și nu se mistuia, văzut de Moise, și cea de-a doua parte, *isihia*, în care se face trecerea omului spre lumina Domnului, care, odată dobândită, înobilează firea, o îndumnezeiește: *Cercați dară și voi, calea Numelui de Lumină/ Călătoria cea preainaltă./ Și de la moarte la viață veți trece/ cu firea îndumnezeită*. Partea a doua este alcătuită dintr-o suită de metafore calificative cu care Născătoarea de Dumnezeu a fost împodobită, toate formând garantul creșterii noastre duhovnicești: *...este temelul prin care și în noi Dumnezeu Se încapă/ ...putere prin care plutim cu Iisus peste ape/...este milostivire, prin care Hristosul ni s-a dăruit/... este umblare prin care Aminul în noi a venit/*. De reținut că în acest caz, adverbul Amin este substantiv articulat și are o valoare nouă, este un sinonim pentru numele lui Iisus. Maica Domnului este și *răgazul în care Logosul în noi Se ascultă/*, cu precizarea reținerii celui de-al treilea sinonim, *Logosul*, folosit de poet, pentru a-L defini deplin pe Iisus Hristos. Fiecare metaforă este o cale prin care se înfăptuiește ceva din viața noastră duhovnicească: *...blândețe prin care ajungem Emanuelului frate/*; de subliniat aici, cel de-al patrulea sinonim, *Emanuel*, cu care este cunoscut numele Domnului. Maica Domnului este și *Călătorie prin care Duhul în sânge ne bate/*, o valoare specială atribuită substantivului – metaforă centrală, scrisă cu majusculă, fiind vorba de călătoria inimii, în care își are sediul Iisus Hristos, o cale deschisă de Ceea ce este și *Însingurare în care Cerul din inimă izbugnește/ dar și limpezime în care îngerul în trup ni se urzește/*, cu sublinierea celor două calități absolut necesare în isihie: însingurarea vieții trupului și limpezimea cugetului, la care se adaugă, prin exemplul Maicii Domnului, *curăția prin care Numele de slavă e în lume*, o referință la neprihănirea Fecioarei Maria din care s-a putut întrupa Domnul. Dar Fecioara e și *Sfânta Apatie. Rugăciunea curățitoare*, titlul atribuit *Condacului al IV-lea. Apatia*, cu sensul de „nepățimire”, reiese din primele trei versuri: *Cum să aflăm odihna de la gânduri?/...Cum să ne rupem de-ale patimilor rânduri,/ necovârșitele ispite ce ne-nfășoară?* Răspunsul este rostirea neîncetată a numelui Domnului, așa cum reiese din versul imediat următor: *Fă-Te, Tu, nouă „Zicerea” râvnită,/ „măiestria cea bună a-nduhovnicirii”/ Cu ea să ne biruim firea robită,/ până în scrumul despățimirii/* Scrumul despățimirii este rezultatul arderii rugăciunii, ardere totală prin care are loc instalarea *Apatiei luminoase*, o altă metaforă prin care este numită Maica Domnului, Maica Luminii și a Păcii depline. *Apatia*, în acest context, este termenul deosebit de clar, folosit în locul sinonimului „nepățimire”, adică neparticipare la ceea ce este cunoscut și redat cu sintagma *patimi omenești. Icosul al IV-lea* va purta întocmai numele *Păsării de foc – răsufierea*. Chiar din titlu ne este semnalată rostirea adevărată a numelui, rostire văzută ca o vâpaie a focului: *Aprinsă floare a necovârșitei Văpăi,/ De Dumnezeu Născătoare./ Necovârșita Văpaie* este sintagma ce se substituie *Rugului Aprins*, de aceea se adresează

Maicii Domnului, în mod direct: *Tu, chip al păcii văzut în foc într-un ocol de răcoare*/. Această capacitate de a înțelege binaritatea lucrurilor este readusă în prim plan sub forma alăturării contrariilor: *Tu chip al păcii, văzut în foc, într-un ocol de răcoare /...darnic ne dă să putem afla, / darul cel rar al Sfântului Fior/ ...Și ne trece în făptură, fiecăruia în parte/ acest aprins tain de bunătate/ rupt chiar de la suflarea Ta./* De remarcat un derivat extrem de interesant, **tain**, cuvânt vechi, prezent în aromână și meglenoromână, cu sensul de „porție”, „rație” care îi revine fiecăruia dintr-o anume cantitate dată, spre a fi împărțită, și care a fost porționată, tăiată. Este un derivat de la verbul **a tăia**, verb moștenit din latină, iar termenul **tain** a fost un termen generalizat și utilizat în mod frecvent la oaste, de aceea îl găsim răspândit la toate popoarele așezate în aria răsăriteană a României, adică în România orientală, fiind atestat atât în arabă, cât și în neogreacă. **Tainul duhului** nu este tăiat, ci rupt din **suflarea**, din rostirea pură a Născătoarei de Dumnezeu. Pletora metaforică prin care este definită Maica Domnului, cea care **a sorbit subțiatul înțeles al cerului**, continuă cu cele mai alese și neobișnuite îngemănări ce scot în evidență această uriașă înălțime spirituală: *salt isihast... / răsflu cel cast,... / lancie de cuvânt... / zare arcuită cu heruvice aripe; /... vecie oprită în încăperea unei clipe; / vâslă uriașă întru suișul cel ales.../ sorbire a cerului cu subțiat înțeles; /...fântână acoperită cu unduiri de Apă Vie; /... căldură iscusită, crescută din Filocalie; /...măiestrită aflare a tâlcului de-nchinăciune*, o frumoasă salbă de epitețe – mărgăritare care duc la înțelegerea sensului adânc al misterului rugăciunii. *Condacul al V-lea* este definit prin sinteză și se numește *Aprinderea Duhului – neîncetata zicere*. Dedicat în întregime rugăciunii inimii, sinonimă cu *neîncetata zicere* este văzută ca o văpaie de lumină pe care numai Maica Domnului a cunoscut-o: *Să ne umple de lumină nemăsurat/ Ca pe tine Fecioară care L-ai purtat. / Dragostea Lui să ne fie de nelipsit / cu Numele de slavă de suflet lipit./ Și cu fiecare fir smerit de răsufare, /să se aprindă în noi a numelui chemare./ Să ardem de pară în Dumnezeu / din toată dragostea Numelui Său,/ și'nvăpăiați de sărbătoare în Domnul așa,/ cu flăcările Dragostei să strigăm: Aleluia!* Nucleul semantic ce definește și susține rugăciunea inimii sau **isihia**, în concepția ieroschimonahului Daniil, este alcătuit din elementele lexicale grupate în jurul **focului iubirii dumnezeiești**, definită prin cuvinte ca: *foc, arzător, pârjol, să ne umple de lumină nemăsurat, să se aprindă în noi, să ardem de pară, învăpăiați, ca flăcările dragostei*. Roadele acestei rugăciuni se văd în transformarea inimii învârtoșate, a inimii de piatră care este biruită cu *picurul de har*, pe care-l primesc toți cei ce rostesc neîncetat numele Domnului. Titlul *Icosului al V-lea* este exprimat printr-o sintagmă neobișnuită, *Monologhisma ulciorului. Puterea preschimbătoare a litaniei – repetarea*. Primul termen, **monologhisma**, este alcătuit din două cuvinte grecești, **monos** „singur”+ **loghisma** „zicere”, termen asociat și explicat prin alăturarea unui obiect, **ulciorul**, care are o dublă semnificație: cea de recipient în care se află apa vie, și rolul pe care îl are acest obiect, prin poziția și forma sa, în păstrarea și

curgerea lichidului necesar, iar Maica Domnului este asemuită *ulciorului*, din care nu curge *picul boabei de apă*, ci curge *picurul de har*: *Fecioară, stăruiește așadar,/ și peste a noastră împietrire...biruiește-ne cu picurul de har./ De monologhismă* este legată *litania*, un termen cu specific liturgic, al cărui sens este de invocare permanentă a unei rugăciuni stăruitoare, adresată Aceleia care este: *îndrăzneala gingășiii din zicerea Sfântului Nume/... ulcior al picăturii, /... statornicie luminoasă din piatra albă a Domnului / ...fagure preadulce al lui Iisus, Fiul Omului; /...cuib de gând, cel al Hristosului meu;/ ..împărtășanie de cuvânt din chemarea lui Dumnezeu.../ revărsare de mireasmă pe care Fiul ne-o dă/ ...mătania cea în fir a lui „miluiește-mă” /...iureș ce mă răpește.../... noian de pomenire,/ ...harică depănare a unei grăiri de minune./*

Este ușor de remarcat faptul că prin aceste forme lexicale este definită complexitatea rugăciunii Născătoarei de Dumnezeu, marele ajutor dat tuturor aceluia care au reușit să strângă, boabă cu boabă, toată frumusețea și harul ce intră în rostirea acestei rugăciuni, socotită o *harică depănare a unei grăiri de minune*, definire sintetică și metaforică ce trebuie să fie explicată. *Harica depănare* este o sintagmă creată printr-o minunată asociere a unui verb arhaic, pastoral, *depăna*, cuvânt moștenit din latină și păstrat în aromână și meglenoromână, cu sensul figurat de „a înșira gânduri”, în cazul nostru, *harice*, adică ale *harului*, ce vor fi rezultatul unei exprimări sau ziceri ce ține de miracol, adică o *grăire de minune*. Substantivul *minune* este folosit frecvent cu sensul arhaic, religios de „miracol” sau „semn”, așa cum apare în traducerea textelor biblice.

Deosebite sunt etapele rugăciunii inimii, etape dezvoltate direct în titlurile date condacelor și icoselor ce formează substanța *Imnului Acatist*. *Condacul al VI-lea* este caracterizat prin echivalența *Mintea curată: cer lăuntric*, titlul dat condacului. Deci o minte curată este un adevărat cer lăuntric, cer pe care nu-l au filosofii. De aceea Maica Domnului este numită *sigiliul nesticăciunii*. / *Poartă – pentru cei isteți – încuiată,/ și oglindă vie de trăirea minunii*, ceea ce înseamnă că trebuie să luăm aminte la înțelegerea modului de a ne trăi viața ce ne-a fost dată, după modelul suprem al Ei, *ca oglindă vie*, pentru *viața* oricărui creștin, viață definită de poet, în chip magistral: *Ea e a minții de dincolo de gând și de loc/ de dincolo de șirul clipelor dăinuirii./ E vădirea unui cer lăuntric de foc/ peste fântânile inimii și-nfăptuirii./ E a Cuvântului lumii, ce pentru ea se vrea/ cale și întrupare spre veșnic, Aleluia!* În aceste trei enunțuri se pune în lumină adevărata viață duhovnicească, cea în duhul Adevărului, care este *a Minții de dincolo de gând și de loc, de clipele efemere ale dăinuirii* și este *vădirea* (arătarea) *unui cer lăuntric de foc*, viața este deci *a Cuvântului, ce pentru ea se vrea cale și întrupare spre veșnicul Aleluia!*. Sinteza vieții duhovnicești, trăită la cele mai înalte trepte ale ei, exprimate lingvistic prin *cerul lăuntric de foc*, prin *mintea de dincolo de gând și de loc*, formează un adevărat leitmotiv care amintește creștinului obișnuit sau monahului, scopul suprem pentru care s-a întrupat Iisus Hristos, mântuirea sufletelor noastre, spre a dobândi nemurirea sau veșnicia. Un

alt atribut, extrem de necesar, ce a fost fixat ca titlu al *Icosului al VI-lea* este *Trezia* sau Trezvia. Luată ca model, Maica Domnului devine persoana căreia poetul i se adresează direct, prin folosirea verbului **a fi** la persoana a II-a: *Tu ești într-adevăr, trezia,/ voința frunții, în mir adunată,/ ochiul cel din lăuntru deschis/...inimă cu centrul învins,/ de străvezimea stărilor curate. / Tu ești cea mai dreaptă luare aminte,/ care unești în puterea agerimii, dincolo de cuvinte,/ într-un fulger al minții:/ ascuțimea gândului de gheață,/ cu arsura iureșului de viață,/ caldul și recele puse-n cruce,/ care pe Înțeleșul cel înalt îl aduce./*

Iată în ce chip minunat este conturat cadrul în care sunt fixate elementele care definesc **trezvia: voința frunții**, cu sensul de concentrare a **minții**; **ochiul lăuntric deschis** (introspecția, cercetarea), **inima cu centrul învins** (sărăcia duhului sau curăția inimii), cea care aduce după sine, **într-un fulger al minții** (într-o sclipire) înțelegerea celor două laturi ale vieții, **caldul și recele**, metafore puternice sub care se subînțeleg bucuria și suferința vieții, așezate în **cruce**, singura care aduce înțelegerea deplină a misterului sau tainei, exprimată prin versul conclusiv: *Dar trezia aceasta este trezie de prunc/ clară cheie de adânc*. Ca într-un suiș sau crescendo al cântului ce se înalță spre cer, atributele Maicii Domnului sunt rediate prin cuvinte ce alcătuiesc un câmp noțional ce nu mai aparține pământului, ci sferelor cerești, cu toate atributele lor metafizice: *Bucură-Te cruce a înflăcăării și agerimii alesului/ ... osia cerului cu luceafărul înțeleșului;/ ...oglundirea cea nevăzută.../... cleștarul cel mai din lăuntru.../... psaltirion al inimii*, (cu sensul de **harpă** a inimii), un termen urmat de alți doi, proveniți din același nucleu semantic – muzica: *Bucură-Te strigăt de cinci strune, .../ ...muzică negrăită a celei de-a doua nașteri/ ...înălțime unică a desăvârșitei cunoașteri/* o cunoaștere a lumii de dincolo de gând, a beatitudinii mistice ce ar avea două componente: culoare și sunet.

Condacul al VII-lea are titlul, *Învățătura de taină – arcana inițierii creștine*. În acest context, termenul **arcana**, forma feminină a substantivului **arcan**, își definește cu claritate înțeleșul figurat pe care i l-a acordat poetul Sandu Tudor. După sensul concret de „unealtă folosită la prinderea animalelor”, s-a creat un sens figurat, al cărui înțeles este „formă” sau „mijloc” de inițiere în ceva. Învățătura de taină (mistică), deci ascunsă, trebuie descoperită prin predanie, căci aceasta este mijlocul inițierii creștine, a pătrunderii tainelor ei. Nimeni, dintre cei neinițiați, deci nepregătiți nu are voie să se atingă de lucrurile sfinte: *Nimeni dar, dintre cei ce sunt „ne-nvățații tainelor”/ de unele ca acestea să nu se atingă./* Etapa următoare o descoperim în titlul dat *Icosului al VII-lea*, *Binecuvântarea – adopțiunea și zestrea duhovnicească*. Binecuvântarea este cea care ne introduce direct în modul de adresare, specific rugăciunii, cu apelative superlative care sunt folosite frecvent în rugăciunile adresate Maicii Domnului, cuvinte formate cu prefixul **prea-**: *Preasfântă, Preamărită, Preafrumoasă,/ Preafilocalică Mireasă!/ A nimburilor toate, Împărăteasă!/* o prezentare prin care se stabilește locul și puterea de care se bucură Fecioara Maria și rolul pe care îl are în iconomia

sfințeniei pe care o dobândesc toți cei care îi cer ajutorul Maicii Domnului: *Tu ești Maica binevoitoare/ și dăruitoare / a tuturor celor sfinte; / Zestrea cea vie a bunelor haruri, / celor din Taine, celor din Daruri,/ din odoare, din palme și din cuvinte/* (aluzie făcută la momentul primirii harului prin hirotonie), *Ești Marea Predanie Îmbietoare/... a toată iconomia de binecuvântări,/ ca un policandru cu șapte lumânări,/ naintea Marelui Tron dumnezeiesc/*. Sintagma *prea-filocalică mireasă* are în vedere redarea sensului primar al termenului *filocalie*, acela de „iubitoare a binelui”, de aici întreașa Sa misiune ce I-a fost încredințată de Sfânta Treime, misiune ce O ridică deasupra Serafimilor și a Heruvimilor. În această calitate, Maica Domnului este văzută ca o *blagoslovenie pascală, vârtute patriarhală, înfiere iscusită spre îndumnezeirea tuturor,/... adevăr de safir întru simțirea noastră încrustat/ ...sechină însuflețită.../...voroavă înveșnicită peste tăcerea de minune/*. Ce este *sechina însuflețită*? Extrem de interesantă este modalitatea personală a ieroschimonahului Daniil de a crea cuvinte noi, cu o valoare expresivă extraordinară, ce rezidă tocmai în noutatea înțelesului, total neașteptat. Termenul *sechin* era cunoscut cu valoarea sa de monedă, o „veche monedă de aur”, căreia i se atribuie, acum, valențe noi. Maica Domnului este „Sechina însuflețită”, prin care se asigură strălucirea și liniștea de Sabbat, Ea este în același timp „Voroava înveșnicită”, adică Cuvântul veșnic ce plutește peste miracolul tăcerii, al liniștii atotcuprinzătoare, care în contextul celor două versuri, sugerează o muzică a sferelor celeste, muzică a cărei durată este eternitatea, fundalul *rugăciunii*, al *voroavei* sau *cuvântului* „înveșnicit”¹. Pentru a sublinia ideile expuse în comentariile noastre, pornind de la cuvinte, deci din punctul de vedere al tezaurului lingvistic, adăugăm câteva comentarii cu privire la sensul tipologic în creația literară a lui Sandu Tudor, observații pertinente făcute de pr. Constantin Jinga², specialist în tematicile veterotestamentare. Ceea ce am exemplificat deja, prin identitatea limbajului, este caracterizat printr-o descendență directă din tipologia *Vechiului Testament*: „*Litania de la primul icos, bunăoară, este construită pe baza unor texte cu valoare de tip din Vechiul Testament, pentru care Maica Domnului este antetipul. Acest adevărat inventar de elemente, ce o prefigurează pe Sfânta Fecioară, este preluat atât din comentariile patristice, cât și din imnele intonate în cadrul slujbelor. Astfel Maria din Nazareth este numită pe rând: Tulpină de lumină a rugului nemistuit, în relație cu Ieșirea, 3,2; Rouă creștină prin care Dumnezeu S-a ivit, în relație cu Judecătorii, 6, 36 – 40 ; Toiag cu floare întru a inimii călătorie, în relație cu*

¹ A se vedea *Imn Acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu, Glosar de cuvinte rare*, p. 146, unde se explică un derivat de la *sechină*, cel de *sechinah* cu sensul de „simbolul centrului”, termen ce apare în eseul *Apocalipsa lui Ioan*, p. 141. *Sechina* este glosată cu „slava lui Dumnezeu”, dar de unde este cuvântul și care este sensul de bază al lui nu se spune nimic. Noi nu credem că cei doi termeni sunt înrudiți, trebuie să fie două cuvinte provenite din două surse diferite. Cel de-al doilea, *sechinah*, probabil, din ebraică.

² Constantin Jinga, *Ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor, omul și opera*, Editura „Christiana”, București, 2005, p. 196.

*Numerii, 17, 1- 10; Fir de răcoare izvorât în lăuntrica pustie, în relație cu Numerii, 20, 1-11; Parafă (pecete) de jar până în suflrt pătrunsă, în relație cu Isaia, 6, 6 – 7; Mireasă urzitoare de nesfârșită rugăciune, în relație cu Sulamita, mireasa din Cântarea Cântărilor, în care exegeza patristică vede o preînchipuire a Bisericii,¹ fapt care ar explica repetarea la sfârșitul fiecărui icos a litaniei **Bucură-Te Mireasă, urzitoare de nesfârșită rugăciune**. Titlul *Condacului al VIII-lea* este deosebit de semnificativ pentru întreg conținutul mesajului exprimat: **Ornicul inimii; harisma imnului interior**. Ideea îngemănării celor două inimi, a omului și a Domnului, este sintetizată în metafora **ornicul inimii** și cântată în imaginile cele mai plastice, atât din punct de vedere literar-artistic, ca imagine verbală, cât și din punct de vedere muzical, fiind prezentă *asonanța*. Intercalarea versurilor scurte, alături de cele lungi, cadența silabică și ritmul fac din această succesiune a versurilor un poem ce ar imita ritmurile inimii: **Împărăteasă, Cucoană Preasfântă, Maică neispită de nuntă/ Tu ești singura inimă de om, întru care nescăzut/ Numele de mărire cântă/ din tot rostul lui cel viu.../ Fiindcă în Tine doar, ca niciodată/ inima omului/ cu inima Domnului/ au bătut și bat laolaltă./ Rugăciunea ca un ornic al gândului și al cerului,/ curge la lăuntru Tău,/ și se-ngemănează cu limpedea ectenie a misterului/ lângă dragostea lui Dumnezeu**. Aceste versuri formează, după gândul poetului, *harisma Imnului interior*. De reținut apelativul **Cucoană**, formă veche, păstrată doar în Maramureș, pentru termenul *copilă*. *Cocon, cocoană* sau *cucon, cucoană* sunt doi termeni vechi, folosiți pentru noțiunea de *copil, prinț, descendent domnesc*. Astăzi, termenul cu sensul de *copil* se păstrează doar în Maramureș, în restul teritoriului s-a răspândit cu sensul de *femeie* sau *bărbat* dintr-o clasă socială aristocrată, termen preluat și în demotica grecească, în forma (kokóna). Aici, ieroschimonahul Daniil îl folosește cu sensul de *copilă (de os domnesc)*, deci pură, iar această cugetare, a întăririi ideii de puritate, este reluată și explicată în versul următor: **Maică neispită de nuntă**. Rugăciunea, ca ceas al gândului omenesc, măsoară timpul în Biserică, o dată cu cel ceresc, așa cum în **ornicul gândului și al cerului** este îngemănată limpedea *ectenie* a misterului. Termenul liturgic, *ectenie*, este folosit pentru a desemna rugăciunea comuniunii ce ne reprezintă în taina Sfintei Liturghii. Și aici, se pune problema pregătirii, spre a putea participa la acest neștiut, nebănuit mister: **O, Tu, Căruță de Lumină neîntinată/ netrecută, ne-nsertată!/ Îmbunează-ne și pe noi cu darurile inimii, Binecuvântată!/ Și așa înzestrați și vrednici,/ ca unei Biserici,/ din toată ființa, Ție, ne vom da**. Condiția esențială a participării este starea inimii, de aceea sinteza *Icosului al VIII-lea* este **Inima de har, inima de piatră**, deci opoziția celor două stări în care poate fi găsită inima omului. **Maica Domnului cu inima de***

¹ Idem ibidem, p. 196, cu observația, de ordin lingvistic, asupra erorii semantice a formantului **anti** + **tip**, care se cere glosat „împotriva tipului”. Maica Domnului este **antetipul**, adică este cea care în tipologia *Vechiului Testament*, desemnează tipul arhaic, văzut dintru început în semnificația lui primară.

Lumină face posibilă suprapunerea celor două „ornice”, pământesc și ceresc, într-o singură bătaie, fiindcă virtuțile Ei nu sunt ieșite din sfera pământului, ci din aceea a harului, coborât din cer. Definițiile care o pun în valoarea Ei, mistică sau tainică, sunt redată prin alăturare sau justapunere: **Maica Domnului, Inimă de lumină, / Maica Domnului, Inima pământului, /** (cu sensul de esență a locului în care a fost plămădită), **Maica Domnului, Inimă fără vină, / Maica Domnului, Inima Cuvântului,** ultimele două alăturări formează două justapuneri în antiteză, **Inima pământului // Inima Cuvântului,** asociere care ne aduce în prim plan devenirea noastră prin marea taină a **Cuvântului întrupat,** cel care ne scoate din învârtoșarea inimii, asemănată cu **steiul cremenii.** Nu putem ignora această expresie fiindcă este folosit un termen vechi, **stei,** cu sensul de „colț ascuțit de stâncă”, „o formație ieșită din comun”, adică extraordinară. Cuvântul este o dezvoltare de la sensul vechi, „cu pată albă în frunte”, „cu stea în frunte”¹ sau „breaz”, deci „foarte cunoscut”. Interesantă este valoarea superlativă creată prin această sintagmă, prin care este redată adâncimea păcatului. Din starea decăzută a omului, o singură forță este salvatoare, rugăciunea Maicii Domnului, cea care este numită atât **Inima Cuvântului,** cât și: **arcă de alianță, .../cufăr ferecat cu numele lui Dumnezeu, / ...corabie vie, .../ sicriș ferit de toate zădărniciile lumii, ...tron pre care viața se întemeiază/.../ cutie de cântec, naos cuprinzător, chivot de gând, hram al cerurilor, în care mintea-i liturghisitor, ...sipet de foc, ...Biserica preadoritoare Treimii să se cunune**²/. Cuvintele-cheie, cu care slujitorul Maicii Domnului, ieroschimonahul Daniil, ne zugrăvește adevărata Ei identitate, reflectată în înalta menire pe care o are, în a uni cele două lumi, atât de diferite ca substanță, sunt: **arcă de alianță, cufăr ferecat, corabie vie, sicriș ferit, tron, cutie de cântec, naos cuprinzător, chivot de gând, hram al cerurilor, sipet de foc, biserică,** toate având o forță uriașă prin care devine posibilă rugăciunea pe care I-o adresează: **înviază-ne cu inimi noi și curate.**

Slăbiciunea și incapacitatea omului de a accede cu ușurință la Lumina pe care, la început, abia o deslușește, este arătată în chip deosebit în *Condacul al IX-lea,* ce poartă titlul **Obrazul rugăciunii** adică *fața, chipul* în care rugăciunea e percepută, deoarece, adesea, aceasta este întocmai cu a orbului, ce așteaptă puntea **Luminii din adânc.** Orbirea este motivată prin **noapte, grosimea de păcate,** deci întunericul dens, mulțimea păcatelor, o nouă formulare hiperbolică, prin care se exprimă starea omului despărțit de fața Domnului, dar hotărât să O regăsească, cu smerenie și încredere în mila lui Dumnezeu. Dar căutarea lui Dumnezeu, spre a I se încredința, se face prin **pipăirea cu degetul,** analogie cu încredințarea lui Toma despre Învierea Domnului, o încredințare făcută, în cazul de față, în mod gradat, prin repetiția substantivului **deget,** urmat de determinări ce indică stările sufletești, căutările și variatele incapacități de înțelegere: **Cum nu Te văd de noapte,**

¹ Alexandru Ciorănescu, DELR, s. v. *stei.*

² Verbul **cununa,** folosit în text, se explică prin sensul vechi al lui „a pune coroană”, a face legământ prin care Biserica devine slujitoare a Sfintei Treimi.

grosimea de păcate/, Te pipăi cu sfială/, cu degetul nădejdei, cu degetul credinței/, cu deget bănuială, cu deget de dorire și chiar de îndoială/. Din această neputință și slăbiciune omenească, cel ce se roagă este scos numai prin ajutorul rugăciunii Maicii Domnului, cea care este numită astfel în titlul *Icosului al IX-lea: Maica Domnului – însuși meșteșugul isihiei*. De aceea stihuitorul se va adresa Maicii Domnului la persoana a II-a, chemând-O și scoțând în evidență toate atributele necesare pe care numai Maica Domnului le are și fac posibilă capacitatea de înțelegere și de mântuire a omului: ***Tu ești măestria, ești meșteșugul, ești hărnicia/, și toată sfânta migală omenească/, care la un loc ne face stihia/ prielnică să se mântuiască.*** *Ne face stihia prielnică* este o locuțiune verbală cu sensul de „a crea elementul component, partea necesară”. **Stihie** este un cuvânt provenit din mediogreacă, (stoiheion) cu sensul de „element”, „componentă”, a unui tot. În sintagma „stihiiile naturii”, adesea deslănțuite, cuvântul are un sens peiorativ. Această capacitate a Maicii Domnului de a crea *stihia*, elementul necesar mântuirii noastre, este recunoscută în atributele folosite pentru a O defini, metaforic, în expresii ca: ***sofianică știință*** (știința înțeleaptă), Maica Domnului fiind *Sofia*, cea întrezărită de Isus, fiul lui Sirah din *Ecclesiasticul*. Fecioara este ***Dumnezeiască îndulcire a Numelui.../ monahicească iscusire,.../ asprimea cea de aur,.../ cununa de litânie***, numărate în nodul sau (bobul) mătăniilor, adică cununa „tuturor rugăciunilor”. Cuvântul **litanie** este foarte vechi și provine din termenul grecesc, (litaneia), și este acordat rugăciunii repetitive sau laimotivului cu valoare de simbol; Fecioara Maria mai poate fi numită și ***anahoree de ungher***, sensul termenului **anahoree** este pus în relație cu **anahoret** „schimnic”, „pustnic”, prin care se individualizează Cea din „singurătatea”, „pacea” de sub candela adevărului, prin extensie, chiar Icoana Maicii Domnului; ***surâs de engolpion*** sau **engolpion**, un cuvânt cu specific ecleziastic, provenit din gr. „medalion de formă rotundă sau ovală cu chipul Mântuitorului sau al Maicii Domnului, purtat la gât de ierarhii ortodocși”. O altă treaptă a urcușului este intitulată ***Geneza pnevmatică***, titlul *Condacului al X-lea*. *Geneza pnevmatică* este o sintagmă ce traduce, prin intermediul a două neologisme, sintagma veche românească, *facerea duhovnicească*, aici *facere* este un sinonim pentru *naștere*. Primul vers, ***O! Doamna cea harică, fără cusur/*** urmat de cel de-al doilea, ***Fecioara cu înariparea Marelui Vultur/*** sunt două precizări extrem de importante, ancorate în istoria mântuirii noastre. Apelativul, *Doamnă harică*, face referire la statutul de Împărăteasă, de Suverană a cerului și a pământului, pe care îl are Maica Domnului, Fecioara înaripată cu aripile Marelui Vultur. Spre a accentua respectarea unor teme biblice în acest Imn - *Acatist*, aducem în atenția cititorului un verset din capitolul *Femeia și balaurul*, verset care face referire la această înaripare: *Și Femeii i s-au dat cele două aripi ale marelui vultur, ca să zboare în pustie, la locul ei, acolo unde, e hrănită o vreme și vremi și-o jumătate de vreme, departe de fața șarpelui* (Apocalipsa 12, 14).

O pictură murală, intitulată *Aripile Marelui Vultur*, cu inscripția scrisă în slavonă, străjuiește intrarea din pridvor în pronaosul Mănăstirii Govora, al cărui hram este *Intrarea în Biserică a Maicii Domnului*, o pictură ce datează din 1711, când a fost refăcută sub domnia lui Constantin Brâncoveanu. *Icosul al X-lea* are în vedere pocăința, sintetizată sub titlul, ***Bogoslovia lacrărilor; nesfârșita pocăință***. Iată, în ce chip minunat se folosește ieroschimonahul Daniil de fondul slavon, păstrător al unor cuvinte cu un fonetism ce pune în valoare conținutul duhovnicesc. **Bogoslovia** este un cuvânt compus din substantivul, **Bog** „Dumnezeu”+ **slova** „cuvântare”, cu sensul de „Dumnezeu-cuvântare” sau „Teologhisire” a **lacrărilor**, o formă de plural învechită, de natură populară. Neputința omului este depășită prin mila Maicii Domnului, căreia poetul I se adresează neîncetat, la persoana a II-a: ***Tu, Darnica Maică, Povățuitoare de taină,/ Doamna nădejzii,... Stăpână cu trei luceferi pe haină,/ și Sfântă Anghiră a neputințelor noastre./ Anghiră***, un termen vechi, provenit din mediogreacă, sinonim cu termenul de origine latină, **ancoră**, parte a unei ambarcațiuni, folosită aici, cu senul de ambarcațiune propriu-zisă, prin procedeul poetic, numit metonimie. *Sfânta Anghiră a neputințelor noastre* este Purtătoarea a toate, dar și spălarea păcatelor, prin pocăința nesfârșită, este tot un dar al Maicii Domnului: ***Ajută-mă dară, Ajutătoarea mea/ și dă-mi darul de lacrimi, sarea pocăinței,/ ca să-mi spăl cu ele duhul neputinței./ Spălarea și izbăvirea se face prin: trandafirul cel plâns,... duișia pocăinței,... blagoslovia lacrimei,... raiul dăruit cu ploile izbăvirii,... cristalul cel de har din lacrimile spinului și prin omoforul care se așterne peste orice slăbicine***, toate atribute metaforice ale Maicii Domnului. Treapta înaltă a ajungerii la despățimire este redată prin titlul, ***Prin Umbra cea albă la Theosis***, sinteza *Condacului al XI-lea*. **Theosis**, termen teologic, care își păstrează forma greacă, și semnifică noțiunea de „îndumnezeire”. Aici, aflăm rezultatul isihiei, redat în patru stihuri: ***Și prin chemările cele fără de încetare/ ale prealuminosului Nume de putere/ simțurile și voia inimii mele/ au intrat în praguri de tăcere./ Îndumnezeirea, atinsă de Apostolii Domnului, se făcea cunoscută prin prezența totală a lui Iisus în toată ființa lor, așa după cum ieroschimonahul Daniil se aștepta ca Iisusul cel ceresc,/ să vadă, să vorbească și să înțeleagă,/ prin chiar văzul, auzul și voia mea întregă./ Hristos să viețuiască așa/ prin toată vloga mea/ ca Domnul Însuși să strige prin mine: Aleluia!***

Scara teofanică a roadelor este titlul ce sintetizează conținutul *Icosului al XI-lea*. Scara **teofanică** este scara deschiderii cerești, a teofaniei, deci cea a arătării roadelor cerești de care se bucură cei îndumnezeiți. ***Oare ce semn de adevărire au roadele cerești?/ Și ce răspuns să auzi și tu, în răs-picări duhovnicești:/ De rouează peste tine chipul Vederii nezărite,/ întru lărgimea cea de aur a-nchipuirilor sfințite,/ adânc cu duhul tu vei fi pe strălucire adunat.*** La întrebarea retorică se răspunde printr-o altă întrebare, în care se face apel la recepția clară a tuturor roadelor de care te vei învrednici a le vedea, idee redată printr-un cuvânt nou, creat din adverbul **răspicat**, adverb folosit, acum, cu

formă de substantiv, **răspicări duhovnicești**, cu sensul de „clarități”. Un alt cuvânt care trebuie explicat este cel de **Vedere** în construcția **chipul Vederii nezarite**, cu sensul clar de „arătare”, „vedenie”. O altă meditație, legată direct de vedenia în duh, este cea cuprinsă în versul următor, **adânc cu duhul tu vei fi pe strălucire adunat**; aici sensul termenului **strălucire** este cel de „lumină taborică”, în care va fi învăluit, **adunat**, în cazul de față, are sensul de „concentrat” în actul suprem al unirii totale cu Iisus Hristos, una dintre cele mai prețioase roade, culeasă acum, la capătul urcușului.

Printr-o metaforizare, în spiritul biblic sau al filocaliei, al vederii Sfinților Părinți, *Scara teofanică* este și ea subînțeleasă ca acțiune permanentă a Maicii Domnului: **Tu, scară cu pragul în inima ce se închină**/, deci prin intermediul Fecioarei Maria, adevărata descoperitoare a tainelor cerești, descoperire ce constă, în primul rând, în calitățile cărora Ea se substituie: **ascetică neprihănire, căldură de har.../ luminiș suitor/ ...vedere în duh a tainelor,/ ...iluminare din inimă/... nemărginire a desăvârșirii**. *Condacul al XII*, cu titlul, **Modul paradoxal al Isihiei**, O prezintă pe Fecioara Maria ca mamă, singura în măsură să-l scoată în luminișul bucuriei, să-l treacă dincolo de paradoxurile, sub care se ascund neputința și înfrângerile firii, toate cele știute și neștiute, pe care le presupune acest minunat mijloc de curăție, care este isihia: **Tu ești Amma împărătească a sufletului meu/... Și dintru inelul Tău de răcoare,/ Izvorule pecetluit,/ din nou, mereu, să îmi pot înprospăta,/ cu unda harului Tău de nelipsit,/ marea pace a odihnei săltătoare./ Și mă încinge Sfântă Amma așa/ cu veselia cea vie a biruinței**./ Cuvântul **Amma**, scris cu majusculă, înseamnă „mamă” și este un termen apelativ, frecvent în limbajul familial, din limba aramaică. Ce este odihna **săltătoare**? **A sălta** este un termen vechi, moștenit din latină, cu un sens specific limbajului biblic și patristic, mai ales în sintagma *a sălta cu duhul*, „a se înălța”. **Veselia cea vie** nu este altceva decât **bucuria**, cu sensul ei precizat în *Acatiste*, acela de fericire nestricăcioasă sau bucuria cea mare, cerească. *Icosul al XII-lea*, cel care este oarecum conclusiv, poartă titlul ce-i definește conținutul, în forma a două sintagme: **Sfânta Predanie, Gnoza întrupată**. Maica Domnului este **Duhovnica iubitoare a pământului/ Odrăsluitoarea predaniei de taină a Cuvântului**, deci Sfânta Predanie. Iată, cum un termen vechi care ține de tradiția învățământului ecclesial, **predania** din verbul a **preda**, cu sensul „punerii înainte”, „a încredința”, un termen format pe teren românesc din pref. **pre-** + **da** (cuvânt atestat în aromână și meglenoromână), care a putut fi împrumutat și de slavi, la venirea lor în contact cu creștinii romani sau vlahi, aflați în sudul și nordul Dunării. E ușor de remarcat faptul că **Odrăsluitoarea**, substantivul provenit din verbul a **odrași**, are, în contextul nostru, două sensuri: primul este cel de Născătoare a Cuvântului și al doilea, cel de Creatoare neîncetată a predaniei Cuvântului. Pentru a O caracteriza pe Maica Domnului ca dascăl al **predaniei de taină**, ieroschimonahul Daniil face referire directă la Cartea *Cântarea Cântărilor* din *Vechiul Testament*: **Tu ești și nespus de dreaptă și cumplită / „ca niște oștiri**

sub steagurile lor". Primul vers cu interogație din *Imnul-Acatist* ca și acesta din urmă ne amintesc de versetul următor, extras din *Cântarea Cântărilor*: **Cine-i Aceasta, ziceau ele, care strălucește ca zarea și ca luna-i de frumoasă, ca soarele-i de luminoasă și ca oastea de război temută?**¹ Iată, cât de clară este această trimitere la Acea ce va avea rolul capital în mântuirea neamului omenesc. Să zăbovim asupra părții a doua a titlului și să vedem care este semnificația celei de-a doua sintagme, *Gnoza întrupată*? **Gnoză** este un termen neologic, provenit din franceză, *gnose*, termen care face parte din sfera filosofiei și a logicii, cu sensul de „cunoaștere bazată pe rațiune”, dar și de „doctrină a filosofilor gnostici”. Maica Domnului este **gnoza întrupată**, este *comoara de binecuvântare/ ce cuprinde toate cele lămuritoare, curățitoare și îndreptătoare/ ale neprihăririi și milostivirii Tale.../ toate cele ce la un loc sunt numite/ „Gnoza cea curată” sau Moștenitoarea Sfinților/ pe care ni le pui la îndemână vădite/ prin slovele, palmele și vorbele Părinților./* Explicațiile cu privire la conținutul înalt al cunoașterii duhovnicești, realizată prin grija și binecuvântarea Maicii Domnului, o mijlocire **vădită**, adică „evidențiată” în cuvintele scrise, vorbite sau în ritualul sfințirii sau hirotonirii, într-un cuvânt, în toate practicile Bisericii străbune care a păstrat cu sfințenie predania ortodoxă. În *Predania isihastă* nu se poate nimic împlini fără ocrotirea majoră a Maicii Domnului care este pe rând: **Spadă oblăduitoare.../ garantă nemuritoare.../ năstrapa de odihnă a binecuvântării Domnului/... zadă de strajă.../ destoinică lucrătoare .../ Arhistratega cea mare a războaielor nevăzute/...ochi care ocrotește.../ ...canon / pavăză ce păzește pământul celor vii/...portal care oprește necurățiile / ...roată de spulberare a duhului de urâciune/**. Să ne oprim la câțiva termeni, mai puțin obișnuiți, spre a vedea cu ce sens sunt ei întrebuințați spre a fixa, prin tăria lor, calitățile majore ale Preacuratei Fecioare Maria: **spadă oblăduitoare**, o sintagmă care o definește pe Maica Domnului în calitatea ei de „guvernator”, „conducător” puternic. Ordinea este inversată, spre a scoate în evidență puterea de care se tem vrăjmașii Ei, fapt care este redat prin aceea că prima caracterizare este **spada** și cel de-al doilea termen, ce o definește ca mare conducător, adică **oblăduitoare**, pare o formă de adjectiv pe lângă **spadă**, dar ca înțeles și formă este un substantiv; **năstrapă**, termen vechi, prezent în macedoromână, probabil intrat din neogreacă, unde este un termen popular, (mastrapás) „vas”, „recipient în formă de cupă”, „potir”. Dicționarele vechi românești îl dau ca element lexical provenit din turcă. Fiind răspândit în demotică, adică specific limbii populare, sigur că a pătruns în turcă, albaneză și bulgară; **zadă** cu varianta **zede** este un cuvânt vechi, moștenit din latină și cunoscut în dialectele românești din sudul Dunării, dar și în dialectele din sudul Italiei. Are două sensuri: a) arbore rășinos cu înfățișare majestoasă; b) „făclie”, „torță”. Îclinăm să credem că a fost folosit cu al doilea sens, cel de făclie ce veghează sau străjuiește dar și conduce **prefacerea omului**;

¹ *Biblia* (Sinodală), 1991, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, *Cântarea Cântărilor*, 6, 10.

arhistrategă este un cuvânt cunoscut din titulatura Sfinților Arhangheli, deci întâiul strateg în războaiele nevăzute ale duhurilor; **canon**, termen cunoscut în literatura de specialitate teologică, însemnând „regulă”; **pavăză**, cu varianta învechită, *paveză*, cuvânt împrumutat din italiană, *pavese*, cu sensul cunoscut și utilizat și astăzi, „scut”. *Condacul al XIII-lea*, intitulat **Cele XXIV alăute și năstrape**, închipuie o apoteoză, un final de concert simfonic, în care închinarea se face cu 24 de alăute și potire, adică cu cele douăsprezece condace devenite **alăute**, variantă pentru **lăută**, acel vechi instrument muzical cu coarde, cunoscut în toată Europa și de unde derivă cuvântul *lăutar*. Pentru închinare este nevoie, în afară de muzică, și de multe potire, care sunt cele douăsprezece icoșe, ce cuprind nectarul vorbelor cu care este preamărită Maica Domnului. Cele douăzeci și patru de alăute și potire pot forma și multiplul lui doisprezece, în viziunea cinstirii celor două mari virtuți ale Fecioarei Maria, care este Maica Domnului și Maica Omului, un dar de închinare, convenit Celei care a unit cerul cu pământul. Această unitate a creației cerești și pământești, unită în duhul rugăciunii echilibrate, lipsite de sentimentul covârșirii (copleșirii), ceea ce poetul a numit o *îmbrățișată necovârșire*, redată cât se poate de simplu în cele trei stihuri care încheie condacul al XIII-lea. **Ca să putem cu Cerurile toate striga,/ dintr-o îmbrățișată necovârșire/ cel mai presus: Aleluia!**

O lectură foarte atentă a stihurilor rugăciunii ce încheie *Imnul Acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu* ne dezvăluie în întregime simbolistica curată a dogmei creștine ortodoxe. **O! Maică a Domnului, de-a pururi curată/ și Maică a Omului binecuvântată!/ Ca douăzeci și patru de alăute și potire/ această închinăciune a noastră să fie/ în revărsarea ei neîncetată/. Și către Preasfânta Treime, suită bucurie,/ aducerea ei preabinemiresmată,/ de pe palmele Tale către Hristosul Mire,/ să-și treacă prinosul de dreptă-slăvire/.**

Las teologilor bucuria de a pune în valoare fiecare idee a fiecărui stih, o adevărată mărturie de credință ortodoxă, exprimată în limbajul dulce al rugăciunii cântate din alăuta inimii și din cunoașterea adâncă a minții „pecetluite” de harul Duhului Sfânt.

Întrucât autorul este cel care a evidențiat valoarea reală a oricărui imn - acatist, modul în care acesta este conceput și mai ales scopul pentru care este creat, voi încheia cu două dintre observațiile ce definesc valoarea acestor minunate rugăciuni. Prima se referă la tipologia formală, iar cea de-a doua reliefează rolul funcțional, marele folos duhovnicesc: *După un condac – ceea ce în elinește înseamnă iatac – după această scurtă rugăciune intimă, ce totdeauna e un dramatic dialog cu Dumnezeu, urmează fără abatere un icos – adică monument – bucată innologică mai mare și narativă, și care la rândul ei se încheie cu o litanie, cântec de laudă... apoi adaugă: Măreția și măiestria lui e îndoită: una, din afară, de sunet și culoare bine măsurată; cealaltă, lăuntrică, de descoperire și tâlc dogmatic...imnul acatist se arată ca un cer de foc și de flăcări al tuturor avânturilor noastre încordate, prin care evlavia se scrie și crește mereu*

în jurul unei vieți sfinte, ce a fost aleasă din firidele calendarului, ca să ne stea în față nouă, drept izvod de îndumnezeire”¹.

Eu, nevrednica cer iertare pentru această îndrăznire de a trece prin filtrul minții mele, ghidate de cuvântul întrupat în limba română, această uriașă trăire în cunoașterea adevărului, proces numit de ieroschimonahul Daniil „o întrupare a Logosului, la treapta ideilor, mai ales când avem năzuința ca ea să fie chiar o gnoză, o sfântă cunoaștere,” pe care noi am încercat, cu posibilitățile noastre modeste, să o facem inteligibilă, apropiată sufletelor și minților noastre.

7 ianuarie 2007

- Sf. Mare Proroc Ioan Botezătorul -

Prof. dr. Aurelia Balan – Mihailovici
Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”

¹ Ieroschimonahul Daniil Tudor (Sandu Tudor), *Epilog la Imnul Acatist al Rugului Aprins*, în vol. *Acatiste*, ediție Alexandru Dimcea, Editura Asociația Filantropică Medicală Creștină „Christiana”, București, 1999, p. 78.

“LA SIMBOLISTICA DEL PRESEPE E LA TRADIZIONE PITTORICA DELLA NATIVITÀ”

Conf. univ. dr. Otilia Doroteea BORCIA

Riassunto

Questa relazione presenta la storia del Presepe, simbolo del Natale nel mondo cattolico. La grotta, o la stalla, fu, secondo le testimonianze dell'evangelista Luca e dei santi Girolamo ed Ambrogio il luogo dove vennero a salutare la nascita di Gesù Bambino, non solo i Re Magi, ma anche altre persone diventate personaggi celebri nella tradizione del presepio. La prima raffigurazione di questa meravigliosa scena, piena di mistero e d'antica religiosità si deve a San Francesco d'Assisi, che la immortalò nella notte di Natale del 1223 nel monastero di Greccio. Nata a Napoli e nella Campania, questa tradizione si è subito diffusa in tutta l'Italia e in tutto il mondo cattolico, arricchita dalle opere pittoriche e scultoree di grandi artisti come: Giotto, Duccio di Buoninsegna, Simone Martini, Giovanni Pisano, Lorenzo Maitani, Lorenzetti, Beato Angelico, Donatello, Iacopo della Quercia, Luca Della Robbia, Benozzo Bozzoli, Botticelli, Raffaello, Correggio, Tiepolo ed altri.

Le credenze e le leggende natalizie hanno aggiunto nel tempo nuovi elementi presepiali, come: il pozzo, la fontana, il ponte e l'osteria – per il luogo – e oltre ai Re Magi, la lavandaia, la zingara, il pescatore, il cacciatore e i venditori di legumi, di carne, pesce, formaggio, ed altre – per i personaggi, collegando numerosi aspetti laici, terreni, alla misticità del momento ed alle pratiche sacramentali.

Résumé

Cette relation présente l'histoire de la Crèche, symbole du Noël dans le monde catholique. La grotte, ou l'étable, a été, selon les témoignages de l'évangéliste Luc et des saints Jérôme et Abroge, l'endroit où sont venus saluer la naissance de l'Enfant Jésus, non seulement les Rois Mages, mais aussi d'autres personnes, devenues des personnages célèbres dans la tradition de la Crèche. La première représentation de cette merveilleuse scène, pleine de mystère et d'antique religiosité est due au Saint François d'Assise, celui qui l'a immortalisé la nuit de Noël de 1223 dans le monastère de Greccio. Née à Naples et dans la région de Campanie, cette tradition s'est diffusée dans toute l'Italie et dans tout le monde catholique, enrichie par les œuvres de peinture et sculpture de grands artistes, comme: Giotto, Duccio di Buoninsegna, Simone Martini, Giovanni Pisano, Lorenzo Maitani, Lorenzetti, Beato Angelico, Donatello, Iacopo della Quercia, Luca Della Robbia, Benozzo Bozzoli, Botticelli, Raffaello, Correggio, Tiepolo et d'autres.

Les croyances et les légendes de Noël ont ajouté le long du temps de nouveaux éléments de la Crèche, comme: le puits, la fontaine, le pont et le bistrot – pour le lieu – et, en dehors des Rois Mages, la lavandière, la tzigane, le pêcheur, le chasseur et les vendeurs de légumes, de viande, poisson, fromage et autres – pour les personnages, en

reliant de nombreux aspects laïcs, terriens à la mysticité du moment et des pratiques sacramentales.

*
* *

In Italia, la tradizione del Presepe¹ risale all'epoca di San Francesco d'Assisi, al quale si deve la prima rappresentazione vivente della Natività, a Greccio, nel 1223. Le immagini e le rappresentazioni precedenti della nascita di Cristo non erano che "sacre rappresentazioni" delle liturgie che si celebravano nel medio evo.²

L'arte presepiale ha affascinato scultori, pittori ed architetti che l'hanno sviluppata ed arricchita nel corso dei secoli, facendola nota in tutto il mondo. Il presepe è la rappresentazione della nascita di Gesù, realizzata con statuette lavorate in vari materiali (legno, terracotta, cartapesta, cera, ...) inserite in un'ambientazione di tipo naturalistico.

La storia del presepe risale ai primi secoli del cristianesimo, come lo attesta una lettera di san Girolamo del 404 che raccontava che Paola, una sua discepola, visitando la Terra Santa ed entrando in Betlemme, aveva notato allo *Speculum Salvatoris*, lo *stabulum* (la mangiatoia) scavato nella roccia, ove Gesù era nato. Lo stesso luogo lo aveva riferito anche l'evangelista Luca (Lc 2,7)³.

Altre testimonianze archeologiche dei primi secoli del cristianesimo rimandano al prototipo del presepe, ad una scena della Natività con il bue e l'asino, simbolo della relazione divina secondo il profeta Isaia: *"Dice il Signore: Cielo e terra, fate attenzione a quel che sto per dirvi! Ho cresciuto dei figli, ma essi si sono ribellati contro di me. Ogni bue riconosce il suo padrone e ogni asino chi gli dà da mangiare: Israele, mio popolo non comprende, non mi conosce come suo Signore."* (Is 1,2-3)⁴

Nella scena classica della Nascita di Gesù nello pseudo-Vangelo di Matteo, il Bambino viene presentato tra il bue e l'asinello, e così è ritratto anche negli affreschi trovati nelle catacombe, andati distrutti.

Pure Sant'Ambrogio riteneva Cristo nell'antica iconografia presepiale *"in medio duarum animalium"*. Nei primi affreschi *ad catacomba* era posto in una cesta di vimini sotto una tettoia, avendo dietro di Lui il bue e l'asino adoranti, ad un lato la Madonna, e dall'altro un pastore.⁵

¹ Presepe – forma letteraria del “presepio”, n. l'aut.

² Perrone A, *Cenni storici sul presepe*, Napoli, 1896, in [www Il Presepe italiano](http://www.IlPresepeitaliano.it) Wikipedia

³ san Girolamo, *Epistulae*, 108,10; PL 22, 384, cfr. Pasquale Saviano, *Il presepio nella storia della fede e della devozione*, Napoli, 2000, p. 1, www.prolocofratta.it/natale/presepio.pdf

⁴ cfr. G.B. De Rossi, in *Bullettino d'Architettura Cristiana*, 1877

⁵ sant'Ambrogio, in *Lucam*, PL (Patrologia Latina) 15, 26 49

La scena classica della Santa Famiglia (Madonna, Bambino e San Giuseppe) era effigiata su stoffe antichissime, come quella di *Sancta Sanctorum* di Roma, o su alcuni sarcofagi marmorei rivelando la Natività – quello di Mantova e quello di Sant'Ambrogio di Milano. Santa Maria Maggiore, una delle sette Basiliche di Roma, fu denominata, fin dal VI secolo, *Sancta Maria ad Praesepe*, o *ad Praesepe*, perché nell'oratorio era riprodotta la grotta di Betlemme. Questo si chiamava anche *Oratorium Sanctae Mariae*, dove era venerata una reliquia della culla del Bambino.

Nella notte di Natale del 1223, ritenuta nella tradizione cattolica, la data d'origine della pratica del presepe, San Francesco d'Assisi, volle rappresentare nel monastero di Greccio, in modo vivo e sentito, il mistero della Nascita del Bambino, recuperando uno spirito di religiosità antica, già espressa dai contadini del medioevo sotto l'influsso della cultura dei monasteri benedettini.

L'iniziativa del *Padre Serafico* di celebrare in questo modo il miracolo fu continuata dai più famosi artisti in opere pittoriche o scultoree: gli affreschi di Giotto nel '300 nella Cappella degli Scrovegni di Padova e nella Basilica Inferiore di San Francesco in Assisi, gli affreschi benedettini del *Magister Consolus* al Sacro Speco di Subiaco, l'*Adorazione dei Magi* di Botticelli agli Uffizi di Firenze, la *Pala Strozzi* di Gentile da Fabriano, sempre agli Uffizi.¹

Autori di Presepi furono i maestri di tutti i tempi, dal Medioevo, al Rinascimento e più tardi: Duccio di Buoninsegna, Simone Martini, Giovanni Pisano, Lorenzo Maitani, Lorenzetti, Monaco, Beato Angelico, Donatello, Raffaello, Correggio, Tiepolo., Iacopo della Quercia, con il rilievo del portale di San Petronio a Bologna Luca Della Robbia con le sue terrecotte, Antonio Rossellino, con l'altorilievo nella Cappella Piccolomini nella Chiesa di Monteoliveto di Napoli, Benozzo Bozzoli, con la sua scena dipinta nella Cappella dei Medici di Firenze.²

Altre rappresentazioni notevoli si trovano nella Cattedrale di Gubbio, in Santa Chiara ad Assisi, nel Duomo di Volterra, nella Cattedrale di Teramo e in San Giovanni a Carbonara di Napoli. Questo luogo ha una particolare importanza nella *Storia del presepe* per le inedite connotazioni ivi verificatesi, alla fine del XV secolo, nell'universo simbolico ed artistico della costruzione della scena che raffigura la Natività.

a. Il Presepe Napoletano

Nella Chiesa di San Giovanni a Carbonara di Napoli nel 1484 fu costruito il primo Presepe, utilizzando tecniche della scultura di legno e terracotta. Da qui quest'arte andò a diffondersi ed a svilupparsi in Campagna e in Toscana, collegata agli avvenimenti e ai personaggi storici, delle singole epoche. Così, il *presepe napoletano* è l'unico ad esprimere il gusto barocco e ad animare episodi

¹ Saviano P., *Il presepio nella storia della fede e della devozione*, Milano, 2007 p. 2

² in Saviano P., op. cit.

legendari e pittoreschi. Ad esso si collega l'apparizione di un artigianato specializzato nel XVIII secolo, che rappresenta ancora uno dei tratti caratteristici della cultura napoletana famoso in tutto il mondo.

Nell'antico quartiere di *San Gregorio armeno* i vari materiali usati sono adatti alle scenografie e ai personaggi presepiali: legno, sughero, cartapesta, tela, vetro, minuscola gioielleria, stoffe, gessi e terracotta.¹ Per la costruzione dei *pastori* si utilizzarono tra l'altro il legno per le mani e i piedi, il vetro per gli occhi, il filo di ferro per imbastire i corpi rivestiti di stoffe e d'abiti in miniatura. In questo modo il presepe napoletano assunse caratteri e funzioni teatrali, rappresentando la vita della società, e contribuendo a caratterizzare la *scultura napoletana religiosa del '700*, unanimemente apprezzata in tutto il mondo.

Le personalità che contribuirono al suo perfezionamento artistico ed alla sua diffusione furono il re Carlo III di Borbone ed il domenicano padre Rocco, autore di celebri scene presepiali. A Reggia di Caserta in un'apposita sala, si può ancora vedere il presepe borbonico. Dal '700, i migliori presepi napoletani che fanno ormai parte di collezioni private, si dislocano in luoghi importanti, come nella chiesa di San Cosma e Damiano a Roma, nella basilica di San Marco a Venezia, o nella chiesa di Capodimonte a Napoli; ci sono poi le raccolte museali dell'Abbazia di Montevergine, di Villa d'Este a Tivoli, di Berlino e di Monaco.²

Oggi le tematiche artigianali ed artistiche legate alla costruzione e alla rappresentazione del presepe sono trattate con varie modalità d'espressione, da quelle tradizionali a quelle d'avanguardia. I suoi valori e significati restano però gli stessi che lo hanno concepito e figurato: *umani, personali, sociali, religiosi*.

I simboli del presepe

Momenti e luoghi legati alla Natività

Nel calendario Giuliano, il 25 dicembre, riconosciuto come il solstizio d'inverno, rappresentava la nascita del sole, perché da quella data, i giorni cominciavano ad allungarsi e la potenza del sole ad aumentare. Il rito della Natività celebrata in Siria e in Egitto era molto speciale. Ritirati in certi santuari, a mezzanotte i celebranti ne uscivano gridando: «La Vergine ha partorito!».

Per gli egiziani il sole appena nato aveva l'immagine di un infante e la Vergine, che aveva dato alla luce il bambino divino, il 25 dicembre, era la gran dea orientale, chiamata dai Semiti Vergine Celeste o, semplicemente, Dea Celeste.³

Identificato col Sole Invincibile, anche Mitra nasceva lo stesso giorno. In molte mitologie gli eroi sono paragonati agli astri e in particolar modo al sole, nella loro lotta contro le tenebre e contro la morte. Il sole simboleggia anche

¹ Zeppegno L., *Presepi artistici e popolari*, Novara, 1968, p. 6

² Salvatori E., *Storia e simboli dietro le statue del presepe*, Quark n. 11, pp. 124-125

³ Ruggiero M., *Il presepe italiano. Storia di un costume*, Torino, 1988, p. 20

l'intelligenza del mondo, che caratterizza tutti gli dei del mondo greco-orientale, da Apollo a Giove, fino ad Osiris, Orus e Adone.¹

Nei Vangeli non si accenna il giorno della nascita di Cristo che neanche la Chiesa primitiva celebrava. Fino all'inizio del IV secolo, da quando ne fu stabilita la data di 25 dicembre, la chiesa festeggiava la nascita del Salvatore il 6 gennaio.

Osservando che i popoli, cristiani e noncristiani, preferivano celebrare questa data per la nascita del sole, con fuochi accesi, i Padri della Chiesa decisero di considerarla il giorno della Natività, mentre il 6 gennaio, il giorno dell'Epifania. Alludendo all'origine pagana del Natale, Sant'Agostino esortava i cristiani a non celebrare, in quel solenne giorno, il sole, come facevano i pagani, ma Colui che aveva creato il sole e tutto l'universo.

Il simbolo del Natale è la nascita splendente e miracolosa dell'Uomo, Figlio di Dio, quasi in contrapposizione alla natura che, in questo periodo di freddo e tenebre, è addormentata. Ma le tenebre verranno squarciate dalla nascita di un umile Bambino, piccolo sole, che sconfiggerà il buio facendo trionfare la vita sulla morte.²

Al centro, nel luogo più basso, si trova la **grotta** con altre grotte laterali di proporzioni ridotte, in cui ci sono le greggi con il pastore, cercando di scaldarsi accanto al fuoco, animali da cortile, mucchi di paglia. Impervi sentieri conducono dalle montagne alla grotta, simbolo materno, luogo della nascita miracolosa; un viaggio in "discesa", verso il sotterraneo, ove, vincendo le angosce della presenza nel buio, si gode la nascita del sole, il trionfo della luce, la rinascita della natura.

A volte il presepe ha una struttura a **torre** dove, dal punto più alto dove c'è il castello d'Erode, si procede a spirale verso la grotta. Anche questo è un simbolo della vita e della rinascita. La grotta – che nella mitologia rappresentava la porta d'accesso all'Ade, al tenebroso mondo degli inferi - è il mondo magico se si pensa all'antro della Sibilla Cumana o ad una popolare leggenda napoletana, secondo cui Virgilio, dotato di poteri magici, in una notte, con l'aiuto di certe potenze sovrumane, costruì una grotta che metteva in collegamento Pozzuoli con le altre località limitrofe.³ Già nel secolo II in Oriente si considerava che il luogo di nascita del Redentore fosse la grotta, mentre nel secolo IV in Occidente, la **stalla** o la **capanna**.

Il pozzo è un'altro elemento ricorrente nella tradizione, perché rappresenta il collegamento tra la superficie e le acque sotterranee. Ad esso si associa la Madonna, quello che spiega perché in Campania diverse chiese s'intitolano "Alla Madonna del pozzo" (a Somma Vesuviana, Castellammare, ecc.).

¹ Vita E., *Il Presepio, Ascendenze pagane nel rito cristiano del Natale*, Ravenna, 1995, pp. 11-12

² De Simone R., *Tra leggenda, tradizione e realtà del Natale. Un viaggio nel presepio*. In "Il Mattino". Napoli, 27.12.1979

³ Salvatori, E., op. cit.

Alla figura del pozzo si richiamano molte altre credenze e leggende natalizie. Nel passato ci si guardava bene dall'attingere acqua dal pozzo nella notte di Natale, perché si credeva che questa contenesse spiriti diabolici capaci di possedere la persona che l'avesse bevuta. Secondo un'altra superstizione, nei riflessi dell'acqua attinta apparivano le teste di tutti coloro che sarebbero morti entro l'anno.¹

Nell'Avellinese, inoltre, pure oggi si raccomanda ai bambini di tenersi lontani dai pozzi nelle sere delle festività natalizie, perché in quel periodo può venire un essere demoniaco detto «Maria 'a manilonga», che allunga le mani dal pozzo, cattura gli incauti bambini trascinandoli nelle profondità delle acque sotterranee.

Le scene in cui si colloca **la fontana**, ugualmente ricorrenti, sono rappresentazioni magiche, relative alle acque dal sottosuolo. Nelle favole popolari la fontana è luogo d'apparizioni fantastiche o d'incontri amorosi. La donna alla fontana, inoltre, è attinente alla figura della Madonna che, secondo varie tradizioni, avrebbe ricevuto l'Annunciazione mentre attingeva acqua alla fonte. Nel Vangelo dello pseudo-Tommaso si legge: «Il giorno dopo, mentre Maria stava presso la fonte a riempire la brocca, le apparve un angelo del Signore e le disse: - Beata tu sei o Maria, perché nel tuo ventre hai preparato un'abitazione al Signore!» Insomma, l'Annunciazione di Maria alla fontana è antichissima rappresentazione popolare, derivata dai Vangeli apocrifi.²

Il Ponte, un altro elemento della rappresentazione presepiale, è un noto simbolo di passaggio ed è collegato alla magia. Alcune favole raccontano di ponti costruiti in una sola notte da diavoli; in altre, si narra di tre bambini, di nome Pietro, uccisi e seppelliti nelle fondamenta della costruzione per tenere magicamente salde le arcate. Esso simboleggia un transito e un limite che collega il mondo dei vivi a quello dei defunti, luogo di spaventosi incontri notturni accaduti specialmente nel periodo natalizio. Vi appaiono morti uccisi, suicidi che da lì si sono gettati, morti giustiziati, impiccati ecc.

Un altro suo simbolo è quello delle **dodici figurine di confrati** scalzi e incappucciati – come a Grottaglie e a Napoli – che nel giorno dell'Epifania venivano collocate su un **ponte** fra due dirupi, mostrando il pollice della mano sinistra fiammeggiante: essi rappresentavano i mesi morti o i dodici giorni del periodo natalizio, che, al seguito dei Magi, ritornavano nell'Aldilà.³

Il significato simbolico del **Mulino** è assai complesso. Le ruote o le pale che girano sono una raffigurazione del tempo. Chiara è l'allusione al nuovo anno, immaginato come una ruota che riprende a girare. Nel senso infero, la macina che schiaccia il grano per produrre la farina bianca fa pensare sin dall'antichità alla morte, pure se bianco sia anche il colore benefico: degli abiti da sposa, dei confetti, dei dolci natalizi, del camicione di Pulcinella, ecc. In senso positivo, la farina è l'elemento che diventa pane, alimento indispensabile nel nutrimento di

¹ De Simone R., op. cit.

² Saviano, P., op. cit., p. 3

³ Salvatori, E., op. cit.

tutti (e perché Cristo fu chiamato il «Pane della vita»). Per il mulino esiste poi un riferimento mariano, sia nel culto locale alla “Madonna del setaccio” (una raffigurazione di Maria vestita di bianco con un setaccio tra le mani), sia in quello della “Madonna del mulino”, che si venera a Lugo.

L'osteria assomma in sé una complessità di significati, riconducendo, in primo luogo, ai rischi del viaggiare. Infatti, anticamente, percorrendo lunghi e faticosi itinerari in carrozza, a cavallo o a piedi, si era obbligati a sostare di notte presso un'osteria per rifocillarsi e riposare. Nel repertorio narrativo appaiono figure d'albergatori malvagi che avvelenano o uccidono nel sonno gli sventurati viaggiatori.

In una leggenda napoletana si narra di un oste che nei giorni precedenti il Natale aveva ammazzato e tagliato a pezzi tre bambini, e li aveva messi in una botte, con l'intento di servirne le carni agli avventori, spacciandole per filetti di tonno. Ma giunto all'osteria san Nicola aveva rifiutato di mangiare e beneducendo quei miseri resti aveva resuscitato i tre bambini. Sull'argomento della spaventosa leggenda le donne napoletane cantavano una nenia per addormentare i bambini, denominata «l'agno 'e Natale» (la lamentazione di Natale):

*„Santu Nicola alla taverna jeva
Era vigilia e nun se cammarava.”*

Inoltre, l'osteria del presepe allude al viaggio di Giuseppe e di Maria in cerca di un alloggio, episodio che nella Cantata dei Pastori si sviluppa con il diavolo Belfagor, travestito da oste, il quale tenta di adescare la sacra coppia per sopprimere la Madre vergine.

I personaggi del presepe¹

a. I Re Magi, o i nobili del presepe, sono rappresentati su tre cavalli dal colore bianco, rosso o baio, e nero, che simboleggiano i momenti principali della giornata: l'aurora, il mezzogiorno, la sera insieme alla notte. Partiti dall'oriente, essi rappresentano il viaggio notturno dell'astro, fino lì dove nasce il “Sole Bambino”. In passato, insieme ad essi c'era anche **una figura femminile, "La remàgia", simbolo della luna che segue il viaggio notturno dei tre sovrani. Essa veniva raffigurata in portantina sorretta da quattro schiavi, e, secondo la tradizione, era considerata la fidanzata fedele del Re Moro (un'altro simbolo della notte).**

La Lavandaia è un personaggio caratteristico della tradizione presepiale, perché testimone del parto verginale di Maria. Essa deriva da sacre rappresentazioni medievali, dall'iconografia orientale e da tradizioni cristiane extraliturgiche. Secondo la versione dei Vangeli apocrifi la Madonna fu visitata, al momento del parto, da più levatrici, ma solo una di esse volle accertarsi della sua verginità osando di toccarla. Nel Protovangelo di Giacomo si legge: «E la levatrice uscì dalla grotta e Salomè s'imbatté in lei. Ed ella disse: - Salomè,

¹ AA. VV., *Figure e ambienti di presepio*, Firenze, 1978

Salomè, una vergine ha partorito, ciò di cui la sua natura non è capace -. E Salomè disse: - Com'è vero che Dio esiste, se non metterò il dito e non esaminerò la sua natura, non crederò mai che la vergine ha partorito».¹

La conseguenza di quel gesto fu che la mano, che aveva tanto osato, rimase incenerita all'istante; guarì solo dopo aver toccato il divino Bambino. In conformità con tale versione si trovano sui presepi orientali più levatrici di Maria (lavandaie) che, dopo aver lavato il Bambino, stendono ad asciugare i panni del parto, il cui candore è suggestivo per un confronto con la verginità di Maria.

La zingara è un personaggio profetico collegato alle sibille profetesse, che nelle sacre rappresentazioni medievali assumevano ruolo primario. Alla Sibilla Cumana la tradizione attribuiva una leggenda natalizia. Ella aveva predetto la nascita del Redentore, illudendosi d'essere la vergine designata che lo avrebbe partorito. Quando udì gli angeli annunciare la nascita di Cristo, si rese conto del suo peccato di presunzione e fu trasformata in uccello notturno, o addirittura in civetta.

La zingara col bambino in braccio può essere correlata non solo alla Fuga in Egitto di Maria che era, ella stessa, come una zingara in un paese straniero, ma anche ad un mito legato ad un'antica divinità solare molto simile alla natura del Bambino della tradizione cristiana. Si narra di una donna vergine, chiamata Stefania, che, quando nacque il Redentore, s'incamminò verso la grotta per adorarlo, ma ne fu impedita dagli angeli che vietavano alle donne non sposate di visitare la Madonna che aveva da poco partorito. Allora Stefania prese una pietra, l'avvolse nelle fasce fingendosi madre e, ingannando gli angeli, riuscì ad entrare nella grotta il giorno successivo. Ma quando fu alla presenza di Maria, si compì un miracoloso prodigio: la pietra starnutì e divenne un bambino, santo Stefano, il cui giorno di nascita si festeggia appunto il 26 dicembre.²

Il personaggio della zingara senza il bambino in braccio assume un significato drammatico perché preannunzia la Passione di Cristo. I ferri che ella porta nelle mani vogliono simboleggiare i chiodi del futuro martirio del Signore.

Il Pescatore e il Cacciatore esprimono due tipi di cultura successivi alla società matriarcale: la pesca e la caccia, le più antiche attività con cui l'uomo si assicurò i mezzi di sussistenza. Interessante è il costume del pescatore. Connotato dal colore bianco e rosso, esso mostra l'attinenza con la più antica liturgia del mondo popolare, non soltanto napoletano, e risulta collegabile allo stesso costume tipico dei "fujenti della Madonna dell'Arco".³ Le loro figure rinviano ad arcaiche

¹ Parini L., *Folklore e scenografie nel presepe napoletano*, in "Arte figurativa", anno IX n. 54, dic. 1962

² De Simone R., op. cit.

³ I partecipanti alla "Gran fuga", vestiti in costumi speciali, con elementi decorativi bianco, rosso, blu e giallo, che corrono durante la processione per la Madonna dell'Arco, svoltasi da secoli nei dintorni di Napoli, il Lunedì della Pasqua, per arrivare prima dei pellegrini al santuario della Madonna per far penitenza e voti., n. l'aut., cfr. Roberto De Simone, in *Chi è devoto, Feste*

rappresentazioni del ciclo *morte-vita, giorno-notte, estate-inverno*. La loro posizione può considerarsi canonica: il cacciatore si colloca in alto, mentre il pescatore in basso, presso le acque fluviali. Questa contrapposizione evidenzia la dualità sacrale del mondo celeste e di quello infero. In tutte le antiche tombe egizie, etrusche e italiche appaiono le raffigurazioni funerarie della caccia e della pesca. Per esempio, in Egitto, il Faraone è sempre concepito come inevitabile vincitore contro un nemico ribelle. La funzione del re egizio è quella di mantenere l'ordine del mondo.¹

I Venditori del Presepe sono:

I Verdummaro (erbivendolo), Vinaio, Macellaio e Fruttivendolo, il Venditore di castagne, il Panettiere, l'Arrotino, il Venditore di ricotta e di formaggi, il Salumiere, il Polliere, il Pescivendolo, il Venditore d'uova.²

Mettendo in relazione le loro attività lavorative col periodo calendariale in cui esse si svolgono, questi personaggi possono essere interpretati come personificazioni dei Mesi, che apparivano nei cortei carnevaleschi.³

Gennaio	<i>macellaio o salumiere;</i>
Febbraio	<i>venditore di ricotta e formaggio;</i>
Marzo	<i>pollivendolo e venditore d'uccelli;</i>
Aprile	<i>venditore d'uova</i>
Maggio	<i>una coppia di sposi che recano un cesto di ciliegie e di frutta;</i>
Giugno	<i>panettiere o farinaro;</i>
Luglio	<i>venditore di pomodori;</i>
Agosto	<i>venditore di cocomeri;</i>
Settembre	<i>venditore di fichi o seminatore;</i>
Ottobre	<i>vinaio o cacciatore;</i>
Novembre	<i>venditore di castagne;</i>
Dicembre	<i>pescivendolo o pescatore</i>

«e duie cumpare, zi' Vicienzo e zi' Pascale».⁴

I Giocatori di carte sono una presenza che ricorda la tradizione del Carnevale - chiamato in Campania «Vincenzo» - e della Morte, il cui nome era «Zi' Pascale», al quale si attribuivano poteri vaticinanti, che determinavano la gente di chiedergli pronostici per il gioco del Lotto, così popolare in Italia.

I due Compari, comunemente soprannominati “i San Giovanni” si riferiscono ai due solstizi: 24 dicembre e 24 giugno.

popolari in Campania, Napoli, 1974.

¹ “rito della caccia con la rete”, formula che nella versione d'Edfu viene data da M. Alliot, *Les rites de la chasse au filet aux temples de Karnak, d'Edfou et d'Esneh*, in “Revue d'Egyptologie”, 1946, p. 57

² AA.VV., *Il Presepe Napoletano*, Napoli, 1990, p. 15

³ Gargano P., *Il Presepio. Otto secoli di storia, arte, tradizione*. Milano, 1995, pp. 23-26.

⁴ I due compari sono zio Vincenzo e zio Pasquale, n. l'aut.

Benino è il pastorello raffigurato in atto di dormire, un personaggio molto importante. Collocato sul punto più alto del presepe, simboleggia “il cammino esoterico verso la grotta, il percorso in discesa attraverso il sogno, il viaggio compiuto da un giovinetto, da una guida iniziatica, da un bambino”.¹ In conformità a questa raffigurazione il senso del Natale è comprensibile solo mediante un viaggio onirico effettuato con la guida di un animo visionario che sprofonda nel mondo interiore della conoscenza. Alla fine del viaggio, superate le paure e le varie tappe, questo personaggio, dinanzi alla grotta della Nascita, o della ri-Nascita, può identificarsi col cosiddetto “**Pastore della meraviglia**, che, accecato dalla rivelazione, posseduto dionisiacamente dalla luce stessa,”² non trova parole per esprimerla. E quasi come un furente di Santa Maria dell'Arco vedendo la luce, egli si abbandona al primigenio gesto di spalancare la bocca per gridare il suono muto e ineffabile della meraviglia al cospetto del meraviglioso. Come per dire: "chi ha orecchie per udire, oda."

Tanto piene di significazioni, le scene della Natività sono innumerevoli e gli artisti non solo italiani che le hanno immortalato nelle loro opere sono tanti, come Botticelli che dipinse, tra altre meravigliose tele, *L'Adorazione dei Magi* e *La Natività mistica*.

Presepe semplice, con la sola partecipazione solo di Gesù Bambino, della Madonna e di san Giuseppe, prima dell'arrivo dei Re Magi e degli altri personaggi

¹ Idem 23

² idem 23

Sandro Botticelli - *Natività mistica*, Londra, National Gallery

BIBLIOGRAFIA

1. AA. VV., *Figure e ambienti di presepio*, Firenze, 1978.
2. AA.VV., *Il Presepe Napoletano*, Napoli, 1990.
3. Alliot, M., *Les rites de la chasse au filet aux temples de Karnak, d'Edfou et d'Esneh*, in "Revue d'Egyptologie", 1946, p. 57.
4. BORRELLI G.-LISTRI M., *Il Presepe Napoletano*, Napoli, 1990.
5. CATELLO G., *Presepe*. In "Enciclopedia Italiana", XXVIII, 1935.
6. DE SIMONE R., *Tra leggenda, tradizione e realtà del Natale. Un viaggio nel presepio*. In "Il Mattino", Napoli, 27.12.1979.
7. De Simone R., in *Chi è devoto, Feste popolari in Campania*, Napoli, 1974
8. GARGANO P., *Il Presepio. Otto secoli di storia, arte, tradizione*, Milano, 1995.
9. PARINI L., *Folklore e scenografie nel presepe napoletano*. In "Arte figurativa", anno IX n. 54, dic. 1962.
10. PERRONE A., *Cenni storici sul presepe*, Napoli, 1896.

11. RUGGIERO M., *Il presepe italiano. Storia di un costume*, Torino, 1988.
12. SARCONE I., *La storia del Presepe - Catalogo (XII, XIII, XIV) "Mostra di Arte Presepiale"*, Napoli, 1997, 1998, 1999.
13. SAVIANO P., *Il presepio nella storia della fede e della devozione*, Milano, 2007.
14. TEFANUCCI A., *Protagonisti del Presepe*. In "Presepio", Roma, n° 38, 1964.
15. VITA E., *Il Presepio. Ascendenze pagane nel rito cristiano del Natale*, Ravenna, 1995.
16. ZEPPEGNO L., *Presepi artistici e popolari*. Novara, 1968.
www.prolocofratta.it/natale/presepio.pdf
www. Il Presepe italiano Wikipedia

PRINCIPIUL SERAFIC (INTRODUCERE ÎN HERMENEUTICA LUI DANTE)

Conf. dr. Cornel Mihai IONESCU

Într-o istorie, încă nescrisă, a difuziunii și eficienței modelatoare a spiritualității bernardine, s-ar putea remarca o diferență radicală între modalitățile în care a fost percepută și reprezentată cu predilecție personalitatea anahoretului de la Clairvaux de către mentalitatea medievală și cea post-tridentină.

Pietatea medievală rezervă, de obicei, lui Francesco d'Assisi patosul unei existențe modelate de paradigma patimilor și care desăvârșește "imitarea lui Christos" prin primirea Stigmatelor. În schimb, Bernard de Clairvaux, printr-o semnificativă stilizare și reducere a proteismului personalității sale, reprezintă prototipul contemplației misterului marianic. Și aceasta, în ciuda faptului că, în alegoreza *Cântării cântărilor*, de la Hyppolitus din Roma și Origene la marii interpreți cistercieni Guillaume de Saint-Thierry (*Exposito super Cantica canticorum*), Thomas de Cîteaux (*In Cantica canticorum commentarii*), sau Gilbert of Hoyland (*Sermones in Canticum Salomonis*), exegeza lui Bernard de Clairvaux, *Sermones in Cantica Canticorum* (1135-1153), nu urmează tradiția interpretării mariologice a celebrei cărți biblice, întemeiată de Rupert von Deutz (*In Cantica Canticorum de incarnation Domini Comentarii*, Migne, P.L., 168). După cum observă F. Ohly în *Hohelied-Studien*, o amplă și revelatoare istorie a interpretărilor patristice și medievale, până la începutul secolului al XIII-lea, ale *Cântării cântărilor*, Rupert von Deutz (urmat apoi de Honorius din Autun) este primul care renunță la sensurile tradiționale ale interpretării alegorice a poemului, stabilite de Hippolytus (dialogul între mire și mireasă), Origene (iubirea dintre Cuvânt și sufletul omenesc), sau Ieronim (paradigmă a desăvârșitei iubiri transfigurate), pentru a identifica în poem iubirea divină manifestată în Întrupare și reprezentată ca dialog între Cristos și Fecioara Maria. În schimb, Bernard de Clairvaux revine la alegoreza Părinților greci și a lui Ambrozie care interpretau Cântarea Cântărilor ca o expresie a nunții simbolice a lui Cristos cu Biserica. El conferă, însă, acestei semnificații, o valoare mistică și contemplativă unică până atunci, transmisă mai apoi întregii spiritualități cisterciene¹.

Devoțiunea post-tridentină nu mai acceptă opoziția tipologica dintre cristologia franciscană și mariologia bernardină. În viziunea barocului, cultul Fecioarei Maria nu mai reprezintă un model autonom al vieții spirituale, ci o propedeutică în tehnica soteriologică „imitației Patimilor”. Paradoxul dublei naturi a Mântuitorului se înrădăcinează în misterul Întrupării. În economia

¹ F. Ohly, *Hohelied-Studien. Grundzüge einer Geschichte der Hoheliedauslegung des Abendlandes bis um 1200*, Wiesbaden, F. Steiner, 1958, p. 159 sq. V. Si A. Rivero, *Sentido mariológico del Cantar de los cantares*, în *Ephemerides Mariologicae*, I, 1951.

mântuirii, Fecioara Maria nu este numai intercesoare pe lângă fiul său, ci însași a meditației, ca dătătoare a naturii umane a Mediatorului. În admirabilul *Panegyric al Sfântului Bernard* (1653), Bossuet pune în lumină această înscriere a misterului Întrupării în cadrul cel mai cuprinzător al mântuirii prin jertfa Mediatorului. Imitația Patimilor („Vin, Stăpâne al meu, vin să mă răstignesc pe cruce împreună cu tine”), prin care se împlinește existența spirituală a lui Bernard de Clairvaux, nu are relevanța soteriologică decât în perspectiva Întrupării Logosului prin nașterea din Fecioara Maria: „Iată gândul adânc al bunului nostru Dumnezeu și marea mângâiere a credincioșilor: după cum știți, Cuvântul veșnic s-a făcut om la plinirea timpurilor; s-a unit cu natura noastră, a luat chipul omului în pântecele Preafericitei Maria iar această unire minunată nu l-a dăruit pe Isus Cristos, Dumnezeu și Om, Stăpânul și Mântuitorul nostru”¹. Într-un fel, în contemplația Patimilor culminează însași venerația pentru Fecioara Maria în ipostaza de Născătoare a trupului cristic. În *Sermones*, Bernard de Clairvaux specializează pentru receptarea patosului somatic o componentă a sufletului „imitatorului”, numită *affectio carnalis*; aceasta reprezintă o „iubire din inima” concentrată mai ales asupra trupului lui Isus Cristos și asupra celor făcute sau poruncite de El în carnea sa². Neutralismul baroc era cu precădere sensibil la acest aspect al misticii bernardine³. Într-o enumerare retorică a părților trupului cristic adorate de marii mistici, Baltasar Gracián îl reprezintă pe Bernard de la Clairvaux în actul contemplației cărnii însângerate („preducele Bernard alege rana deschisă în piept”)⁴ care culminează prin desăvârșirea „imitației”, adică prin dobândirea salvatoare a acelei răni, în propriul trup, într-o revelatoare analogie cu extazul lui Francesco d’Assisi în momentul primirii Stigmatelor („cel care a imprimat propriile sale răni pe trupul sfântului Bernard”)⁵.

Oratoria sacră a barocului spaniol a elaborat forma extremă a includerii devoțiunii marianice în structura globală a „imitației” paradigmei cristice. În *Agudeza y arte de ingenio* (1648), Gracián elogiază sublimitatea predicatorului iezuit Jerónimo Alverite în reprezentarea ingenioasă a gemelării dintre Cristos și Bernard de Clairvaux, în ființa căruia își află confluența mântuitoare „laptele” marianic și „sângele” cristic: „A cumpănit bine acest părinte darurile ieșite din comun pe care s-au întrecut să i le facă lui Bernard cel cu glasul dulce ca mierea Cristos și Maica sa, spunând că această preaiubitoare maică a dat de bănuț că fura

¹ Bossuet, *Panegyrique de Saint Bernard*, în *Œuvres oratoires*, édition critique de l’abbé J. Lebarq, Paris, Desclée de Brouwer, 1926, I, p. 409, 398.

² Bernard de la Clairvaux, *Sermones sobre el Cantar de los cantares*, 20, 6 – în *Obras completas*, edición española preparada por el padre Gregorio Diaz Ramos, Madrid, Editorial Católica, 1955, col. II, p. 437.

³ Étienne Gilson, *La théologie mystique de Saint Bernard*, Paris, J. Vrin, 1933, ediția a 4-a, 1980, p. 217.

⁴ Baltasar Gracián, *El Comulgatorio* (1655) în *Obras completas*, ed. Arturo de Hoyos, Madrid, Aguillar, 1967, p. 1046.

⁵ *Ibid.*, p. 1101.

din laptele Fiului lui Dumnezeu pentru a-l păstra pentru Bernard, așa cum obișnuiesc să facă cele ce cresc doi copii și care fură de la unul pentru a-i da mai apoi celuilalt. Și pentru ca spusele-i să nu pară ușuratece, le-a întemeiat pe tăria cuvintelor: *et ubera quae suxisti*, care înseamnă a suga cu violență și chiar cu dorință și foame. Mai mult, spunea că însuși Cristos a făcut dovadă că era Fiul Tatălui veșnic: *Si Filius Dei est, descendat de Cruce*, desprinzându-se din cuiele Crucii ca să-l îmbrățișeze și înlocuind brațele ei cu ale lui Bernard. Și a sfârșit cu un paradox demn de toata lauda: că Bernard nu a fost doar frate adoptiv al lui Cristos, precum toți ceilalți prin sângele lui ci frate natural prin laptele supt¹.

Reprezentarea spiritului bernardin în mentalitatea modernă este modelată de paradigma post-tridentină a contemplatorului extatic al trupului cristic antrenat în convulsia și patosul baroc al Patimilor. Chiar și cei mai recentți interpreți ai gândirii lui Bernard de Clairvaux confirm persistența acestui model al reprezentării. În *Ego affectus est*, Julia Kristeva constată că “pentru creștin, adică pentru omul prizonier în carnea sa, afectul cărnii este deja semnificativ: fie și ca grad zero al iubirii noastre pentru celălalt, afectul este deja confiscat de Cristos. Relația extrem de strânsă între carne și spirit, care constituie pentru Bernard noțiunea de “afect”, traduce dialectica rafinată a Treimii... fără să separe carnea de o spiritualitate care ar deveni astfel prea eterată, dar fără să uite prezența spiritului în această carne care constituie un *tărâm al neasemănării fundamentale* (Augustin – *region dissimilitudinis*) între om și Dumnezeu”².

În chip încă mai tulburător pentru noi, cristologia bernardină inspiră nu doar opera contemplatorului, ci și pragmatismul straniului anahoret angajat fără rezervă în convulsiva istorie, ecleziastică și politică, a veacului al XIII-lea, “Bernard, scrie Paul Zumthor, este răvășit de amintirea Patimilor lui Cristos, este pătruns și modelat de cuvântul său și, susținut de o speranță inefabilă, își cheamă cu glas puternic secolul la picioarele Crucii”³.

Izvorul inepuizabil al acestui patos al contemplației martiriului cristic rămâne paradoxul metafizic și ontologic al dublei naturi a Mediatorului, adică al “dublei origini” a omului, în jurul căruia se desfășoară speculația sa teologică și exortația sa morală: “Meditația voastră, îi spune Bernard Papei Eugeniu al III-lea, fost călugăr la Clairvaux, să imite astfel natura; mai precis, să imite pe Autorul naturii, însoțind crestele munților cu abisurile. Căci în făptura omenească natura a unit noroiul josnic și fără preț cu suflarea vieții; și în propria sa persoană, Autorul naturii a împăcat Cuvântul său și carnea noastră. De aceea luați seama să vă vedeți voi înșivă potrivit dublei voastre obârșii și în același timp potrivit tainei Mântuitorului nostru; așa încât, după ce ați fost așezat pe un tron înalt, să nu

¹ *Id.*, *Agudeza y arte de ingenio* (1648), discursul 52, în *op. cit.*, p. 466.

² Julia Kristeva, *Ego affectus est*, în *Histoires d'amour*, Paris, Denoël, 1983, p. 155

³ Saint Bernard de Clairvaux, *Textes politiques*, choisis et traduits du latin par Paul Zumthor, Paris, U.G.E., 1986, *Introduction*, p. 12.

nutriți gânduri trufașe, ci, conștient de propria voastră umilință, să vă simțiți aproape de cei umili”¹.

Cu toate că sensibilitatea modernă intuește faptul că paradoxul “dublei origini” a omului, se înrădăcează în paradoxul, încă și mai straniu, al nașterii din Fecioară și al Întrupării; cu toate că prima formă a mediației dintre om și Dumnezeu și originea mediației dintre om și Mediatorul însuși este Fecioara Maria; cu alte cuvinte, cu toate că nucleul cristologiei bernardine este devoțiunea marianică, apariția lui Bernard de Clairvaux în *Paradisul* lui Dante, ca personificare a acestei din urmă ipostaze, rămâne cum nu se poate mai deconcertantă și mai tulburătoare prin strania ei exclusivitate.

Ascensiunea lui Dante în *Paradiso* traversează toate etapele a ceea ce Giovanni Bonaventura a numit itinerarium mentis in Deum (“drumul cugetului spre Dumnezeu”). Primele trei cercuri, marcate de simptome ale nedesăvârșirii (inconstanța, ambiția, iubirea smintită) alcătuiesc *vestigium Dei*; următoarele patru cercuri, dominate de calități integral pozitive (înțelepciune, curaj, dreptate, ardoare contemplativă) compun “imaginea” (*imago*). Spațiului cuprins între Stelele fixe și Empireu îi corespunde *claritas*. Conform tipologiei descrise de Bernard de Clairvaux în *Liber de modo benevivendi*, primul grad aparține spiritelor “seculare”, al doilea celor “active”, iar al treilea celor “contemplative”.

Conform altui tratat bernardin, *De gradibus humilitatis et superbiae*, acestor trei faze ale “itinerariului” le corespunde o tripartiție în procesul de dobândire a adevărului: spiritele “seculare” îl află printr-o *labor humilitatis*; cele “active” prin *affectus compassionis*, iar cele “contemplative”, într-un *excessus contemplationis*. În cunoașterea acordată acestora din urmă pe treapta dominată de *claritas*, mistica intuitivă (*visio*, în lexicul tehnic tomist) predomină asupra celei “afective” (*dilectio*, în lexicul lui Bonaventura). Această reprezentare, acreditată de întreaga tradiție a exegezei dantești, este împărtășită și de cei mai recentți comentatori ai *Divinei Comedii*, Emilio Pasquini și Antonio Quaglio². Prezența și funcția de mediator a lui Bernard de Clairvaux în ultimele cânturi ale Paradisului impun o nuanțare a acestei distincții prea rigide, pe care o pune în chestiune însăși semnificația “excesului contemplației” ca mod apofatic ce transcende contrariile după ce a realizat inconceptibila lor uniune. În forma simbolică a două manifestări ale luminii, ca *ardor* și *splendor*, distincția dintre *visio* și *dilectio* este formulată explicit în *Summa theologica*, pentru a întemeia diferența între serafimi și heruvimi: *patet quod Seraphim denominetur ab ardore charitatis ... Cherubim denominetur a scientia* (I, LXIII, 7). Dante preia și precizează această distincție în panegiricul lui Francesco d’Assisi, rostit în cântul XI (43-177) din *Paradiso* de către Tommaso d’Aquino, care asociază în elogiul întemeietorului ordinului franciscan pe Domenico de Guzmán, fondatorul propriului său ordin: “L’ un fu

¹ Bernard de Clairvaux, *Sobre la consideración*, în *Obras completas*, vol. II, p. 841.

² Dante Aligheri, *Commedia*, a cura di Emilio Pasquini e Antonio Quaglio, Milano, Garzanti, 1987, p. 723.

tutto serafico in ardore;/ l'altro per sapienza in terra fue/ di cherubica luce uno splendore” (37-39) (Unul a fost întru totul seraphic în ardoarea iubirii; celălalt, prin știință, a fost în viața lui pământescă o strălucire de lumină heruvimică). Francesco d'Assisi ipostaziază iubirea arzătoare, Domenico de Guzmán, strălucirea rece a științei.

Într-un encomion care afirmă retoric egalitatea meritelor lui Francesco și Domenico, analogia cu rangurile ierarhiei angelice (inspirată de *De coelesti hierarchia*, atribuită în Evul Mediu lui Dionisie Areopagitul), Dante insinuează supremația calității serafice asupra științei heruvimice. În *Paradiso* (XXVIII, 97-139), Beatrice îi expune lui Dante această ierarhie în care Serafimii și Heruvimii ocupă cercurile cele mai apropiate de “punctual din care izvorăște lumină” (v. 16) al Divinității.

Întemeindu-se pe texte tomiste (*Summa theologiae*, I, II, III, 1-8, 92, 1-3), Dante afirmă în mod explicit prioritatea actului intelectual, ca izvor al beatitudinii, asupra actului secund al iubirii. Prin aceasta, el se situează pe pozițiile raționalismului tomist în polemica dusă de acesta împotriva voluntarismului mistic: “...E del saper che tutti hanno diletto/quanto la sua veduta si profonda/ nel vero in che si quetta ogni intelletto.//Quinci si puo veder come si fonda/ l'esser beato ne l'atto che vede,/ non in quell ch'ama, che poscia seconda...” (vv. 106-111) (Si trebuie să afli că toate ordinele îngerești sunt fericite proporțional cu profunzimea viziunilor intelectuale în adevărul în care își află liniștea mintea oricărei făpturi. De aceea poți deduce că starea de fericire se întemeiază pe actul intelectual al viziunii, nu pe cel al iubirii, care vine în al doilea rând). Or, ierarhia angelică amintită pune în chestiune, în formula ei areopagitică, teoria superiorității “viziunii” asupra “dilecției”. Pe de altă parte, lumina divină este calificată prin splendor: “La Gloria di coelui che tutto muove/ per l'universo penetra, *risplende*/ in una parte piú e meno altrove” *Paradiso*, I, 1-3 (Gloria celui care mișcă totul pătrunde întreg universal și strălucește în unele părți mai mult, în altele mai puțin). Empireul, adică cerul care primește maximum de lumină divină (Nel ciel che piú della sua luce prende, I, 4), fiind, prin aceasta, “pura luce”, (XXX, 39), cu alte cuvinte, *claritas* ca mediu optim al “viziunii” intelectual intuitiv, este glosat în *Scrisoarea către Cangrande della Scala* ca spațiu privilegiat al clarității arzătoare: “dicitur empyreum, quod est idemquod coelum igne tui ardoris flagrans; non quod in eo sit ignis vel ardor materialis, sed spiritualis, quod est amor sanctus sive caritas” (se numește empireu pentru că este cerul înflăcărat de focul arderii sale; nu în sensul că în el s-ar afla foc sau o ardere material, ci una spirituală, care este sfânta iubire, caritatea). Iar “lumina pură” a empireului din *Paradiso* este definită printr-un memorabil oxmoron între *visio* și *dilectio*: “luce intelletual, piena d'amore” (XXX, 40).

Prezența și semnificația lui Bernard de Clairvaux vădește pe deplin această infirmare, neexplicită, dar limpede, a tezei privind prioritatea intelectualismului tomist asupra voluntarismului bonaventurian în *Paradiso*. Ca exponent ilustru al

devoțiunii marianice, după cum o atestă numeroase opere, precum o subtilă *Meditatio* prilejuită de rugăciunea *Salve Regina* care îi este atribuită, Bernard de Clairvaux aparține paradigmei ardorii serafice, după cum singur o mărturisește: “E’l santo sene: Acciò che tu asommi/ perfettamente” disse: “il tuo cammino,/ a che priego e amor santo mandommi,/ volo con gli occhi per questo giardino;/ che veder lui t’acconcerà lo sguardo/ piú al montar per lo raggio divino./ E la Regina del cielo, ond’io ardo/ tutto d’amor, ne farà ogne grazia,/ però ch’I’sono il suo fedel Bernardo” (Si sfântul bătrân spuse: Ca să străbați până la capăt drumul, fapt pentru care m-au trimis aici rugăciunea și sfânta iubire (a Beatricei), străbate cu privirea această grădină. Căci vederea ei îți va obișnui ochii pentru a urca spre lumina divină. Iar regina cerului, de a cărei iubire ard, ne dăruie harul său, căci eu sunt credinciosul ei Bernard – XXXI, 94-102).

Paronomaza și “punerea în abis”, în corpul numelui, a verbului care numește actul “iubirii” (XXXVIII, 3) confirmă această apartenență la ardența serafică a carității. Dar seraficul Bernard, al cărui nume însuși “arde”, îl inițiază pe Dante în arcele ascensiunii “per lo raggio divino” ca suprem mărturisitor al devoțiunii marianice; el o înlocuiește pe Beatrice pentru a fi intercesor în favoarea pelerinului în fața Fecioarei care îi va acorda puterea de a dobândi și de a îndura viziunea finală a “luminii divine”. “Regina cerurilor” ca izvor nesecat al iubirii arzătoare este centrul incandescent al unui vortex d lumină – “oriafiamma” – *aurea flamma* - flacăra de aur: “quella pacifica oriafiamma/ nel mezzo s’avvivava, e d’ogni parte/ per igual modo allentava la fiamma” (XXXI, 127-129) (acel stindard de pace se încingea în lumină la mijloc și scădea în mod egal spre margini). În jurul acestui “exces” al principiului serafic, jubilația antrenează un zbor frenetic de îngeri “fulguranți” ce par să aparțină principiului secundar, “heruvimic”: “e a quell mezzo, con le penne sparte,/ vid’io piú di mille angelli festanti,/ ciascun distinto di folgore e d’arte” (130-132) (și, în acel centru, am văzut peste o mie de îngeri cu aripile desfăcute bucurându-se, felurit fiecare, prin străfulgerare și gest). Valoarea esențială a adorației bernardine este *affectus* (participiu trecut al verbului latin *adficio*) ca manifestare sinergică a sufletului (*affectus animae*), rațiunii (*affectus mentis*) și sensibilității (*affectus cordis*), dar în această epitomă a personalității “viziunea” intuitivă este subordonată “dilecției” serafice. Ochii adoratorului sunt fascinați de arderea primordială, nu de strălucirea secundară a luminii: “Bernardo, come vide li occhi miei/ nel caldo suo calor fisi e attenti,/ li suoi con tanto affeto volse a lei,/ che miei di rimirar fé piú ardenti” (XXXI, 139-142) (Bernard, văzând că ochii mei sunt atenți și ațintiți în incandescența arderii ei, și-a întors cu atâta iubire privirile spre Fecioara Maria, încât a făcut și mai arzătoare dorința de a privi în ochii mei.)

Primul vers al cântului XXXII formulează explicit acest oxymoron al contemplației delicioase care este, în aceeași măsură, o desfătare contemplativă: “Affeto al suo piacer, quel contemplante...” (Absorbit în desfătarea sa, acel spirit contemplativ...). Prin *affectus*, Bernard de Clairvaux denunță cu anticipație

caracterul exclusiv și nelegitim al supremației tomiste a “viziunii” asupra “dilecției”. Dante, în pofida obedienței sale mărturisite, asociază cele două atitudini într-o relație de complementaritate indecizabilă ce exclude posibilitatea vreunei ierarhii.

În celebrul imn “Vergine Madre, figlia del tuo figlio” de la începutul cântului XXXIII, Bernard de Clairvaux o roagă pe Fecioara Maria să-i dăruiască lui Dante puterea “de a se înălța cu privirea mai sus, spre mântuirea supremă” (vv. 25-27). Cu acest prilej este exprimată pentru ultima dată esența serafică a principiului marianic: “Nel ventre tuo si raccese l’amore,/ per lo cui caldo ne l’eterna pace/ cosi é germinato questo fiore.//Qui se’a noi meridian face/ di caritate, e giusto intra’mortali,/ se’di speranza fontana vivace” (vv. 7-12) (În pânțele tău s-a aprins iarăși iubirea (lui Dumnezeu pentru oameni); în focul ei, în pacea veșnică a încolțit această floare a Paradisului. Aici ne ești soare în amiază al iubirii iar muritorilor de jos le ești izvor viu de nădejde).

Viziunea care urmează, dobândită prin harul marianic, nu constituie un act de pură inteliecție. Energia ascensiunii rezultă din “dorința” și voința sublimate prin “ardoare”: “d’ardor del desiderio in me finii”, v. 48 (Am dus la maximum arderea dorinței) (V. și vv. 97-99). Această “viziune” culminează cu epifania unui simbol al Sfintei Treimi, în care “focul” Sfântului Duh, adică al “iubirii” mutuale dintre Tată și Fiul amintește “ardoarea” marianică și faptul că în “abisul” “misterului Treimii” se află taina Întrupării și a partenogenezei (XXXIII, 115-120).

Datorită eficienței simbolice a principiului “serafic”, ipostaziat în Bernard de Clairvaux, conceptul tomist al priorității “viziunii” intelective asupra “dilecției” afective este infirmat prin însăși evoluția, în mod inevitabil apofatică, a discursului despre o “viziune” care transcende, prin natura și semnificația sa, posibilitățile umane ale memoriei, reprezentării și limbajului.

IMAGINEA ALTERITĂȚII ÎN PUBLICAȚII ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Lect. univ. drd. Irina VAINOVSKI-MIHAI

Atât din orientarea și conținutul revistelor apărute începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, cât și din itinerariile călătorilor români, s-ar putea distinge trei perioade, fiecare cu o serie de caracteristici dominante. Selectarea și dispunerea elementelor realității pentru conturarea imaginii Celuilalt (între divertisment și informare) parcurge, într-o jumătate de secol, etapele unei evoluții de la expresia uimirii sau a patosului romantic, la relatările călătorilor intelectuali (cu unele curiozități „științifice”), la informațiile „din lumea largă” (un amestec de exotism, senzațional și compătimire) și la studiile savante (de circulație, inevitabil, restrânsă).

1. 1850-1860

După mijlocul secolului al XIX-lea se încheie o etapă a memorialisticii românești de călătorie, care poate fi integrată literar, prin orientarea ideologică și artistică, „pașoptismului renovator”.¹ Literatura din această perioadă se menține în „mecanica hugoliană”² prin hiperbolism, locvacitate, ilimitarea perspectivelor. După cum remarcă Adriana Iliescu, această perioadă este marcată nu numai de dezvoltarea literaturii, în general, dar și a presei scrise, în particular. Dezvoltarea este semnalată și de creșterea numărului mare de cititori. „Totuși, după un moment de derută, funcția creatoare în domeniul literar crește treptat, în ciuda faptului că se aude mereu câte o voce alarmată despre o pretinsă ‘secetă’ literară. Pe de altă parte, va spori și numărul celor ce cumpără, cu mai multă sau mai puțină regularitate, reviste, cărți de literatură, felurite tipărituri (almanahuri, ziare).”³ Latura educativă își pune amprenta puternic asupra textelor, care includ constant prelegeri de istorie, civism, etică, patriotism, sau îndemnuri de a aprecia peisajele în termeni naționali: „Închipuiți-vă acum că prin această țară călătoriți, cum toate aceste frumuseți stau înaintea ochilor voștri și apoi recugetați ce înseamnă a avea patrie și pentru aceasta a trăi și a jertfi toate.”⁴

¹ Henri Zalis, *Scriitori pelerini*, Editura Sport-Turism, București, 1973, p. 18.

² George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1985, p. 305.

³ Adriana Iliescu, *Reviste literare la sfârșitul secolului al XIX-lea*, Editura Minerva, București, 1972, p. 27.

⁴ S. M., „Anotațiuni despre Țara Hațegului”, în *Foaie pentru minte...*, nr. 34, anul 1853.

Este o literatură marcată de exuberanță sentimentală¹ însoțită de încercarea de evadare din realitate în paradisuri artificiale,² tendință, de altfel, proprie acestei epoci.³ „Odăile din jos au prospetu spre o luncă, către frumoasele și totdeauna verzile păduri de castani și molizi, a căror evaporare umple cu mirosul său cel balsamic aerul cel curat de munte.”⁴ Nu numai spectacolul naturii, dar și portretul „istoric” al Celuilalt este mai mult dramatizat romantic decât informativ: „Hunii aveau o căutătură crudă și înfiorătoare; se nutreau cu rădăcini crude și cu carne de cal; rățăceau cu hoardele lor prin păduri și peste munți încoace și încolo; familiile lor și le duceau cu carul după sine.”⁵

În această perioadă, accentul cade pe călătoriile în țară sau în Europa (Germania, Elveția, Belgia, Olanda, Franța, Italia), iar textele autorilor publicați de reviste (V. Alecsandri, G. Bariț, Ioan I. Sârbu, Ion E. Voinescu, A. T. Laurian, G. Sion) păstrează în bună măsură tonul patetic al pașoptiștilor romantici. „Între voiajul descriptiv și celelalte genuri de drumeție, cel mai elocvent este pelerinajul romantic, pentru că leagă culoarea locală de primeniile cotidiene.”⁶ În literatura vremii se resimt încă energiile idealiste „în care se găsesc toți germeii dezvoltării politice”,⁷ ca și ecourile momentului pașoptist, „în care scriitorii descoperă și pun în valoare folclorul, cultivă o literatură militantă, vizionară, o proză de evocare istorică”⁸

Surpriza descoperirii nu se limitează la peisaj și la vestigii istorice, ci include și persoana Celuilalt, care oferă în egală măsură ocazia unei experiențe insolite, chiar în urma unui contact minim. Astfel, Alecsandri apreciază că nimic nu este „mai fantastic și mai interesant decât aceste rapizi întrezăriri de oameni necunoscuți și acele preschimbări de cuvinte amicale pe întinderea mărilor.”⁹

Urmărind sumarele revistelor din perioada 1850-1860, remarcăm că interesul față de unele spații geografice și culturale reiese și din:

a. Cuprinsul primului număr, eşuat, al *României literare* (1852), care includea și notele de călătorie ale lui M. Kogălniceanu (*Călătorie în Spania*), D. Ralet (*Călătorie la Constantinopol*), I. Voinescu (*O duminică la Paris*).¹⁰

¹ Henri Zalis, *op. cit.*, p. 12.

² George Călinescu, *op. cit.*, p. 305.

³ George Călinescu, *loc. cit.*

⁴ S. M., „Băile (scaldele) de la Gleisweiler și petrecerea la ele”, în *Foaie pentru minte...*, nr. 34, anul 1853.

⁵ I. Russu („după mai mulți autori”), „Istoria Hunnilor”, în *Foaie pentru minte...*, nr. 51, anul 1853.

⁶ Henri Zalis, *op. cit.*, p. 15.

⁷ Nicolae Iorga, *Istoria presei românești de la primele începuturi până la 1916*, Atelierele Societății Anonime „Adevărul”, București, 1912, p. 69.

⁸ Ion Hangiu, *Reviste și curente în evoluția literaturii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 50.

⁹ Vasile Alecsandri, *Călătorie în Africa. Proză*, Editura Minerva, București, 1984, vol. I, p. 244.

¹⁰ C. Ciuchindel, *Bibliografia revistelor „România literară”*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 35.

b. Faptul că unele însemnări sunt preluate de mai multe reviste. Fragmente din jurnalul de călătorie al lui Alecsandri la muntele Ceahlău sunt publicate de *Propășirea* (1844), apoi de *Foaie pentru minte...* (1850). *Foaie pentru minte...* continuă (1853) publicarea însemnărilor lui Barițiu din Renania, Belgia, Olanda apărute în foiletonul *Gazetei* (1852). *România literară* publică mai multe fragmente din *Călătorie în Africa* a lui Alecsandri (1855), dintre care unul apăruse anterior în *Albina românească* (1843), cu titlul *Suvenire din Italia*, iar altele trei sunt republicate în *Foaie pentru minte...* (1855). Atât *Foaie pentru minte...*, cât și *România literară* găzduiesc în paginile lor însemnările lui Alecsandri *Călătorii de la Baiona la Marsilia* (1855). Jurnalul european al lui A. T. Laurian apare în *Foaie pentru minte...* (1855-1856), dar primele două scrisori sunt prezentate și de *Gazeta de Transilvania* (1855). Memorialul peregrinărilor lui G. Barițiu se regăsește atât în paginile *Foii pentru minte...*, cât și ale *Gazetei de Transilvania* (1858).

c. Notele despre fauna și flora altor continente inserate în paginile revistelor, asemenea celor din *Foaie pentru minte...*: despre hipopotamul african, elefantul indian, vânătoarea de delfini (1853), despre vânătoarea de elefanți în „Industania” (1854), despre arborii gigantici din California (1855).

Impresiile de călătorie din această perioadă se disting prin considerațiile social-economice și politice (G. Barițiu, „Peregrinagiu la Neamț”, în *Foaie pentru minte...*, anul 1855) și prin comparațiile cu rol educativ, aceste reflecții fiind chiar mai pregnante în însemnările din străinătate. Inocența, spontaneitatea și entuziasmul descoperirii sunt subordonate unor scopuri pragmatice: instruirea posibililor viitori călători. În „Raritățile Vienei”, publicată de *Foaie pentru minte...*, în 1858, G. Barițiu oferă o serie de considerații privind pregătirea necesară celor ce vizitează locuri străine, astfel încât călătoria să fie utilă, și un inventar al lucrurilor care merită a fi văzute la Viena. Amintirile lui G. Barițiu din Renania, Belgia, Olanda (*Foaie pentru minte...*, anul 1853) sunt întretesute cu meditații moralizatoare, în special privind patriotismul. Elementele comparațiilor pot fi extinse la un spațiu cultural și geografic mai larg, căruia, implicit, îi aparțin provinciile românești: Barițiu sugerează includerea identitară a țării sale în sud-estul Europei atunci când deplânge decăderea culturală a acestei regiuni și își exprimă speranța într-o renaștere spirituală.¹ Dar comparațiile pot fi și aluzive, prin prezentarea riguroasă a situației din anumite țări: în notele sale de călătorie publicate de *Foaie pentru minte...* în 1855, A. T. Laurian insistă asupra problemelor de învățământ, redând mai multe programe școlare germane. Prin descrierea detaliată și valorizarea pozitivă a sistemului de educație al Celuilalt, Laurian avansează modele pe care le consideră viabile și eficiente.

2. 1860-1880

¹ G. Barițiu, „Dresda, capitala Saxoniei”, în *Foaie pentru minte...*, nr. 24, anul 1858.

În aceste două decenii, călătorul și cititorul român s-au familiarizat cu Europa, devin chiar solidari cu aceasta, imaginea de sine începe să fie inclusă în cea europeană și, treptat, pe măsură ce în vestul european se impune pozitivismul, atenția marilor reviste de cultură se îndreaptă de la disciplinele filologice spre științele naturale.¹ Odată cu Codru-Drăgușanu, „predilecția pentru culoarea locală s-a istovit. I-a luat locul interesul acut pentru peisajul relațiilor sociale și cadrul complex în care acestea se statornicesc”.² Memorialele se detașează de cea literatură „plutind între tonul epopeic și pitorescul artificios”.³ Apare un interes special față de Africa, Asia, și unele teritorii europene aflate total sau parțial sub suzeranitate otomană (Rumelia Orientală, Bosnia, Albania). Autorii publicați acum de reviste (Iulian Grozescu, Ioan Maiorescu, Iacob Negruzzi, Ieronim Barițiu, Constantin Constantinescu, Cezar Bolliac, I. Droc, Theodor Th. Burada) își propun să conceapă texte care să informeze, dar, în același timp, să ofere și plăcerea unei lecturi cât mai variate.

Acum, acest gen de literatură „devine, într-o cultură ca a noastră, mijloc de informare a opiniei publice prin canalul schimburilor de decor.”⁴ În același timp, autorii propun nu numai o schimbare de decor, dar și o însemnare a experiențelor într-un stil original, care depășește stricta trecere în revistă a elementelor de scenografie. Pe de altă parte, acest decor este transcris în termeni literari originali, care depășesc stricta trecere în revistă a elementelor de decor sau efuziunile patriotice pașoptiste (chiar dacă se menține un anume retorism: „Câte monumente nu se vor afla și pe aici? Câtă avuție nu va dormi în aceste dealuri? Dar toate acestea cine le caută!”⁵). Comentând principala tendință a acestei perioade, George Călinescu este de părere că, după realizarea idealului politic al Unirii din 1859, se naște ideea unei perfecțiuni interioare. „Se socoti că după ce meritase atenția Europei, România trebuia să-i dovedească vitalitatea intelectuală prin creație. Acum apare hotărât noțiunea artei pure, separate de scopurile politice.”⁶

Urmărind cuprinsul revistelor din perioada 1860-1880, remarcăm că interesul față de unele spații geografice sau culturale se exprimă prin:

a. Descrierea unor itinerarii românești, cu „savoarea instantaneului prins pe viu”,⁷ a detaliului arhitectonic, geografic sau etnografic confirmat mereu ca real de reacția autorului în calitate de martor ocular: Iulian Grozescu, „Suveniri din București (Călătorie la București)”, în *Familia* (1867); Iacob Negruzzi, „Din

¹ Ovidiu Papadima, „Aspecte din viața revistelor românești între anii 1850 și 1881. Grupări, direcții, tendințe”, în *Limbă și literatură*, vol. VII, Societatea de Științe Istorice și Filologice din Republica Populară Română, București, 1964, p. 278.

² Henri Zalis, *op. cit.*, pp. 21-22.

³ *Ibid.*, p. 15.

⁴ *Ibid.*, p. 8.

⁵ A. Densușianu, „Suvenire și impresii de călătorie”, în *Familia*, nr. 1, anul 1866.

⁶ George Călinescu, *op. cit.*, p. 343.

⁷ George Ivașcu, „Prefață”, în George Ivașcu, *Reflector peste timp. Din istoria reportajului românesc*, vol. 1 (1829-1866), Editura pentru literatură, București, 1964, p. VIII.

Carpați” și „Primblări”, în *Convorbiri literare* (1868) și „Preumblări” în *Tribuna* (1868); Ieronim Barițiu, „Icoane din Transilvania I. Cheia Turzii (Impresii de călătorie)”, în *Familia* (1868).

b. Călătorii din aceste două decenii tind să nu mai manifeste aceeași uimire în fața celor văzute, asemenea celor anteriori, notând în schimb cu atenție detalii de peisaj sau comportamentale, încercând să le interpreteze. Însă nu lipsesc nici meditațiile „istorice” inserate în texte cu narațiune dinamică sau descriptivă, relevante, de exemplu, pentru un „teoretician al etnicului”¹ ca A. Densușianu, „propovăduind cultivarea mitologiei și a epopeii naționale.”² „Egiptenii todeauna au ținut a ajunge odată la acel munte misterios în al cărui sân și-ascunde izvoarele sale sfântul Nil. Indienii până în ziua de astăzi peregrinează la vârfurile Himalaiei acoperite de nea eternă, spre a se închina și a se ruga la obârșiile sfântului Panges. În vârful unui munte a tăiat Moise cele zece mandate divine prin care a pus baza înălțării unui popor (...) Cu cât mă afundam mai mult prin munți [Munții Hațegului], cu atât mai viu mi se repetau aceste suveniri istorice.”³ Autori ca Densușianu semnaleză în peisajul local convergențe simbolice cu o alteritate îndepărtată în timp și spațiu, dar glorioasă.

c. Continuarea publicării memorialului lui Alecsandri („Jurnalul meu de călătorii. Maroc”, în *Telegraful*, anul 1868), expresie a unei experiențe personale, redată cu vervă, într-un stil propriu. Succesul de care se bucură textul lui Alecsandri este relevant pentru gustul și interesele cititorilor din această perioadă.

d. Operațiile de decupaj și sinteză din informațiile și descrierile aflate în publicațiile de peste hotare. Articolele și notele din această categorie reflectă elocvent aria preocupărilor publicului cititor român și țin pasul cu orientările general europene. Printre asemenea texte distingem trei categorii:

1. Articole publicate fără modificarea textului preluat din presa străină. Inadecvarea sau neutilizarea echivalentelor instituite (în special în cazul antroponimelor și a toponimelor) determină o supra-exotizare a articolelor, stil care, judecând după numărul mare al unor asemenea scrieri, se bucură de aprecierea publicului. Cele mai multe dintre ele nu depășesc insolitul și se încadrează în teme precum:

- Descrierea unor monumente: „Mostar: Puntea peste Narenta”, în *Familia* (1878), „Biserica regelui din Siam”, în *Familia* (1869).

- Portrete ale unor personalități politice: „Aali-Pașa”, în *Familia* (1868), „Abdul-Kerim pașa, generalisimul turc”, în *Familia* (1877), „Aleco pașa, guvernatorul Rumeliei orientale”, în *Familia* (1879), „Charlotte, împărăteasa din Mexic”, în *Familia* (1867), „Sir Robert Napier, comandantul trupelor engleze din Abisinia și Statul Major”, în *Familia* (1868), „Împăratul, regii și principii Germaniei”, în *Familia* (1871), „Regele din Cocinchina și curtea sa”, în *Familia* (1869).

¹ George Călinescu, *op. cit.*, p. 546.

² *Idem.*

³ A. Densușianu, *op. cit.*

- Portrete anonime considerate a avea o funcție definitivă pentru unele tipologii ale alterității: „O albaneză”, în *Familia* (1879), „O mauritană în Algeria”, în *Familia* (1866), „Un beg bosniac cu fiica sa”, în *Familia* (1878), „Creștină turcă în Silistria”, în *Familia* (1866).

- Note etnografice sau din viața socială a altor popoare: „Internul unei case din Abisinia”, în *Familia* (1868), „Spălătorese din Afganistan”, în *Familia* (1880), „Sărbătoare populară în Atena”, în *Familia* (1869), „Jertfe de oameni în Dahomei”, în *Familia* (1866).

2. Articole care, în absența unor termeni instituți în limba română, primesc o conotație suplimentară în urma traducerii sau a parafrazării: „Femeia de mulatu” [= mulatra], titlul unei ilustrații și al unui articol din *Familia* (1866), care are o altă conotație, de exemplu, decât *Femeia din Palestina*, tot titlul unei ilustrații și al unui articol din *Familia* (1866), acesta din urmă implicând definirea alterității doar prin apartenența la un spațiu geografic (Palestina). În primul titlu, ambiguitatea este deplină, dacă avem în vedere faptul că ilustrația prezintă un personaj feminin (o femeie elegantă, atrăgătoare, dar deloc exotică sau seducătoare), dar textul însoțitor se referă la mulatri în general, indiferent de sex. Astfel, dacă palestinianca este prezentată ca alteritate definită prin apartenența la un spațiu geografic, mulatra este prezentată ca parte a grupului de referință (mulatri) și definită prin apartenența la alteritatea masculină.

3. Articole a căror construcție ideologică este fundamentată pe o traducere eronată. Damian Dragonescu¹ oferă, de exemplu, o argumentare a pasivității orientalilor construită pe o traducere greșită: răspunsul la salutul „Pacea fie cu tine” (în transcrierea autorului: „Salam aleicum”) ar fi „**Odihna fie cu tine**” („Ualeicum salam”). De fapt, formula de răspuns (*wa ‘aleykum as-salām*) are în limba arabă același sens ca formula inițială de salut (*as-salāmu ‘aleykum* - „Pacea fie cu voi”), având loc doar o inversare a termenilor și o antepunere a conjuncției și (*wa*). Dragonescu își edifică întregul articol intitulat „Felurite feluri de salutare” chiar pe speculația că, așa cum ar reieși din expresia utilizată ca răspuns la salut, pacea și odihna ar fi idealurile orientalilor.

e. Articole de-exotizate, adaptate publicului român. Textul care însoțește ilustrația „Porturi din Sicilia” (*Familia*, 1866), ambele preluate dintr-o publicație străină, se încheie cu o frază concepută de redactorii revistei românești pentru a de-exotiza subiectul: „În portul lor [al sicilienelor] observăm o afinitate mare cu portul tinerelor noastre; ceea ce evident arată că străbunele lor au fost de-un sânge și de o mamă și au trăit împreună, până când cu timpul s-au despărțit, trecând, unele cu eroii romani în Dacia, dar și din depărtare timp îndelungat s-au ținut legate cu locul natal prin suvenirii, datine, porturi și limba.”

i. Descrierile minuțioase, de ghid (Roma „are 21 de porți, peste 500 de biserici, capele, mănăstiri, la vreo 400 de palate pompoase...”²), sunt însoțite de

¹ Damian Dragonescu, „Felurite feluri de salutare”, în *Familia*, nr. 32, anul 1866.

² „Roma”, în *Familia*, nr. 1, anul 1866.

considerații proprii („Romanii aveau o judecată clară și precum ziserăm mai sus, independentă de influența străină, căci cele ce au învățat de la străini ei le-au știut întrebuiința, așa că individualitatea caracterului lor nu numai că nu s-a atacat, ci mai tare s-a marcat și mărit.”).¹ Impresiile pot fi de un naturalism frust („Aici putoarea și zgomotul însoțit de o căldură apăsătoare, pe jos vrafurile enorme de gunoi, iar pe deasupra liliacii agățați unul de altul, astfel cât cugetai că sunt niște clopote de dimensiunile cele mai mari – toate acestea te făceau să crezi că ești în iad, iar nu pe pământ.”²). Alteori, perspectiva pitorească este amplificată: „Sub cerul auriu de miazăzi se întinde frumoasa Sicilia, țară surzătoare ca o grădină înfrumusețată de abundențele naturii. Sub clima-i blândă domnește primăvara eternă, în orice anotimp poți afla flori ce parfumează aerul sănătos.”³

În aceste două decenii, distonanțele se accentuează. Tradițiile chinezilor, de exemplu, devin o sursă permanentă de uimire și neînțelegere și sunt prezentate de cele mai multe ori pe un ton conclusiv: „nu există nici o altă nație pe pământ care...”⁴ (Valeriu Ardeleanu, „China și cultura sa”, în *Telegraful*, anul 1872; „Regele din Cocinchina și curtea sa”, în *Familia*, anul 1869). Tot în această perioadă, alteritatea începe să fie definită nu numai etnic, geografic și religios, dar și rasial, ca „soiuri colorate ale omeniei” (*Femeia de mulatu*).⁵

3. Sfârșitul secolului

La sfârșitul secolului se constituie spiritul critic, descrierile savant-naive sunt tot mai rare, apare interesul față de exotismul autentic, geografic, etnografic, antropologic, deosebit de cel romantic, vag miraculos, se înregistrează „o rafinare a mijloacelor de investigare și de mentalitate”.⁶ Schimbarea gustului public, suprasaturat de excesele lirismului romantic, dezvoltarea științelor naturii și generalizarea metodelor pozitivistice generează o nouă tendință, aceea de reflectare a realității în datele ei esențiale, veridice, obiective.⁷ Modificările de abordare și de conținut influențează decisiv și stilul. „Propozițiile simple, cu determinări stricte, străine de exprimarea emfatică și de dilatarea retorică, definițiile accesibile iau locul construcțiilor mai vechi (...)”⁸

¹ „Arhitectura clasică romană”, în *Familia*, nr. 7, anul 1866.

² A. Densușianu, *op. cit.*

³ „Porturi [costume populare] din Sicilia”, *Familia*, nr. 5, anul 1866.

⁴ Ileana Hoge, „Presa românească a secolului al XIX-lea și receptivitatea față de civilizația chineză”, în *Analele Universității București, Literatură universală și comparată*, anul XX, nr. I, 1971, p. 37.

⁵ *Familia*, nr. 25, anul 1866.

⁶ Henri Zalis, *op. cit.*, p. 19.

⁷ Ion Hangiu, *op. cit.*, p. 77.

⁸ Alexandru Andriescu, *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Editura Junimea, Iași, 1979, p. 150.

Printre autorii din această perioadă se numără și profesioniști, istorici, geografi, geologi (A. D. Xenopol, G. I. Lahovary, Gr. Ștefănescu), apar primele publicații de specialitate, iar tirajul revistelor de interes general crește în mod spectaculos. Constantin Bacalbașa constată entuziasmat: „Dacă acum 15 ani cineva ne-ar fi proorocit că la 1896 vor fi în România gazete cotidiene care să aibă un tiraj zilnic de 10.000 de foi, i-ai fi plâns de milă. Ei bine, minunea s-a realizat.”¹

Urmărind cuprinsul revistelor din această perioadă, remarcăm că interesul față de unele spații geografice sau culturale se reflectă în:

a. Prezentarea spațiilor românești (Theodor Th. Burada, „Impresiuni din Valea Hațegului”, în *Convorbiri literare*, 1881; A. P. Alexi, „Suveniri și notițe de călătorie – în Transilvania, România și Dobrogea –”, în *Familia*, 1881-1882; A. D. Xenopol, „Mehadia. Impresiuni de călătorie”, în *Convorbiri literare*, 1884; Mihail Demetrescu, „O zi pierdută. Note de la Lacul Sărat”, *Telegraful*, 1884; Nicolae Gane, „Două zile la Slănic”, în *Convorbiri literare*, 1886; Ilarie Chendi, „Impresiuni din excursie”, în *Telegraful*, 1893 și „La Păltiniș”, în *Telegraful*, 1896; Panait Sevescu, „Un răsărit de soare de pe muntele Păpușa”, în *Convorbiri literare*, 1893).

Memorialiștii români de călătorie simt că au vocația majoră de a le descoperi celor din țară nu numai imaginea lumii, dar și valorile autohtone.² Peisajul este codificat în termeni naționali, devine emblematic sau este obiectivat: „... natura nu ne mișcă simțul estetic numai ca armonie de forme, ci și în virtutea principiului estetic al asociațiunii (...), prin scările de conștiință interne, cugetările și simțirile pe care le poate deștepta în noi, prin acordul formelor obiective cu însemnătatea lor intelectuală și prin concordanța obiectelor naturei cu idealurile noastre, despre ce este caracteristic și desăvârșit...”³

b. Menținerea interesului față de istoria românilor și față de românii din diaspora, dar, în ciuda unor clișee de expresie care se păstrează (se întreprinde în Bulgaria o „vizită a locurilor sfinte pentru orișice român”,⁴ „Cine nu-și aduce aminte de strigătul de luptă al bravilor noștri dorobanți, care la Grivița, Plevna, Smârdan etc., umpleau vâzduhul cu inimosul lor ‘Hurra! Pe ei, copii!’”⁵), multe dintre texte se remarcă prin consistența informativă, asemenea articolului semnat de A. Surgeteanu în *Ziarul călătoriilor...*, intitulat „Monumentele române din Bulgaria”.⁶

¹ Const. C. Bacalbașa, *apud*, Adriana Iliescu, *op. cit.*, p. 27.

² Henri Zalis, *op.cit.*, p. 22.

³ C. Dumitrescu-Iași, „Frumosul naturei”, în *România literară și științifică*, nr. 4, anul 1895.

⁴ Aureliade, „Escursiunea elevilor gimnaziului real din Turnu-Măgurele cu amănuntele cele mai complete”, în *Ziarul călătoriilor...*, nr. 60, anul 1898.

⁵ „Strigătele de război la diferite popoare”, în *Ziarul călătoriilor...*, nr. 62, anul 1898.

⁶ A. Surgeteanu, în *Ziarul călătoriilor...*, nr. 59, anul 1898.

c. Publicarea unor corespondențe literare de peste hotare (Ioan Slavici, „O scrisoare din Italia”, în *Telegraful*, 1883 și „Două scrisori din Italia”, în *Telegraful*, 1882; Iacob Negruzzi, „Scrisori din Italia”, în *Convorbiri literare*, 1888; G. Crăiniceanu, „Din București la Heidelberg”, în *Familia*, 1888; T. I. Burada, „O epistolă interesantă [de pe coasta Adriaticei]”, în *Telegraful*, 1890; Grigore Ștefănescu, „Niagara”, în *Familia*, 1892 și „Patru zile în castelul de la Rushmor”, conferință ținută la Societatea Geografică din București, preluată de *Familia* în 1894).

d. Interesul deosebit față de ținuturile nordice, determinat și de explorările lui Emil Racoviță (G. Pocreanu, „Despre ghețari și lavine”, în *Familia*, 1882; Polul nordic”, în *România literară și științifică*, 1896; „Expedițiunea antarctică belgiană și D-nul Em. Racoviță”, în *Convorbiri literare*, 1898; numeroasele informații despre expediția lui Racoviță publicate de *Ziarul călătoriilor...* în 1899; „Din țara iernii de veci. Călătoria lui Nansen în Groenlanda”, în *Telegraful*, 1899; S. Voinea, „Note de călătorie” [Marea Nordului – Polonia], în *Telegraful*, 1899).

e. Publicarea unor studii științifice, de popularizare sau din categoria „cunoștințelor folositoare” (A. D. Xenopol, „Studii asupra pozițiunii geografice a Românilor”, în *Convorbiri literare*, 1882; „Cafeaua”, în *Familia*, 1884; „Din istoria tutunului”, în *Familia*, 1886; „Cauciucul în Brazilia”, în *România literară și științifică*, 1895; Grigore Antipa, „Peștii din Dunăre”, în *România literară și științifică*, 1895; Maria Taban, „Muzica în Franța secolului XI și XVI”, în *România literară și științifică*, 1895; „Cum petrec malaiezii”, în *România literară și științifică*, 1897).

f. Tot mai frecvent, autorii relatărilor senzaționale renunță la neutralitatea declarată și recurg la diferite strategii de autentificare a narațiunii. Dintre acestea, remarcăm:

i. *Nu numai sugerarea unui martor ocular, prin nararea la persoana I, ci chiar confirmarea motivelor personale de uimire, anticipând astfel o reacție asemănătoare din partea cititorilor („Nu voi uita niciodată mirarea mea când, ca voiajor tânăr...”).*¹

ii. *Formule care vin în întâmpinarea eventualei reticențe a publicului („... conține o istorisire foarte extraordinară, care, de altminterea, este foarte autentică, unde toate detaliile sunt atestate cu fel de fel de probe și certificate”).² Formulările, chiar dacă vagi, sunt construite astfel încât să câștige încrederea cititorului, „solicitat mai puternic de cuvintele cu sensuri figurate sau de epitetul revelator (‘cercurile prea informate’ etc.).”³*

iii. *Citarea frecventă a unor posibile surse (Review of Reviews, Zeitschrift der afrikanische Sprachen, „un scriitor german de curând întors din China”).*

¹ Felix d’Anneville, „Foametea în India”, în *Ziarul călătoriilor...*, nr. 12 din 1897.

² „Frumoasa cubană”, în *Ziarul științelor...*, nr. 11, anul 1897.

³ Alexandru Andriescu, *op. cit.*, p. 78.

g. Texte care insistă tot mai mult asupra detaliilor geografice și etnografice, puternic încărcate emoțional, dar aparent obiective prin absența intervențiilor directe ale autorului-narator în discurs (Africa este „un continent misterios”, unde se petrec „scene tumultuoase și revoltătoare” în timpul înmormântărilor).¹

h. Încercarea unei noi definiții a sineului, acea abordare pe care S. Mehedinți o va numi „perspectiva Carpaților”² (prin recunoașterea și acceptarea influențelor slave și orientale).

i. Definierea rasială a alterității este tot mai utilizată și nu rareori termenul de „rasă”, capătă conotații negative, în ideea (instituită în acea perioadă) a relației cauzale dintre caracteristicile fizice și cele culturale (respectiv că diferențele fizice *determină* diferențele culturale):³ „Rasa umană [în India] se înmulțește ca și microbii, cu o fecunditate așa de mare, încât prin păduri dai de o populație tot așa de mare ca și cea din orașele noastre.”⁴; „În insulele Oceaniei existau pe la începutul secolului acestuia o rasă de oameni care colecționau capete omenești. Din fericire azi au dispărut.”⁵

Remarcăm faptul că, în discursurile mai puțin marcate afectiv, alteritatea este rareori definită ca parte a unui grup rasial, fiind mai curând încadrată unei mulțimi, unei familii, unui tip: „Populația insulelor Hawai aparține mării **familii** (s.n.) polineziene, răspândite prin Pacific și care populează Noua Zeelandă, Tahiti, Insulele Marchize, Insulele Gambier. Indivizii acestui **tip** (s.n.) sunt înalți și bine făcuți, culoarea pielii închisă, părul negru și creț.”⁶

¹ George I. Lahovary, „Asociațiunea Internațională Congo. Conferința de la Berlin”, în *Buletinul Societății Geografice Române*, nr. 6, anul 1986.

² S. Mehedinți, „Chestia orientală din punct de vedere geografic și etnografic”, în *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, nr. 35, anul 1914.

³ Tzvetan Todorov, *Noi și ceilalți*, Editura Institutului European, Iași, 1999, p. 140.

⁴ „Foamea în India”, în *Ziarul călătoriilor...*, nr. 12, anul 1897.

⁵ „Colecționari de capete omenești”, în *Ziarul călătoriilor...*, nr. 12, anul 1897.

⁶ „Insulele Hawai”, în *Ziarul călătoriilor...*, nr. 68, anul 1898.

**STATELE UNITE ALE AMERICII ÎN IMAGINARUL JAPONEZ AL
SECOLULUI AL NOUĂSPREZECELEA: O PRIVIRE COMPARATIVĂ
ASUPRA JURNALELOR DE CĂLĂTORIE ALE LUI MURAGAKI
NORIMASA (1860) ȘI KUME KUNITAKE (1871-1872)**

Lect. dr. Alexandra-Marina GHEORGHE

Începând cu prima jumătate a secolului al șaptesprezecelea¹ guvernanții militari niponi au hotărât întreruperea tuturor legăturilor diplomatice, economice, sau de orice altă natură cu toate statele din jur, primii vizaiți fiind negustorii și misionarii proveniți de pe continentul european. Mai mult, în urma instituirii regimului de izolare națională² se aplica pedeapsa capitală atât japonezilor care încercau să plece din țară, cât și celor care ar fi încercat să vină în Japonia din afara granițelor – indiferent dacă ar fi fost niponi sau străini. Unica breșă – și în același timp punte de comunicare cu lumea occidentală a rămas Insula *Dejima*³, pe care, sub stricta supraveghere a autorităților nipone, a fost permisă staționarea unei misiuni olandeze, cu scop pur economic. În acest fel poate fi explicat numărul extrem de restrâns al relațiilor punctuale, de cele mai multe ori ilicite și riscante, stabilite între japonezi și străini începând cu secolul al șaptesprezecelea. În perioada izolării *sakoku* este cunoscut fenomenul naufragiului pescarilor japonezi care sunt salvați fie de vase de pescuit americane⁴, fie de către locuitorii din zonele litorale ale Statelor Unite⁵, însă nu există o evidență exactă a numărului sau numelor acestora. În mod oficial, relațiile Japoniei cu străinii sunt reluate în urma pătrunderii în Golful *Edo* a vaselor de război conduse de Comandorul

¹ Până în 1640 sunt expulzați toți europenii de pe teritoriul Japoniei – cf. Tsunoda, Ryusaku et al. (editori), *Sources of Japanese Tradition*, Columbia University Press, New York and London, 1958

² Cunoscut în limba japoneză prin termenul, creat mult mai târziu, de *sakoku*, care poate fi literal tradus prin „țară izolată”

³ În conformitate cu cercetarea lui James L. McClain, între 1633 și 1639 au fost date cinci edicte de izolare ce vizau interdicția părăsirii teritoriului, respectiv a primirii străinilor pe teritoriul nipon, prin cel de-al șaselea edict, emis în 1641, Insula artificială *Dejima*, construită în largul portului *Nagasaki* din *Kyūshū*, fiind permis accesul negustorilor olandezi, însă sub supraveghere extrem de strictă – a se consulta James L. McClain, *Japan: A Modern History*, New York and London, W. W. Norton & Company, 2002, p. 44

⁴ Watsuji, Tetsurō, *Sakoku: Nihon no higeki* („Izolarea națională: tragedia Japoniei”), Tōkyō, Iwanami Shoten, 1982

⁵ Rămâne cunoscut cazul lui „Sam Patch” - numele american al unui pescar nipon salvat în acest fel, care, deși fusese ridicat ordinul de execuție a celor care ar fi încercat să traverseze granița niponă, a refuzat funcția de traducător oferită de guvernanții americani „de teama samurailor” japonezi – a se consulta Miyoshi, Masao, *As We Saw Them. The First Japanese Embassy to the United States*, New York, Tokyo, London, Kodansha International Ltd., 1979, p. 13

american *Matthew Calbraith Perry* (1794 – 1858), în iulie 1853¹. Înainte de acest eveniment numele niponilor care s-au bucurat de atenția autorităților americane sunt numai câteva².

Primul japonez sosit în America³ se pare că ar fi fost *Nakahama Manjirō*, cunoscut și sub numele de *John Mung*, salvat în 1843 de Căpitanul *William H. Whitfield* de pe vasul cu care vâna balene, numit *John Howland*. Pescarul japonez a fost adus de căpitanul american la New Bedford din Massachusetts. În 1850, japonezul cunoscut fie sub numele de *Hikozaemon*⁴, respectiv *Joseph Heco*, a fost, de asemenea salvat de un vas american numit „Auckland”. A fost adus în California, pentru început la San Francisco, după care a fost îndemnat să studieze în Baltimore, devenind primul cetățean japonez naturalizat în Statele Unite ale Americii.

După sosirea Comandorului Perry relațiile Japoniei cu lumea – în cazul de față cu Statele Unite ale Americii, cel mai „tânăr” stat occidental – sunt reluate și extinse. În 1854 *Tratatul de la Kanagawa* avea să canalizeze relațiile dintre Japonia și Statele Unite pe un fâgaș legal internațional, fiind urmate, la patru ani, după sosirea Consulului general american *Townsend Harris* (1804 – 1878) , de numeroase discuții și revizuirii. Cu această ocazie a fost încheiat primul *Tratat comercial american cu Japonia* – supranumit și *Tratatul din Edo*. De la acest eveniment și până la sosirea primei misiuni japoneze într-un spațiu occidental – și anume Statele Unite ale Americii – nu a mai durat decât doi ani.

În anul 1860 o delegație japoneză alcătuită din două grupuri – cel al delegaților, alcătuiți din șaptezeci și șapte de persoane⁵ și cel al escortei misiunii, în număr de nouăzeci și cinci de persoane⁶ – se îmbarca la bordul vaselor *Powhattan* și *Kanrin Maru*, având drept destinație capitala Statelor Unite ale Americii, Washington. Misiunea principală a delegației a constituit-o ratificarea *Tratatului nipono-american*⁷ semnat în 1858, în cadrele îndelung negociate de către Harris. Delegația japoneză era condusă de către *Shinmi Masaoki* (1822 – 1869), guvernator al provinciei *Buzen*⁸, secondat de încă două personalități

¹ Gheorghe, Alexandra Marina, *Elemente de cultură și civilizație japoneză*, editura Oscar Print, București, 2004, p. 269

² O relatare succintă a evenimentelor și persoanelor implicate în relațiile accidentale și oficiale dintre Japonia și Statele Unite ale Americii începând cu anul 1843 găsim în cartea lui Masako Herman, *The Japanese in America, 1843 – 1973; A Chronology and Fact Book (Ethnic Chronology series)*, Oceana Publications, New York, 1974

³ Herman, Masako, Op. cit., p. 1

⁴ Ibidem

⁵ Jansen, Marius B., *Japan and Its World. Two Centuries of Change*, Princeton University Press, Princeton, 1980, p. 45

⁶ Cu totul, după cum subliniază Miyoshi Masao, aproximativ o sută șaptezeci de membri – Op. cit., pp. 25 – 26

⁷ Haga, Tōru, *Taikun no shisetsu* („Trimișii taikunului”), Chūōkōron shinsha, Tōkyō, 1968, 1999, p. 6

⁸ Miyoshi, Masao, Op. cit., p. 20

militare dintre care ne reține atenția prin numeroasele sale opinii pline de reținere, critică, surprindere, numai rareori marcat de un ton cald, referitoare la obiceiurile lumii occidentale în care pășește, Vice-Ambasadorul *Muragaki Norimasa* (1813 – 1880). Consulul american *Townsend Harris* spera ca „trimiterea delegaților să nu aibă numai scopul de a face schimb de documente diplomatice, ci și acela de a observa prosperitatea orașelor, bogăția cetățenilor, condițiile armatei și flotei, într-un cuvânt forța și măreția Statelor Unite.”¹ Jurnalul Vice-Ambasadorului avea să conțină, într-adevăr, pe lângă comentariile legate de aspectele observate în cursul vizitei lor, numeroase observații legate de aspectele vieții publice și private ale americanilor, speranța consulului american fiind materializată în acest fel.

Pe de altă parte, în 1871, într-o formație complet diferită, o delegație niponă civilă alcătuită din cincizeci și unu de membri², majoritatea personalități ale epocii moderne, și nu personaje politice cu un rol secundar sau terțiar în viața publică niponă, cum se întâmplase cu delegația din 1860, pleca din arhipelag pentru o călătorie mult mai cuprinzătoare, în care Statele Unite ale Americii nu constituiau decât o primă etapă, căreia aveau să îi urmeze voiajele din *Europa occidentală* și *Rusia*. Dacă în anul 1860 delegația japoneză care părăsea pentru prima dată arhipelagul pentru a voiia în Occident, respectiv Statele Unite era alcătuită din *samurai* și reprezenta *bakufu*-ul³ de la *Edo*, în anul 1871, misiunea japoneză era alcătuită din membri marcanți ai noului guvern civil de la *Tōkyō*⁴, întemeiat în urma Restaurației *Meiji* din 1868, moment de cotitură în istoria modernă a Japoniei.

Jurnalul⁵ înaltului reprezentant militar al *bakufu*-ului nipon din 1860 a fost redactat în stilul lapidar, caracteristic însemnărilor unui războinic – altminteri extrem de conștiincios, mai ales dacă avem în vedere că aproape toți membrii misiunii japoneze sufereau de rău de mare în cursul primului lor voiaj –, cele mai importante momente în care lasă să se întrevadă emoția regăsindu-se în poeziile *tanka*, întâlnite în număr de optzeci și șase în jurnal. *Muragaki Norimasa* a scris acest jurnal însă, în vederea informării superiorilor săi în legătură cu obiceiurile și

¹ Ibid., p. 21

² Ibid., p. 181

³ Guvernul militar

⁴ În fapt, *Edo* și *Tōkyō* sunt două denumiri distincte acordate aceluiași centru urban, devenit important pe plan național în urma Bătăliei de la *Sekigahara* din 1600, când administrarea treburilor publice a revenit învingătorului, Shōgunul *Tokugawa Ieyasu*, șeful clanului *Tokugawa* și primul din „dinastia” *shogunală* ce a guvernat țara până în epoca modernă; fost oraș-reședință al clanului *Tokugawa*, situat în Câmpia *Kantō*, *Edo* a constituit capitala *de facto* a Japoniei începând cu anul 1600 până în 1868; în tot acest interval capitala *de jure* a rămas la *Kyōto*; *Edo* a primit denumirea de *Tōkyō* (Orașul de la Est – de *Kyōto*) și a devenit capitala *de facto* și *de jure* a Japoniei moderne începând cu epoca *Meiji* (1868 – 1912).

⁵ *Muragaki, Norimasa, Kembeishi nikki* („Jurnalul unui delegat în America”), în *Nihon shiseki kyōkai*, editor, *Kengai shisetsu nikki sanshū*, Vol. I., *Tōkyō Daigaku Shuppankai*, *Tōkyō*, 1971

lucrurile văzute de acesta în Statele Unite ale Americii – o parte a marii lumi occidentale cu care niponii de-abia intraseră în contact începând cu anul 1853. Autorul celui de-al doilea set de însemnări din voiajul occidental¹ prezentat în studiul de față, *Kume Kunitake* (1839 – 1931), scria un alt tip de jurnal, scriitura sa elaborată, plină de erudiție, fiind redactată în vederea publicării, eveniment care avea să urmeze tipăririi și vânzării cu deosebit succes a cel puțin două cărți despre *Occident* și caracteristicile oamenilor, obiceiurilor și locurilor observate, de către *Fukuzawa Yukichi*² (1835 – 1901), membru al escortei primei delegații japoneze, având funcția de translator de limbă engleză.

Întreaga perioadă cuprinsă între 1860 și 1871 – cele două repere temporale alese pentru studiul de față – conturează lumea occidentală în culori și nuanțe extrem de variate în imaginarul japonez. După cum sublinia cercetătorul român Lucian Boia, *imaginarul* „se mișcă perfect în afara realității”³, fiind definit printr-o „sumă de structuri mentale stabile”⁴. De multe ori suprapunându-se cu gândirea în clișee și stereotipii, această parte rigidă a imaginarii manifestat prin discursul critic al autorului jurnalului de călătorie imprimă textului o serie de asperități rezultate fie din cunoașterea insuficientă a valorilor și reperelor culturii „celuilalt” (în acest caz americanul), fie din pura respingere a respectivului set de valori.

Interacțiunea dintre niponi și occidentali pe teritoriul Statelor Unite ale Americii are efecte variate asupra discursului critic al celor doi diplomați japonezi, diferențiați atât prin vârsta la care trăiesc această experiență (*Muragaki* avea 47 de ani, *Kume Kunitake* avea 32 de ani), cât și prin lungimea perioadei de contact cu occidentalii (simțitor mai mică în cazul lui *Muragaki* – 1853 – 1860, ceva mai amplă în cazul lui *Kume* – 1853 – 1871), a informațiilor legate de valorile și obiceiurile caracteristice spațiului *celuilalt*, respectiv a formației intelectuale a fiecăruia. Despre autorul primului jurnal, intitulat simplu „*Kembeishi nikki*” („Jurnalul unui delegat în America”), *Muragaki Norimasa*, se cunosc puține amănunte legate de viața sa personală. Se pare că era originar din *Edo*, făcând parte dintr-o familie de *samurai* cu rang înalt în administrația militară. Fusese însărcinat în 1854 cu supravegherea flotei japoneze din zona *Ezo*⁵, după care i s-a încredințat misiunea de a-l întâmpina în portul *Shimoda* pe

¹ Kume, Kunitake, *Tokumei zenken taishi Bei Ō kairan jikki*, („Adevăratele însemnări din călătoria în America și Europa ale Ambasadorului Extraordinar și Plenipotențiar”), 5 volume, Vol. I: 1977, 2000 (17 ed.), Vol. II: 1978, 2000 (14 ed.), Vol. III: 1979, 2000 (13 ed.), Vol. IV: 1980, 2000 (13 ed.), Vol. V: 1982, 2000 (12 ed.), Iwanami shoten, Tōkyō, 1977 – 1982

² Lucrările sale intitulate „*Seiyō jijō*” („Lucruri occidentale” – publicată în zece volume în 1867, 1868 și 1870), respectiv „*Seiyō tabi annai*” („Prezentare a călătoriei în Occident”) – se vânduseră într-un număr impresionant, potolind pentru o vreme curiozitatea nestăpânită a publicului japonez pentru oameni, locuri și obiceiuri diferite de cele cunoscute de aceștia.

³ Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarii*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 23

⁴ *Ibid.*, p. 22

⁵ Vechea denumire pentru insula situată în nordul extrem, *Hokkaidō*.

Amiralul rus *Evfimii Vasilievici Putiatin*¹ (1803 – 1883) căpitanul fregatei *Pallada*. Pe de altă parte, despre *Kume Kunitake*, autorul jurnalului intitulat *Tokumei zenken taishi Beiō kairan jikki* („Adevăratele însemnări din călătoria în Statele Unite ale Americii și Europa ale Ambasadorului Extraordinar și Plenipotențiar”), se cunosc mai multe date. Ca fiu al supraveghetorului oficial al manufacturii ceramicii din zonele limitrofe portului Nagasaki, *Kume Kunitake* a evoluat în spiritul respectului pentru cifre și ordine. Sub influența tatălui său s-a familiarizat, pe lângă informațiile cu caracter economic și financiar, cu o serie de noțiuni de etică și istorie. Grație rolului său de sfetnic-cărturar al *daimyō*-ului *Nabeshima Naomasa*, *Kume Kunitake* a fost obligat să își însușească un impresionant bagaj de cunoștințe atât în domeniul *literaturii* chineze și japoneze, cât și al *istoriei* țării sale. *Kume Kunitake* a fost desemnat în 1871 să însoțească delegația *Iwakura* ca asistent secretar responsabil cu studiul *istoriei* străinilor. Lui i s-a încredințat misiunea de a redacta jurnalul delegației pe parcursul întregii călătorii – atât în Statele Unite ale Americii, cât și în Europa.

În ambele cazuri, forma finală a jurnalelor constituie o prelucrare atentă și de durată a însemnărilor reale din timpul voiajelor efectuate. În cazul lui *Muragaki Norimasa*, prelucrarea a durat aproape un an după revenirea sa din misiune, în vreme ce în cazul lui *Kume*, acest proces a fost îndelungat – intervalul dedicat prelucrării informațiilor fiind de aproximativ șapte ani².

Muragaki Norimasa pare să îndeplinească toate condițiile ancorării permanente în lumea *realului* și *concretului*. Stilul lui *Muragaki* este direct și, de cele mai multe ori fie critic, fie detașat. La sosirea delegaților în *Washington*, aceștia sunt întâmpinați în număr covârșitor de către curioșii care sosiseră să îi observe: „Principalele bulevarde și casele gemeau de oameni, precum *Edo* într-o zi de *matsuri*³. Mi s-a spus că niciodată înainte în istoria orașului *Washington* nu se mai adunase atâta lume la un loc.”⁴

În continuare, cu o siguranță remarcabilă, fără a lăsa loc îndoielii, *Muragaki* face remarca: „țara noastră a fost izolată multă vreme, este prima noastră călătorie în străinătate, iar obiceiurile și guvernarea noastră sunt diferite. Mai mult, suntem optzeci de oameni. Nu e de mirare că oamenilor le părem neobișnuiți.”⁵ Nu găsim nicăieri vreo menționare a vreunei reacții de mulțumire, încântare ori dezgust din partea lui *Muragaki* în fața acestor semne de bun-venit.

¹ Datorită acestuia Japonia a primit prima mașină cu aburi. Șase luni mai târziu avea să fie fabricată o primă mașină cu aburi în Japonia, după modelul rusesc.

² Voiajul a durat optsprezece luni, în perioada 1871 – 1873, în vreme ce elaborarea jurnalului de către *Kume* a fost finalizată în 1878, când a fost publicat de *Hakubunsha*.

³ Festival de origine *shintōistă*; are loc și la Templele budiste. În Japonia fiecare regiune, oraș, ori templu are festivalurile sale care se desfășoară an de an, în același loc și timp, la care participă foarte mulți locuitori ai regiunii, orașului, ori dimprejurul templului respectiv.

⁴ *Muragaki, Norimasa, Op. cit., p. 100*

⁵ *Ibidem*

Kume Kunitake, pe de altă parte, are tendința de a căuta în peisajul american elemente care să corespundă valorilor autohtone, prin comparații tradiționale, urmărind pesemne o atenuare a șocului cultural resimțit în urma citirii însemnărilor sale de către japonezul obișnuit. Ajuns în Sacramento, urcă pe o colină de unde vede întreg orașul mărginit de Râul Sacramento la Nord. „Poetii dinastiei *T'ang*¹, după ce se urcau pe pagoda Templului *Tz'u-en*², se adunau odinioară pentru a compune poezii despre peisaj, însă mă îndoiesc că aveau grandoarea priveliștii de aici.”³ Despre călătoria cu trenul în Sierra Nevada, *Kume* scrie într-o manieră asemănătoare. „*Li T'ai-po*⁴, în poemul său «Greul drum către Shu» spunea «Pământul se face fărâmițe, munții se prăbușesc, oameni viteji sfârșesc / Mai apoi trepte către Paradis, poduri de piatră peste abisuri încep». Dar sunt sigur că priveliștea nu era mai impresionantă decât cea de aici.”⁵

Imaginarul dezvoltă o anumită geografie proprie, paralelă cu cea cunoscută, de multe ori însă modificată – fie în sensul pozitiv, fie în sens negativ, spațiul descris purtând, în oricare din cele două situații, pecetea extraordinarului. Acest lucru se întâmplă cu cele două jurnale care adaugă spațiului psihologic cunoscut uchi (în interior) și soto (în exterior), aplicabil aici valorilor și obiceiurilor lor, distincte de ale americanilor, o realitate a experienței contactului cu o arie necunoscută: teritoriul american. Există impresii ale celor doi japonezi din spațiul deschis, fie din timpul călătoriei lor pe mare, fie de pe uscat, remarcabilă, în această a doua situație fiind călătoria cu trenul – în ambele situații un mijloc de transport relativ nou – fie din spațiul închis – în perioada călătoriei pe mare, experiențe din cabine, sau din spațiul clar circumscris, dat de ambarcațiunea cu pricina, ori, în timpul periplului continental – din camerele de hotel, din sălile unde erau organizate petreceri și alte asemenea experiențe, care au fost menționate cu asiduitate de ambii niponi în jurnalele lor.

În cazul lui *Muragaki Norimasa*, tonul observațiilor făcute pe teritoriul american este mai curând unul condescendent, în vreme ce, în ceea ce-l privește pe *Kume*, entuziasmul pare greu de stăvilit. Ajunși la hotel, cei mai importanți membri ai misiunii se adună într-una din camere și încep să discute despre experiențele trăite. „Erau scaune însă le-am scos și am așezat *tatami* pe podele și ne-am așezat lejer pe acestea. Apoi, după ce ne-am asigurat că nici unul dintre ei nu ar putea să intre, am format grupuri să povestim despre călătoria noastră de

¹ Dinastie chineză – în perioada 618 A.D. – 907 A.D.

² Denumirea completă este Templul *Ta Tz'u-en-ssu* (Templul *Jionji* în limba japoneză). A fost construit în *Ch'ang-an*, în China anul 648 de către Împăratul *Kao-tsung* din dinastia *T'ang*, ca expresie a compasiunii și grațitudinii pentru mama sa.

³ *Kume, Kunitake, Op. cit., vol. I, p. 118*

⁴ Poet taoist chinez din epoca dominată de dinastia *T'ang*; a trăit în intervalul 705 – 762; este recunoscut pentru exuberanța, curajul imaginației și intensitatea sentimentelor sale.

⁵ *Kume, Kunitake, Op. cit., vol. I, p. 129*

astăzi. Tot ce văzuserăm era atât de curios încât din când în când de-abia ne puteam abține să nu ne pufnească râsul.”¹

Legat de șederea într-un hotel american, Kume scria: „Fiecare cameră de oaspeți este dotată cu o cameră de zi mare (numită *salon* în limba franceză), un dormitor, o cameră cu baie și toaletă. Oglinda mare seamănă cu apa, iar covorul cu florile. De tavan sunt suspendate lămpi cu gaz. În timpul zilei bucățile de sticlă tăiată (din candelabru – n. n.) vrăjesc ochii cu șapte culori și își schimbă lumina odată cu soarele. Noaptea, când dai drumul șurubului și pui foc în lampă, planetele și stelele se învârtesc deasupra la fel ca lumina care strălucește în jadul alb. La ferestre sunt perdele de dantelă care te fac să crezi că privești flori prin ceață.”²

Aspectele pozitive ale culturii și civilizației americane sunt contracarate de o permanentă stare de suspiciune din partea lui *Norimasa*, în 1860, în vreme ce pentru *Kume*, efectele benefice ale organizării economice și administrative americane reprezintă un motiv în plus de admirație.

Invitați – pentru prima dată pentru o delegație străină –, să ia parte la lucrările Congresului, japonezii nu par extrem de încântați de manifestările vizibile ale sistemului politic democratic american. Acest spațiu public, în care membrii corpului legislativ își expuneau deschis opiniile, urmând ca o decizie să fie luată numai după ce erau audiați toți cei ce doreau acest lucru, nu reprezintă pentru *Muragaki* o alternativă viabilă a sistemului politic cunoscut în Japonia: „aproximativ patruzeci sau cincizeci de oameni erau așezați pe rânduri. Unul dintre ei s-a ridicat în picioare și a început să declame cu voce tare, dând din mâini ca un nebun. Când a terminat ce avea de spus, alt bărbat s-a ridicat în picioare și a făcut la fel.”³ Mai mult, *Norimasa* se dovedește a fi extrem de sceptic în legătură cu democrația americană. Nu se știe de unde aflase că alegerile urmau să fie falsificate, iar următorul Președinte fusese deja ales – în persoana unei rude de-a actualului președinte, *James Buchanan* (1791 – 1868). Evident, în urma desfășurării alegerilor, suspiciunea lui *Muragaki* avea să fie infirmată, următorul Președinte ales în 1861 fiind *Abraham Lincoln* (1809 – 1865), care nu avea nicio legătură de rudenie cu *Buchanan*.

Spațiul public occidental cunoaște o apreciere distinctă din partea lui *Kume*. Acesta „decupează” acele particularități ale unor instituții care nu își găseau încă un echivalent în Japonia, sau erau încă imperfect imitate în țara sa: „Fiecare oraș (...) are grădinile sale botanice și zoologice, așa cum avem noi expozițiile de plante și animale. La prima vedere cele două fenomene par similare (lăsând la o parte amploarea lor), însă motivele care au stat la baza creației lor sunt fundamental diferite. În Occident aceste instituții atrag atenția oamenilor și aceștia le studiază cu toată seriozitatea. În acest fel meseriile lor progresează, iar procesul

¹ Muragaki, *Norimasa* Op. cit., p. 242

² Kume, *Kunitake*, Op. cit., vol. I, pp. 79-80

³ Muragaki, *Norimasa* Op. cit., p. 128

cunoașterii este îmbunătățit. Nu au manifestat nici un regret pentru cheltuielile enorme, date fiind profiturile pe care le au în schimb... Profiturile servesc ca intermediari în progresul științelor (...), în descoperirea a ceea ce îi poate ajuta pe fermieri, meșteșugari și comercianți, respectiv în îmbunătățirea câștigurilor bogaților și săracilor (deopotrivă)”¹. În urma vizitelor repetate efectuate împreună cu delegația în diferite muzee americane tânărul *Kume Kunitake* remarca pe un ton realist-critic: „Occidentalii caută progresul, dar ei se gândesc de asemenea și la trecut și iubesc lucrurile vechi, pe care le păstrează și nu le aruncă. Această practică invariabilă merită să fie numită civilizată.”²

Dacă în cazul lui *Kume*, tonul admirativ pentru diverse aspecte ale culturii *celuilalt* dezvăluie urgența adoptării modelului *occidental* – civilizată și uneori superior din multe puncte de vedere modelului autohton – , în ceea ce îl privește pe *Muragaki*, valorile autohtone rămân de neechivalat. Spațiul *privat* îi prilejuiește o revizuire a experiențelor trăite și o revenire tihnită la obiceiurile proprii: „Fiind așezat pe *tatami* cu picioarele încrucișate pentru prima dată de când am părăsit Japonia, m-am simțit înviorat”³ – remarca acesta în jurnalul său, în scurtele clipe de relaxare dintr-o cameră de hotel, după ce îndepărta mobilierul specific locului și își întindea rogojina pe podea.

Traseul delegației japoneze din 1860 avea să fie ceva mai amplu decât cel din 1871. Din San Francisco, delegația avea să se imbarce pe Powhattan, să ajungă în Golful Panama, la Apsinwall, din Golful Mexicului, pentru ca mai apoi să călătorească cu trenul pe istmul Panama, urmând să fie transferați pe vasul *Roanoke*, pe care aveau să călătorească până în Virginia, pentru ca la *Hampaton Roads* să fie transferați pe o ambarcațiune mai mică, urmând cursul Fluviului *Potomac* până în *Washington*. În cazul delegației *Iwakura*, traseul parcurs avea să urmeze un traseu mai restrâns, grație evoluției tehnologice a Statelor Unite ale Americii în decada încheiată, respectiv a căii ferate care lega cele două Coaste maritime de Vest și de Est. Voiajul cu trenul de la *San Francisco*, la *Chicago*, *Washington* și mai apoi la *Boston*, avea să reprezinte pentru membrii delegației o adevărată aventură, cuvintele de laudă la adresa acestei experiențe fiind deseori folosite fie de către *Kume*, fie de către ceilalți membri ai misiunii.

Contrar așteptărilor, *Norimasa* nu are un discurs monocolor, în permanență punctat de ostilitate sau scepticism față de obiceiurile, eticheta sau felurile principii prețuite în Statele Unite, așa cum nici *Kume* nu păstrează același entuziasm neștirbit în însemnările sale.

Obiceiurile americanilor, deși teoretic cunoscute atât din contactele care precedaseră anul 1860, cât și anul 1872, nu încetează să îi surprindă pe niponi. Unul dintre cele mai curioase aspecte ale civilizației occidentale – reprezentate aici prin americani – îl constituie rolul jucat de femei în viața publică și privată,

¹ Kume, Kunitake, Op. cit., vol. I, pp. 82 – 83

² Kume, Kunitake, Op. cit., vol. II, p. 331

³ Muragaki, Norimasa Op. cit., p. 242

diferită foarte mult de rolul acestora în societatea japoneză, marcată parcă fără sfârșit de un text publicat în secolul al optsprezecelea, intitulat *Onna daigaku*¹ („Marea învățătură pentru femei”). Singurul portret feminin descris cu căldură este acela al văduvei Comandorului *Perry*, mort în 1858. În timpul vizitei din 1860 pe care japonezii i-o fac acesteia, cuvintele frumoase ale japonezilor legate de contribuția soțului acesteia la deschiderea granițelor Japoniei și intrarea țării într-un nou ev, stârnesc emoții, iar ochii femeii se umplu de lacrimi². Este unul din momentele cele mai încărcate de emoție și umanism din întreaga călătorie a lui *Muragaki*, cuvintele sale redând cu multă căldură această întâlnire.

Pe un ton condescendent *Muragaki* o descrie pe nepoata Președintelui *Buchanan*, *Lane*, care, invitată la cina dată de unchiul său în onoarea delegaților niponi, pare să domine în fapt nu numai discuția, ci și ierarhiile, dovedind o inversiune conformă spațiului privat, petrecerea fiind mai curând asociată acestuia: „Președintele s-a așezat în centru, în vreme ce nepoata sa, *Lane*, stătea în locul opus lui. În dreapta ei stătea *Shinmi* (Masaoki – n.m.) iar în stânga ei mă aflam eu. Dacă îi punem la socoteală și pe funcționarii de rang înalt și pe femeile aflate la masă, erau cam treizeci de persoane. Aveam doi interpreți aflați în spatele nostru. În curând a fost servită supa, fiind urmată de diverse feluri cu carne și, desigur, șampanie și alte băuturi. Fiind conștienți de prezența Președintelui, eram foarte atenți la maniere. Era mai curând amuzant să privesc și să imit manierele de la masă ale femeii care stătea lângă mine. *Lane* se purta ca și când ar fi fost maimarele casei, supraveghind totul în timpul cinei. Puterea și demnitatea ei erau atât de impresionante încât ai fi luat-o drept regină, în vreme ce pe unchiul ei l-ai fi putut lua drept Primul Ministru. Ne-a spus³ să mai bem vin, întrebându-ne în același timp o serie de amănunte legate de țara noastră.”⁴ Întrebările lui *Lane*, care evident îl irită pe *Muragaki*, vizează în genere chestiuni tipic feminine și occidentale deopotrivă cum ar fi numărul doamnelor de onoare aflate în slujba *Shōgunului* sau ce obiceiuri au acestea. Cu o diplomație mai curând neobișnuită pentru acesta, *Muragaki* îi răspunde nepoatei Președintelui american că femeile americane sunt mai frumoase decât cele japoneze, neștiind ce să răspundă la întrebarea referitoare la diferențele dintre obiceiurile celor două grupuri.

¹ În conformitate cu textul publicat în 1716, femeile aveau cinci „infirmități”: nesupunerea, nemulțumirea, bârfă, gelozia și prostia (cf. Henshall, Kenneth, O istorie a Japoniei. De la Epoca de Piatră la Superputere, editura Artemis, București, 2006, p. 82)

² *Muragaki*, Norimasa Op. cit., p. 174

³ Din punctul de vedere al americanului, îndemnul respective dovedește bună-cuviință și generozitate; din punctual de vedere al japonezului, gestul reprezintă o dublă ofensă: în genere vecinul trebuie să fie atent la paharul celui aflat în dreapta sau stânga sa și, imediat ce băutura din paharul acestuia scade, are datoria de a-l umple la loc; în plus, în Japonia premodernă, fiind vorba despre o femeie, aceasta este obligată mai presus decât un bărbat să facă acest serviciu bărbaților aflați la masă.

⁴ *Muragaki*, Norimasa Op. cit., pp. 111-112

Concluzia lui este pe cât de puțin amabilă, pe atât de grăitoare pentru starea lui de spirit reală: „Femei credule!”¹

Învățat confucian, educat deopotrivă în spiritul marțial japonez, deși sosește în Statele Unite după mai bine de zece ani după colegul său, *Kume Kunitake* este complet contrariat de statutul femeilor în Statele Unite. *Kume* și ceilalți delegați sunt surprinși de medicul femeie din *Washington* și mai cu seamă de ținuta ei – pantaloni și pălărie din mătase albă, în condițiile în care în Japonia purtau haine din asemenea materiale numai demnitarii cei mai importanți. În plus, în țara natală „nevestele stau în casă și nu lucrează în afara ei. Este logic ca o diferență să existe între bărbați și femei.”²

Membrii misiunii din 1860 au urmărit ratificarea unui tratat economic, în vreme ce membrii misiunii japoneze din 1871 – 1873 au avut un scop dublu: occidentalizarea Japoniei – pentru care au primit numai elogii în toate țările vizitate – și revizuirea *Tratatelor inegale* încheiate în anii 1858 – 1859, pentru care însă au primit un răspuns negativ. Chiar dacă din punct de vedere economic țările vizitate – implicit *Statele Unite ale Americii* – erau cu mult superioare, o privire de ansamblu le-a fost suficientă japonezilor pentru a-și da seama că țara lor nu se afla cu mult în urma Occidentului, a cărui forță se impusese mai cu seamă în urma Revoluției industriale. Spre deosebire de delegații din 1860, cei din 1872 acordă prea puțină atenție vizitelor făcute în Congresul american sau în Parlament, conceptele politice de „democrație”, „drepturi cetățenești” „alegeri”, sau „vorbire liberă” fiindu-le dacă nu străine – cum se întâmpla cu mai bine de un deceniu în urmă, mai curând indiferente. Oamenii politici niponi care au alcătuit delegația din 1871 – 1873 au intuit valoarea forței brute, a gradului de pregătire militară, economică și administrativă, ca factori importanți în deciderea unui anumit curs al acțiunilor – în cazul lor, pentru abandonarea condițiilor umiltoare acceptate de japonezi prin tratatele inegale încheiate cu americanii și alte Puteri Occidentale. Într-una dintre scrisorile trimise de unul dintre membrii delegației *Iwakura*, ce avea să devină unul dintre personajele-cheie ale procesului accelerat de modernizare a Japoniei din epoca *Meiji*, *Ōkubo Toshimichi* (1830 – 1878), acesta preciza că observaseră cu atenție „judecătorii, închisori, școli, firme de negoț, fabrici și șantiere navale, turnătorii, fabrici de zahăr, fabrici de hârtie, țesătorii și ateliere de prelucrare a bumbacului și lânii, ateliere ale fierarilor și argintarilor, sticlării, mine de sare și mine de cărbuni”³ – nu exista practic nici un loc în care să nu fi fost, un rol cu totul nesemnificativ ocupându-l instituțiile statului democratic, Congresul și Parlamentul. În anul 1860 shogunatul își trimitea oameni prea puțin importanți într-o călătorie într-o țară barbară, cu scopul ratificării unui

¹ Muragaki, Norimasa Op. cit., p. 112

² Kume, Kunitake, Op. cit., vol. I, p. 248

³ Jansen, Marius, „Modernization and Foreign Policy in Meiji Japan”, în Ward, Robert, editor, *Political Development in Modern Japan*, Princeton University Press, Princeton, 1968, p. 153

tratat pe care fusese forțat să îl accepte, având convingerea că aceasta era cea care ar fi avut nevoie de un model – după cum o dovedesc numeroasele critici ale lui Muragaki referitoare mai cu seamă la obiceiurile din spațiul public. În 1871 guvernul civil *Meiji* își trimitea emisari de rang înalt pentru care contactul nemijlocit cu Occidentul era mai mult decât necesar, întrucât de această misiune depindea nu numai reevaluarea Japoniei pe plan internațional, dar și o comparație extrem de importantă între nivelul economic al statelor vizitate și cel nipon. Vizita în Statele Unite ale Americii din 1860 avea să constituie prima etapă a „deschiderii” diplomatice, economice și culturale în genere a Japoniei către lumea occidentală. Pentru programul delegației Iwakura din 1871, vizita pe teritoriul american avea să constituie o primă etapă a unui traseu ce urma să se continue cu o serie de state europene și Rusia, pentru numai câteva luni, ca o micșorare a timpului și a experiențelor celorlalte misiuni nipone din ultimul deceniu. Popasurile diplomatice americane din 1860 și 1871, imortalizate de către *Muragaki Norimasa* – într-un jurnal personal și lapidar – și *Kume Kunitake* – într-un text mai curând lipsit de observații personale – constituie și astăzi pentru cercetători momente și evenimente care continuă să furnizeze elemente noi în studiul interacțiunii umane din toate timpurile și ariile – mai cu seamă din spațiul imaginar.

BIBLIOGRAFIE

1. Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, Editura Humanitas, București, 2000
2. Gheorghe, Alexandra Marina, *Elemente de cultură și civilizație japoneză*, Editura Oscar Print, București, 2004
3. Haga, Tōru, *Meiji ishin to Nihonjin* („Restaurația Meiji și japonezii”), Kodansha gakujuku bunko, Tōkyō, 1980, 2002
4. Haga, Tōru, *Taikun no shisetsu* („Trimișii taikunului”), Chūōkōron shinsha, Tōkyō, 1999
5. Henshall, Kenneth, *O istorie a Japoniei. De la Epoca de Piatră la Superputere*, editura Artemis, București, 2006
6. Herman, Masako, *The Japanese in America, 1843 – 1973; A Chronology and Fact Book (Ethnic Chronology series)*, Oceana Publications, New York, 1974
7. Jansen, Marius B., *Japan and Its World. Two Centuries of Change*, Princeton University Press, Princeton, 1980
8. Jansen, Marius, „Modernization and Foreign Policy in Meiji Japan”, în Ward, Robert, editor, *Political Development in Modern Japan*, Princeton University Press, Princeton, 1968
9. Kume, Kunitake, *Tokumei zenken taishi Bei Ō kairan jikki*,

(„Adevăratele însemnări din călătoria în America și Europa ale Ambasadorului Extraordinar și Plenipotențiar”), 5 volume, Vol. I: 1977, 2000 (17 ed.) , Vol. II: 1978, 2000 (14 ed.), Vol. III: 1979, 2000 (13 ed.), Vol. IV: 1980, 2000 (13 ed.), Vol. V: 1982, 2000 (12 ed.), Iwanami shoten, Tōkyō, 1977 – 1982

10. McClain, James L., *Japan: A Modern History*, New York and London, W. W. Norton & Company, 2002

11. Miyoshi, Masao, *As We Saw Them. The First Japanese Embassy to the United States*, New York, Tokyo, London, Kodansha International Ltd., 1979

12. Muragaki, Norimasa, *Kembeishi Nikki* („Jurnalul unui delegat în America”), în *Nihon Shiseki Kyōkai* (ed.), *Kengai Shisetsu Nikki Sanshū*, vol. I, Tōkyō Daigaku Shuppankai, Tōkyō, 1971

13. Tsunoda, Ryusaku et al. (editori), *Sources of Japanese Tradition*, Columbia University Press, New York and London, 1958

14. Watsuji, Tetsurō, *Sakoku: Nihon no higeki* („Izolarea națională: tragedia Japoniei”), Tōkyō, Iwanami Shoten, 1982

Summary

The United States of America in the Japanese Imaginary of the Nineteenth Century: A Comparative Look on the Travelogs Kept by Muragaki Norimasa (1860) and Kume Kunitake (1871-1872)

The present study aims at describing the way the Japanese saw the Westerners – specifically the Americans – and built a certain imaginary space while paving their diplomatic and economic way towards the Western world by landing in the United States of America first – whether it happens in 1860 or in 1871. The paper presents some of the most significant of *Muragaki Norimasa*'s impressions and *Kume Kunitake*'s comments regarding *space* and *habits* of the American people as they are rendered in the diaries of the two. The span of more than ten years between the two Japanese-American encounters prove to be less felt in the area of stereotyped thinking, yet even some of the audacious aspects of the American society keep puzzling the Japanese mind – they learn how to adopt a totally diplomatic and so called objective tone when official documents are regarded. The Japanese point of view concerning the American society as a whole is regarded even today as one of the most significant examples of misinterpretation and misunderstanding of the *Other* in modern times. All the selected fragments prove the Japanese indifference towards Western concepts, their high interests in the American economy and administration in the nineteenth century, as well as their different uses of space – whether it is imaginary or real.

TRADIȚII ÎN DIALOG: PRIMII ÎMPĂRAȚI NIPONI

Lect. dr. Raluca NICOLAE

Apariția sistemului imperial naște numeroase semne de întrebare, mai ales că acesta se naște în zona de intersecție dintre istorie și mitologie. Așadar, din punct de vedere mitologic, Japonia, ca Țară a Soarelui Răsăre își revendică o descendență pe măsură: primii împărați au ca străbunică divină pe însăși Zeița Soarelui, Amaterasu. Istoria a dovedit că de fiecare dată când un japonez este pus față în față cu exteriorul (o țară străină), acesta se simte obligat în primul rând să-și dovedească identitatea născută tocmai din acest contrast al dihotomiei eu-celălalt. În perioada în care au fost compilate cele două antologii imperiale *Kojiki*¹ (712) și *Nihon Shoki*² (720), contactele cu China erau deosebit de intense. Japonezul în formare, atras de aura de strălucire a mitologiei chineze (Împăratul Galben, Împăratul de Jad, Fiul Cerului), a început să viseze la crearea unui panteon pe măsură. Poate că ingredientele compunerii acestor cronici mitico-istorice existau deja, dar nevoia așternerii lor pe hârtie a fost determinată tocmai de presiunea covârșitoare a istoriei milenare a Chinei.

Cele două cronici japoneze, *Kojiki* și *Nihon Shoki* se deschid cu câteva capitole referitoare la perioada mitologică a vârstei zeilor, rămânând totuși sărace în informații viabile din punct de vedere istoric. Cerul și pământul s-au alcătuit atunci când din haos esențele fine s-au decantat de cele grele; din pământul încă lipsit de formă a țâșnit o trestie care apoi s-a transformat într-un zeu, marcând începutul apariției a mii de astfel de zei care au populat universul. Alături de cuplurile cer-pământ, apare și cuplul bărbat-femeie, principiul masculin și cel feminin, din unirea cărora se va naște marea majoritate a zeilor. Așadar Izanagi (Bărbatul-care-invită) și Izanami (Femeia-care-invită) sunt zeii însărcinați să stabilizeze pământul care plutea în derivă. Cei doi zei primesc o lance cu ajutorul căreia creează Japonia³:

“astfel cei doi zei, aflându-se pe Podul Plutitor al Cerului, au cufundat în apă lancea divină, au învârtit-o în sarea mării și au scos-o apoi din valuri. Picăturile de apă sărată care se scurgeau după suliță s-au încheșat devenind o insulă. Numele insulei este Onogoro”⁴.

Primele progenituri se dovedesc un eșec total, din cauză că femeia este cea care vorbește prima în preajma stâlpului sacru. Când, conform sfatului unui zeu

¹ *Anale despre lucruri străvechi*

² *Cronica Japoniei*

³ Crearea supranaturală a insulelor începe odată cu haosul primordial din care s-a ivit lumea, în urma intervenției zeilor. Acest mit cosmic figurează deja în *Huan Nan tzeu*, suma pseudo-științifică a epocii Han care cuprinde speculații cosmogonice, puternic impregnate de filosofia taoistă. (cf. *Kojiki*, trad. de Basil Hall Chamberlain, Charles E. Tuttle, Tokyo, 1993, p. xiii)

⁴ *Kojiki*, trad. de Basil Hall Chamberlain, Charles E. Tuttle, Tokyo, 1993, p. 19

înțelept, ordinea este restabilită, bărbatul este cel care rostește primul cuvânt, începe zămislirea unei pleiade de zei, dar, la nașterea Zeului Focului, Izanami moare mistuită de flăcări¹. Cuprins de deznădejde Izanagi pornește în căutarea sa în infern, și, asemenea lui Orfeu, cade victimă propriei curiozități și nerăbdări. Îngrozit de imaginea trupului descompus al soției, Izanagi fuge din Yomi-no-Kuni (Tărâmul Subpământean), urmărit de cetele de demoni conduși chiar de soția sa. Ajuns pe pământ, se purifică, gest care stă la baza întregului ritual shinto de înlăturarea impurității (*misogi*). Astfel, din ochiul stâng apare Amaterasu, Zeița Soarelui, din ochiul drept, Tsukiyomi no Mikoto, Zeul Lunii și din nas ia naștere Zeul Furtunii, Susano no Mikoto. Din cauza comportamentului violent al lui Susano no Mikoto, Zeița Soarelui se retrage într-o grotă, aruncând lumea în haos și întuneric. Câțiva zeii pun la cale o stratagemă de scoatere a sa din peșteră, agățând într-un arbore de *sakaki* o oglindă. Ama no Uzume, Zeița Dansului, începe să danseze provocator, dezbrăcându-și toate hainele. Atrasă de gălăgie și de râsete, Amaterasu scoate afară capul pentru a vedea ce se întâmplă, și astfel își întâlnește propria imagine, reflectată în oglindă. Un zeu trage peste intrarea peșterii un bolovan, scoțând astfel lumea din întuneric.

Putere benefică, Amaterasu, ca și împăratul al cărui străbunică divină este, nu este prima dintre zeii creației, însă ea reprezintă energia călăuzitoare în jurul căreia creația poate să crească și să se dezvolte. Apariția zeiței Amaterasu este sinonimă cu nașterea religiei și a ceremonialului². Zeița Soarelui, Amaterasu nu este o figură singulară, specifică panteonul nipon, iar episodul coborârii ei în munții din Kyūshū are multe similarități cu mitologia popoarelor din Asia de Nord: într-un mit coreean se povestește despre coborârea zeului Kan'yu pe piscul muntelui Taihaku³.

În urma analizei miturilor nipone au fost identificate două mari linii divine: linia Izumo și linia Yamato. Linia Izumo se concentrează în jurul zeilor Kamimusubi, Susano și urmașii săi, în special Ōkuninushi. Linia Yamato se axează pe Takami-musuhi, Amaterasu și fiii săi. O perioadă însemnată, familiile conducătoare din Izumo și Yamato și-au revendicat descendența din aceste grupe de zei. Este ușor de observat că membrii clanului Yamato au combinat cele două linii de descendență, dând naștere unor discrepante în legăturile de rudenie dintre zei, așa cum reiese în *Izumo Fudōki*, *Kojiki* și *Nihon Shoki*. În cele două cronică imperiale, Susano urcă în cer ca zeu distrugător, pricinuind tot felul de nenorociri. În schimb, când acesta este expulzat pe pământ, el încetează să mai facă fapte rele, depășindu-și propriul caracter tumultuos. Mai mult, Ōkuninushi, fiul său, este un zeu bun. S-ar

¹ Nu trebuie scăpat din vedere faptul că zeii nu sunt încă investiți cu nemurire: Izanami își găsește sfârșitul ca orice muritor de rând, fapt care face deocamdată imposibilă stabilirea demarcației între divin și uman

² Mișcările rituale ale dansatoarei sacre, *miko*, de a o determina să iasă din peșteră

³ Shuichi Kato, *A History of Japanese Literature*, vol. 1, Kodansha International, Tokyo, 1981, p. 39

putea specula că Susanoo simboliza inițial doi zei diferiți-unul rău, izgonit din Cer, și altul bun, locuind pe pământ¹. Motivul pentru care Susanoo trebuia să întrupeze un zeu rău, așa cum este zugrăvit în tradiția Yamato, și un zeu bun, așa cum apare în tradiția Izumo, este acela că și zeii Izumo trebuiau să fie rude de sânge cu cei din Cer, așa cum erau cei din linia Yamato. În concepția Yamato, insulele Japoniei au fost create de Izanami și Izanagi, în timp ce viziunea Izumo vorbește de Ōkuninushi și de Sukunahikona², un motiv în plus de a se încerca o unire între linia lui Amaterasu și cea a lui Ōkuninushi, prin Susanoo.

Limita între cer și pământ nu era încă bine trasată, întrucât zeitățile din Cer puteau vizita uneori pământul, sau, în cazuri excepționale, muritorii aveau puterea de a se transforma după moarte pentru a ajunge la zei (Yamato Takeru se preface într-o pasăre albă care se înalță în văzduh)³. De multe ori, lumea zeilor era o panoramă a deșertăciunilor văzută ca o prelungire a vieții de la curtea Yamato: zeii erau invidioși, antrenați în tot soiul de intrigi, se amenințau unul pe altul, se căsătoreau între ei, râdeau, plângeau. După ce zeii din Izumo nu mai formează o linie de sine stătătoare, întreaga atenție se îndreaptă înspre Ninigi, nepotul lui Amaterasu care coboară pe pământ și așează bazele curții din Yamato, în timp ce strănepotul zeiței, Jimmu devine primul împărat care înființează sistemul imperial și care cucerește Japonia, creând o linie neîntreruptă de împărați niponi. Conform lui Arimasa Mori, geneza familiei imperiale s-ar putea împărți în trei etape, în funcție de scena de desfășurare a evenimentelor: Takamagahara (Câmpia Cerului); Izumo și Hiuga-Takachiho (munte din insula Kyūshū pe al cărui vârf a coborât Ninigi no Mikoto, nepotul lui Amaterasu și străbunicul primului împărat al Japoniei, Jimmu⁴.

Mărturii chineze

Împărații din *Kiki*⁵ sunt adeseori prezentați într-o aură fabuloasă, în care suportul istoric este estompat în favoarea celui mitic. De pildă, împăratul Nintoku (313-399) este supranumit Împăratul Înțelept, pentru că, privind de pe un deal casele dintr-un sat, a văzut că nu ieșea fum din coșuri, și atunci a realizat că locuitorii erau atât de nevoiași încât nu aveau cu ce să își facă foc. Impresionat de sărăcia lor, împăratul a dispus ca timp de trei ani să nu se mai adune taxe. În afară de acest episod, *Kiki* nu mai face referiri asupra cârmuirii sale echilibrate și înțelepte, ci, în mod paradoxal, oferă detalii picante despre viața sa amoroasă⁶. Sub influența gândirii confucianiste, compilatorii celor două cronici au introdus conceptul de împărat înțelept, dar inserția aventurilor sale galante anunță mai

¹ Ibidem, p. 40

² Ibidem, p. 44

³ Ibidem

⁴ Arimasa Mori, *Shinto – Mistica vechii Japonii*, în Marie-Madeline Davy, *Enciclopedia doctinelor mistice*, vol. 4, Amarcord, Timișoara, 2000, pp. 222-223

⁵ *Kojiki și Nihon Shoki*

⁶ Shuichi Kato, Op. cit., p. 46

degrabă preferințele literare nipone, aflate mai mult sub semnul lui *hic et nunc*. Nici chiar zeii nu sunt reprezentați ca entități întrutotul transcendente, unii fiind măcinați de invidie, cruzime sau lăcomie. Lipsa aspirației către absolut a dus la crearea unor relații comunitare ancorate în terestru și, implicit, la necesitatea găsirii legitimității conducerii imperiale. Accentele mitologice vor fi înlocuite de cele istorice abia în timpul domniei împărătesei Suiko (592-628), când istoria scrisă ajunge să coincidă cu cea reală¹. Conform *Cronicii Japoniei*, imperiul nipon s-a înființat în anul 660 î.e.n, dar prima atestare a Japoniei din cronicile chineze nu se produce decât în anul 57 e.n.². La acea dată, Japonia, departe de a fi o țară unificată, cu o moștenire de peste 700 de ani de civilizație, era formată din câteva sute de comunități tribale. În perioada celor Trei Regate Chineze, Japonia număra aproximativ 40 de astfel de comunități³. Cronicile chineze nu ne oferă date cu privire la modul în care au ajuns primii locuitori în aceste insule, fapt care a dat naștere la numeroase speculații lingvistice, arheologice și istorice cât se poate de diferite. Următoarele pasaje sunt extrase din istoriile dinastiilor succesive chineze începând cu perioada Han târzie (25-220 e.n.) și au apărut în capitolele referitoare la populațiile vecine barbare.

- Istoria regatului Wei⁴ (Wi Chih), 297

“Poporul *Wa*⁵ locuiește în mijlocul unui ocean pe o insulă muntoasă din sudul prefecturii Tai-fang. Înainte cuprindea mai mult de o sută de comunități. În timpul dinastiei Han, au sosit la curte delegații *wa*; astăzi treizeci dintre comunitățile lor păstrează relații cu noi prin delegații și scribi [...]

Atunci când merg într-o călătorie pe mare, spre China, ei aleg un bărbat care nu se piaptână, nu se despăduchează, nu își spală hainele, nu mănâncă niciun fel de carne și care nu stă cu femeile. Bărbatul se comportă ca un bocitor, și este cunoscut ca <păstrătorul bocetelor>. Când călătoria este încununată de succes, el este răsplătit cu sclavi și alte odoare. Dacă are loc vreo boală sau vreo nenorocire, este ucis, spunându-se că nu a păstrat cu strictețe tabuurile [...]. De fiecare dată când pleacă la drum, se aruncă în foc oase și se prezice dacă soarta va fie bună sau rea. [...].

Există diferențe de clasă între ei, unii oameni sunt supuși celorlalți. Se strâng taxe. Există grânare precum și piețe în fiecare provincie unde lucrurile necesare sunt schimbate sub supravegherea funcționarilor *wa* [...].

Țara a avut cândva un conducător bărbat. După șaptezeci sau optzeci de ani au avut loc tulburări și războaie. De atunci oamenii au fost de acord ca o femeie să-i conducă. Numele ei este Pimiko. Se ocupă cu magia și vrăjitoria, făcând farmece oamenilor. Deși a ajuns la vârsta maturității, nu s-a căsătorit. Mai are un frate mai mic care o ajută la cârmuirea țării. După ce a ajuns conducătoare, puțini sunt aceia care i-au mai văzut fața. Are o mie de slujitoare și numai un slujitor care îi servește mâncarea și băutura și care este un fel de mijlocitor pentru comunicare. Ea trăiește într-un castel înconjurat de turnuri și de gârzi înarmate, mereu vigilente”.

¹ Rysusaku Tsunoda, *Sources of Japanese Tradition*, (2 vol.), Columbia University Press, New York, 1968, p. 1

² Ibidem

³ Ibidem

⁴ Ibidem, pp. 4-6

⁵ Japonezii

• Istoria dinastiei Han târzii¹ (Hou Han Shu), 446

“Poporul *wa* locuiește în insule muntoase la sud-est de Han², în mijlocul unui ocean și cuprinde mai mult de o sută de comunități. După răsturnarea lui Chao-hsien³ de împăratul Wu⁴, aproape treizeci de comunități au păstrat relațiile cu curtea chineză Han prin delegații și scribi. Fiecare comunitate are un rege, a cărui poziție este ereditară. Regele Marelui *Wa* se află în țara Yamatai [...].

În timpul domniilor lui Huan-ti⁵ și Ling-ti⁶ țara *wa* era pradă tulburărilor, războaielor și conflictelor de tot felul. O bucată de vreme nu a avut nici un conducător. Apoi a părut o femeie numită Pimiko. A rămas nemăritată și s-a ocupat cu magia și vrăjitoria, făcând fermece oamenilor. Ei au așezat-o pe tron. Avea o mie de slujitoare, dar puțini au văzut-o cu adevărat”.

• Istoria dinastiei Liu-Sung⁷ (Sung Shu), 553

Pasajul următor este precedat de consemnarea datelor despre 4 conducători succesivi japonezi care au cerut curții chineze să le recunoască titlurile. Unul dintre titluri este Generalisimul care Păstrează Pacea de Răsărit Conducând cu Barda toate Chestiunile Militare din cele Șase Țări din Wa, Paekche, Silla, Imma, Chin-han și Mok-han. *Wa* se referă la Japonia, iar celelalte denumiri sunt state din peninsula coreeană. Cu cel puțin două ocazii, curtea chineză din secolul al V-lea a confirmat pretențiile asupra supremației militare în Coreea și a acceptat jurământul de credință al regelui japonez.

“Țara noastră este îndepărtată; teritoriul său se află în mijlocul oceanului. Strămoșii noștri se îmbrăcau cu armuri și coifuri și rătăceau pe dealuri și pe ape, fără nici o clipă de liniște. În est ei au cucerit cincizeci și cinci de țări cu oameni păroși; în vest au îngenuncheat șaizeci și șase de țări barbare. Trecând marea prin nord ei au subjugat nouăzeci și cinci de țări. Scopul guvernului este de a păstra armonia și pacea. Generație de generație strămoșii noștri au plătit tribut curții. Preaplecatorul dumneavoastră supus, oricând ar fi de ignorant, este urmașul la tron al predecesorilor săi și este devotat trup și suflet Majestății Sale. Orice i se comandă, el se supune ordinelor imperiale”.

• Istoria dinastiei Sui⁸ (Sui Shu), 630 e.n.

“În timpul celor douăzeci de ani ai epocii K'ai-huang⁹, regele *Wa*, al cărui nume de familie este Ame și prenume Tarishihoko, și care are titlul de Ahakomi a trimis o delegație să ne viziteze curtea. Împăratul a ordonat ca un funcționar să pună întrebări despre obiceiurile și comportamentul poporului *Wa*. Delegația a raportat: <regele din *Wa* crede că cerul este fratele său mai mare, și soarele fratele mai mic. Înainte să se crape de ziuă, el își face apariția la curte, și ascultă, stând picior peste picior, pricinile de judecată. Imediat ce soarele răsare, pune capăt îndatoririlor, spunând că le lasă în seama fratelui său>. Împăratul nostru preaînțelept a spus că aceste lucruri sunt lipsite de noimă și l-a somat pe regele din *Wa* să se schimbe [...].

¹ Ibidem, p. 7

² Coreea

³ Coreea de Nord

⁴ Împăratul Wu (140-87 î.e.n.)

⁵ Huan-ti (147-168)

⁶ Ling-ti (168-189)

⁷ Ibidem., p. 8

⁸ Ibidem, pp. 9-10

⁹ Cuprinsă între anii 581-600

Nu au litere și nu pricepe decât scrijeliturile și nodurile de pe sfori. Îl venerează pe Buddha și au intrat în posesia scripturilor budiste din Paekche. Acesta este prima dată când au intrat în contact cu scrisul. Se ocupă cu divinația și au o credință de nezdruccinat în șamani, atât bărbați, cât și femei.

Regatele Silla și Paekche cred că *Wa* este o mare țară, plină de obiecte prețioase și pentru aceasta îi aduc ofrande. Delegațiile vin și se duc dintr-o țară în alta [...].

În cel de-al treilea an Ta-yeh¹, regele Tarishihoko a trimis o delegație la curte, aducând tribut. Delegația a spus: <Regele a auzit că la apus de acest ocean un Suveran Bodhisattva respectă și promovează budismul. Din această cauză a trimis o misiune diplomatică în semn de respect. Cu această misiune sunt câteva zeci de călugări veniți pentru studiul budismului.> Delegația a adus un mesaj oficial: <Fiul Cerului din Țara Soarelui Răsare adresează o scrisoare către fiul cerului din Țara Soarelui Apune. Sper ca această delegație să vă găsească în deplină sănătate>. Când împăratul a văzut această scrisoare, nu a fost deloc încântat și i-a spus funcționarului însărcinat cu treburile externe că scrisoarea venită de la barbari nu era curtenitoare și prin urmare nu merită să-i fie acordată nicio atenție”.

• Noua istorie a dinastiei T'ang² (Hsin T'ang Shu³)

“Există peste cincizeci de insule, fiecare cu un nume propriu, doar toate sub suveranitatea Japoniei. Un înalt funcționar este prezent pentru a supraveghea aceste comunități.

În ceea ce-i privește pe locuitori, femeile sunt mai numeroase decât bărbații. Oamenii știu să citească și au un mare respect pentru învățăturile lui Buddha. Guvernul este format din douăsprezece ranguri oficiale. Numele de familie al regelui este Ame. Japonezii spun că de la primul conducător, cunoscut ca Ame-no-minaka-nushi, până la Hikonagi, sunt în total 32 de generații de conducători, toți având titlul de *mikoto* și locuind în palatul Tsukushi. După întronarea lui Jimmu, fiul lui Hikonagi, titlul s-a schimbat în *tennō* și palatul s-a mutat în provincia Yamato [...].

Între timp, Silla era hărțuită de Koguryo și Paekche. Împăratul Kao Tsung a trimis un ordin sigilat în Japonia cerându-i regelui întăriri pentru Silla. La scurt timp, regele Kōtoku a murit⁴ și fiul său Ame-o-toyo-takara a urcat pe tron. În anul următor delegația însoțită de ainu și-a făcut apariția la curte. Ainu locuiesc și ei în acele insule. Bărbile lor erau lungi de patru picioare [...].

În primul an Hsien-heng⁵, o misiune diplomatică a venit din Japonia și s-a prezentat la curte pentru a ne felicita cu ocazia cuceririi regatului Koguryo. Între timp japonezii care studiaseră limba chineză au ajuns să nu le mai placă denumirea de Wa și l-au schimbat în Nippon. După spusele delegației japoneze, acest nume a fost ales pentru că țara era aproape de locul de unde răsărea soarele. Unii spun că Nippon este o mică țară care a fost subjucată de Wa, care apoi i-a luat numele.

Variante coreene

În afară de mărturiile cronicilor chineze, mai există și câteva „scenarii” coreene referitoare la apariția casei imperiale. În 346, un grup de războinici fugea în sudul peninsulei coreene (Regatul Paekche) pentru a o proteja pe ultima prințesă de descendență Puyo, prințesa Jingu. Nomazii Puyo erau mai buni luptători decât locuitorii regatului Paekche, care se ocupau în principal cu agricultura și pescuitul. Regele de atunci din Paekche, Kunchogo (346-375),

¹ Anul 607

² Ibidem, p. 11

³ Compilată în secolul al XI-lea în baza materialelor anterioare referitoare la dinastia T'ang (618-906)

⁴ Anul 654

⁵ Anul 670

pretindea că era urmașul Regelui Ceresc¹, dar războinicii din Puyo susțineau și ei același lucru. Tânăra Jingu, care urma să devină în curând prințesă-șaman, a fost păstrată în suita regelui.

La est de regatul Paekche se întindea Liga Kaya, cuprinzând câteva orașe-state care de asemenea își revendicau o descendență divină, din Regele Ceresc. Soluția găsită a fost căsătoria tinerei prințese cu conducătorul Ligii Kaya, regele Chuai, mult mai în vârstă decât Jingu și care avea deja doi fii maturi. După ce Jingu a devenit prințesă-șaman, ea a căpătat autoritatea de a vorbi cu zeii și de a prognoza victorii sau înfrângerii pentru casa regală, dar poziția sa ar fi fost cel mai bine consolidată abia după nașterea unui moștenitor, sarcină destul de dificilă ținând seama de vârsta regelui Chuai. Prințesa a apelat la sprijinul unui bărbat influent, primul ministru al regatului, Takechiuchi no Sukune (Neînfricatul Urs Bătrân), un șaman de origine aristocratică pe care și l-a făcut aliat.

Dorind să-i atace pe rebelii din Kumaso (sudul insulei Kyūshū), Chuai, ajuns rege, a consultat, prin intermediul lui Jingu, un oracol, dar, în ciuda pronosticurilor, a ezitat să pornească la atac. *Kojiki* relatează că regele a murit chiar în acea noapte. S-au făcut unele speculații conform cărora prințesa Jingu, în complicitate cu Takechiuchi, și-ar fi otrăvit soțul. Conform celor două cronici japoneze, atât prințesa, cât și prim-ministru au încercat o vreme să tănuiască moartea lui Chuai². Animați de ambiții comune, Jingu și Takechiuchi au strâns o armată în Koryong³, capitala regiunii Kaya⁴, de unde aveau să pornească spre sud. Cronicile *Kiki* plasează însă orașul Koryong ca punct final al expediției pornite din insula Kyūshū, pledând pentru un traseu invers. Primind ajutor din Silla și Paekche, Jingu, ajutată de Takechiuchi, a reușit să obțină o victorie facilă. Cele două cronici nipone notează că în Kyūshū Jingu a dat naștere unui fiu, Ojin, căruia i-a fost profețit să conducă teritoriul de dincolo de mare. Se crede că tatăl adevărat

¹ În toate legendele și miturile legate de originea poporului coreean, cea mai veche, dar și cea mai des citată este cea despre Tan-gun. Legenda povestește cum prințul Hwanung, fiul Zeității Supreme a Cerului a coborât pe muntele T'aebaeksan împreună cu 3000 de slujitori și a construit Orașul Zeilor. În aceeași perioadă, un urs și un tigrul își doreau foarte mult să capete înfățișare umană. Înțeleptul rege i-a sfătuit să se adăpostească într-o peșteră întunecată și să mănânce usturoi timp de 100 de zile; dacă vor reuși, atunci dorința lor va fi îndeplinită. În cele din urmă doar ursul a izbutit și s-a transformat într-o femeie frumoasă, însă tigrul a dat greș, din cauza lipsei de voință. Femeia-urs s-a măritat cu Hwanung, căruia i-a născut un fiu pe care l-a numit Tan-gun și care mai târziu a întemeiat regatul Choson în 2333 î.e.n. Astfel, strămoșul mitic al coreenilor este Tan-gun, iar ziua sa este sărbătorită ca Ziua Națională a Întemeierii Coreei (3 octombrie) (cf. *Facts about Korea*, Hollym, Seoul, 1996, p. 14)

² Cu un an mai târziu s-a comandat un mormânt în formă de tumulus în Kyushu, dar înmormântarea inițială a fost ținută sub tăcere; după ce invazia a luat sfârșit, regelui i s-au dat onorurile cuvenite

³ În prezent Taegu

⁴ Ar mai trebui precizat că o parte din teritoriul Kaya a fost disputat în secolele al V-lea și al VI-lea atât de Silla, cât și de Paekche, și în final încorporat în Silla, de aceea aluzia la Silla se referă la fostul teritoriu Kaya, în sens geografic.

al lui Ojin ar fi fost de fapt Takechiuchi, deși *Nihon Shoki* pledează pentru sarcină de 10 luni a tinerei prințese, care și-ar fi introdus între coapse pietre¹ care i-ar fi întârziat nașterea. După unii, există însă o explicație mai practică: tatăl noului pretendent la tron a fost probabil chiar Takechiuchi, ministrul-șaman. În *Nihon Shoki* ni se relatează nașterea prințului Ojin ca având loc pe 14, luna a douăsprezecea, iar moartea lui Chuai a fost consemnată în luna a doua: „A sosit sorocul împărătesei. Și-a scos piatra care-i fusese introdusă în coapse și s-a rugat zicând <Fie ca nașterea mea să fie pe aceste meleaguri, în ziua în care campania se va fi terminat>”². Tot în Kyūshū, Jingu reușește să respingă și atacurile celor doi fii ai lui Chuai, care veniseră să-și revendice tronul.

Printre darurile trimise în anul 372³ de Paekche împărătesei Jingu s-au numărat o sabie cu 7 brațe și o oglindă, în prezent aflată în patrimoniul japonez. Sabia cu 7 brațe, aflată la Iso-no-kami, reprezintă, conform simbolismului șamanist, „cele 7 ceruri”. Conform lui Chon Kwan-u, inscripția s-ar traduce: „Deoarece această sabie cu 7 brațe este magică, înzestrându-l pe purtătorul său cu puterea de a para loviturile unei săbii ascuțite, o trimitem conducătorului statului vasal. Prințul moștenitor din Paekche a făcut-o pentru conducătorul din Wai”⁴. În ceea ce privește oglinda, aceasta este adăpostită în templul lui Hachiman din prefectura Wakayama. Pe spatele ei se află gravate un număr apreciabil de scene legate de mitologia japoneză, cum ar fi Zeița Soarelui, Amaterasu, și zeul furtunii Susano no Mikoto⁵. Inscripția de pe ea se referă la anul oii, ceea ce ar însemna fie 383, 443, sau 503, dar cel mai probabil este 383, an din timpul domniei lui Jingu: “În anul oii, în timpul Marelui Rege, către un rege-frate din sud, care stă în palatul Ishisaga, gândindu-se la nemurire. El a comandat ca doi oameni să făurească această oglindă, luând 200 de *cho* din nichel alb”⁶.

Indiferent de cum privim lucrurile, ambele variante pun problema subordonării: Coreea sau Japonia este adevăratul vasal? Alți cercetători, precum Ryusaku Tsunoda, adoptă o poziție mai puțin tranșantă, pledând pentru varianta conform căreia la începutul primelor secole ale erei noastre nu ar fi existat un hotar fix între cele două state⁷. Cert este că, din cauza poziției sale geografice, Coreea a constituit un intermediar natural între China și Japonia: călătorii traversau Marea Japoniei spre Coreea, continuându-și apoi drumul pe uscat; pe aceeași filieră a pătruns și scrierea chineză în Japonia.

Nihon Shoki susține că Jingu ar fi murit la 100 de ani și că a fost regentă 20 de ani, până când fiul său, Ojin, a urcat pe tron. Aceeași cronică urmărește traseul

¹ Multe mituri semnaleză adorarea pietrelor de către cei din Puyo (cf. *Nihongi*, trad. de W. G. Aston, Charles E. Tuttle, Tokyo, 1993, p. 20)

² *Nihongi*, p. 229

³ Jon Carter Covell, Alan Covell, *Korean Impact on Japanese Culture*, Hollym, Seoul, 1990, p. 22

⁴ Ibidem

⁵ Ibidem, p. 24

⁶ Ibidem, pp. 23-24

⁷ Ryusaku Tsunoda, Op. cit., p. 2

lui Takechiuchi, consilier pe lângă 5 împărați, și ne informează că a trăit aproape 300 de ani¹. Variantele coreene îmbrățișează ideea că Ojin (sfârșitul secolului al V-lea – începutul secolului al VI-lea) a fost primul din linia celor 10 împărați în vinele cărora a curs sânge Puyo. După el, s-a apelat la o soluție de compromis, următorul conducător fiind pe de o parte de descendență Puyo, și pe de cealaltă parte de origine Yayoi, perioada imigrației coreene în Japonia². După moarte, Ojin a devenit Hachiman, zeul războiului. Una dintre dovezile coreene asupra adevăratei proveniențe a lui Ojin, o constituie prezența la intrarea în templul lui Hachiman – și ulterior la majoritatea templelor shintoiste din perioada timpurie – a unor statuete jumătate câine, jumătate leu, numite *komainu*, sau câini din Koguryo³, a căror existență nu ar fi avut nici o logică decât dacă ținem seama de originea continentală a lui Ojin.

În această perioadă se intensifică schimburile culturale și diplomatice dintre Paekche și Japonia. Tot mai multe nobile din peninsula coreeană sunt trimise să servească pentru căsătoriile politice: sora mai mică a regelui din Paekche s-a căsătorit cu Ojin. Aceleași izvoare coreene susțin că, timp de aproape un secol, călăreții Puyo au avut o poziție privilegiată în Japonia, religia lor fiind de natură șamanistă. Se credea că omul, după moarte, urmează să ducă o viață de apoi asemănătoare cu cea pământească, de aceea o parte din bunurile sale materiale erau lăsate în mormânt. Printre aceste obiecte mortuare se numărau și niște pietre curbate, numite *magatama*, întâlnite și în Coreea sub denumirea de *kokok*⁴. Călăreții Puyo erau înmormântați împreună cu câteva soții, îngropate de vii, mâncare, cai adevărați și alte însemne ale puterii (sabia, arcul și săgețile, bijuterii). Interiorul mormântului era pictat – conform tradiției altaice, dar și a celei coreene – cu scene din viața defunctului sau imagini ale celor patru animale sacre sau cu cele patru direcții. Cu timpul, practica îngropării de vii a oamenilor și animalelor a fost înlocuită de plasarea unor statuete de pământ antropomorfe sau cabaline. Mormântul-tumulus avea formă de gaură de cheie, și, uneori, era înconjurat de apă. Aceeași formă, dar și același gen de practici mortuare puteau fi întâlnite și pe teritoriul coreean. Tumulus-ul atribuit lui Ojin are 419 metri lungime și 35,8 metri înălțime, dotat cu 3 șanțuri cu apă având o lungime totală de 500 de metri⁵.

Potrivit obiceiurilor călăreților coreeni, la moartea regelui, succesiunea era stabilită în urma unei întreceri. În *Nihon Shoki* ni se relatează despre disputa pentru tron dintre cei doi fii ai lui Ojin, Nintoku, care și-a stabilit capitala la Naniwa⁶ și fratele său mai mic, care și-a plasat capitala la Uji. În cele din urmă, mezinul și-a pus capăt zilelor, dar unii pretind că ar fi fost de fapt asasinat.

¹ Jon Carter Covell, Alan Covell, Op. cit., p. 25

² Ibidem

³ Unul dintre cele trei regate coreene

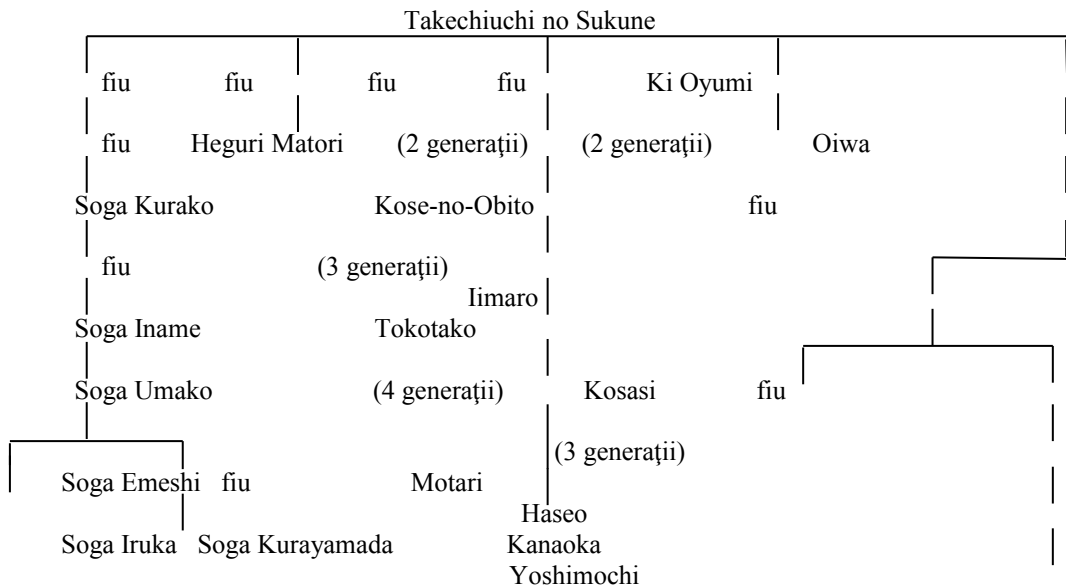
⁴ Ibidem, p. 29

⁵ Ibidem, p. 32

⁶ În prezent Osaka

Nintoku s-a dovedit un bun conducător, căsătorindu-se cu Prințesa-Pietrelor¹, provenită și ea din sudul Coreei. Mormântul lui Nintoku se află în apropiere de Osaka și măsoară 475 de metri lungime, fiind inițial înconjurat de 3 șanțuri cu apă, lângă care se aflau statuete *haniwa*, cu rolul de a-l proteja în viața de apoi.

După moartea lui Nintoku, cei doi fii ai săi s-au luptat pentru supremație, disputa fiind câștigată de Richū. Fratele său, încercând să preia puterea, a incendiat palatul, iar Richū a fost nevoit să se refugieze în templu Iso-no-kami, loc sacru pentru călăreții din Puyo, atât de legați de cultul pietrei. Richū își consolidează puterea și îi numește administratori pe alți doi urmași ai lui Takechiuchi din clanului Soga și Heguri. Se crede că până în anul 815, aproximativ 30 % din aristocrație ar fi avut origini coreeane².

Richū primește numele postum de Ihare³- după numele reședinței sale- rămânând una dintre figurile legendare ale Japoniei. În secolul al V-lea, al șaselea împărat de descendență Puyo, Ankō⁴, mută capitala în apropierea templului pietrelor Puyo (Iso-no-kami). Al optulea împărat, Yūryaku⁵ își ucide cu sânge rece toți rivalii, cu excepția a doi nepoți, care reușesc să se adăpostească la templul Iso-no-kami.

¹ *Nihongi* face și ea numeroase referiri la cultul rocilor, asociate cu miracole. De pildă, prima coborâre din cer a Zeiței Soarelui s-a produs în barca-cerească-de-piatră (cf. Jon Carter Covell, Op. cit., p. 33)

² Ibidem, p. 38

³ Copii pietrei/familia pietrei

⁴ Numărul 20 în genealogia oficială

⁵ Numărul 21 în genealogia oficială

În cele din urmă, tânărul împărat Ninken¹, ieșit învingător din aceste dispute, își stabilește capitala în zona templului pietrelor, dar, din cauza creșterii influenței celorlalte clanuri nobile rivale, linia dinastică impusă de Jingu și de Takechiuchi cade într-un con de umbră. Ironic, administrarea templului de la Iso-no-kami este încredințată familiei Mononobe, clanul rival al călăreților din Puyo. Ulterior, familia Mononobe îi va decima sistematic pe cei din clanului Soga, descendenți ai lui Takechiuchi.

Domnia ultimului împărat de descendență directă Puyo, Buretsu², vestit pentru nebunia și cruzimea sa, a reprezentat un moment întunecat în istoria Japoniei. Următorul candidat imperial, Keitai³ (507-531), cu sânge *wa*, japonez, amestecat cu cel al călăreților coreeni⁴, își stabilește capitala la Ihare, unde stătuseră și Jingu și Richū. Urmează apoi alți doi suverani cu domnii foarte scurte, după care vine împăratul Kinmei⁵ care reușește să păstreze capitala la Ihare, dar succesorul său, Bitatsu⁶ își construiește un palat în Kudara (Paekche). Treptat, noul sediu al puterii politice se mută în Asuka, iar întreaga scenă politică ajunge să fie ocupată de clanul Soga⁷, rămas influent până în 646. În timpul împăratului Kinmei, Soga Iname își oferă fiica pentru căsătoria cu suveranul, alianță din care se nasc șase fiice și șapte fii, doi dintre ei urcându-se pe tronul Japoniei. În acest fel, cei din familia Soga au reușit să-și asigure accesul la tron prin alianțe matrimoniale strategice, făcând din introducerea budismului o rampă de lansare pentru satisfacerea propriilor ambiții politice⁸.

O vreme, budismul (agreat de clanul Soga) și shintoismul (susținut de clanul Nakatomi și Mononobe) și-au disputat supremația în a deveni religie de stat, dar, în cele din urmă, superioritatea budismului a devenit evidentă. După „oficializarea” budismului, prințul Shotoku (574-622) a devenit una dintre figurile carismatice ale culturii japoneze. Venirea sa pe lume a fost pusă sub semnul miraculosului: mama sa l-a născut fără dureri la poarta unui grajd⁹ și pruncul a vorbit încă de la naștere. *Nihon Shoki* ne relatează că prințul, ajuns la maturitate, era capabil să judece zece oameni deodată, fără să greșească sentința și era înzestrat cu darul profeției. În 595 a sosit din Koguryo un preot coreean, numit Hyecha, care i-a devenit ulterior profesor și îndrumător. Prințul a primit astfel o educație aleasă atât despre budism, cât și despre confucianism, devenind o autoritate în problemele religioase sau juridice. În timpul domniei sale s-au introdus un nou sistem de ierarhizare al funcționarilor, diferit de sistemul ereditar

¹ Numărul 24 în genealogia oficială

² Numărul 25 în genealogia oficială

³ Numărul 26 în genealogia oficială

⁴ Ibidem, p. 42

⁵ Numărul 29 în genealogia oficială

⁶ Numărul 30 în genealogia oficială

⁷ Ibidem

⁸ Șefi ai afacerilor civile, în opoziție cu șefii afacerilor

⁹ Simbolismul calului era încă foarte puternic datorită influenței călăreților Puyo

de până atunci, precum și calendarul în stil chinezesc¹. Prințul Shotoku este venerat nu atât pentru ceea ce a făcut, ci pentru ceea ce simbolizează, deoarece a fost primul japonez care a depus eforturi sincere pentru introducerea budismului, dar și primul japonez care a proclamat principiile juridice menite să creeze un stat centralizat, concepte enunțate în *Constituiții în 17 articole*², care făcea uz atât de idei confucianiste, cât și de idei budiste, susținute de citate din clasicii chinezi³.

Joken Nishikawa punctează diferența dintre sistemul social chinez și cel japonez în dobândirea unui rang: în China, prin studiu temeinic, fiul unui țăran sau al unui negustor putea ajunge într-o poziție oficială importantă, în timp ce, în societatea japoneză, nu era permis accesul la funcțiile publice al unui om de rând; funcționarii oficiali proveneau doar dintre aristocrația vremii⁴. Hajime Nakamura observă cu finețe: “așa cum religia a constituit baza gândirii etice în India, familia a fost baza educației morale practice în China, la fel statul s-a aflat la temelie gândirii japoneze”⁵.

Japonezii, spre deosebire de chinezi sau de indieni, nu percep abstract relațiile umane. În Japonia antică, familia nu era un concept abstract, ci era reprezentată de capul familiei, cu alte cuvinte, capul familiei devenea simbolul întregii familii. Astfel s-a născut și tendința de a asocia *shōgun*-ul cu *bakufu* (guvernul militar) și împăratul cu statul⁶,

Legăturile de sânge și genealogiile elaborate s-au înscris și ele pe lista preocupărilor nipone⁷. Atitudinea de supunere necondiționată față de o persoană-simbol se manifestă, într-o formă sublimată, în atitudinea de devotament față de Buddha, ca persoană ideală⁸. În altă ordine de idei, în gândirea japoneză, concretul devine abstract numai în măsura în care particularul (o persoană anume) devine universal (Buddha), astfel încât exemplul individual acționează ca mijlocitor între credincios și principiul general⁹.

În limbaj arhaic, termenul *ōyake* (public) avea sensul de familie (linie) principală, adică familia imperială. Prin extrapolare, toți oamenii erau numiți *koyake* (familii minore). Prin urmare, casa imperială a ajuns să fie privită ca trunchiul principal pe care s-ua articulat toate celelalte familii, iar noțiunea de afaceri publice ilustra relația cu suveranul. Legende din *Kiki* nu sunt relatate cu

¹ R. H. P. Mason, *A History of Japan*, Charles E. Tuttle, Tokyo, 1994, p. 24

² Ian Reader, Ebsen Andreasen, Finn Stefansson, *Japanese Religions-Past and Present*, Japan Library, Sandgate, Folkestone, Kent, 1993, pp. 167-169

³ Shuichi Kato, Op. cit., p. 36

⁴ Hajime Nakamura, *Ways of Thinking of Eastern People*, University of Hawaii Press, Hawaii, 1967, pp. 430-431

⁵ Ibidem, p. 448

⁶ Ibidem

⁷ Luther a predicat despre credință, la fel ca Shinran, însă nimeni din Germania nu s-a gândit să creeze un cult al urmașilor săi (cf. Hajime Nakamura, Op. cit., p. 455)

⁸ Ibidem, p. 455

⁹ Ibidem, pp. 469-471

scopul de a ne impresiona prin măreția faptelor zeilor, ci dimpotrivă, urmăresc demonstrarea caracterului divin al împăratului prin consangvinitatea cu zeii. În Japonia s-a creat o bază morală bine-rău, traductibilă în termenii supunerii-nesupunerii față de împărat, văzut ca autoritate divină. Acesta este motivul pentru care japonezii și-au păstrat credința pentru împărat și ca pe o poruncă a strămoșilor, care, la rândul lor, l-au tratat cu respect și supunere¹.

lista cronologică a împăraților

Nume postum	Naștere	Întronare	Abdicare	Moarte	Nume postum	Naștere	Întronare	Abdicare	Moarte
	î.e.n	î.e.n	î.e.n	î.e.n		e.n	e.n	e.n	e.n
1.Jimmu	711	660		585	38.Tenchi	626	662		671
2.Suisei	632	581		549	39.Kōbun	648	672		672
3.Annei	567	548		511	40.Temmu	622	673		686
4.Itoku	553	510		477	41.Jitō*	646	687	696	703
5.Kōshō	506	475		393	42.Mommu	683	697		707
6.Kōan	427	392		291	43.Genmei*	662	708	714	722
7.Kōrei	342	290		215	44. Genshō*	699	724	748	756
8.Kōgen	273	214		158	45.Shōmu	718	749	758	
9.Kaikwa	208	127		98	46.Kōken*	733	759	764	765
10.Suijin	148	97		30	47.Junnin	?	?	?	?
				e.n	48.Shōtoku*		765		769
11.Suinin	70	31		70	49.Kōnin	719	770		781
		e.n		e.n	50.Kwammu	736	782		805
12.Keikō	12	71		130	51.Heijō	774	806	809	824
	e.n	e.n	e.n	e.n	52.Saga	785	810	823	842
13.Seimu	83	131		190	53.Junwa	786	824	833	840
14.Chūai/Jingū	149	192		200	54.Nimmyō	810	834		850
15.Ojin	201	201		310	55.Montoku	827	851		858
16.Nintoku	290	313		399	56.Seiwa	851	859	876	881
17.Richū	336	400		405	57.Yōzei	868	877	884	949
18.Hanshō	352	406		411	58.Kōkō	830	885		887
19.Inkyō	374	412		453	59.Uda	867	888	897	931
20.Ankō	401	454		456	60.Daigo	885	898		930
21.Yūryaku	418	457		479	61.Shujaku	923	931	946	952
22.Seinei	444	480		484	62.Murakami	926	947		967
23.Kensō	440	485		487	63.Reizei	950	968	969	1011
24.Ninken	448	488		498	64.En-yū	959	970	984	991

¹ Ibidem, pp. 469-471

25.Buretsu	489	499		506	65.Kwanzan	968	985	986	1008
26.Keitai	450	507	531	531	66.Ichijō	980	987		1011
27.Ankan	466	534		535	67.Sanjō	976	1012	1016	1017
28.Senkwa	467	536		539	68.Go-Ichijō	1008	1017		1036
29.Kimmei	510	540		571	69.Go-Shujaku	1009	1037		1045
30.Bitatsu	538	572		585	70.Go-Reizei	1025	1046		1068
31.Yōmei	540	586		587	71.Go-Sanjō	1034	1069	1072	1073
32.Sushun	523	588		592	72.Shirakawa	1053	1073	1086	1129
33.Suiko*	554	593		628	73.Horikawa	1078	1087		1107
34.Jomei	593	629		641	74.Toba	1103	1108	1123	1156
35.Kōgyoku*	594	642	645		75. Sutoku	1119	1124	1141	1164
36.Kōtoku	596	646		654	76.Konoe	1139	1142		1155
37.Saimei*		655		661	77.Go-Shirakawa	1127	1156		1165

Nume postum	Naștere	Întronare	Abdicare	Moarte	Nume postum	Naștere	Întronare	Abdicare	Moarte
78.Nijō	1143	1159		1165	104.Go-Kashiwabara	1464	1501		1526
79.Rokujō	1164	1166	1168	1176	105.Go-Nara	1497	1527		1557
80.Takakura	1161	1169	1180	1181	106.Ōgimachi	1517	1558	1586	1593
81.Antoku	1178	1181	1183	1185	107.Go-Yōzei	1571	1587	1611	1617
82.Go-Toba	1179	1184	1198	1239	108.Go-mi-no-o	1596	1612	1629	1680
83.Tsuchimikado	1195	1199	1210	1231	109.Myōshō*	1623	1630	1643	1696
84.Juntoku	1197	1211	1221	1242	110.Go-Kōmyō	1633	1644		1654
85.Chūkyō	1218	1221	1221	1242	111.Go-saiin	1637	1655	1662	1685
86. Go-Horikawa	1212	1222	1232	1234	112.Reigen	1654	1663	1686	1732
87.Shijō	1231	1233		1242	113.Hisashi-yama	1675	1687	1709	1709
88.Go-Saga	1220	1243	1246	1272	114.Nakamikado	1702	1710	1735	1737
89.Go-Fukakusa	1243	1247	1259	1304	115.Sakuramachi	1720	1736	1746	1750
90.Kameyama	1259	1260	1274	1305	116.Momozono	1741	1746		1762
91.Go-Uda	1267	1275	1287	1324	117.Go-Sakuramachi*	1740	1763	1770	1813
92.Fushimi	1265	1288	1298	1317	118.Go-Momozono	1758	1771		1779
93.Go-Fushimi	1288	1299	1301	1336	119.Kōkaku	1771	1780	1816	1840
94.Go-Nijō	1285	1302		1308	120.Ninkō	1800	1817		1846
95.Hanazono	1297	1309	1308	1348	121.Kōmei	1831	1847		1867
96.Go-Daigo	1287	1319		1338	122.Mutsuhito	1852	1868		1912
97.Go-Murakami	1328	1339		1368	2) Dinastia de Nord				
98.Chōkei	?	1369	1372	?	1) Kōgon	1313	1331	1333	1364
99.Go-Kameyama	1347	1373	1392	1424	2) Kōmyō	1322	1336	1348	1380
100.Go-Komatsu	?	1392	1412	1433	3) Sūkō	1334	1349	1352	1398
101.Shōkō	1401	1413		1428	4) Go-Kōgon	1338	1653	1371	1374
102.Go-Hanazono	1419	1429	1464	1471	5) Go-En-yū	1359	1372	1381	1393
103.Go-Tsuchimikado	1442	1465		1500	6) Go-Komatsu	1377	1383	1302	?

POÉTICA ESPERPÉNTICA DE VALLE-INCLÁN

Conf. Maria-Gabriela NECHES

El *esperpento* es un término de origen incierto, relativamente reciente, usado en una doble acepción corriente de 1) “persona o cosa notables por su fealdad” y 2) “desatino”, “absurdo”, como lo aclara el *Diccionario de la RAE* (edición 2001). Dicho término no disfrutó de una fortuna literaria demasiado larga, ya que Corominas, en el *Diccionario Crítico Etimológico* (edición de 1957) lo encuentra atestiguado sólo en 1891, en Juan Valera, sin dejar de suponer, no obstante, que su uso en el lenguaje coloquial debe de remontar mucho antes. Manuel Bermejo Marcos (1971: 36) corrige la información de Corominas, haciendo constar por primera vez el uso literario del término unos diez años antes de Juan Valera, en 1882, en una novela de Galdós. Los contextos en los que aparece empleado no modifican el significado corriente de la palabra, señalado por el Diccionario de la RAE, pero lo extienden a la designación metonímica de una realidad por sólo un atributo suyo. En Galdós se dice de un personaje femenino que es “todo un *esperpento*”, asociándole una leve dimensión ética, perceptible en lo ridículo que acompaña la fealdad. Además, el término se hace extensivo también a un juicio metafórico sobre un texto literario que es feo, es decir reprochable, por abuso de sensualidad, o mejor, por no estar sujeto a la norma ético-religiosa vigente en la época. En este caso, la transferencia de significado, propia de la metáfora, es total y se debe a toda una tradición educativa formada en los conventos, que identificaba el cuerpo al pecado. Juan Valera, a quien se debe el uso metafórico del término *esperpento*, atribuye ese juicio crítico a una señorita devota, en una carta que escribe a su confesor y padre espiritual.

Valle-Inclán (1866-1936), cuyas transgresiones espectaculares de los moldes literarios tradicionales, al lado de las de Unamuno, Azorín, R. Pérez de Ayala, etc., contribuyeron en gran medida a que la literatura de España diera un paso firme hacia el siglo XX y se integrara al ritmo evolutivo de la literatura europea, se apropia el término de *esperpento* para designar con él, en 1920, la primera de una serie de cuatro obras dramáticas, *Luces de Bohemia*, subtituladas explícitamente **Esperpentos**. *Luces de Bohemia* no es sólo el primer *esperpento*, como realidad literaria concreta, sino adquiere el significado implícito de una reflexión de la literatura sobre sí misma, debida a la meditación acerca de su propia obra que el autor incluye a manera de metalenguaje discursivo en la ficción misma.

A partir de Valle-Inclán, debido a la deformación conciente, a la degradación de la realidad en que se apoya la poética del *esperpento* en *Luces de Bohemia*, se instituye el verdadero semantismo literario del término. Gracias a su fuerza de reverberación retrospectiva, el *esperpento* designa una modalidad artística todavía

no conciente de sí misma que arraiga en el Barroco. Por concienciarla y denominarla Valle-Inclán identifica la tradición en la cual se incluye implícitamente a sí mismo. Desde ahora en adelante, *esperpento* será sinónimo de “técnica deformadora de la realidad”, ya que realiza la unión semántica indisoluble de los dos elementos componentes del significado inicial, lo feo y lo absurdo. El *esperpento* legitima en el ámbito de la creación la actitud y la modalidad estilísticas más propias a las épocas de crisis de los valores, destinadas a informar una visión grotesca del mundo.

Radicalmente distinta de la visión trágica o la cómica, apoyadas en la confianza en un sistema firme de valores y, por lo tanto, en la certidumbre y la aspiración a integrarse o reintegrarse a él, lo que les concede una implícita dimensión ética, la visión esperpéntica, sinónima de visión grotesca remonta hasta el inquieto desenmascarador de falsas apariencias, Francisco de Quevedo, en la España del siglo XVII y, en general, en la Europa de lo absurdo, que vio la luz en el mismo siglo, tal como lo pone de relieve G. R. Hocke (1977: 298), a raíz de la tragicomedia shakespeariana, por reflejarse el mundo en el deformador espejo dedálico de la contradicción barroca.

Como es natural, el *esperpento* es un momento intermedio en el marco de la larga tradición deformadora del mundo por medio de la caricatura. Como tal remite a la farsa trágica, cultivada con tanta insistencia a mediados del siglo XX, siendo una de las modalidades más significativas de expresión de las inquietudes del hombre contemporáneo.

Por arraigar en el Barroco y llegar hasta Becket y Ionesco, el *esperpento* no impone una innovación, ni en cuanto a la visión ni en cuanto a la técnica artística que le dieron vida, a juzgar por la realidad concreta del universo configurado en las obras dramáticas que Valle-Inclán designa con este término. Sólo con respecto a una tradición inmediata, se pudiera hablar de un cambio fundamental de perspectiva, debido al teatro valleinclanesco. Esta se impone realmente a raíz de la oposición agresiva, en registro paródico, a lo anacrónico del drama posromántico, dilatado abusivamente más allá de los límites de su vigencia histórica, por la tiranía del gusto dudoso de un público poco exigente.

Si echásemos un vistazo de conjunto que apuntara hacia las líneas esenciales del universo esperpéntico podríamos integrar las cuatro obras teatrales: *Luces de Bohemia*, *Las galas del difunto*, *Los cuernos de don Friolera* y *La hija del capitán*, sin duda alguna, a la tradición de las visiones grotescas del mundo que van imponiéndose, a raíz del Barroco, en las artes de las épocas de crisis de los valores, ya que a Valle-Inclán le había tocado vivir y escribir en tal época. Sin embargo, hay que desentrañar el significado del *esperpento* en la intención del autor lo que equivale a aproximarnos a la poética explícita de Valle-Inclán, expuesta en el juego gratuito, en apariencia, de unas cuantas réplicas, en la escena XXII de *Luces de Bohemia*. En esta escena, el poeta ciego Max Estrella, astro nocturno decaído de la bohemia artística madrileña, al cabo de una peregrinación

en el infierno de degradación moral, pobreza, violencia y brutalidad del ambiente social contemporáneo suyo, en el umbral de la muerte, apático y sin esperanza, está reflexionando sobre la realidad, en el marco de unas cuantas afirmaciones de concisa discursividad, contrarrestadas por la irreverente desaprobación o la aprobación irónica de su compañero e interlocutor, Don Latino de Hispalis.

Max: *Don Latino de Hispalis, grotesco personaje, te immortalizaré en una novela.*

Don Latino: *Una tragedia, Max.*

Max: *La tragedia nuestra no es tragedia.*

Don Latino: *Pues algo será.*

Max: *El Esperpento.*

Max: *El esperpento lo ha inventado Goya. Los héroes clásicos han ido a pasearse por el callejón del Gato.*

Max: *Los héroes clásicos reflejados en los espejos cóncavos dan el Esperpento. El sentido trágico de la vida española sólo puede darse con una estética sistemáticamente deformada.*

Max: *España es una deformación grotesca de la civilización europea.*

Max: *La deformación deja de serlo cuando está sujeta a una matemática perfecta. Mi estética actual es transformar con matemática de espejo cóncavo las normas clásicas.*

Max: *Latino, deformemos la expresión en el mismo espejo que nos deforma las caras y toda la vida miserable de España.*

(1989: 166-169)

A estas afirmaciones hay que añadir las últimas dos réplicas, esenciales para la coherencia del conjunto, que concluyen *Luces de Bohemia* en forma de comentario cínico acerca de la muerte absurda de Max Estrella:

Pica Lagartos: *El mundo es una controversia.*

Don Latino: *Un Esperpento* (1989: 68-69)

Hay que añadir también la réplica no menos importante de don Estrafalarío, escritor que va comentando, desde el interior de un primer nivel de la ficción, un espectáculo de títeres (teatro en el teatro) que es, en realidad, un comentario esquemático, en registro burlesco, del motivo central de otro esperpento, *Los cuernos de don Friolera*, comentario que va antepuesto a la misma obra:

Don Estrafalarío: *Mi estética es una superación del dolor y la risa, tal como deben de ser las conversaciones de los muertos, al contarse historias de los vivos /.../. Yo quisiera ver este mundo desde la otra ribera*

(*Martes de carnaval*, Espasa Calpe, II-a ed., Madrid, 1964, pag.68-69)

Si reunimos todas estas afirmaciones, estaremos ante una concepción coherente que integra todo un modo de concebir el mundo.

Sin ser un pensador en el sentido estricto de la palabra, Valle-Inclán va forjando su meditación sobre la realidad a base de un núcleo de afirmaciones que hace por oposición a la literatura, concebida como un conjunto de convenciones y lugares comunes, deformadores de la realidad, consagrados por la autoridad nunca puesta en cuestión de todos los “clasicismos” que han venido sucediéndose hasta él. Al ponerla en cuestión, el gesto reflexivo de Valle-Inclán, concretado en la poética esperpéntica tiene un significado parecido al acto agresivo por el que Don Quijote, al destruir de un solo golpe de espada el retablo de Maese Pedro el titiritero (El *Quijote*, II, 27), arroja la máscara que oculta el rostro de la realidad. Idénticos en su momento inicial, por la intención de aniquilar la ilusión o mentira que deforma la realidad, los dos gestos son fundamentalmente distintos, no tanto desde el punto de vista de su eficacia como por su modo de realizarse. Agresivo, pero ineficaz, en Don Quijote, ya que el mundo sigue ostentando inalterable su juego de apariencias, ante los ojos desengañados del caballero, el mismo gesto de eficacia indudable es, en Valle-Inclán, contemplativo, pasivo por excelencia. La meditación de Valle-Inclán no va encaminada a imponer una nueva manera de concebir la literatura. El autor no está preocupado por *cómo tiene que ser la literatura* auténtica sino, por oposición a la ficción mistificadora de los “clasicismos”, intenta mostrar *qué es la realidad* desmitificada, desnuda de toda convención.

La teoría valleinclanesca del *esperpento*, su “estética”, como la denominan tanto Max Estrella como Don Estrafalario no se fija, ni por su objeto ni por la modalidad de aproximarlos (que lleva implícita una actitud), en lo estético. La “estética” de la meditación teórico-discursiva del autor lo es sólo por su constante oposición a la literatura, ya que, en realidad, se acerca a la filosofía.

Por proponerse dejar que aparezca la realidad desnuda, liberada de la tiranía del lugar común y la convención literaria, la labor de Valle-Inclán, tanto en su intención explícita como, sobre todo, en el universo concreto de la obra es una ontología que lleva aparejada una gnoseología, como posibilidad de aproximar el mundo por reflexión en el espejo y, finalmente, por la actitud que lleva implícita y que no deja de ser profundamente ética, por sí misma. Al nivel discursivo, la meditación sobre la literatura se convierte en una meditación sobre la realidad adulterada por la literatura; también, el rechazo de la ficción “clásica” por medio de la parodia y la caricatura, en la visión grotesca de la obra es una restitución de la autenticidad de lo real. La intención y la realización traducen la misma aspiración a redescubrir la verdad.

A raíz de constatar que “la tragedia nuestra no es tragedia”, cuando Max Estrella califica a Don Latino de “personaje grotesco” y se propone “inmortalizarlo en una novela”, mientras este le sugiere que finalice mejor su propósito en una tragedia, Valle-Inclán quiere decir, en realidad, que lo trágico se

ha disociado de la tragedia. Esta ruptura entre la tragedia y lo trágico fue propia no sólo de España, sino de todo el Occidente europeo contemporáneo del momento y se debió a la ausencia de una autoridad moral absoluta, de un principio trascendente como garantía del orden universal. Trágico, por esa gran ausencia, el mundo se niega a la tragedia.

El resultado de esta relativización de todos los valores, propio del momento histórico que atraviesa toda la Europa contemporánea de Valle-Inclán y de modo mucho más acusado España (“una deformación grotesca de la civilización europea”) es, en el ámbito de la literatura, la tragicomedia. G. R. Hocke pone de relieve con singular acuidad el proceso de la aparición de la tragicomedia, al afirmar que “la tragicomedia nace dondequiera aparezca un destino trágico en una forma no trágica; cada vez que exista de un lado, luchando y derrumbándose el hombre, y del otro, no la legítima fuerza moral, sino un pantano de relaciones podridas que se traga miles de víctimas sin merecer ninguna” (1977: 298). Situando el nacimiento de la tragicomedia en el Barroco, la afirmación de Hocke autoriza, en realidad, su elevación a la altura de un concepto literario, de una modalidad expresiva de la literatura, propia de las épocas de crisis de los valores, justamente porque el Barroco es una constante histórica. En tales épocas, “el hombre se convierte en una caricatura (lo opuesto a la belleza ideal) de sí mismo, pero también del universo” (1977: 299). Por lo tanto, el mundo se vuelve absurdo, por carecer de criterios de comprensión racional.

Por extrapolar la literatura en la realidad concreta, Valle-Inclán pone en claro la condición tragicómica, grotesca del ser humano, situado entre lo trágico y lo cómico, en un mundo absurdo. Por un radical trastorno de perspectiva, lo absurdo no está en el mundo, sino en todo intento de representarlo en conformidad con las normas de la belleza clásica. De aquí se deduce la necesidad de *transformar con la matemática del espejo cóncavo las normas clásicas* que se propone, en primer lugar, como finalidad del *esperpento*. Ya que *las imágenes más bellas reflejadas en un espejo cóncavo son absurdas*, justamente porque deforman la realidad trágica del mundo, se impone una acción purificadora de reflejar en el espejo cóncavo de la verdad esa misma imagen deformada que oculta su carácter profundamente trágico, para que el mundo vuelva a adquirir su coherencia y se deje comprender. Por eso *los héroes clásicos reflejados en espejos cóncavos dan el esperpento*.

Por lo tanto, el *esperpento* no es una deformación de la realidad, ya que la realidad, está ya deformada por normas y convenciones ante la mirada y la mente de Valle-Inclán, ansiosas de verdad.

La deformación que se propone, al afirmar que *el sentido trágico de la vida española sólo puede darse con una estética sistemáticamente deformada* es, en realidad, una deformación de la deformación, eso es, una desmitificación de la realidad, falseada por la idealización clásica de cualquier índole, empeñada en

acceder a lo bello. La realidad aparece absurda y fea justamente por el empeño de aprisionarla en una imagen que se niega a la comprensión.

La acción de Valle-Inclán que él mismo califica de deformadora, lo que había suscitado muchas confusiones entre sus críticos, es, por autodefinición, un intento sistemático, realizado con la impersonalidad del juicio abstracto característico de la filosofía, de dejar que el mundo aparezca tal como es, de permitir que se le vislumbre la realidad esencial por entre las apariencias mentirosas de la ficción deformadora. Deformar la deformación significa aniquilarla, purificar la realidad, por reflexión en el espejo, orientarla hacia el descubrimiento de su ser. El esperpentismo adquiere una dimensión ontológica que se aproxima a la filosofía. En este sentido, al definir el esperpento, A. Risco (1966: 87) considera que “teniendo como punto de partida una visión negativa sobre el presente, acaba por adquirir una significación ontológica, la de una destrucción sistemática de la realidad que llega a poner en cuestión el ser”. Igualmente, R. Barcia (1968: 106), a raíz de la premisa que el *esperpento* no es una nueva deformación o estilización de la realidad, sino una nueva estructura artística, conformada a una nueva visión de esta, lo define en términos semejantes como “una reducción a la esencia del *eidos* fenomenológico”. Autorizadas por la desrealización propia de toda caricatura, igual que por la idea de que *la deformación deja de serlo si está sujeta a una matemática perfecta*, las definiciones arriba mencionadas atribuyen al *esperpento* el carácter de una rigurosa operación abstracta de poner entre paréntesis la realidad.

La matemática perfecta a la que se refiere Valle-Inclán no apunta hacia el rigor lógico de la filosofía - de ser así, el *esperpento* tendría que ser un intento de abarcar el mundo en conceptos y categorías abstractas, aniquiladores de su contingencia - sino revela antes que nada la no implicación subjetiva, propia de tal enfoque. En este sentido, es significativa la afirmación de *Los cuernos de don Friolera: quisiera ver este mundo desde la otra ribera* o bien *mi estética es una superación de la risa y el dolor*. La aspiración de Valle-Inclán no es la de un sobrehumano conocimiento total, como se pudiera concluir a primera vista, sino la de una acuidad de la mirada, capaz de descubrir la verdad, sin aniquilar la apariencia sensible del mundo.

No es fortuito el que Valle-Inclán concentre su poética esperpéntica en la idea de la reflexión en el espejo, como tampoco es fortuito que delimite su ascendencia explícitamente con referencia a Goya (*El esperpentismo lo inventó Goya*). En la tradición filosófica, desde Platón, la contemplación en el espejo revela la verdad pura que escapa a la percepción engañosa de los sentidos.

Esta propensión a la verdad la descubre Valle-Inclán en algunos dibujos de Goya, destinados quizá a aumentar la serie de los *Caprichos*, que se encuentran en el Museo del Prado y que André Malraux describe en un célebre ensayo (1977: 36-39). Estos dibujos presentan algunos personajes, de perfil, que se miran en el espejo. El espejo no les devuelve una imagen deformada, sino sustituye la figura

humana por la imagen de un animal, en el marco de una visión fundamentalmente grotesca, cuya validez se apoya en la aspiración al conocimiento total de la realidad, por la representación simultánea de la apariencia atractiva y la esencia repugnante simbolizada por el recurso a lo infrahumano. La verdad está integrada tanto por la realidad aparential como por el símbolo que el espejo devuelve, de modo impersonal, a quien se mira en él.

Al concentrar la importancia artística sin precedente de esa configuración dual, antinómica de la verdad, Malraux afirma que: “Goya habla de la verdad porque se alza en contra de la ficción [de los pintores italianos] que se vuelve mentira, como todo estilo, por vulgarización; pero se convertirá en Goya sólo cuando oponga a esta ficción no la realidad sino otra ficción dominante: [cuando oponga] a un mundo embellecido, un mundo desgarrado. El Siglo de Oro aceptaba el mundo. Goya ya no lo acepta, aspira a conceder a su rechazo la brillantez y la fuerza que había alcanzado la aceptación de Occidente. Goya descubre que aunque el estilo italiano convierte a los hombres en figuras divinas, sólo el arte convierte al hombre en un rival de los dioses” (1977: 42-43).

Igual que su predecesor, Valle-Inclán persigue la verdad por oposición a lo bello, no elevándola a la altura de lo bello sino bajando lo bello al nivel de la verdad, lo que engendra una nueva concepción sobre ambos e implícitamente sobre el mundo. La verdad y lo bello están en el mundo, no en ideas preconcebidas que deforman el mundo. Esta es la significación ontológica del *esperpento* que al reflejar el mundo en el espejo (la presencia del espejo remite siempre a una metafísica) con distanciamiento e imparcialidad, lo deja aparecer tal como es. Lo que descubre el gesto contemplativo de Valle-Inclán en el espejo es un mundo que desconoce la dimensión de la profundidad, cuya esencia es su apariencia misma, ya que la apariencia no remite más que a sí misma. Un mundo que es lo que parece o parece lo que es.

Todas las afirmaciones que componen la poética de Valle-Inclán convergen hacia la búsqueda de la verdad. A la misma búsqueda está sujeta la exortación final de Max Estrella en *Luces de Bohemia: Deformemos la expresión en el mismo espejo que nos deforma las caras y toda la vida miserable de España*. Es la afirmación más amplia, ya que las abarca a todas, encerrando en sí una concepción posmoderna de la creación, radicalmente opuesta a la clásica del Siglo de Oro que equivale a la moderna. Si cualquier “clasicismo” busca en la creación la actualización de la norma, Valle-Inclán, al proponerse la deformación de la expresión, se niega implícitamente a admitir la anterioridad de la concepción sobre la elaboración y afirma categóricamente la simultaneidad de ambas, ya que la propia obra, el *esperpento*, es expresión, lenguaje artístico, imagen; por lo tanto, una estructura sumamente abarcadora, en la cual el mundo vive ajustado a su verdad que va revelándose en el ritmo de la creación de la obra. La deformación de la expresión es el núcleo del esperpentismo. Su significado no es otro que la misma aniquilación de la deformación, es decir, de la imagen

deformada (por exigencias *a priori* que carecen de verdad) del mundo que ya no está de acuerdo con su propia verdad.

El significado ontológico del *esperpento*, el de devolver la realidad a sí misma, se apoya en la aspiración cognoscitiva de encontrar sus dimensiones verdaderas, por la reflexión en el espejo cuya finalidad es la de purificarla de la ficción mistificadora que no respeta su ser. Sin estar sujeta a propósito ético alguno, esta aspiración cognoscitiva que la reflexión en el espejo lleva implícita, no está desprovista, sin embargo, de una dimensión ética fundamental, ya que lo grotesco del mundo desprovisto de profundidad que nos revela el esperpento es, según una conocidísima definición, lo trágico sin moralidad.

La preocupación filosófica que la poética esperpéntica pone de relieve, por su oposición a la ficción y la persecución de la verdad no puede tener, por supuesto, una solución filosófica. Valle-Inclán no opone a una ficción deformadora la realidad, después de extraerle, por reducción fenomenológica, la esencia, sino, al igual que Goya, le opone otra ficción. El universo concreto de la obra, integrada por la serie de los esperpentos, desde *Luces de Bohemia* a *Tirano Banderas* y *El Ruedo Ibérico* habla de la verdad, en la medida que es la imagen de un mundo alienado que nos aparece como una “exterioridad total”. La compresión del tiempo hasta su total aniquilación en una perfecta circularidad, la dilatación laberíntica del espacio hasta el infinito, la desaparición de las distinciones entre las categorías tradicionales de los géneros literarios que tiende a esfumar la parcialidad de las visiones y, sobre todo, la contaminación de lo narrativo por la reverberación de la metáfora, lo inmutable de los personajes convertidos en títeres y máscaras, todo va configurando un mundo infrahumano que está girando estérilmente en torno a su perpetua apariencia. El autor no lo rechaza, pero tampoco lo acepta. Sólo se aparta para dejarlo que aparezca, convencido de que la verdad, por repugnante y despreciable que sea, es preferible a toda mistificación.

El *esperpento* nos revela el esfuerzo de conocer la verdad del mundo por medio de la ficción. Por un cambio de perspectiva, Valle-Inclán no va de la realidad a la ficción, no transfigura la realidad en el marco de la ficción, sino arraiga en otra ficción, al igual que Cervantes, para encontrar las verdaderas dimensiones de lo real. *El mundo es un esperpento*, como afirma Max Estrella al final de *Luces de Bohemia*. El mundo que descubre y nos lo deja ver es un mundo alienado por la pérdida del sentido de unos conceptos fundamentales, al que Ortega y Gasset define como “exterioridad total” (1965: 395).

Es un mundo del vacío ontológico, escamoteado por la degradación de la función referencial del lenguaje, convertido en ficción por la desaparición de los valores, cuyo modo de existencia es el de mero complejo sonoro sin sustancia.

El mundo es un *esperpento*, como también el *esperpento* es un mundo. El *esperpento* es una “metáfora cognoscitiva”, una ficción a medida de la realidad, que surgió paradójicamente gracias al supremo gesto ético de su autor de apartarse del mundo lo suficientemente para que podamos verlo.

BIBLIOGRAFÍA

1. Bermejo Marcos, Manuel (1977), *Valle-Inclán: Introducción a su obra*, Gredos, Madrid.
2. Risco, Antonio (1966), *La estética de Valle-Inclán*, Gredos, Madrid.
3. Ortega y Gasset, José (1965), “Ensimismamiento y alteración”, *Obras Completas*, t. 3, Castalia, Madrid.
4. Malraux, André (1977), *Saturn - Eseu despre Goya*, trad. rom., Meridiane, București.
5. Hocke, Gustav René (1977), *Manierismul în literatură*, trad. rom., Univers, București.
6. Rubia Barcia, J. (1968), “The esperpento: a New Novelistic Dimension”, *Valle-Inclán Centennial Studies*, Austin, Texas.

DE CE LIMBAJUL POETIC ESTE ÎN GENEZĂ O DIADĂ NELIMITATĂ ÎN FORMĂ ȘI SEMNIFICAȚIE

Lect. dr. Ștefania BRĂILEANU

Limbajul poetic a cărui natură dorim s-o pătrundem în această comunicare a fost circumscris sau ipostaziat la începuturile teoriei și criticii literare în antichitate în *Poetica* lui Aristotel și mai târziu în retorica romană unde au fost definite figurile de stil și semnificația lor comunicativă.

Emoția și efectul de purificare sau tulburare a sufletului au rămas factorii psihici în principal urmăriți. Chiar și poetica Renașterii, care extinde numărul speciilor literare față de anterioritate prin sonet, spre exemplu, rămâne în mare măsură un catalog de criterii estetice.

Cearta dintre clasici și moderni statuează o nouă poetică, iluministă, programatică și clasicizantă.

În literatura germană începuturile epocii moderne sunt situate la sfârșitul sec. al XVIII-lea, după epoca de creație idealistă și clasică a lui J.W. Goethe și Fr. Schiller.

Romantismul timpuriu debutează cu o nouă poetică și teoretizează poezia universală, care transgresează genurile literare și introduce după dezbateri filozofice, literare și estetice mijloace stilistice noi pentru redarea ideii literare. Acestea sunt: ironia, pamfletul, paradoxul, fragmentul, amplu teoretizate, rămase până astăzi în uz, chiar dominante în textul literar postmodern.

Fr. Saussure, întemeietorul lingvisticii moderne de la sfârșitul secolului al XIX-lea, deschide o nouă cale de a privi limba și deci și limbajul poetic, calea structuralismului și a semioticii, ce vor deveni discipline de sine stătătoare asemenea stilisticii.

La noi Lucian Blaga și Ion Vianu definesc stilul și stilul personal ca atribut al limbajului poetic.

Se constată în acest punct al evoluției cercetării lingvistice, că în diferitele sale aspecte, limbajul poetic este un fenomen inter- și multi-disciplinar situat între lingvistică, psihologie și filosofie. Textul poetic, mai ales cel liric, a fost descris și analizat structural, stilistic, tematic, atribuindu-i în final mesajului său una sau mai multe semnificații.

S-au dedicat multe studii teoretice Eu-lui liric precum și teoriei creației. Jan Mucarovski în studiul său *Despre limbajul poetic*¹ concentra în formula “limbajul poetic nu este.....” un decalog calitativ, fixându-i cel mai important aspect – cel al ambiguității; Roman Ingarten la rândul său îl considera o derivare, după teoria celor două axe: paradigmatică și sintagmatică. E. Coșeriu îl considera o

¹ “Despre limbajul poetic” de J. Mukarovski, apărut în 1948 și publicat în românește în *Studii de Estetică*, București, Editura Univers, 1974, p. 343-355

"actualizare"¹, luând în considerare funcția de comunicare și cunoaștere a acestuia. Limbajul poetic a fost astfel comparat din perspectiva unei referințe standard, dar nu definit.

Astăzi științele cognitive - o nouă specializare în cercetarea științifică a cunoașterii - sunt interesate de o descriere teoretică formalizată a limbajului poetic, mai ales că începând din anii '60 ai secolului XX există numeroase tendințe de diversificare a limbajelor științifice, formale sau formalizate. Academicianul Solomon Marcus este preocupat aproximativ din acea perioadă și până în prezent, sub diferite forme, de raportul limbajului poetic cu cel matematic. Se conchide că gândirea a fost preocupată în fiecare epocă de acest mister, mai ales că nu există o delimitare fermă între limbajul poetic, spre exemplu și cel filozofic, pe alocuri la fel de încifrat, încercând să exprime inexprimabilul. Filozofia analitică pune astăzi accentul pe cercetarea expresiei estetice ca performanță cognitivă.

Totul depinde însă de formatare: ton, culoare, atmosferă, cuvinte, muzicalitate, pe scurt calitatea sinestezică, care la origine este modul critic de tratare a limbajului poetic.

Fr. Schlegel și-a precizat teza în această problemă: poezia este un complement al filozofiei, poezia aduce în conștiință acel lucru suprem despre care vorbește, dar despre care știe totodată că, epistemic nu-l poate fixa. ABSOLUTUL. Arta poetică care se sprijină pe limbajul poetic este expresia artistică a absolutului inaccesibil, adică a infinitului².

Veți obiecta, cum? Expresia poetică este nelimitată? Da, mai ales dacă izolezi componenta materială a comunicării estetice - semantica - care este conținutul comunicării. Forma interioară se oferă unui infinit de posibile interpretări, ce nu se închide într-un final. Și asta nu pentru că poezia apelează la intuiția preconceptuală care s-ar teme de lumina explicației, ci mai ales pentru că explicitarea se face prin conceptualizare, dar care în deplinătatea sensului nu se deschide exhaustiv.

Interesantă este și abordarea cercetătoarei franceze Julia Kristeva³, care preia următoarele principii în "*Anagramme*" de Fr. Saussure:

- Limbajul poetic conferă elementelor limbii o percepție complementară, artificială.
- Elementele se află în relație de reciprocitate prin rimă și vers.
- Legile binare poetice depășesc legile gramaticii.

¹ E. Coșeriu considera limbajul poetic unic, irepetabil și suport de semnificație în: "Einführung in die strukturelle Betrachtung des Wortschatzes", 1973

² Fr. Schlegel definește poezia modernă și limbajul ei în opoziție cu poezia antică, model de creație până în sec. XVIII. în "Gespräch über die Poesie", 1800

³ J. Kristeva definește esența limbajului poetic ca fiind o paragramă pe care o interpretează semiologic în "Zu einer Semiologie der Paragramme" în *Strukturalismus als Verfahren*, hg. von H. Gallas, Darmstadt, Neuwied 1972, p. 163-174

- Elementele - cuvântul temă - se extind asupra întregului text liric și se constată în final că această concepție "paragramatică" dezvăluie faptul, că limbajul poetic este un cod infinit și că textul poetic este un fascicul de relații. Polisemia a devenit în acest fel incontrollabilă.

Să nu uităm că există și proză în limbaj poetic, mai mult chiar, diferite tipuri de discurs, de exemplu și cel politic îl utilizează, spre bătaia de cap a analiștilor și comentatorilor!

Înțelegem poate mai bine, din această perspectivă, de ce poezia nu este numai în vers cu o anumită metrică și un anumit ritm posibilă. De ce strofele au dispărut, de ce rima finală s-a deschis în vers alb, pe scurt de ce forma exterioară nu mai definește poezia, și de ce astăzi putem consemna o varietate atât de mare: poezie în proză, poezie-collage, poezie-computer, poezie serială, poezie șoc, poezie-muzică, poezie banner, poezie figurativă, poezie cINETICĂ și chiar anti-poezie.

Teoria literaturii încearcă o redefinire, ce pare a nu se mai finaliza, pentru că deși limbajul poetic este act de vorbire, el înregistrează devierea, inovația, actualizarea, ambiguitatea, deci în nici un caz nu este comunicare standard.

Specificul limbajului poetic, nu numai că permite toate aceste calități, dar nu impune nici transparența semantică, și nici coerența tematică. Azi suntem întâmpinați la lectură de o suită de cuvinte de neînțeles, contradictorii, care nu permit o identificare precisă a semnelor, care sunt doar parțial descifrabile, și nici chiar finitudinea nu se impune prin semne specifice, spre exemplu absența punctului.

Se mai constată că limbajul poetic are o segmentare ritmică proprie, care nu este legată de segmentarea sintactică a propoziției. Și că, el este în simbioză cu evoluția limbii, are deci o temporalitate proprie, că urmează evoluția paradigmei literare dintr-o anumită epocă sau a unui anumit curent, că are caracteristicile spațiului de creație și că dispune de o dimensiune istorică și socio-culturală.

Abordarea fenomenologică a limbajului poetic este momentul nou de reflecție asupra acestuia și contribuția personală în această comunicare.

Pornind inductiv prin autoobservare am constatat că, la apariția unei idei noi, ce se instalează brusc după o perioadă de neliniștitoare căutare, se declanșează cuvântul sau cuvintele cheie, ce sunt percepute din izvor ca "Ceva. Acest "Ceva" îl vom numi ideea adventică.¹ Limbajul poetic în nucleul său surprins la trecerea pragului din subconștient în conștient, care prin exercițiu este reținut de poet și ulterior transpus în text cu sens și orientat cultural este o diadă.²

¹ N.p. În filozofia cunoașterii, cunoștințele căpătate prin simțuri, termen utilizat de R. Descartes în "Meditațiuni", se formulează în trei feluri de idei prin care se poate cunoaște universal: idei adventice, factice și înăscute, care sunt universale și necesare și aparțin gândirii în sine.

BIBLIOGRAFIE

1. Coșeriu, Eugeniu în Zusammenarbeit mit E. Brauch und G. Kohler hrsg. Von G. Narr: *Einführung in die strukturelle Betrachtung des Wortschatzes*. Tübingen, Fotodruck Prazis, 1973
2. Husserl, Edmund: Conferințe Pariziene. Trad., note, postfață și comentarii de Al. Boboc, București, Ed. Paideia, 1999
3. Solomon, Marcus: *Beletristica și critica*. București, Ed. Paralela 45, 2005
4. Spengler, Oswald: *Untergang des Abendlandes. Erster Band. Gestalt und Wirklichkeit*. Munchen, Beck'sche Verlagsbuchhandlung Oskar Beck, 1923
5. Schlegel, Friedrich: *Kritische Friedrich Schlegel – Ausgabe*, hg. von E. Behler unter Mitwirkung von J.J. Anstett und H. Eichner, Schöningh, München/Paderborn, Wien, 1957

² Diada (termen grecesc) – DYAD=a pair of units treated as one (“o pereche de unități tratate ca întreg”), The Concise Oxford Dictionary of Current English, 5th edition rev. by E. McIntosh, Oxford at the Clarendon Press, 1964

Limbajul poetic este o diadă, înseamnă aici, că termenii în cuplu creație-distruge se autosuspendă reciproc, în urmă lăsând unicitatea limbajului poetic, originalitatea, scânteia, ideea.

CRITICA LITERARĂ FEMINISTĂ: LEGITIMARE. TENDINȚE. TERMINOLOGIE

Lect. drd. Carmen Beatrice DUȚU

1. INTRODUCERE

Studiile de gen sunt în mod indiscutabil unul din domeniile care au suferit cea mai fulminantă dezvoltare în cercetarea culturală și socială contemporană. Avându-și originea în ideologia feminista de la începutul anilor '60, contextualizate ulterior și susținute de argumentația discursului antropologiei culturale grefat pe logica construcției culturale a rolurilor de gen, teoretizate (și radicalizate) de valuri consecutive de feminism, cercetarea relațiilor de gen astăzi este motiv de reflecție și dezbateră pentru majoritatea științelor sociale și umaniste.

În literatură, acest tip de cercetare reflectă modul în care reprezentările literare sunt supuse discriminării de gen, axându-se totodată și asupra constituirii unei tradiții literare specific feminine. Nu este de mirare că încercarea de a stabili o tradiție literară feminină a reclamat necesitatea instituirii unei forme specifice de studii literare, pentru a putea lectura și teoretiza experiența tipic feminină, reflectată în literatura scrisă de femei. În această direcție s-au redescoperit, ori au fost reabilitate autoare uitate; în încercarea de recuperare a vocii feminine câmpul analizei a fost extins și asupra jurnalelor intime sau de călătorie și asupra scrisorilor, paraliteratură contribuind astfel la redefinirea investigației literare; feminismul a extins canonul, a reabilitat acele genuri literare uitate sau compromise precum romanul "sentimental", construind, în perspectiva tradiției literare, un canon dinamic al scriiturii feminine. Însa redescoperirea și reabilitarea autorilor din categoriile amintite mai sus ridică întrebarea legitimă: de ce au dispărut aceste creații literare din canonul literar? Care a fost motivul eliminării acestor autoare din cursa pentru faimă literară? La prima vedere răspunsul este evident: critica a considerat că aceste producții literare erau lipsite de valoare, criteriul estetic împiedicându-le să atingă standardele care le-ar fi asigurat accesul în panteonul literar.

În fața unei astfel de evidente, critica feminista impune o analiză deconstructivistă: care sunt exact acele standarde? Cine sunt aceia care le aplică? Evident, criticii care au aplicat scriiturii feminine canonul evaluării masculine. Mai mult, se intră în discuția criticilor feministe: nu cumva criteriile masculine au fost un factor de evaluare în analizele producțiilor literare? Conceptul de valoare în literatură nu este cumva supus și el discriminărilor de gen? În această lumină, afirmă critica feminista, este posibil ca scriitura feminină să nu fi fost sub auspicii pozitive de la început, nu numai din punctul de vedere al lipsei condițiilor propice

pentru scris, ci mai ales din aceea a evaluării scriiturii. Sub presiunea analizelor criticii feministe, în ultimele decenii s-au produs modificări de mentalitate semnificative, cel puțin la nivel instituțional, în mediul academic occidental care a fost forțat să recunoască prejudecățile masculine, adoptând, în consecință, forme de critică literară care merg până la acceptarea inserției experienței personale a autorului pentru iluminarea anumitor aspecte ale textului, care altfel ar rămâne obscure.

În ceea ce urmează, lucrarea de față își propune să ofere în prima instanță o legitimare teoretică a studiilor de gen în cercetarea literară a literaturii române de secol 19, prin definirea și explicitarea terminologiei consacrate în teoria literară, în contextul unei scurte incursiuni în critica literară feminista. Capitolele următoare se grefează pe această legitimare teoretică, oferind un periplu în literatura română de secol 19 pentru depistarea construcției femininului, pentru recuperarea vocii feminine, a conceptelor (vocabularului), orizontului de așteptare, precum și a valorilor dominante ale femininului în mentalitatea culturii secolului 19 românesc.

Legitimarea teoretică din primul capitol oferă, în ultima instanță, fundamentul pentru o abordare deconstructivistă; mai exact, lucrarea porneste de la lectura dominantă - ilustrată de critică canonică - și citește în diagonală creațiile literare, oferind o lectură în raspar care trebuie privită din dubla perspectivă (a cititoarei feministe din perioada actuală, secundată de perspectiva istoricizată, contextualizată, precum și a femeilor din perioada supusă examinării) și care interoghează valorile și semnificațiile dominante:

If we are to understand the process of gender formation within a culture, and if we are to understand the shiftiness with which cultures have laid claim to the formulations of their predecessors in order to naturalise their own perceptions, we need to study how things have changed. This requires the readings of men's and women's writing side by side. How things have changed is likely to challenge any notion of a sustained arc of progress in representing women; it will challenge also the notion of a stable archetypal order. Clutter, inertia, scurry: the hoped and longed for, long delayed but informing the present-these are more often the motions we shall discover in reading through the writing of past periods.¹

Pornind de la aceste premise, intenția acestei lucrări este aceea de a oferi o contextualizare socială și culturală a relațiilor masculin-feminin în literatura română, din perspectiva erosului, pentru a recupera vocea femininului de dincolo de teoriile ori practicile patriarhale, hegemonice. Totodată, dintr-o perspectivă mai largă, cercetarea de față este un demers de teorie și critică (post)feminista aplicată pe literatura română.

2. ACREDITAREA CRITICII LITERARE FEMINISTE_

Efortul studiilor criticii de tip feminist s-a concentrat in prima instanta asupra expunerii mecanismelor prin care functioneaza mentalitatea patriarhala, acel set de mentalitati care actioneaza intr-o societate si care perpetueaza inegalitatea sexuala. In consecinta, critica feminista si-a indreptat tirul combativ asupra acelor opere (scrise de autori de sex masculin) care propuneau stereotipii culturale referitoare la constructia femininului. Miscarea feminista a anilor '60 problematizase inainte semnificatia imaginii femeii propusa de literatura canonica, considerand ca vitala combaterea prejudecatilor prin punerea la indoiala a autoritatii si coerentei acestor stereotipii. Si mai inainte de acest moment, Simone de Beauvoir alocu un important capitol portretizarii femeii in romanele lui D.H. Lawrence in faimosul sau studiu *Al doilea sex*¹¹, iar Virginia Woolf portretiza in *A Room of One's Own* (1929) tratamentul inegal de care aveau parte femeile in privinta accesului la educatie ca alternativa la casatorie si maternitate.

Ulterior, critica feminista a deceniului 80 isi schimba orientarea generala, devenind mai eclecticica prin influentele (marxism, structuralism, lingvistica) pe care le inglobeaza in metoda de analiza, precum si orientata spre ilustrarea perspectivei feminine asupra lumii, incercand totodata sa reconstituie experienta feminina. Mai mult decat atat, acum s-a ivit necesitatea instituirii unui canon al scriiturii feminine care presupunea rescrierea istoriei literaturii pentru a se include si scriitoarele care fusesera neglijate. **Gynocritica** – termenul inventiv consacrat de Elaine Showalter dupa frantuzescul "*la gynocritique*" – a avut de la inceput pe agenda provocarea canonului critic conventional, mutand atentia de la "*androtex*" (carti scrise de barbati, asupra operelor acelor scriitoare care au fost fie pur si simplu sterse din traditia literara, fie demonetizate pe diverse criterii ("*gynotex*" - carti scrise de femei). In 1977 Showalter publica unul din cele mai influente studii de istorie literara feminina, *A Literature of Their Own*, un periplu exemplar care subliniaza subtil diferenta de stil in comparatie cu scriitura masculina si care identifica o cultura subterana ce inregistreaza experienta feminina in romanele de fictiune ale scriitoarelor vremii. Acest studiu impune cele trei faze amintite in subcapitolul 1.1, referitor la literatura britanica: *feminista*, *feminina*, *femeiasca*: in prima faza, din 1840 pana in 1880, femeile scriau imitand modelele masculine; in a doua faza, care a durat pana in 1920, formulara deja proteste si cereri feministe, iar in cea de-a treia, din 1920 pana in prezent, scriitura feminina a evoluat fulminant catre auto-descoperire, catre explorarea unui spatiu intrinsec al experientei feminine.

Una din problemele de fond ale criticii feministe traditionale, arata Showalter in studiul amintit, vorbind despre *femeia – ca – cititor*, este aceea ca s-a orientat prea mult asupra productiilor literare (si culturale in sensul mai larg a cuvantului)

masculine, avand o orientare pronuntata catre componenta politica (ideologia marxista) ce transpare dincolo de text:

*The first type is concerned with ...woman as the consumer of male produced literature, and with the way in which the hypothesis of a female reader changes our apprehension of a given text, awakening us to the significance of its sexual codes...Its subjects include images and stereotypes of women in literature, the omissions of and misconceptions about women in criticism, and the fissures in male-constructed literary history.*¹²

Asadar, acest prim tip de critica ridica urmatoarele intebari: Care era rolul jucat de personajele feminine? Cu ce tip de teme erau ele asociate? Care sunt premisele implicite de la care se pleca in creatia literara cu privire la adresabilitatea acesteia, la profilul potentialului cititor? La o examinare mai atenta a operelor studiate vom vedea cum multe texte porneau de la premiza clara ca receptorul este de gen feminin. Critica feminista a relevat adesea, prin urmare, cum reprezentarea femeii ilustra adesea stereotipii culturale familiare, stereotipii precum femeia-imorala, seducatoarea periculoasa, vesnic nemultumita, dulce-inocenta, dar eminentemente neajutorata, s.a.m.d.

Cu toate acestea, acest tip de critica are limitarile sale, observa Showalter: daca ne limitam la studierea acestor stereotipii, la demascarea sexismului din critica canonica, ori la rolul minor pe care femeia l-a avut in mod traditional in istoria literara, riscam sa ometem esentialul, si anume ceea ce femeile au simtit si au experimentat in mod real, nu reflectarea imaginii femeii proiectate de barbati.

In ceea ce priveste a doua notiune, *femeia – ca – scriitor*, Elaine Showalter ofera un tip de critica contrastanta prin intermediul careia femeile sunt invitate sa isi faca auzita vocea, chiar daca fac acest lucru in contextul culturii patriarhale. Dupa cum aprecia autoarea insasi, subiectul gynocriticii sunt

*[...] istoria, stilurile, temele, genurile literare si structurile scriiturii feminine; psihodinamica creativitatii feminine; traectoria carierei feminine individuale sau colective, precum si evolutia ori legile traditiei literare feminine.*¹³

Prin urmare, este vorba despre un discurs specializat in care femeia este aceea care produce semnificatiile textului, iar literatura feminina propune teme, genuri literare si structuri proprii; programul gynocriticii nu adapteaza modele teoretice masculine, ci incearca sa redefineasca granitele culturii feminine, fara a se mai stradui sa se adapteze cerintelor traditiei patriarhale. Un atare tip de critica, arata in continuare Showalter, reclama necesitatea pregatirii teoretice, criticul feminist bazandu-si argumentatia pe un Althusser, un Barthes, ori un Lacan, pentru ca la o analiza ulterioara sa poata fi definite limitarile de ordin istoric si ideologic:

*Gynocritics is related to feminist research in history, anthropology, psychology and sociology, all of which have developed hypostases of a female subculture including not only the ascribed status, and the internalized constructions of femininity, but also the occupations and consciousness of women.*¹⁴

În sfârșit, Showalter definește câmpul de investigație al gynecriticii în raport cu experiența personală a scriitoarelor, fie ea politică, socială, ori de alt tip, experiența definitorie pentru cariera lor literară. De aceea, acest tip de critică redescoperă scriitoare uitate sau marginalizate, extinzând câmpul investigației literare asupra scriiturii de natură personală, de tipul scrisorilor și jurnalelor și arătând, totodată, faptul că tematica scriiturii feminine este marcată de postură dificilă în care s-au aflat femeile de-a lungul istoriei.

Ca o concluzie, trebuie observat faptul că acest discurs nu se poate dispensa de primul tip de critică, acela care identifică și cataloga erorile trecutului cantonat în mentalitatea patriarhală; deși aparent divergente, nici una din cele două tipuri de critică nu este intruchiparea corectitudinii politice în sine! În antologia feminista de eseuri de critică literară și studii de gen intitulată *The Feminist Reader*, Catherine Belsey și Jane Moore avertizează asupra limitărilor criticii de relevare a mecanismelor patriarhale, precum și cea a scriiturii feminine, ambele întampinând, în mod paradoxal, același impas: confundarea culturii cu natura(lul).

În primul caz,

[...] the insistence that a political practice, the subordination of women, is based on falsehood, seems to imply that there is a truth about women which is outside culture, outside language and meaning, a question of nature.¹⁵

iar în cel de-al doilea,

The danger here is that the emphasis on difference tends to either have the effect of leaving things exactly as they are, with women eternally confined to a separate sphere, or to lead to a politics of separatism, which despairs of changing patriarchy and settles instead for an alternative space on the edges of it.¹⁶

În consecință, critica feminista de după deceniul '70 oferă imaginea unei varietăți de opinii impresionante, fundamentate pe vii dezbateri și discursuri contradictorii orientate în principal în jurul a trei zone de interes în argumentația grilei feministe: natura limbajului, precum și semnificația sau necesitatea psihanalizei și, nu în ultimă instanță, rolul teoriei.

2.1. Critica feminista și problema limbajului

Polarizarea opiniilor în discursul feminist a continuat și în ceea ce privește problematica limbajului. În general există opinia tacită conform căreia proza este un mijloc al exprimării masculine; mai mult, limbajul însuși este privit ca fiind "masculin" de către Dale Spender în 1981 (*Man Made Language*), un instrument eficient prin care se manifestă și își găsește expresia mecanismul patriarhal.

Sandra Gilbert si Susan Gubar argumenteaza in sa in eseu *Sexual Linguistics: Gender, Language, Sexuality*¹⁷ faptul ca unui astfel de limbaj normativ trebuie sa-i corespunda in contrapartida si o forma neutra ori, cel putin, "feminina" a limbajului.

Un alt teoretician literar, Chris Weedon, arata in *Feminist Practice and Poststructuralist Theory* modul in care teoriile despre limbaj si cultura ale scolii franceze reusesc sa ofere un raspuns pentru impasul in care se gaseste feminismul in acest nou context cultural. Aceste teorii releva modul in care putem analiza practicile patriarhale, in congruenta cu identificarea acelor puncte critice care trebuie supuse schimbarii.

Eseul "Surasul Meduzei al teoreticienei Helene Cixous ofera un fundament teoretic al acestui tip de limbaj si postuland, totodata, conceptul de *écriture feminine*. Acest termen este asociat intrinsec cu ideea de feminin; o atare teorie a practicii scriiturii feminine este imposibil de definit, de codificat, apreciaza autoarea, natura acestei scriituri este transgresiva, situandu-se dincolo de orice regula, in esenta pura a feminitatii:

*Este imposibil de definit o practica a scriiturii feminine, o imposibilitate ce va ramane, deoarece aceasta practica nu va putea fi niciodata teoretizata, incadrata, codificata...va transgresa intotdeauna discursul care ordoneaza sistemul falocentric (dominat de principiul masculin); acest lucru este si va fi posibil in alte zone decat acelea subordonate dominatiei filosofico-teoretice. Va fi conceput de catre subiecti care pot sparge automatismele, de figuri periferice pe care nici o autoritate nu le poate subjuga vreodata*¹⁷.

In aceasta viziune, cel/cea care face uz de scriitura feminina pare sa existe intr-o zona paralogica, un luptator peren pentru libertatea femeii intr-un tinut anarchic de opozitii perpetue. Mai mult, un atare tip de scriitura este marcat de fiziologia feminina, fapt ce trebuie celebrat: "*Femeile scriu prin intermediul corpurilor lor.*"¹⁸ Preluand problematica scriiturii feminine, Julia Kristeva dezvolta aceasta notiune prin introducerea termenilor de **simbolic** si **semiotic** pentru a desemna doua aspecte distincte ale limbajului, unde simbolicul este asociat ideea de autoritate, ordine, represiune, control (limbajul normativ), iar semioticul este acel aspect al discursului caracterizat prin "*deplasare, scapare, condensare*"¹⁹. Kristeva vede poezia ca fiind apanajul discursului semiotic, respectiv proza apanajul discursului simbolic, unde simbolicul si semioticul nu reprezinta doua *tipuri diferite* de limbaje, ci doua aspecte ale acestuia, ambele fiind prezente in orice mostra de limbaj. Tiparul dupa care se guverneaza cele doua este cel al constientului si al inconstientului, practic o revizitare a acestor notiuni din perspectiva lacaniana.

Datorita faptului ca mobilul acestor teorii este acela de a demonta "universaliile" patriarhale traditionale, rescriind limba insasi, este greu de specificat care sunt implicatiile practice pentru critica feminista a acestor teorii.

Mai mult decat atat, atitudinea atat de categorica, esentialista, elimina insa din start ipoteza feminitatii privite ca un construct cultural, precum si pe aceea a oricarei diversitati culturale a feminitatii.

Cu toate acestea, feminismul francez a avut o influenta deosebita asupra aceluia anglo-american, oferind o perspectiva diferita asupra psihanalizei, a carui limbaj a fost asumat, iar raporturile de putere inversate.

2.2. Psihanaliza si critica feminista

Dupa cum am aratat in capitolele anterioare, feminismul nu ofera o interpretare "canonica" asupra textului, nu cauta mesaje umaniste, nu cerceteaza forma sau structura acestuia in incercarea de relevare a semnificatiilor intrinseci ale textului; feminismul releva dimensiunea politica a unui text. Privit din aceasta perspectiva, un text literar se elibereaza de autor si devine un produs cultural care este asumat de autorul respectiv, diseminand, totodata, un mesaj politic subliminal de care autorul insusi poate sa nu fie constient. Acest tip de critica este fundamentat pe metoda psihanalitica, initial pe cea freudiana, pentru ca mai tarziu sa se inspire din alte versiuni ale psihanalizei, in special din cea lacaniana.

Perspectiva pe care o oferea psihanaliza, si anume aceea ca orice text este construit din semnificatii de suprafata, evidente, secondate de o dimensiune inconstienta, a constituit un element de atractie pentru critica feminista (si nu numai). Astfel, asumarea psihanalizei ca discurs al criticii feministe a constituit o preocupare constanta a feminismului inca din deceniul '70 al secolului trecut, in incercarea de relevare si combatere a mentalitatii patriarhale, relatia feminismului cu psihanaliza ramanand insa complexa in esenta.

Kate Millet condamna teoriile freudiene in *Sexual Politics* (1969) ca fiind sursa fundamentala a atitudinilor patriarhale carora trebuie sa le faca fata feminismul. Pe de alta parte, Juliet Mitchell apara cauza psihanalizei freudiene in *Psychoanalysis and Feminism* (1974), intelegand psihanaliza ca aliata a teoriilor feministe. Ambele autoare opereaza cu distinctia sex-gen (distinctie cruciala studiilor feministe), ultimul termen din acest binom fiind inteles in sensul in care l-a consacrat Simone de Beauvoir in binecunoscuta lucrare *Al doilea sex* (1949); de fapt *Sexual Politics* se vrea o continuare a ideilor lui de Beauvoir, teza pe care o prezinta fiind aceea ca rolurile de gen sunt maleabile si intersanjabile, nu inevitabile si imutabile.

Desi paradoxal, faptul ca psihanaliza freudiana este misogina prin excelenta, iar critica feminista o considera indispensabila pentru feminism, nu este chiar atat de incongruent cum ar putea parea la prima vedere. Dupa cum observau Catherine Belsey si Jane Moore in articolul *Introduction: The Story So Far*,

*The texts of psychoanalysis, like all writings, and like culture itself, are plural: different approaches produce different readings. The practice of interpretation is not neutral, but takes place from a specific perspective. In this instance, one approach is not more feminist than the other.*²⁰

Asadar, dezacordul intre psihanaliza si feminism dispare in momentul in care feminismul reinterpreteaza discursul psihanalitic pentru a intelege constructia femininului in cultura; in mod specific, psihanaliza reprezinta o grila de interpretare pentru critica feminista, aplicata operelor literare in incercarea de denuntare a mentalitatii patriarhale.

Psihanaliza freudiana propune o viziune asupra subiectului care este la polul opus fata de ideologia liberalismului umanist, care vedea individul ca pe o entitate libera, coerenta, autonoma. Teoria freudiana despre constructia sinelui, a identitatii feminine si masculine, invoca inferioritatea femininului prin conceptul de “invidie a penisului”, prin care fata resimte propria-i inadecvare datorita lipsei organului sexual masculin. Totul radiaza de la centru, si anume, de la copilul insusi, care isi urmeaza scopul ultim, si anume acela al implinirii dorintelor sale instinctuale. Treptat, insa, copilul realizeaza ca aceasta stare pre-Oedipala, in care copilul este un tot emotional cu mama sa, este o iluzie. Se declanseaza, prin urmare, un sentiment de pierdere irevocabila, care in contrapartida produce sentimentul *dorintei* (inteles in sens mai larg). In cea de-a doua faza, copilul trece printr-un proces de separare fata de mama si mai profund: asa-zisul complex al lui Oedip, care la fete se manifesta prin constientizarea faptului ca le lipseste organul sexual masculin, fapt care le declanseaza un ireversibil complex de inferioritate. Femeia de mai tarziu incearca sa reconcilieze aceasta pozitie inferioara prin inlocuirea dorintei de penis cu dorinta intrinseca de a face copii. In acest sens, arata Freud, maternitatea se manifesta, in realitate, ca o dorinta de a deveni barbat; pe de alta parte, daca tanara femeie nu se maturizeaza suficient, va continua de-a lungul vietii sa incerce sa atinga idealuri masculine: independenta, competitie, etc., devenind in cele din urma fie feministe, fie nevrotice.

Oricare ar fi deznodamentul personal, femeia – conform teoriilor freudiene – are tendinta de a se simti nesigura si geloasa, avand un simt al justitiei mai putin dezvoltat, precum si un atasament fata de principiile morale mai redus decat barbatii. Mai mult decat atat, femeia este guvernata cel mai adesea de sentimente, decat de simtul ratiunii.

Aceasta faimoasa interpretare freudiana a evolutiei catre constiinta de sine a infuriat o buna parte a tagmei feministe (vezi lucrarea *Sexual Politics*, Kate Millet). Cu toate acestea, au existat si voci care au incercat sa reabiliteze psihanaliza, contestandu-i caracterul evident misogin si incercand sa ofere o dimensiune noua in raport cu teoriile feministe.

Juliet Mitchell argumenteaza in *Psychoanalysis and Feminism* (1974) faptul ca Freud nu prezinta formarea identitatii feminine ca pe un dat natural. In viziunea lui Mitchell sexualitatea feminina este formata prin acumularea experientelor anterioare, iar Freud arata – in special in lucrarea *Trei eseuri asupra teoriei sexualitatii* – tocmai acest proces al constructiei sinelui – masculin, ori feminin. Teoria sexualitatii infantile este de o importanta radicala pentru feminism: complexul lui Oedip reprezinta poarta de intrare intr-o cultura specifica si

inlesneste incadrarea in rolurile de gen definite de cultura Astfel, notiunea de “invidie a penisului”, acea inadecvare aratata mai sus, nu trebuie luata ad literam, oricare ar fi fost intentia lui Freud insusi; notiunile freudiene trebuie considerate in sens metaforic: organul masculin este emblema puterii sociale, emblema ce atrage dupa sine si avantajele aferente. La polul opus se afla identitatea feminina, construita pe fondul unei “castrari sociale”, dupa expresia Sandrei Gilbert si a Susanei Gubar, autoarele faimosului studiu de critica literara feminista, *The Madwoman in the Attic* (1979)²¹.

Asadar, in opinia lui Juliet Mitchell psihanaliza ne faciliteaza intelegerea modului in care dobandim identitatea sexuala, reprimand dorinte care sunt inacceptabile din punct de vedere cultural, fara a-si propune, insa, sa ne induca credinta intr-o identitate sexuala sinonima cu biologicul.

Reabilitarea psihanalizei ca suport al criticii literare feministe este continuata si de studiul *Feminism si Psihanaliza* (1982), studiu care mizeaza pe teoriile lui Lacan in privinta formarii sinelui, teorii mult mai la indemana feminismului prin natura sa explicita referitor la simbolistica sexuala: pentru Lacan, notiunea de falus este simbolul puterii, nu are semnificatii biologice, asa cum se intampla la Freud. Implicit, principiul feminin este si in acest caz pe pozitia de inferioritate, de slabiciune, de lipsa. De aici si termenul de falocentrism, care este de origine feminista si denota ideea (falsa) ca masculinitatea este sursa naturala a puterii si autoritatii.

Si pentru Lacan tranzitia de la stadiul de sugar la cel de copil este cruciala. Copilul traieste in faza pre-oedipala in *imaginar* (copilul nu face distinctia dintre corpul sau si lume); in urma stadiului oglinzii copilul tece in faza *simbolicului* (lumea limbajului care mediaza ralitatea absoluta, imposibil de percept in esenta ei). Aceasta asumare a lumii mediate se face prin intermediul sistemului cultural in care traieste copilul, mai exact, prin (re)cunosterea autoritatii patriarhale. Conform teoriei lacaniene, in acest stadiu al oglinzii ne trebuie recunosterea altora, a *Celui alt*, pentru a ne defini identitatea; cu alte cuvinte, subiectivitatea noastra este cladita pe interactiunea cu ceilalti indivizi care ne sunt pana intr-o anumita masura asemanatori, dar totodata radical diferiti. Din acasta raportare a noastra la *Cel alt* (aceasta notiune semnificand practice ordinea sociala, nu indivizi anume), precum si din contemplarea acestui “*grand autre*” se construiesc identitatea noastra fundamentata pe baze relationale. Aici intervine despartirea de Freud, de modelul Oedipal cu pretentia sa de adevar universal valabil, atat de contestata: teoria lacaniana evita aceasta schema fixa, propunand, in schimb o structura relationala care permite notunea de *diferenta* in constructia sinelui, esentiala in intelegerea lumii in care traim. Cu toate acestea, aceasta lume este intr-o permanenta dinamica, fapt care determina schimbarea configuratiei sociale, si implicit a identitatii personale. Mai exact, identitatea insasi nu este un dat fixat in anumite coordonate personale imutabile, ci este un proces, niciodata perfect coerent, permanent depinzand de ceilalti. Mai mult, asa cum am aratat, trairi intr-

o lume mediate de limbaj, identitatea insasi se defineste ca un construct lingvistic. Concluzia lui Lacan – esentiala post-modernismului post-structuralist ar fi, prin urmare, aceea ca limbajul in sine nu exprima adevarul din noi, decat in momentul in care am avea acces la zona incostientului *pre-verbal*. Din momentul intrarii in stadiul simbolicului, simtim acut pierderea completitudinii care ne caracteriza in faza imaginarului; aceasta lipsa se transforma intr-un sentiment de *dorinta* nedefinita, imposibil de implinit, dar atenuata prin substitute simbolice.

In general, apropierea teoriilor freudiene si lacaniene a fost asumata mai degraba de feminismul francez si britanic (feminismul european, prin extrapolare) decat de cel american, insurgenta psihanalizei in spatiul domestic american reducandu-i potentialul reactionar in mentalul colectiv.

Dupa deceniul 90 al secolului XX s-a relevat incapacitatea psihanalizei de a raspunde nevoilor diversitatii lumii contemporane, pretentia de universal valabil fiind, in consecinta, considerata ca depasita prin nerealismul ei. Astazi exista tendinta in critica (post)feminista de a arata interes mai degraba pentru diferitele voci ale ipostazei unice a identitatii feminine ca *Celalalt*, in mod special, vocile acelor culturi ori rase care nu isi aveau locul in operele lui Freud ori Lacan.

2.3. Rolul teoriei

Inca de la mijlocul deceniului '70 al secolului trecut se facea simtita pe alocuri suprapunerea feminismului cu post-structuralismul. In post-structuralism semnificatia si interpretarea unui text stau sub semnul pluralitatii, sunt mutabile, raportate la cultura, devenind un teren propice pentru dezbaterea politica; cultura insasi este textul care ne delimiteaza existenta: dupa cum spunea Derrida, "*il n'y a pas de hors-texte*". Nu exista realitate in afara textului, deoarece pentru umanitate totul este mediat de limbaj. Problema care se pune in aceste conditii este aceea a rolului teoriei in contextul post-structuralismului: daca analiza feminista avea sa isi continue dezvoltarea, era necesara o reevaluare majora a teoriei. Feminismul denumit in mod conventional anglo-american a afisat o atitudine mai sceptica in aceasta privinta, decat cel francez, acesta din urma adoptand si adaptand psihanalitica si post-structuralismul drept baza a cercetarii lor, continuand totodata sa opereze cu conceptele critice "clasice" de tema, motiv, caracterizare. Realismul pare sa fie fundamentul literar pe care se grefeaza feminismul anglo-american: in aceasta viziune literatura este un camp propice pentru ilustrarea experientei feminine care poate fi evaluata in raport cu realitatea si care mizeaza pe lectura indeaproape, pe analiza pe text. Practic, aceasta grila critica nu se desparte prea mult de premisele abordarii umanismului liberal, desi feminismul pune accentul pe paraliterar (jurnale, memorii) pentru intelegerea textului literar.

In 1990 Judith Butler publica *Gender Trouble* - un studiu de referinta tradus si in limba romana in anul 2000 aparut la editura Univers cu titlul *Genul-un mar al discordiei. Feminismul si subversiunea identitatii*. Pe urmele feminismului

francez, autoarea contesta legitimitatea unui discurs interesat sa lupte impotriva opozitiei sex/gen, concretizata prin antagonismul masculin/feminin. Butler considera ca astfel riscam sa mimam o gandire simplist binarista, care ne conduce intr-un impas indisolubil: daca exista o dihotomie indestructibila intre femei si barbati (unde barbatul este inamicul vesnic), cum se mai poate pleda pentru egalitatea intre sexe? Solutia vine – in opinia cercetatoarei – din depasirea in mentalul colectiv a paradigmei heterosexuale, renuntand astfel la conceptul de “femeie”. Genul, arata Butler, este un topos independent, determinat istoric, antropologic, nu un ambivalent cultural si sexual al sexului biologic; prin urmare, nu se circumscrie niciunei structuri fixe; este, mai degraba o variabila dependenta de timp si de normele societale (fara a fi obligati sa consimtim insa la ele), in cel mai pur sens post-structuralist. Mai mult, specifica autoarea, se poate sa ne decidem singuri identitatea (de gen), dar nu si pe a altora.

O asemenea definitie a genului ignora, in mod evident, datele corporale ale identitatii, fapt care a constituit unul dintre cele mai dure reprosurile aduse cartii din terenul feminismului. De la nedumerirea marturisita a unei Simone de Beauvoir, care se intreba in ce masura putem defini “femeia”, pana la nihilismul senin al autoarei, este cale lunga. De fapt este calea strabatuta de teoria literara de la modernismul umanist si cautator de universalii, la poststructuralismul sceptic, relativist, antifondator. Aliatii filosofiei autoarei sunt Foucault, Lacan, Althusser, Freud, Julia Kristeva, etc.

In consecinta, intrebarea pe care o ridica studiul este urmatoarea: exista oare un gen pe care se presupune ca il avem intrinsec, sau este el un atribut esential in legatura cu care se poate spune despre o persoana ca *este*? In momentul in care teoreticienii feministi afirmau ca genul este o interpretare culturala a sexului, sau, mai bine zis, este un construct cultural, intrebarea care se pune este **cum** se produce aceasta constructie? Beauvoir sugerase ca *nu ne nastem, ci devenim femei*. Pentru Beauvoir genul este construit, deci, devenim femei intotdeauna sub un impuls de natura culturala; iar aceasta este limpede ca nu deriva din sex. In acesti termeni, “corpul” apare ca un medium pasiv sau ca instrument prin care o vointa interpreteaza si determina o semnificatie culturala.

3. CONCLUZII

Critica literara feminista releva faptul ca textele literare au o componenta politica intrinseca, in sensul ca la o examinare mai atenta pot dezvalui anumite atitudini in raport cu problematici sociale, fie prin ceea ce spun, ori, mai degraba, prin ceea ce nu spun – prin eliziunea anumitor teme si tematici. Feminismul literar a atras atentia asupra discriminarii care strabate istoria literara ca un fir rosu; pune accent pe “constructia” femininului, si anume pe conditionare si socializare, precum si influenta imaginilor si reprezentarilor feminitatii in literatura si cultura. Toate aceste formulari sunt tot atatea metode de evitare a esentialismului, teorie

care postuleaza ca exista o esenta universal valabila a femininului, circumscrisa naturalului, imutabila.

Majoritatea lucrarilor de critica feminista au fost orientate catre o analiza amanuntita a operelor literare cu scopul demonstrarii faptului ca in mod obisnuit toate reprezentarile feminitatii se substituie unor imagini stereotipe adanc inradacinate in mentalul colectiv. Aceste stereotipii au fost considerate constructe ale femininului, in conditiile in care modul standard in care erau portretizate femeile nu avea prea multe in comun cu imaginea de sine a criticilor feministi. Astfel de constructe nu apartin in mod necesar scriitorilor care opereaza cu ele, ci culturii careia acestia ii apartin; mai mult, o astfel de analiza conduce automat la o examinare atenta a rolurilor de gen, unde genul nu defineste esenta masculinitatii si a feminitatii, ci modul in care acestea sunt definite cultural, modul in care cultura le construiește.

Preocuparea pentru teorie – secondata de argumentatii divergente referitoare la necesitatea acesteia in discursul critic feminist – a condus la polarizarea atitudinilor legate de acest aspect. Dupa cum am aratat, legitimitatea existentei unui fundament teoretic a fost privita cu scepticism de catre “versiunea americana” a feminismului sustinuta de reprezentante precum Elaine Showalter, Sandra Gilbert, Susan Gubar, s.a., care aplica metoda analizei pe text ca fundament teoretic; atare critica urmareste *depistarea ipostazelor si experientei femininului in literatura (si paraliteratura) in raport cu realitatea.*

La polul opus se situeaza critica feminista de sorginte franceza care a adaptat (si adoptat) post-structuralismul si psihanaliza in incercarea de legitimare teoretica a discursului feminist. Psihanaliza (Lacan), post-structuralismul (Foucault) si deconstructia (Derrida) sunt stalpii teoretici pe care reprezentantele feminismului francez (Julia Kristeva, Helene Cixous, Luce Irigaray) isi fundamenteaza *preocuparile pentru analize mai degraba filosofice (ce includ probleme precum natura limbajului, aspecte psihologice), inainte de a se apleca asupra textului literar in sine.*

In fine, intre cele doua extreme se situeaza critica engleza, deseori eronat asimilata celei americane, care releva o traditie distincta prin orientarea socialista, (mergand pana la materialism cultural si marxism) a reprezentantelor acestei critici: Toril Moi (*Sexual/Textual Politics*), Julia Swindell (*Victorian Writing and Working Women*), Catherine Belsey (*John Milton: Language, Gender, Power*) si care din momentul emergentei sale la mijlocul deceniului 80 al secolului 20 si pana azi ramane activa si influenta.

Trebuie insa punctat faptul ca pana de curand modul de scriitura si critica feminista au fost mai degraba traditionale (spre exemplu, in modul de a privi subiectul): feminismul anglo-american pana in deceniul '80 al secolului XX vedea subiectul feminin, precum si pe cel masculin, ca fiind esentialmente liber si autonom; potrivit acestei ideologii, odata ridicate restrictiile de ordin social si cultural, femeile aveau sa devina la fel de autonome si hotarate ca barbatii. In

aceasta viziune initiala vocea femeii este reprezentativa pentru toate femeile, indiferent de cultura, clasa, ori rasa, ignorand idea de *diferenta*, care a marcat in ultimele decenii studiile literare si culturale. Paradoxal, aceasta asumare a diferentei, a impactului pe care aceasta o are in viata contemporana, s-a produs in postmodernitatea marcata de omogenitate. Dar poate ca tocmai de aici fascinatia pentru notiunea de diferenta....

Feminismul ultimelor decenii arata semnele disolutiei care se manifesta in acord cu fragmentarismul lumii contemporane postmoderne, metamorfozandu-se intr-o forma mai laxa a fostei ideologii feministe, si anume in studii de gen. Studiile de gen accepta diversitatea/’difference’, includ texte gay si lesbian, fapt ce implica si genereaza abordari critice distincte si potrivite. Ne situam, asadar, in post-feminism, care insa nu ar putea supravietui ca nou edificiu fara pionieratul deceniilor de mijloc ale secolului 20.

BIBLIOGRAFIE

1. Gillian Beer: “Representing Women: Re-presenting the Past”, in *The Feminist Reader. Essays in Gender and the Politics in Literary Criticism*. Second edition, Macmillan, 1997, p.78;
2. Rylance, Rick (ed.): *Debating Texts. A Reader in Twentieth-Century Literary Theory and Method*, Open University Press, 1990;
3. Showalter, Elaine, “Towards a Feminist Criticism”, in *The Feminist Reader, Essays in Gender and the Politics of Literary Criticism*, Macmillan, 1997, p.243;
4. Ibid, p. 244;
5. Tolril Moi, “Feminist, Female, Feminine”, in *The Feminist Reader*, p.105;
6. Ibid, p.107;
7. Ibid, p.108;
8. Ibid, p. 113;
9. Dale Spender, *Man Made Language*, London, Oxford University Press, 1980, p.101;
10. Belsey, Catherine & Moore, Jane (ed.): “The Story So Far”, in *The Feminist Reader*, p. 2;
11. Simone de Beauvoir, *Al doilea sex*, Bucuresti, Univers, 2004;
12. Showalter, Elaine, op.cit., p.128;
13. Ibid, p.239;
14. Ibid, p. 238;
15. Belsey, Catherine, op.cit., p.8;
16. ibid, p. 9;
17. Marks&de Courtivron, *New French Feminisms*, Harvester, 1981;

18. Ibid, p. 256;
19. Kristeva, Julia: *Desire in Language*, Edited by Leon Roudiez, New York, Columbia University Press, 1980, p.123;
20. Belsey, Catherine, op. cit., p. 6;
21. Gilbert, Sandra & Gubar, Susan, *The Madwoman in the Attic: The Woman and the Nineteenth Century Literary Imagination*, Yale University Press, 1979;

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

1. Baker Miller, Jean (ed.): *Psychoanalysis and Women*, PenguinBooks, 1973, 1974.
2. Barry, Peter: *An Introduction to Literary and Cultural Theory*, Manchester University Press, 1995.
3. Belsey, Catherine & Moore, Jane (ed.): *The Feminist Reader. Essays in Gender and the Politics of Literary Criticism: the Story So Far*, Macmillan, 1997.
4. Bertens, Hans: *Literary Theory. The Basics*, Routledge, 2001.
5. Bowie, Malcom: *Lacan*, London, Fontana Press, 1991.
6. Butler, Judith: *Genul-un mar al discordiei. Feminismul si subversiunea identitatii*, Bucuresti, Univers, 2000.
7. Cranny-Frances, Anne; Waring, Wendy; Stavropolous, Paul; Kirkby, Joan (ed.): *Gender Studies. Terms and Debates*, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2003.
8. Dragomir, Otilia & Miroiu, Mihaela (ed.), *Lexicon feminist*, Polirom., 2002.
9. Eagleton, Terry: *Literary Theory*, Oxford, Basil Blackwell Publisher, 1983.
10. Roudinesco, Elisabeth: *De la Sigmund Freud la Jaques Lacan*, Bucuresti, Humanitas, 1995.
11. Rylance, Rick (ed.): *Debating Texts. A Reader in Twentieth-Century Literary Theory and Method*, Open University Press, 1990.

WHAT LITERATURE TO TEACH

Asist. univ. drd. Corina Mariana MOCANU

We must recognize, first of all, that the sheer mass of literature produced in any one language spoken by tens, and in some instances hundreds of millions of people is likely to be so vast that it defies the imagination. Only a minute portion of the totality of literature in English can be studied in connection with any course or curriculum in English, whether as a native or as a second or foreign language. And if there can be no fixed or set anthology, be it ten or a hundred best books of the English literature that everyone is supposed to have read, means, in effect, that the relatively small part of the literature that can be included in any curriculum must be chosen on the basis of some clearly defined principle or principles.

Two Basic Principles of Selection

Certainly, at the initial stages of reading literature and for time thereafter, the literature that is read should be contemporary, written in the modern idiom. There is little or no thing to be gained from subjecting the student to archaic forms of the language, obsolescent meanings of words, and subject matter that requires historical interpretation. Given the heavy current output of literature, the busy literary activity in all English-speaking countries, and the situation of having so much to choose from and so little that can be taught. It would seem to be self-defeating to include anything but contemporary literature—contemporary being understood as that literature which poses no linguistic difficulties for the pupil because of the time lag.

This would defer Shakespeare to a fairly late point in the curriculum, the undergraduate university major, but it is questionable whether his work can be read with profit before this.

"Literature in English" is a product not merely of England and the United States but of a worldwide linguistic and intellectual commonwealth. For this very reason it would seem advisable to include literature written in as many of the English-speaking countries as possible, and until a point well advanced in specialized English studies, the literature of the various countries should not be presented in separate packages. Just as instruction in the English language is designed to open an avenue of communication with all English-speaking peoples, from Australia to Canada to the Caribbean, so the literary selections should provide the same kind of inclusive access. With these two principles of selection established, the contemporary and the worldwide, we may proceed to consider other factors that will influence the choice of literature to be taught in the English

classroom, along with the questions of where it should begin and how it should be presented.

What Should Be Taught at Various Levels

For children at primary-school level there could be an almost immediate introduction to literature, interpreting this term as language creation which is not utilitarian, language that is sheer fun, that at one and the same time feeds the interest in narrative and the concern for the miraculous. At the outset these various tastes and interests can be satisfied by nursery rhymes and by such stories as *Jack and the Beanstalk*, *Little Red Riding Hood*, *Goldilocks and the Three Bears*. With narratives such as the latter, there is the added advantage that there are no definitive versions or editions. Consequently, they can be rewritten in whatever manner best suits the background and linguistic development of the pupils. The overall purposes here are those of having fun with language and nurturing the imagination of the pupils.

At a slightly more advanced stage, the upper primary perhaps, some attention might be given to books and stories that were originally intended as, or have become, children's favourites. These include works like E.B. White's *Charlotte's Web*. Munro Leaf's *The Story of Ferdinand*, and Richard Bach's *Jonathan Livingston Seagull*. No matter what the official curriculum has decreed as to the vocabulary and structures which should be mastered at particular grade levels, these works should be presented without reference to them. There can be little doubt but that the story rest and general juvenile appeal will make for both comprehension and enjoyment.

Secondary School

At this point we come to the secondary school. Young people at that age, boys in particular, are notoriously uninterested in anything that smacks of culture or literature. They often can, however, be captivated by accounts of individual achievement. This points to biography or autobiography. Actions from such a book as Lindbergh's *We*, with its account of the first solo, nonstop transatlantic flight, if not the whole work, would have an instant and ready appeal. Possibly even better, because it is broken up into discrete chapters, would be a work such as Carlos Romulo's *I Walked with Heroes*. Another possibility, and one that would serve a cultural aim as well, is the use of folk material. The United States, for one, has a remarkable collection of frontier folk heroes—Davy Crockett, Paul Bunyan, Mike Fink, *Johnny Appleseed*, to mention only a few—and a wealth of story material about them. Again, since there is no canonical or definitive version of these, the language may be adjusted to suit the linguistic development of the learners. An important purpose in all this is to stimulate an interest in reading for its own sake, to demonstrate that school English is more than lessons in grammar and drill on vocabulary.

The senior high school would seem to be the proper time to introduce literature in the somewhat more narrowly conceived sense of belles lettres. Here it is desirable to begin with works that can be read in their entirety, if only to demonstrate that literary works do have a beginning, a middle, and an end, and that they do not all stretch out to infinity, to be the despair of pupils. The short story fits in best with this aim,

but with a little practice the student can be trained to read drama at the rate of one act a day. At the final precollegiate stage some time could be devoted to poetry — poetry that is at once comprehensible and not esoteric in content. Much of Masfield, much of Frost will fit into this category.

Even a novel might be assigned at this point, modern but with a theme that is as universal as possible, one that is definitely thematic. Sinclair Lewis's *Arrowsmith*, dealing with the obstacles in the way of man's search for scientific truth, is an illustration of what we mean. All of this, of course, assumes that the ten years or so of English instruction have brought the student to a level where his performance in all four skills, and particularly in reading, does demonstrate reasonable competence.

College and University

For those who go on to college or university, the initial approach and structure should be in terms of literary genres, and the emphasis should be on acquainting the student with the process of extracting the fullest meaning possible from specimens of each: the structure, the symbolism, the figurative language. At this point, also, one must begin to think of what the undergraduate major in English will need. The third year might well be devoted to the literature of the various English-speaking nations taken separately—or at least, England and the United States. For some of the other literatures, groupings could be made: Australia and New Zealand; Caribbean countries, possibly combined with Africa. In addition, some rather more specialized courses, often comparative in nature, should be available: Dickens and Thackeray, the Eighteenth-Century Novelists, Modern American Drama, certainly Shakespeare, Emerson and Thoreau, Whitman and Melville. Finally, in the fourth year of university work, a survey course should be provided, with strong emphasis on literary and stylistic developments. Note that in this plan, the survey serves as a synthesis rather than as a scannergun introduction. This is not the conventional use of the survey, but it is one which has been successful almost everywhere that it has been tried.

HOW LITERATURE SHOULD BE TAUGHT

Up to this point the major share of the attention has been given to what should be taught and when. Little has been said of the how of teaching literature. Now my answer must take on a very personal note. As a beginning, let us change the focus and speak instead of how the student is to learn. What we hope he would learn is how to be moved, powerfully moved some of the time, by what he reads. This can be

induced only rarely, if at all, by lectures on the part of the teacher, especially if the lectures deal with what ought to move one, how one ought to react. Nor will it come about as a result of hours spent in word-for-word, line-by-line translation. Possibly the best path to the kind of reaction I am hoping for is an understanding of the meaning and the structure of the selection, in the fullest sense of the term. We are a strong advocate of the Socratic method whenever possible, at as many levels of instruction as possible, of as much class participation as possible. The following statement sums up what seems to us to be the ideal approach for the teacher of literature with respect to work under consideration and the activities of the classroom. "Students are invited by some teachers to say how they as individuals respond to the work, what it says to them and about their lives; what it tells them about human beings and it in general." I am well aware that my commitment to this emphasis upon response to literature may well be characterized as culturally conditioned and unsuitable in many situations. Our reply to this would be that one never knows how appropriate it may be until it is tried, and that we would prefer to err on the side of faith in the student rather than faith in a pattern of rigidly authoritarian education, which has had little in the way of positive results to commend it.

The Cultural Component

Thus far, we have said little about the cultural component how it can be dealt with in the classroom situation. Again, the topic scarcely lends itself to treatment on a formalistic basis; it is much better to take advantage of situations as they arise. Any consideration of the American folk heroes, Mike Finks and the Paul Bunyans, provides the opportunity for explaining the prevalence of hyperbole, in concept as well as in language, on the American scene. The American commitment to a narrow literalism in its concepts of truth, its approval of frankness rather than what it considers to be hypocrisy, its commitment to the work ethic, to excessive specialization, its concepts of the position of women and of youth; its refusal to recognize human tendencies toward venality and corruption—examples of all these are present in profusion in American literature. Not all are admirable, to be sure, all are important to one's understanding of the United K. However, they must be seen in context, in action, to be understood, and so much the better if they are discovered or ferreted out by the student. They are not subjects for an organized lecture series.

EFL AND ESL

In terms of what has been presented here, the curriculum and the place of literature in it are not too different where English is a second language from what they are where English is a native language. Indeed, the broad goals of education are much the same, namely a concern for stimulating and feeding a life of the

intellect and for developing a humaneness and sensitivity beyond purely practical and vocational concerns.

Differences in the Two Situations

Although certain aspects of literary education where English functions as a second language are not too different from what they are in native English-speaking countries, they also bear a relation to situations where English functions as a foreign language. These relationships can best be understood in terms of the differences between the Operational patterns of the two kinds of educational systems.

To begin with, the aims of instruction in English as a foreign language are decidedly more modest than those associated with the English as a second language situation. We do not expect anything approaching an easy, or even a laboured but adequate, bilingualism. Since English is introduced at a later point in the curriculum and is the subject matter of just a single course, not a language of instruction, the total amount of classroom contact with and experience in using English is considerably less than when it is a second language.

Nevertheless, a fair number of countries in the foreign-language category provide four years of instruction in the secondary schools and a year or two in higher education. If this time were effectively used, and each year were planned to build sequentially on the preceding one, and in actual practice effectively did so, much could still be accomplished. In fact, this is the case in most of the Western European countries.

Deferring Literary Studies

Yet, these very circumstances can only result in a later introduction of literature into the curriculum and leave less time to be devoted to it. Still, if the literature that is taught were well taught, it could provide a powerful stimulus to continued interest in the language, especially a language such as English with its incredibly rich literary production in so many countries of the world.

The reason for specifying a late introduction of literature in this situation is to avoid or guard against the use of literary texts as drill materials for the acquisition of language skills. Here we are in agreement with many modern language teachers in the United States who consider such a use of literature as totally inappropriate. In fact, even to try to give equal emphasis to language and literature within the same course often results in neither one being well taught.

On the basis of this it would seem wise to defer the introduction of literary studies until a fair degree of mastery of the language skills has been attained; it is particularly important that the student be able to read smoothly and easily without constant thumbing of a glossary or dictionary. This will probably be in the fifth year of instruction in a well-planned and well-executed course of study; certainly no earlier than the fourth,

Appropriate Genres

Literature in the current or contemporary language is even more of a desideratum here than in a second-language situation. Assuming that one does begin to teach literature at this time, one must consider the age of the pupil, the kind of interests he has, and weigh these factors heavily in the selection of the literature. In general, fifteen

or sixteen might be assumed as the age of the fourth-year pupils in secondary school. What will feed their interests? Undoubtedly material that is primarily narrative, where the story interest— what happens—outweighs everything else. Again, short stories are probably the best beginning fare because they can be completed in less time, giving the pupil a sense of achievement. There is so much short narrative fiction that a listing would be superfluous. Much of the eminently suitable short-story literature is to be found in the better American periodicals.

But we must not limit ourselves to this genre. A travel account by an Englishman or an American to the country in which the instruction is taking place is likely not only to arouse interest, but in addition will be culturally relevant in terms of what the voyager notices or does not notice. It is also true that of all the varieties of poetry, the narrative is generally understood the most easily. Finally, we should not overlook the possibility of folk literature. The United States is rich in a particular kind, much of which has been collected by Carl Carmer under the title *The Hurricane's Children* (1944). This, of course, reflects the Anglo-Saxon element in the country. The Indians had their own lore, some of which found its way into a poem like *Hiawatha*, which had its source in James Rowe *Schoolcraft's Algonic Researches*. There is a modern collection of Indian tales by Jaime de Angulo.

As a second step one might proceed to material that derives its chief interest not so much from what someone does but instead from the kind of person he is, and from the interaction of character with character. Hawthorne's story *The Great Stone Face* strikes as an excellent selection for a beginning here in that it presents several oversimplified characters or stereotypes; the interest is in character but at a level not too difficult for the pupil to grasp at that point. A careful selection of the vignettes in Edgar Lee Masters' *Spoon River Anthology* would be excellent, not only for their literary merit but for their cultural content as well. As the last comment suggests, there is a place for poetry here—Hardy, Frost, the Benets come to mind. And again the overall progression should be to move from that which is most direct in statement to that which is less so.

The Literary Experience

What has been suggested here should suffice fairly well to see the pupil through the secondary school. Our emphasis has been on the principles of selection rather than on the pieces themselves. One could argue interminably over the comparative merits of Alfred Noyes' *The Highwayman* as against Coleridge's *The Ancient Mariner*. The crux of the question is whether or not the particular slot in the curriculum they are designed to fill calls for a narrative poem. And again our emphasis has been on the literary experience, on response to the selections that have been studied. But let us be realistic. Not every student is going to throb and thrill to every selection he studies. If at some point in the course of every term he has this experience, even only once but hopefully two or three times, we shall have come a long way toward realizing according to our lights, are the aims of literary studies irrespective of the language in which they are conducted. O.R. Dathorne

trenchantly expresses the aim we have in mind when he writes: "By extending the frontiers of literature, we enlarge imaginative possibilities; we leave our world forebears alone and in search for a new thrill of discovery, discard their static mold and regain a new focus of intensity, a novel turbulency of spirit". Somewhat! the Northeast Conference Report 2004 touched on the same subject: "When we speak of experiencing the work we must distinguish between two extreme possibilities: an immediate reaction or response on the one hand and something much deeper and more pervasive on the other. In the former case, we become acquainted with the work; in the latter we connect it in a vital way with our being; we assimilate it."

The Use of Translations and Excerpts

It is conceivable that at the first year of college or university level the student is ready for longer works, plays and novels. It is likely that our recommendations here will run counter to the most widely accepted practice. We would favor works that have been translated into the country's language. Moreover, and even more radically we would recommend that the bulk of any long work be read in translation but that the few really key chapters of a novel or a play be read in English and be carefully analyzed in class. For example, in a novel such as Sinclair Lewis's *Arrowsmith*, which we mentioned earlier, we suggest that the class read in English one chapter dealing with *Arrowsmith's* medical school education, especially in terms of Dr. Gottlieb's impact on him. We would select as a second chapter one of the episodes in his early career, where mundane obstacles stood in the way of his search for scientific truth, The most important chapter, of course, would be that relating his discovery of the antitoxin. Then would follow the conflict he faced over the administration of the serum, and the final chapter, where he regains his freedom. We do not favor condensed summaries in English of the parts that are not read; we want the student to sense the impact of the entire work.

We would make much the same approach to the drama although admittedly this is somewhat more difficult to achieve because the modern three-act play does not break up so easily into small bits. But again, my concern is not with detail. We readily concede that someone else might select five chapters of *Arrowsmith* other than those we have marked for attention. If in his opinion they successfully present the gist of the narrative, the conflict, and the theme—well and good. Again, our focus is on principle.

The Degree Candidate in English

As for the university degree candidate in English in an EFL country, we would want him to have the experience of a survey course, again at the conclusion rather than the beginning of his literary studies, and possibly not the entire twelve hundred years of English literature. We would want him also to have had the experience of studying one or two genres; the development of at least one genre, or if not the development, certainly the present state of the genre in its many ramifications. And finally, we should like him to have the opportunity to study a single author for an entire semester; Shakespeare, if you will, but there are certainly

other possibilities. Again the emphasis here is on experience, on a range and variety of experience instead of the impossible task of knowing the whole.

ENGLISH AS A LANGUAGE OF STUDY

In our threefold classification of the role of the English language within a country, English as a language of study occupies a central position. Its presence and use within a country is less pervasive than English as a second language. Compared with English as a foreign language, it is more utilitarian, more concerned with direct application. In effect, it applies really to a special group within what might otherwise be classified as an HFL country, namely the scientists, the doctors, the engineers—in short, to those fields of scientific and learned activity in which research and new developments will probably not be translated into the native language, and where authorities in the field are likely to come to the country to aid in the development of one or another science or technology. In so doing, they will lecture in English, assign books and articles written in English to be read, may conduct study groups or seminars in English, and may even ask for papers and reports in English. This is the classic instance of English serving as "a window to the world." To fulfill the needs and functions that have just been briefly fetched, all four language skills will be drawn on, but reading will play a large role in comparison with the others. Even if the young professionals pursue their skills in an English-speaking country, the needs will be much the same. It must be recognized, however, that such a group within a country will by no means include everyone who is studying English. Moreover, the members of such a clientele will be separated out or identified fairly late, either by attendance at a special technical or scientific school or institute, or by enrollment in the scientific or other professional units of a university. Presumably, they will already have had some experience in English, but their special needs will justify a somewhat special treatment on a high intermediate or advanced level.

Literature for the Science Student

What role, if any does literature have in meeting the language needs of such a group? In attempting to respond to this, we believe that we must interpret the term "literature" broadly, including within it what one might characterize as non-imaginative writing, particularly the essay, works that are written to inform rather than to provide the reader with an extension or a projection of imaginative experience. Prime examples from earlier writings would be such works as Gibbon's *Decline and Fall of the Roman Empire* or, on a more restricted scale, Huxley's essay *A Piece of Chalk*. More recently, Charles Reich's *The Greening of America* would fall into the same category. In short, our concern here is with writings that employ the subject matter of one or another of the sciences or technologies, provocative in thought, but written for the intelligent layman and not for the specialist in a particular field. This is the kind of literature I would recommend as reading material for those whose interest in English is that of a language of study.

The question that this suggestion calls forth almost immediately is: why begin with scientific material written for the general reader, interested and intelligent though he may be? Why not introduce the student directly to technical works written in his particular field of specialization? There are a number of factors that must be considered here in attempting to arrive at an answer.

First of all, we must ask how narrowly or broadly the term "field of specialization" is to be interpreted, especially in view of the constantly growing number of cross-disciplinary fields and activities. Is a budding biophysicist to read only works in biophysics, or may he read in physics, in biology, or in both? Outside of the physical sciences, one might raise the same questions for the social psychologists or the ethno musicologists. Certainly, in many countries or institutions, one could not organize classes for each of the special interest groups; there would be too many groups and too few students per group. What is even more important, perhaps, one could not find competent English instructors, capable of dealing with such highly technical and specialized subject matter. But capable English teachers should be able to deal with the kind of materials that have been described as being written for the intelligent layman.

On the basis of our own experience, we are convinced, uncover, that the technical terminology in scientific writings is by no means the major problem in developing a ready comprehension. Much more depends on the position of modifying elements, and on the words signifying logical relationships of sentence parts to each other—the conjunctive adverbs, for the most part. Mastery of these enables the reader to follow a logical presentation, irrespective of the particular field the writing represents. This is the kind of understanding one would hope to develop in the student's special field as well.

As a sample of the kind of writers contemplated here, one may mention Lewis Mumford in architecture and city planning, William Beebe in natural history, Buckminster Fuller on advanced technology, Charles Reich on ecology, Mary Hamilton on archaeology, James Harvey Robinson on psychology and human development, Arthur Schlesinger on politics and history, or Henry Steele Commager. Such journals as *Scientific American* or *Saturday Review* have frequent articles devoted to scientific subjects. Newspapers like the *New York Times* have staff science writers. Collections of readings for college freshmen in English-speaking countries, or at least in the United States, are often a good source of material. This is one place, perhaps, where entire works need not be read; single chapters may well have a unity about them. At the beginning of such a reading program, the selections should be short. We are inclined to think that they should not be simplified or abridged.

The Uses of "Nonimaginative" Literature

What might one expect the student to derive from such reading? First, a grasp of the main point or purpose of the selection. Second, he should be able to identify the assumptions or hypotheses on which the writer bases his case. For example, a writer on ecology might accept the idea of population increase as a foregone

conclusion, and because of this would expect an increase in energy requirements. Finally, the student should be able to evaluate the soundness of the logic by means of which the writer proceeds from his assumptions or premises to the conclusions he intends to reach. For the student, these are precisely the considerations that will matter, the critical stance he must be trained to take toward writings in his own field.

What should be done in class? Certainly only a minimum of translation from English to the native language. The little that is done on this score should be focused on passages posing special difficulties either those that the students identify or the teacher suspects. It is only reasonable that the principal teaching activity be directed toward those very aspects of the reading that we expect the student to grasp: theme, underlying assumptions, logical progression, soundness of conclusion. Accordingly, class hours should be spent in discussion rather than recitation, in analysis rather than mere restatement of content.

The place within the curriculum of what has been broadly interpreted as literature will differ materially from its role in a second or foreign language situation. In a certain sense it is being used primarily to improve the student's effectiveness as a reader, both in English and in his own language. So viewed, it could be called language-learning material. Moreover, we are almost wholly interested in the cognitive aspects of the writing and are very little concerned with the affective. Yet, in a very real sense, this approach combines an interest in literature with one in expressive effectiveness.

CONCLUSION

This concludes the examination of the place of literature in the curriculum when and where English is taught as a nonnative language. In our wholly justifiable concern with the language per se and with taking every possible advantage of the systematic study of language to facilitate the learning process, there is a danger of overlooking or undervaluing some of the uses to which language may be put, among them is function as a literary medium. This article is an effort to correct what has at times seemed an imbalance, but in so doing to avoid advocacy for its own sake. It is hoped that the presentation here will be of some value not only for what we hope will be felt as a judicious appraisal of the potential of literary study, but even more so as a thoughtful and even somewhat novel exploration of the educational scene and those aspects of it that have a particular bearing on the place of literature in the language curriculum.

REFERENCES

1. Swales, J., *Genre Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
2. Martin, J. Forthcoming, *Waves of Abstraction: Organising Exposition*. <in> *Functional Approaches to Written Text: Classroom Applications*, Ed. T.Miller, Washington DC, USA.
3. Krashen, S., *Principle and Practices in Second Language Acquisition*., Oxford: Oxford University Press, 1982.
4. Duff, A. and A.Maley, *Literature*, Oxford: Oxford University Press.

5. Mc Rae, J., *Literature with a Small "L"*, New York Macmillan.

**LE MALAISE DE L'INDIVIDU CONTEMPORAIN DANS
L'OEUVRE DE MICHEL HOUELLEBECQ**

Conf univ dr. Iuliana PAȘTIN

Né le 26 février 1958 Michel Houellebecq a grandi dans une famille qui s'est désintéressée de son existence un peu trop tôt. A six ans il a été confié à ses grands – parents. Le long du temps il a connu la condition de chômeur, a souffert un divorce, puis, à cause des dépressions, il a passé quelques étapes de sa vie dans des établissements psychiatriques. Ces aspects sont tous présents dans ses livres:

Je n'avais pas grandi dans le nid protecteur d'une famille ou dans un autre milieu dans lequel quelqu'un soit préoccupé de mon sort, me soutienne dans mes moments difficiles, se réjouisse de mes actions ou de mes succès. J'avais vécu et j'allais mourir seul comme un animal.

(Plateforme, 2001)

Ses romans *Extension du domaine de la lutte*, (1994) *Les Particules élémentaires* (1998), *Plateforme* (2001) et *La Possibilité d'une île* (2005) lui ont valu une réputation internationale de provocateur, mais sont également souvent considérés comme un ton nouveau dans la littérature française.

«Dans un système économique où le licenciement est prohibé, chacun réussit plus ou moins à trouver sa place. Dans un système sexuel où l'adultère est prohibé, chacun réussit plus ou moins à trouver son compagnon de lit. En système économique parfaitement libéral, certains accumulent des fortunes considérables; d'autres croupissent dans le chômage et la misère. En système sexuel parfaitement libéral, certains ont une vie érotique variée et excitante; d'autres sont réduits à la solitude. Le libéralisme économique, c'est l'extension du domaine de la lutte, son extension à tous les âges de la vie et à toutes les classes de la société. De même, le libéralisme sexuel, c'est l'extension du domaine de la lutte, son extension à tous les âges de la vie et à toutes les classes de la société. Sur le plan économique, Raphaël Tisserand appartient au camp des vainqueurs; sur le plan sexuel, à celui des vaincus. Certains gagnent sur les deux tableaux; d'autres perdent sur les deux». (*L'Extension du domaine de la lutte*, 1994))

Ses personnages non plus ne fondent une famille ou une entité de ce genre, or si quelqu'une semble prendre contours, celle-ci est sûrement vouée à l'échec. La sphère dans laquelle la réalité que nous aimerions connaître d'ailleurs se présente, est celle d'un «être humain inoffensif» survivant dans un état acceptable, celui

d'un «parasite modeste» dont les gens pourraient se priver et dont l'identité pourrait être incluse «en quelques dossiers, pas trop épais».

D'un autre côté, c'est la sphère d'une créature compacte, résistante, plus grande que celle de la plupart des animaux et plus difficilement à détruire que celle d'un petit batracien. Les relations avec ses semblables ne sont pas si simples à subir car on accentue la conscience d'un moi difficile à intégrer. Leur absence est à son tour un poids tout en augmentant la perte de son identité.

Le danger majeur consiste dans l'incapacité d'être vraiment heureux ou malheureux. Dans l'incapacité de sentir de l'amour ou de la haine, le philtre qui s'interpose entre soi et le monde devient de plus en plus compact. L'homme se sent vieux, indifféremment de son âge biologique et se limite à rassembler des souvenirs. La collection de souvenirs a pour but l'apaisement de la peur, et, autant que possible, de la solitude au moment de la mort. La solitude est une chose possible- quand on est très jeune, et l'on a devant soi tous les rêves, ou quand on est très vieux, ayant tous les souvenirs derrière soi.

La vraie communion, espérait Houellebecq est une réalité concrète dans laquelle on sent la chaleur d'une âme. Provenant du latin «conventus» (rassemblement, réunion), ce mot a le sens d'être en communion, suppose une action, un fait, «un témoignage de l'un vers l'autre, une promesse et une garantie que ceux qui sont en dialogue s'entendent les uns avec les autres. Les gens se sont séparés. Trop conscients de leur existence individuelle ils se sont éloignés de Dieu du moment qu'ils le considéraient situé quelques part aux cieux, trop loin. De cette façon, la sécularisation de l'humanité a été produite d'une manière absolue. *«il faudrait créer des cours de conversation, de la même façon qu'il existe des cours de danse»*, car selon l'opinion de Houellebecq, un maître du monologue, n'est pas en général un maître de la conversation.

Michel le personnage du roman *Plateforme*, 40 ans, fonctionnaire, célibataire, cynique, désabusé, blasé, part en vacances en Thaïlande, un voyage organisé où il fera partie d'un groupe de treize personnes. Michel jette un regard méprisant sur tout ce qui l'entoure à l'exception de jolies prostituées thaïes. Au fil du séjour il réalise que finalement il est un pauvre type solitaire. Il rencontre Valérie, ils tombent en amour. Ils se retrouvent à Paris pour finir par vivre ensemble. Valérie a un poste de haut responsable dans une boîte de tourisme.

Dans *Plateforme*, l'enjeu du roman se situe avant tout dans la description minutieuse de l'univers des cadres supérieurs de l'industrie du tourisme qui occupe presque toute la deuxième partie. Il faut insister encore sur cette particularité qui est en même temps une gageure littéraire: le moteur narratif de *Plateforme* est une quête commerciale. Et dans cette quête, le double de Michel, l'«*homme de terrain*», c'est une femme, et pas n'importe laquelle puisque c'est Valérie, la femme aimée. C'est elle en effet qui monte au front, dans la lutte pour la conquête d'un marché, tandis que Michel se contente d'observer et finalement de proposer la solution.

Il y a en réalité deux couples dans *Plateforme*, comme dans les *Particules* d'ailleurs, mais articulés différemment: au lieu d'évoluer en parallèle, ils se croisent. L'un d'eux est sentimental et l'autre professionnel: c'est l'équipe de choc formée par Valérie et Jean-Yves, relation de travail exceptionnellement harmonieuse et stable. Il s'agit en somme d'une triangulation (par opposition à la «partie carrée» des *Particules*) dont Valérie constitue la charnière, et qui propose une articulation nouvelle entre les dimensions professionnelle et amoureuse (sexuelle).

Ce dispositif permet à Michel, dans le cadre de sa relation amoureuse, d'observer le champ de bataille économique qui occupe l'autre partie de la vie de Valérie, d'en comprendre les enjeux, et finalement de proposer une solution pratique qui concilie positionnement (sur le marché) et positions sexuelles (n'importe où).

Il convient de signaler, **cette approche du dédoublement**, que ces relations ne sont jamais *symétriques*. Un des personnages jouit toujours d'une présence, marquée dans deux des romans par l'attribution de l'énonciation.

Le rôle du personnage principal s'apparente ainsi à celui **d'un observateur** et **d'un interprète** de la réalité. Menant dans l'ensemble une vie morne, il effectue un travail très minutieux de *commentateur*. Il est même probable que la motivation de l'oeuvre réside en bonne partie dans ce besoin de commenter le monde, ainsi que le suggèrent ces lignes de la fin de *Plateforme*: «Il est curieux de penser à tous ces êtres humains qui vivent une vie entière sans avoir à faire le moindre commentaire, la moindre objection, la moindre remarque. Non que ces commentaires, ces objections, ces remarques puissent avoir un destinataire, ou un sens quelconque; mais il me semble quand même préférable, au bout du compte, qu'ils soient faits». Quoi qu'il en soit, les romans de Michel Houellebecq accordent un privilège et en particulier celui du dernier mot à la vision de **l'«homme système»**.

Cet avantage se manifeste de diverses manières, dont la plus visible est bien sûr le recours fréquent au métalangage, et plus particulièrement à ce que Dominique Noguez appelle «la prose des articles de vulgarisation scientifique». Dans «l'abondance des marques lexicales ou grammaticales de la scientificité» se distinguent les métaphores et les «comparaisons zoomorphes» qui non seulement «minimisent la spécificité humaine», mais surtout apparentent le commentaire houellebecquien à une *éthologie*. L'autre grand registre de scientificité, c'est le marketing, dont les métaphores abondent. Une large place est donc faite à la description distanciée des comportements humains, replacés dans leur milieu par l'élaboration romanesque. L'autre aspect saillant de cette posture scientifique est la lecture d'un vaste éventail de sources de seconde main, des programmes télévisés à la littérature et aux magazines populaires, avec cependant une prédilection pour les textes à caractère commercial. Ces productions sont analysées avec une grande attention et une non moins grande ironie comme des

documents véhiculant les valeurs de la société. Ce déchiffrement minutieux s'apparente par conséquent à **une herméneutique sociologique**, ce qui constitue une troisième volée dans notre analyse.

La «posture scientifique» traduit l'intention des romans de Houellebecq de produire une image du monde et même d'atteindre une vision englobante, voire totalisante, d'un état de civilisation. Ces romans sont donc dominés par une visée interprétative et explicative. Comme le dit fort justement Dominique Noguez au moment de conclure sa série d'articles, «*notre auteur a plusieurs cordes à son arc (...), mais l'une est plus centrale, plus médiane que les autres, c'est la corde de l'essayiste*». **Il faut même se risquer à avancer que l'oeuvre de Michel Houellebecq comporte une dimension argumentative.**

La dimension dramatique de la structure ternaire serait ainsi doublée d'une dimension *dialectique*. Ses romans se caractérisent en effet par la tentative d'apporter une solution à un problème à partir d'un constat, et plus encore d'en imaginer les moyens pratiques de mise en application. L'enjeu des romans est en quelque sorte d'étayer la validité de cette solution avec des moyens proprement romanesques, ce qui les sauve des travers du roman à thèse. D'où peut-être le recours à une narration «classique», maintenue ou réutilisée avant tout en raison de sa logique causale.

Tout se passe en réalité comme si Michel Houellebecq avait mis en place un dispositif littéraire dont l'objectif est d'extrapoler une conclusion à partir d'une description du monde et de l'exploration d'un champ d'actions possibles, dans le cadre d'une entreprise fondamentalement *spéculative*. Il s'agit d'imaginer l'issue à la fois la plus réaliste et la moins catastrophique qu'il est possible d'inférer sur la base d'une image obtenue avec le maximum de scientificité qu'autorise un roman.

C'est ce type de lecture qui me paraît à même de remettre à leur juste place les questions du clonage et du tourisme sexuel. Elles s'inscrivent dans une démarche qu'on pourrait qualifier d'hypothético-déductive et **leur mode d'énonciation** s'apparente moins à l'**injonctif** qu'à une sorte de **performatif**, dans la mesure où elles sont «mises en monde». Ce faisant, elles jouent avant tout un rôle de révélateur: en tant que résultats d'une inférence, elles soulignent une tendance du monde réel sur lequel elles nous forcent à modifier notre regard: l'impossibilité de la filiation, la marchandisation du sexe. Si donc scandale il y a, il réside moins dans la conclusion projetée dans un futur proche que dans les prémisses qui semblent y conduire inexorablement: c'est-à-dire dans le monde bien réel où nous vivons, pour peu qu'on souscrive à la description qui en est proposée.

L'oeuvre de Michel Houellebecq apparaît ainsi traversée par un dualisme profond entre une tendance participative ou empathique et une distance analytique ou, pour le dire autrement, entre ses composantes dramatique et dialectique, à la fois complémentaires et antithétiques. C'est là sans doute que s'exprime avec le

plus de force, dans la forme même, la séparation qui cause la souffrance. Ce n'est pas le moindre paradoxe de l'oeuvre de Michel Houellebecq que de vouloir dépasser une «ontologie d'objets» par l'élaboration d'«un discours de vérité», à prétentions objectives. **Ce paradoxe est partiellement surmonté par le recours dialectique au dédoublement.**

Il faut donc envisager comme une réconciliation progressive, la proximité croissante d'un roman à l'autre entre **les partenaires du dédoublement**: d'abord collègues de travail, ensuite frères et, dans *Plateforme*, couple. Une réconciliation dont la vérité ultime serait par conséquent l'amour. Ce roman a le mérite de pointer les réalités auxquelles nous sommes confrontés depuis quelques années. Cependant l'auteur mise maladroitement sur les agences de voyages destinés au tourisme sexuel. Il aborde ce sujet avec un manque de nuances répréhensible. Heureusement qu'une véritable histoire d'amour s'accroche à cet univers touristique qui profite de plus en plus de la perversité de certains voyageurs.

Mais son héros n'en reste pas moins un homme blasé, qui tente d'échapper à son désœuvrement en s'adonnant à des activités peu recommandables. Houellebecq a relevé les ambiguïtés de l'homme occidental qui ne sait plus à quoi se brancher.

Au milieu de sa vie, le personnage de Houellebecq envisage déjà sa mort, donc son effacement définitif, dans une vision toujours pessimiste. Le personnage disparaît de la société sans laisser de traces. Dans *Plateforme*, le personnage Michel, après la mort tragique de Valérie, il retourne en Thaïlande pour y finir ses jours. Le roman s'achève sur l'anticipation de sa mort et c'est le narrateur qui affirme:

Mon appartement sera loué à un nouveau résident. On m'oubliera. On m'oubliera vite. (Plateforme, 370)

Il s'agit, en somme d'un ultime combat du personnage romanesque contemporain celui de s'effacer de lui-même, de mourir sans laisser de traces, au milieu de la nuit et au plus près du néant, comme une dernière protestation contre le vide de l'existence. Michel Houellebecq se sert des personnages pour dénoncer le capitalisme, l'art contemporain, les clubs de vacances, le tourisme sexuel, bref la vie occidentale moderne. Il laisse le soin aux lecteurs de juger la société et les personnages même si son humour est parfois crû et cynique.

Par contre les lecteurs qui se reconnaissent dans les personnages et leurs valeurs risquent de rire jaune, et de ne pas apprécier ce livre car ça prend du courage pour se regarder dans un miroir. Ce roman riche et vivant pointe des problèmes réels, mais il tombe dans le piège du choc des civilisations. L'auteur pointe l'endroit où le bât blesse mais sa manière outrée de l'indiquer peut nous indisposer. Il reste qu'il fait une mise en garde contre la nouvelle devise sur laquelle plusieurs s'alignent: sexe, drogue, argent. Le personnage principal n'est pas sympathique d'emblée et c'est peu dire, mais plus on avance dans le roman

moins il devient irritant. Ce roman a le mérite de pointer les réalités auxquelles nous sommes confrontés depuis quelques années.

Ses positions sur l'Islam sont également présentes au travers d'un Egyptien qui évoque sans compromission son opinion de façon extraordinaire. Houellebecq semble se dévoiler dans "*Plateforme*": un homme conscient de la vacuité de sa vie mais qui n'en ressort aucun regret, des positions tranchées et assumées. Il reste un homme aimant la solitude mais très éclairé sur son temps. Il lit dans la conscience des hommes mais semble rejeter le monde qui l'entoure. Heureusement qu'une véritable histoire d'amour s'accroche à cet univers touristique qui profite de plus en plus de la perversité de certains voyageurs. Mais son héros n'en reste pas moins un homme blasé, qui tente d'échapper à son désœuvrement en s'adonnant à des activités peu recommandables. Houellebecq a relevé les ambiguïtés de l'homme occidental qui ne sait plus à quoi se brancher et comment s'adapter à une société qui est dominée par le mercantilisme et par l'indifférence par rapport à l'individu.

Houellebecq semble se dévoiler dans "*Plateforme*"; un homme conscient de la vacuité de sa vie mais qui n'en ressort aucun regret, des positions tranchées et assumées, on peut ressentir chez lui un homme aimant la solitude mais très éclairé sur son temps. Il lit dans la conscience des hommes mais semble rejeter le monde qui l'entoure. Cet écrivain trop audacieux et contestataire a toujours été un plébiscite du tourisme sexuel et celui-ci est la plateforme justement de ses romans sur fond de dérive, de malaise existentiel. Un bon écrivain qui passera vite dans la conscience des lecteurs, en espérant qu'il n'était pas en Thaïlande dernièrement pratiquant son loisir préféré. D'ailleurs méchant décalage entre "*Les Particules élémentaires*" et "*Plateforme*". Ce dernier semble ne laisser aucun espoir dans un monde meilleur et nous plonge dans une résignation amère, celle de Michel qui se retire dans un endroit oublié du monde, quelque part en Thaïlande, comme s'il avait préparé sa disparition dans l'anonymat.

Certains critiques ont aimé son courage pour dénoncer les fanatismes religieux et le politicly correct à cet égard en France. On a fait bien des efforts pour faire entrer l'auteur dans le moule idéologique sur cette question. Il annonce un nouveau roman pour 2005, on verra si l'inspiration s'amenuise toujours. Il réalisera un film aussi en 2005. Il demeure maintenant en Espagne. Ce roman a le mérite de pointer les réalités auxquelles nous sommes confrontés depuis quelques années. Cependant l'auteur pointe maladroitement sur les agences de voyages destinés au tourisme sexuel. Il aborde ce sujet avec un manque de nuances, d'une façon trop subjective. Heureusement qu'une véritable histoire d'amour s'accroche à cet univers touristique qui profite de plus en plus de la perversité de certains voyageurs. Mais son héros n'en reste pas moins un homme blasé, qui tente d'échapper à son désœuvrement en s'adonnant à des activités érotiques peu recommandables. Houellebecq a relevé les ambiguïtés de l'homme occidental qui ne sait plus à quoi se brancher car il est toujours à la recherche des expériences de

vie inédites. Michel est quadragénaire et célibataire. Il organise des expositions à Paris et coule une vie tranquille, morne et dénuée d'exhaltation. A la mort de son père, Michel va décider d'employer un peu de son temps et de son argent à un voyage organisé en Thaïlande qui en quelque sorte va bouleverser sa petite existence. Ce livre de Houellebecq est contradictoire car il peut interroger sur l'aspect ambigu qu'il dégage. Beaucoup ont adoré, tout autant l'ont détesté. Qui est ce Michel? Houellebecq lui-même? Sans doute au regard des positions de l'auteur au fil des ans, "Plateforme" délivre un message limpide et effrayant: oui le tourisme sexuel existe et il répond aux besoins des uns et des autres, frustrations des Occidentaux et appât du gain nécessaire à la survie pour les prostituées Thaïes. Ce constat est terrible et Houellebecq l'exprime de façon crue, sans états d'âmes. Conscient que la vie des hommes se déroule dans un environnement biologique, technique et sentimental (c'est-à-dire très accessoirement politique), conscient qu'elle a pour objectif la poursuite d'objectifs *privés*, il aura pour toute conviction politique marquée un rejet instinctif. L'homme révolté, le résistant, le patriote, le fauteur de troubles lui apparaîtront avant tout comme des individus *méprisables*, mus par la stupidité, la vanité et le désir de violence. Contrairement au réactionnaire, le conservateur n'aura ainsi ni héros ni martyrs; s'il ne sauve personne, il ne fera, non plus, aucune victime; il n'aura, en résumé, rien de particulièrement héroïque; mais il sera, c'est un de ses charmes, un individu très peu dangereux, mais plutôt une victime d'un monde cruel.

BIBLIOGRAPHIE

1. Article «*Houellebecq, ou l'extension d'un monde étrange*», Martin Robitaille
2. Tangence, n° 76, Automne 2004, p. 87-103. Université du Québec à Rimouski
3. Cet article est disponible à l'adresse suivante:
4. <http://id.erudit.org/iderudit/011218ar>
5. <http://www.erudit.org/documentation/eruditPolitiqueUtilisation.pdf>
6. Document téléchargé le 23 avril 2009
7. BUSNEL François, "Le fabuleux destin de Michel Houellebecq, *L'Express livres* du 30/08/2001
8. BRION Michel, "L'effacement du personnage contemporain: l'exemple de Michel Houellebecq", *Études françaises*, Volume 41, numéro 1, 2005, p.27-41.
9. KANTERS Robert, *L'air des lettres*, Jean Marie Gustave Le Clézio, Editions Grasset & Fasquelle, 1973.
10. MOUNIN Christian, "Le Roman comme accélérateur des particules", *L'Atelier du roman* Nr.22, juin 2001, 134-143.

11. NOGUEZ, Dominique, «Le style de Michel Houellebecq», série de trois articles publiés dans *L'Atelier du roman*, 2001, No 18, 19 et 20.

CONCEPTUL “LEJERITATII” LUI ITALO CALVINO IN OPERA NARATIVA A LUI ALESSANDRO BARICCO

Lect. drd. Răzvan STAICU

Dacă ar fi să-l prezentăm pe Alessandro Baricco în câteva rânduri, am spune că este un autor italian din generația tânără (născut la Torino, în 1958) dar de ani buni deja unul dintre scriitorii cei mai cunoscuți din peninsula, iubiți și controversați, în egală măsură contestat și premiat de critică, mai ales ca autor de romane (până acum, șase, dintre care cel mai recent, *Questa storia*, apărut în ultimele zile ale anului 2005, este deja un alt succes). Cu o formație culturală ce vine dinspre filosofie (licența, cu o teză susținută cu Gianni Vattimo, asupra lui Adorno și a Școlii de la Frankfurt: *Scrittura, memoria, interpretazione. Note sulla teoria estetica di T. Adorno*, 1980), Baricco își construiește încet și sigur o carieră desfășurată în direcții variate. După o perioadă de activitate în publicitate, se dedică studiilor de critică muzicală, cu eseuri despre opera lui Rossini și despre raporturile muzicii cu modernitatea. Apoi se afirmă în domeniul jurnalistic, publicând în calitate de critic muzical (în *La Repubblica*) și de editorialist cultural (în *La Stampa*) ori colaborând la transmisiuni radiofonice și conducând emisiuni de televiziune cu tematici culturale.

Creează un proiect de lectură (*Totem*), o serie de spectacole inovatoare, prin care aduce în teatru “bucăți de lume” din muzică ori literatură, puse în scenă, interpretate, comentate, articulate în construcția spectacolului.

Scrie el însuși texte teatrale, scenariile de film și, în 1994, creează o școală de tehnici narative (*Scuola Holden*), în care predă și el, alături de personalități din varii domenii.

Nu întâmplător am insistat cu această scurtă prezentare a lui Alessandro Baricco. O putem considera un fel de încercare de a-l “defini” pe Baricco în peisajul cultural căruia îi aparține. Constatăm că, oricât de sintetici ne-am strădui să fim, “definiția” noastră pare să tindă către permanente extensii și, pe de altă parte, oricât de exhaustiv am încerca să-l cuprindem în spațiul “definiției” sale, aceasta rămâne incompletă. Ar putea fi acest fapt o consecință firească a unei “crize epocale a însuși fenomenului definirii”, pe care o afirma chiar Baricco, în volumul *Next. Piccolo libro sulla globalizzazione e sul mondo che verrà* (*Next. Carte mică despre globalizare și despre lumea care va veni*), alături de temerea sa că “timpul în care era posibil să se dea definiții ar fi expirat”.

Trebuie avut în vedere că este vorba despre un autor al cărui debut a avut loc în 1991, în mod fulminant: primul său roman, “*Castelli di rabbia*” (“*Castele de mânie*”) a câștigat Premio Selezione Campiello și Prix Médicis étranger 1995, fiind tradus în Franța, Germania, Olanda, Danemarca, Norvegia și Portugalia, în

timp ce al doilea, "*Oceano mare*" ("*Ocean Mare*", 1993), a câștigat, chiar în anul apariției, Premio Viareggio (al doilea premiu literar, ca importanță, al Italiei). Primul roman propune un conținut aparținând acelei modernități târzii de sfârșit de secol XIX, cu care îmbracă însă o construcție segmentată, surprinzător modulară, generatoare astfel de tensiuni puternice, care duc textul până la limita pulverizării, pentru a ajunge în ultimul moment exact la efectul contrar, acela al unității textului, al legării lui prin dezlegarea semnificațiilor, care duc la sensul împlinirii destinelor personajelor. Împletite până la confuzie și identitate, la un moment dat, acestea se rezolvă dramatic în mod individual, sensul lor fiind însăși scrierea cărții. Este aici prezentă într-o manieră subtil sublimată o poetică textuală, pe care romanul *Oceano mare* o reia într-o manieră diferită. Aici, jocul de ambiguități între planul real și trecerea dincolo de acesta ca aparentă greșeală de interpretare a situațiilor de către personaje ajunge să plaseze textul în categoria fantasticului. Dar în același timp, motivul *puzzle*-ului, prin care se sugerează jocul întâlnirii unor destine disparate care ajung să se descopere prinse între ele de legături neștiute, devine și concept de poetică textuală. Scriitura se generează după modelul *puzzle*-ului, devine redare a unei imagini mentale preexistente a scriitorului, așa cum împlinirea destinelor dramatice ale personajelor este reflexia, reconstruită ca într-un joc, a unei imagini mentale preexistente a demiurgului, ca principiu activ și creator universal.

În 1994, este publicat "*Novecento. Un monologo*". Sugerat de autor însuși ca un text dramatic, acesta a fost pus în scenă ca spectacol teatral (cu implicarea directă în realizare a lui Baricco) și ulterior cinematografic de mare succes, dar păstrează toate particularitățile scriiturii operei narative a lui Alessandro Baricco, fiind uneori considerat de către critică drept "scurtă povestire".

Au urmat alte două romane. "*Seta*" ("*Mătase*" – 1996), o frumoasă poveste de dragoste, încărcată de un intens lirism, cu o dezvoltare a temelor căutării de sine și a călătoriei, grefate pe o structură repetabilă asemeni refrenului, o proză caracterizată de ceea ce Italo Calvino numea "lejeritatea" (*la leggerezza*) textului, acea sublimare a textului la esență, la vizual, până la impresia de imponderabilitate, și *City* (1999), acesta din urmă – primul roman italian a cărui lansare s-a făcut exclusiv pe internet (www.abcity.it) – ilustrând mai mult decât oricare din textele scriitorului conceptul *puzzle*-ului ca poetică textuală.

Romanul "*Senza sangue*" ("*Fără sânge*" – 2002) are o structură secvențială dramatică, în două părți asimilabile cu două "acte", remarcabilă mai ales pentru ilustrarea caracteristicii "rapidității", dar și a celei a "vizibilității", atribuite de Calvino prozei noi.

Penultima sa apariție, "*Omero, Iliade*" ("*Homer, Iliada*" - 2004), este o lucrare narativă, care continuă o tradiție a literaturii contemporane italiene, de repovestire în cheie modernă sau postmodernă a operelor clasice ale epocilor mai îndepărtate, concepută însă în maniera originală caracteristică a lui Baricco, la limita între textul scris și reprezentarea dramatică în fața publicului.

Cel mai recent roman al lui Alessandro Baricco, *“Questa storia”* (*“Această poveste”* – apărut la finele anului 2005), utilizează pretextul “spunerii” unei “povești” (cea a vieții personajului central, Ultimo Pari, care încearcă să pună o ordine în lumea sa, o lume care se creează pe sine la începutul secolului XX), pentru a desfășura un subtil joc de perspective ale unui “eu” narator multiplu, care alternează, se modifică permanent, evoluează o dată cu viețile personajelor. Din acest joc al perspectivelor narrative capătă contur personajele însele. Romanul *“Questa storia”* lasă deschis drumul creativ extrem de promițător unui narator care a confirmat deja.

Pentru a lua în discuție prezența modelului *Calvino* în cazul lui Alessandro Baricco, ne vom întoarce mai întâi asupra acelor “câteva valori sau calități sau specificuri ale literaturii [...] noului mileniu”, enunțate de Italo Calvino în *“Lezioni americane”*.¹

Între cele pe care le-am enumerat deja mai sus, Calvino acorda o atenție specială celei care ar fi trebuit să deschidă seria de conferințe, și anume *leggerezza* (“lejeritatea”, “inconsistența”). Este un lucru firesc, atâta timp cât, încă din debutul conferinței dedicate temei, scriitorul se raportează la această categorie ca la un reper esențial al propriei poetici narative:

*“După patruzeci de ani de când scriu fiction, după ce am explorat diferite drumuri și am realizat diferite experimente, a venit vremea să încerc o definiție cuprinzătoare a muncii mele; aș propune-o pe aceasta: **ceea ce am întreprins a fost de cele mai multe ori o eliminare a consistenței**; am încercat să îndepărtez când din încărcătura figurilor umane, când din cea a corpurilor cerești, a orașelor; mai ales am încercat să îndepărtez din încărcătura structurii povestirii și din cea a limbajului.”*²

Calvino distinge mai departe trei forme diferite ale “lejerității”. Prima constă într-o “despovărare a limbajului, prin care semnificațiile sunt purtate pe o țesătură verbală ce pare lipsită de greutate, până la acel punct în care ele ajung să dobândească aceeași consistență rarefiată”³. Dacă, pentru această situație, scriitorul alege drept exemple poezia lui Guido Cavalcanti sau pe cea a lui Emily Dickinson, pe de altă parte ni se pare interesantă remarcă exegetului Alberto Asor Rosa, care consideră drept exemplu ilustrativ pentru această formă a “lejerității” în opera calviniană scrierea *“Orașele invizibile”* (*“Le città invisibili”*)⁴.

A doua formă a “lejerității” constă în “nararea unui raționament sau a unui proces psihologic în care acționează elemente subtile ori imperceptibile, sau orice descriere care ar implica un grad înalt de abstractizare”⁵. Aici, exemplele lui

¹ Italo Calvino, *Lezioni americane – Sei proposte per il prossimo millennio*, p.3 (trad.ns.)

² Ibid., p.7 (trad.ns.)

³ Ibid., p.20-21 (trad.ns.)

⁴ Alberto Asor Rosa, *Stile Calvino – Cinque studi*, p.96

⁵ Italo Calvino, *Lezioni americane – Sei proposte per il prossimo millennio*, p.21 (trad.ns.)

Calvino sunt proza narativă a lui Henry James sau poemul *De rerum natura* al lui Lucrețiu. În schimb, Alberto Asor Rosa consideră că ar corespunde acestui model, în opera proprie a scriitorului, unele proze din *“Palomar”*¹.

În sfârșit, a treia formă a “lejerității” constă într-o “imagine figurată a lejerității care capătă o valoare emblematică, precum, în nuvela lui Boccaccio [VI, 9], imaginea lui Cavalcanti care își flutură picioarele firave pe deasupra lespedei funerare”, ori cea a lui Don Quijote care se luptă cu moara de vânt, ori cea a lui Mercuzio la prima intrare în scenă, când îl sfătuiește pe Romeo să împrumute “aripile lui Cupidon” pentru a se ridica de sub “apăsarea iubirii”². Pentru această situație, căutând iarăși ilustrări în opera lui Calvino însuși, Alberto Asor Rosa exemplifică prin “invențiile eterice din *Cosmicomicării* și prin unele figuri rarefiate și simbolice din *Castelul destinelor încrucișate*”³.

Opera narativă a lui Alessandro Baricco ne poate oferi prilejul pentru multiple ilustrări ale conceptului de “*leggerezza*”, în toate accepțiunile pe care Italo Calvino i le-a atribuit. Categoria “lejerității” este asumată de Baricco în manieră originală, mai ales atunci când cele trei forme ale acesteia se intersectează în textul literar, interacționând aici, astfel încât la intersecția lor sunt generate noi semnificații, ori sunt evidențiate, potențate, nuanțate semnificații ale textului.

Astfel, pentru prima formă a “lejerității” enunțată de Calvino, ne-am putea opri spre exemplificare la volumul “*Novecento*” al lui Alessandro Baricco. Scrierea însăși, în ansamblul său, aparent rarefiată judecând după dimensiune, stă sub semnul “lejerității” calviniene. Ea pare că plutește pe oceanul literaturii între două țărături, cel al genului epic și celălalt al genului dramatic, aidoma poveștii pe care o evocă: cea a destinului unui pianist care se naște și trăiește pe un vapor de pasageri navigând între Europa și America, fără a pune vreodată piciorul pe uscat. Scriitorul își orientează cititorul încă de pe copertă către “țărțul” dramaticului, adăugând titlului – “*Novecento*” – subtitlul “*Un monolog*”. El nuanțează imediat, într-o scurtă introducere ce se adresează aceluiași cititor. Mărturisește că a scris textul “pentru un actor, Eugenio Allegri, și un regizor, Gabriele Vacis”, alături de care a pus în scenă un spectacol; afirmă însă că se îndoiește de caracterul teatral al textului.

“*Acum că îl văd apărut sub formă de carte – scrie Baricco în introducere –, mi se pare mai degrabă un text care oscilează între o adevărată montare scenică și o poveste de citit cu voce tare. Nu cred că asemenea texte au un nume...”*⁴.

În sfârșit, concluzia scriitorului asupra esenței naturii textului său nu întârzie și, ca într-o invitație la joc cu propriul cititor, mimând detașarea de canoane literare împovărătoare, îl întoarce pe acesta brusc către celălalt “țărț”, al epicului:

¹ Alberto Asor Rosa, *Stile Calvino – Cinque studi*, p.96

² Italo Calvino, *Lezioni americane – Sei proposte per il prossimo millennio*, p.22-23 (trad.ns.)

³ Alberto Asor Rosa, *Stile Calvino – Cinque studi*, p.96

⁴ Alessandro Baricco, *Novecento. Un monolog*, trad. Michaela Șchiopu, p.5

“...Oricum, nu prea contează. Mi se pare o poveste frumoasă, care merită să fie spusă altora. Și îmi place să cred că cineva o va citi”¹.

La lectura textului propriu-zis, impresia vizuală este deosebit de pregnantă. Dacă asupra acestui aspect ne vom opri în mod special când vom trata o altă categorie calviniană prezentă la Baricco (“vizibilitatea”), aici în schimb trebuie să remarcăm modul în care limbajul operei susține arhitectura textuală a acesteia. Baricco este un maestru al limbajului simplu, căruia reușește să-i confere o intensă forță evocatoare. Personajul Novecento capătă contur iar mai apoi profunzime în ritmul “rostirii” amintirilor prietenului său, Tim Tooney, trompetist în orchestra de pe vasul *Virginian*. Cursivitatea limbajului și fraza scurtă sau fragmentată dau ritmul povestirii. Pentru Alessandro Baricco, limbajul este instrumentul predilect iar modalitatea în care îl folosește generează ea însăși semnificație. Trecerea de la un registru la altul se face adesea brusc, surprinzător. Alunecarea din umorul delicat în tonul grav și apoi întoarcerea la cel dintâi pentru a urma o nouă glisare în melancolic sau reflexiv evocă parcă unduirea valurilor, capriciile și versatilitatea mării. Oceanul este pe rând, când fundal, când personaj al poveștii. Danny Boodmann era marinarul negru care îl găsisse pe vas pe Novecento, abandonat în scutece, și îl luase în grijă. Moartea bătrânului marinar, îndrăgostit de cursele de cai și de numele ciudate ale acestora, are loc chiar în timp ce copilul îi citește din ziar rezultatele curselor:

*“Novecento era pe atunci un copil. S-a așezat lângă patul lui Danny și de acolo nu s-a mai mișcat... Citea rar, dar citea. Așa a murit bătrânul Danny la a șasea cursă din Chicago, câștigată de **Apă potabilă** cu două lungimi față de **Ciorbă** și cinci față de **Fond de ten albastru**. Adevărul este că nu reușea să se abțină să rădă la numele alea, și tot răsând, a crăpat. L-au învelit într-o pânză mare și l-au înapoiat Oceanului. Pe pânză, căpitanul a scris cu vopsea roșie: Thanks Danny.*

Și așa, pe neașteptate, Novecento a devenit orfan pentru a doua oară...”²

Trecerea din banalitatea amuzantă a cotidianului în dramatismul existențial acut resimțit se face cu o “lejeritate” a limbajului care încifrează în sine o “lejeritate” a destinului, ce plutește pe oceanul existenței urmând drumul misterios al valurilor și ducând cu sine ființa umană, care se încredințează voinței lui tainice, în chip firesc, cu întreaga sa viață.

Fraza scurtă a lui Baricco nu doar asigură cursivitatea, ușurința ritmului interior al textului. Ea produce breșe neașteptate în registrul epic al evocării, inundate deconcertant de fulgerări de lirism. Astfel de intruziuni ale liricului în epic îl fragmentează pe cel din urmă. Paradoxal însă, acest fapt nu distruge coerența epicului. În astfel de momente, liricul punctează secvențe semnificative: zvârcoliri ale universului, tensiuni ale conștiinței, convulsii ale destinului. Astfel de secvențe se integrează organismului epic sub forma unor crize ale acestuia,

¹ Ibid.

² Ibid., p.23-24

care îi amenință consistența, “greutatea”, conferindu-i în schimb suplețe, un fel de imponderabilitate textuală temporară, un fel de plutire, în sensul conceptului calvinian de “leggerezza”, și asigurându-i ulterior curgerea dezinvoltă. Este cazul episodului furtunii, imediat după urcarea la bordul lui *Virginian* a lui Tim Tooney. Secvența se deschide cu o indicație scenică a autorului: “(În difuzor zgomot de furtună)”. Cititorul (ori spectatorul) este pus în așteptarea vocii narative (ori a actorului-povestitor). Așteaptă evocarea. În schimb, textul care urmează pare “altceva”. Iar ideea de “altceva” este indusă vizual de către scriitor, cititorului, prin transcrierea versificată a textului:

“Marea s-a deșteptat / marea a deraiat / țâșnește apa spre cer / țâșnește / izbește / smulge vântului nori și stele / furioasă se dezlănțuie / nu se știe până când / ține-o zi / se va sfârși / asta mamă / nu mi-ai spus-o mamă / nani nani / mare ate leagănă / te leagănă pe naiba / furioasă / totu-n jur / spumă și prăpăd / marea e nebună / până dincolo de zare / doar neguri / ziduri negre / și vârtejuri / și-s muți toți / în așteptare / să înceteze / și să naufragieze / nu vreau să fac asta mamă / vreau apă liniștită / ca oglinda / calmă / zidurile / astea / absurde / de apă / se prăvălesc în jos / și zgomotul ăsta /

vreau iarăși apa cum o știai

vreau iarăși marea

tăcere

lumină

și pești zburători

deasupra

să zboare.”¹

Evocarea furtunii marchează părăsirea bruscă a curgerii firești de până atunci a epicului, care este scindat de ingerința unui element insolit: registrul liric. Aceste elemente tehnice de arhitectură a textului au însă și o corespondență în planul semnificațiilor: curgerea firească a lucrurilor, navigarea liniștită a vasului *Virginian* în apele oceanului este întreruptă tot de un element insolit: furtuna. De fapt, asistăm în această secvență lirică tocmai la acea “despovărare a limbajului” care poartă semnificațiile într-o “țesătură verbală ...lipsită de greutate”, ajungând să aibă “aceeași consistență rarefiată”, așa cum definea Italo Calvino prima formă de “leggerezza”.

Într-un alt episod al poveștii lui Novecento – inegalabilul pianist, are loc aceeași “versificare” a textului. Este vorba despre scena de final, în care “actorul” care până atunci întruchipase personajul Tim Tooney se transformă în Novecento, conform unei aparente indicații scenice a lui Alessandro Baricco. Dar indicația autorului – “(Actorul se transformă în Novecento)” – pare mai degrabă un artificiu narativ decât unul dramatic, formularea ei vagă neconținând nimic din caracterul precis explicativ al clasicelor indicații scenice. În felul acesta, mai degrabă *naratorul* Baricco, decât *dramaturgul* Baricco, introduce în scenă o nouă voce

¹ Ibid., p.28-29

narativă. Până în acel moment, Novecento era un personaj absent, reconstruit doar dintr-un *puzzle* al amintirilor prietenului Tim Tooney. O nouă intruziune a liricului în organismul epic semnaleză de astă dată apariția lui directă, neintermediată, care are două finalități. Prima este explicarea propriului raționament din momentul celui mai important gest pe care îl făcuse până atunci în viața sa, până acum rămas învăluit în mister: cel al renunțării de a mai coborî vreodată pe uscat, al rămânerii definitive la bordul navei călătoare pe ocean. A doua finalitate – asupra căreia vom reveni ulterior – este legată de ieșirea din scenă, care este în fapt o scenă a destinului, a lui Novecento, pe care și-o “regizează” singur, în spațiul fictiv al închipuirii.

Întorcându-ne la prima finalitate a apariției neintermediate în scenă a lui Novecento, acesta îi dezleagă lui Tim Tooney misterul răzgândirii sale de a mai părăsi *Virginian*, întorcându-se pe punte chiar de pe scara care lega vasul de chei. Registrul liric fuzionează din nou cu epicul, de astă dată dată într-o structură mai omogenă și mai amplă. Rezultă un monolog de acută subtilitate argumentativă, susținut de Novecento, care pune în lumină sufletul artistului, izolat de înfinitatea lumii exterioare prin forța destinului, dar care în schimb reușește în mod dramatic să recomună în sine o lume interioară infinită, prin forța spiritului și a artei sale:

“ /
/

*Tot orașul ăla... nu i se vedea capătul.../
Capătul, vă rog, s-ar putea vedea capătul?/
Și zgomotul/*

Pe scărița aia blestemată... era tare frumos, totul... și eu mă simțeam grozav în paltonul ăla, făceam impresie, și nu stăteam pe gânduri, coboram cu siguranță, fără îndoială/

*Cu pălăria mea albastră/
Prima treaptă, a doua treaptă, a treia treaptă/
Prima treaptă, a doua treaptă, a treia treaptă/
Prima treaptă, a doua/*

*Nu m-a oprit ce-am văzut/
Ci ceea ce **nu** am văzut/*

*Poți înțelege, frate?, e ceea ce **nu am văzut**... l-am căutat dar nu era, în tot orașul ăla nesfârșit erau de toate în afară de/*

Erau de toate/

*Dar nu era **un capăt**. Ceea ce nu am văzut era unde se sfârșeau toate alea. Capătul lumii/*

*Gândește-te puțin: un pian. Clapele încep. Clapele [se] sfârșesc. Știi că sunt 88, nimeni nu te poate păcăli. Nu sunt nesfârșite, ele. **Tu**, ești nesfârșit, și înăuntrul clapelor alea, muzica pe care o poți face e nesfârșită. Ele sunt 88. **Tu** ești nesfârșit. **Asta** îmi place mie. **Asta** merită să fie trăit. Dar dacă tu/*

Dar dacă eu mă urc pe scărița aia, și în fața mea/

*Dar dacă eu mă urc pe scărița aia și în fața mea se desfășoară o claviatură
cu milioane de clape, milioane și miliarde/*

*Milioane și miliarde de clape, care nu se mai sfârșesc și asta-i purul adevăr,
că nu se mai sfârșesc și claviatura aia e infinită/*

Dacă e o claviatură infinită, atunci/

*Pe claviatura aia nu există muzică pe care s-o poți cânta. Te-ai așezat pe un
scăunel greșit: ăla e pianul la care cântă Dumnezeu/*

Doamne, dar le vedeai drumurile?/

Numai drumurile, erau cu miile, cum de puteați voi acolo jos să alegeți unul/

Să alegeți o femeie/

O casă, un pământ al vostru, un peisaj de privit, un fel de a muri/

Toată lumea aia/

Lumea aia peste tine care nici nu știi unde sfârșește/

Și câtă este/

*Nu vă e teamă niciodată, vouă, că v-ați putea sfârâma în mii de bucățele
doar gândind-o, enormitatea aia, doar gândind-o? Trăind-o.../*

*Eu m-am născut pe acest vapor. Și lumea se perinda pe aici, câte două mii de
persoane odată. Erau și pe aici dorințe destule, dar nu durau mai mult decât
drumul de la prora la pupa. Îți cântai fericirea, pe o claviatură care nu era
nesfârșită.*

*Eu așa am învățat. Pământul ăla e un vapor prea mare pentru mine. E o
călătorie prea lungă. E o femeie prea frumoasă. E un parfum prea tare. E o
muzică pe care nu știu să cânt. Iertați-mă. Dar eu n-o să cobor. Lăsați-mă să mă
întorc înapoi.*

Vă rog/

/

/

/

/

/

Acum încearcă să înțelegi, frate. Încearcă să înțelegi, dacă poți/

Cu toată lumea aia în ochi/

Teribilă dar frumoasă/

Prea frumoasă/

Și teama care mă aducea înapoi/

Vaporul, din nou și pentru totdeauna/

Micul vapor/

Cu lumea aia în ochi, în toate nopțile, din nou/

Năluci/

Poți muri dacă te lași în voia lor/

Dorința de a coborî/

Teama de a o face/

*Te înnebunește, așa/
Nebun/
Ceva trebuie să faci și eu am făcut-o/
Mai întâi am imaginat-o/
Apoi am făcut-o/
În fiecare zi de-a lungul anilor/
Doisprezece ani/
Miliarde de momente/
Un gest imperceptibil și foarte lent./*

Eu, care nu fusesem în stare să cobor de pe vaporul acesta, pentru a mă salva am coborât din viață. Treaptă cu treaptă. Și fiecare treaptă era o dorință. Cu fiecare pas, o dorință la care renunțam.

Nu sunt nebun, frate. Nu suntem nebuni când găsim o modalitate de a ne salva. Suntem vicleni ca niște animale înfometate. Nu-i nebunie asta. E geniu. Este geometrie. Perfecțiune. Dorințele erau gata să-mi sfâșie inima. Puteam să le trăiesc, dar n-am reușit.

Atunci le-am vrăjit.

Și le-am lăsat una câte una în urma mea. Geometrie. O treabă perfectă...”¹

Avem aici, deopotrivă, mărturisirea unei profesii de credință a artistului, dar și confesiunea unui om într-o dramatică și implacabilă confruntare cu propriul destin. E o luptă surdă, o încheștare crudă, între dorințele (“animale înfometate” de pradă, gata să “sfâșie” sufletul lui Novecento) și spaima eroului în fața necunoscutului nelimitat și incontrollabil. Este o înfruntare letală între “năluci”, în care dorințele sunt sacrificate lent, una câte una, de către teama eroului de a nu fi ucis de povara prea mare a infinitului lumii exterioare. Această “greutate” (“*peso*”, cum ar numi-o Italo Calvino) a lumii infinite din afara navei l-ar strivi pe Novecento. “Greutatea” dorințelor i-ar putea ucide fericirea acolo, în lumea de afară iar spaima ar deveni o armă ucigătoare a nefericirii. Novecento nu știe să controleze, cu muzica și cu sufletul său, decât “lejeritatea” (acea “*leggerezza*” din “*Lecțiile*” lui Calvino) unei lumi interioare, pe care și-o construiește după modelul infinit al celei exterioare, dar dintr-o altă materie, infinit mai lejeră, după chipul și asemănarea esenței hipersensibile a spiritului său. De aceea, eroul alege o soluție radicală:

“...Am dezarmat nefericirea. Am deșirat din viața mea dorințele. Dacă ai putea reface drumul meu, le-ai găsi una câte una, vrăjite, nemișcate, oprite acolo pentru totdeauna ca niște semne puse acolo de-a lungul acestei călătorii ciudate pe care nu am povestit-o nimănui vreodată, decât ție/...”²

Principalul motiv pentru care am redat aici această parte a monologului lui Novecento este de fapt acela că el reprezintă în primul rând “nararea unui

¹ Ibid., p.69-74

² Ibid., p.75-76

raționament”, a unui “proces psihologic în care acționează elemente subtile ori imperceptibile”, cu “un grad înalt de abstractizare”. Aceasta era exact definirea celei de-a doua forme a “lejerității”, enunțată de Italo Calvino. Alessandro Baricco pare a fi creat acest fragment de o impresionantă sensibilitate artistică și de armonie perfectă a epicului cu liricul, având permanent limpede în minte modelul conceptual al precursorului.

Așa cum am arătat anterior, transpunerea în registru liric a confesiunii din prima parte a monologului lui Novecento are valoare semnificativă. Schimbarea de registru sugerează o schimbare a curgerii epice în direcția unei accentuări a intimității. Totodată limbajul, forma textuală vin să atenueze “greutatea” conținutului, sensul profund și grav al confesiunii, inducând o anume senzație de “lejeritate” ce-și are sursa în actul de asumare a destinului, care este resortul detensionării. În confesiunea sa, Novecento *evocă* o tensiune a conștiinței, nu o *trăiește*, așa cum s-ar fi întâmplat dacă momentul confesiunii ar fi urmat imediat episodului încercării de a coborî pe uscat de pe puntea navei.

Limbajul este încărcat de structuri repetitive. Baricco exploatează mult retorica repetiției în întreaga sa operă. Aici, sugestia ei este cea a ezițarilor dinăuntru conștiinței lui Novecento, a luptelor sale interioare, a tentativei și a răzgândirii de a acționa. Este sugerată o mișcare pendulatorie, susținută de fundalul acelei lumi plutitoare pe valurile oceanului care este nava *Virginian*. Pendulatorie este mișcarea navei și, odată cu ea, cea a eroului, între țărmurile celor două continente, fără a coborî pe niciunul dintre ele.

De altfel, însuși personajul Novecento, care se naște plutind pe un vapor, în mijlocul oceanului, este un personaj emblematic pentru conceptul “lejerității” în cea de a treia formă a ei enunțată de Calvino. Prin esența naturii sale, Novecento generează extrem de variate “imagini figurate ale lejerității”. El are un nume complet de o sonoritate pregnantă, încărcată – Danny Boodmann T.D. Lemon Novecento – dar care ascunde de fapt o rarefiere a individualității. Absența numelui real al orfanului se încearcă a fi acoperită prin improvizarea altuia, care însă ajunge să fie o inconsistentă înșiruire de nume și denumiri luate din cotidianul casual: Danny Boodmann – numele marinarului care îl găsește pe copil, îi devine părinte adoptiv și naș conjunctural, T.D. Lemon – inscripția de pe cutia în care a fost abandonat, Novecento – numele secolului¹ care începe odată cu povestea vieții acestui orfan. Alături de episodul intrării în scenă a eroului – cel al copilului găsit de marinar abandonat într-o cutie așezată pe pianul din salonul de dans de la clasa întâi -, în egală măsură ilustrativ, încheind ciclic un destin, este și episodul ieșirii din scenă a eroului. Nava *Virginian*, între timp ajunsă un morman inutil de fiare vechi în portul din Plymouth, este încărcată cu dinamită pentru a fi aruncată în aer. Pare abandonată; doar Tim Tooney știe că Novecento e încă la bord. Acolo îl și găsește, fiind unicul martor (/spectator) al monologului cu care Novecento părăsește scena vieții și a destinului.

¹ *Novecento* este denumirea în limba italiană pentru *Secolul XX*.

Finalul monologului aduce în lumina “lejerității” o altă pendulare: de la tonul grav, atenuat de lirism al primei părți (care marchează destinul ca *plutire* pe ocean), la tonul umorului nostalgic, cu care Novecento își imaginează ieșirea din scenă în ultimele pagini ale cărții (care marchează încheierea destinului ca *plutire* în zona celestă):

“Parcă și văd scena, după ce ajung acolo sus, pe cel care îmi caută numele pe listă și nu-l găsește.

‘Cum ați spus că vă cheamă?’

‘Novecento’

‘Nosjinskij, Notarbartolo, Novalis, Nozza...’

‘De fapt m-am născut pe un vapor.’

‘Vă rog?’

‘M-am născut pe un vapor și acolo am și murit, nu știu dacă găsiți aici...’

‘Naufragiu?’

‘Nu. Explozie. Șase chintale și jumătate de dinamită. Bum.’

‘Ah. Acum sunteți bine?’

‘Da, da, foarte bine... adică... doar treaba asta cu brațul... s-a pierdut un braț... dar m-au asigurat...’

‘Lipsește un braț?’

‘Da. Știți, în explozie...’

‘Trebuie să fie pe aici o pereche... care vă lipsește?’

‘Stângul.’

‘Aoleu.’

‘Adică?’

‘Mi-e teamă că sunt două brațe drepte, știți?’

‘Două brațe drepte?’

‘Exact. Eventual, v-ar fi greu să...’

‘Să ce?’

‘Adică, dacă ați lua un braț drept...’

‘Un braț drept în locul celui stâng?’

‘Da.’

‘Știu eu... nu, în mare... mai bine unul drept decât nimic...’

‘Asta zic și eu. Așteptați o clipă, mă duc să-l iau.’

‘Dacă trec eventual peste câteva zile, și vă sosește unul stâng...’

‘Auziți, am unul alb și unul negru...’

‘Nu, nu, o singură culoare... n-am nimic cu negrii, e chestiune de...’

Pe naiba. O veșnicie întreagă, în Rai, cu două mâini drepte. (Cu voce nazală) Și acum să facem o cruce mare! (E gata să o facă dar se oprește. Își privește mâinile) Niciodată nu știi pe care să o folosești. (Ezită un moment, apoi își face repede o cruce cu amândouă mâinile) O veșnicie întreagă, milioane de ani, să te porți ca un idiot. (Își face din nou semnul crucii cu două mâini) Un infern. În Rai. Nu-i deloc de râs.

(Se întoarce, se îndreaptă spre culise, se oprește cu un pas înainte de a ieși, se întoarce din nou spre public: ochii îi strălucesc)

Sigur... dar știi ce muzică... cu mâinile alea, două, drepte... dacă ar fi [acolo] un pian... ”¹

Pentru acea a treia formă de “*leggerezza*” menționată de Calvino – acea “*imagine figurată a lejerității care capătă o valoare emblematică*” –, poate cel mai elocvent exemplu (între cele multe posibile ale acestei scrieri a lui Alessandro Baricco) este însă un alt episod de referință: prima întâlnire dintre Tim Tooney și Danny Boodmann T.D. Lemon Novecento. Este momentul în care vasul *Virginian* e prins într-“*una din cele mai cumplite furtuni din istoria lui*”. Tim Tooney nu vrea “*să moară ca un șoarece*” în cabină și merge aiurea prin navă, până se rătăcește. Astfel îl întâlnește pe Novecento, care umbla elegant și liniștit, ca și cum “*se plimba pe faleza de la Nisa*”. Clătinat de mișcarea punții, se lasă condus de acesta până în salonul de dans. Aici, Novecento îi cere să tragă piedicile pianului și să se așeze pe taburet lângă el, în timp ce pianul începe să alunece prin sală, dus de înclinările zbuciumate ale navei. Este momentul primei demonstrații de virtuozitate a pianistului, în care îl are ca unic martor (/spectator) – precum în monologul final – pe Tim Tooney:

*“Acum, nimeni nu-i obligat să creadă, nici eu, la drept vorbind, n-aș crede dacă mi s-ar povesti, dar adevărul este că pianul acela a început să alunece, pe parchetul sălii de dans, și noi după el, cu Novecento care cânta, și nu-și lua ochii de pe clape, părea altundeva, și pianul se lua după valuri înainte și înapoi, și se rotea în jurul lui, o pornea drept spre fereastra cea mare, și când ajungea aproape de tot se oprea și aluneca ușor înapoi, spun, părea că marea îl legăna, și ne legăna pe noi, și eu nu înțelegeam nimic, și Novecento cânta, nu se oprea nici un moment, și era limpede, nu cânta pur și simplu, el conducea pianul ăla, înțelegeți?, cu clapele, cu notele, nu știu, el îl conducea unde voia, e de necrezut dar așa era. Și în timp ce ne învărteam printre mese, atingând fotolii și lampadare, eu am înțeles atunci că tot ce făceam, ce făceam **cu adevărat**, era să dansăm cu Oceanul, noi și el, dansatori nebuni, și perfecți, strânși într-un vals tulburător, pe auritul parquet al nopții. Oh yes.”²*

Scena este un exemplu de virtuozitate nu doar a lui Novecento, ci și a lui Alessandro Baricco. Utilizând numai elemente ale normalului și ale plauzibilului (furtuna, tangajul navei, legile fizice ale alunecării, pianul, fotoliile, lampadarele, o interpretare a unui vals la pian, dansul), scriitorul reușește aici să creeze fantasticul, ca sugestie și atmosferă, numai prin tehnica de combinare a acestor elemente și prin trecerea lor prin filtrul percepției lui Tooney. Vrajitorul este Novecento, obiectul magic este pianul iar vraja este muzica sa. În plină mișcare în sunetul muzicii, printre fotolii și lampadare, la un moment dat nava pare să se facă

¹ Alessandro Baricco, *Novecento. Un monolog*, trad. Michaela Șchiopu, p.76-78

² Ibid., p.34-35

nevăzută cu totul iar pianul – fantastic vehicul condus printre valuri de Novecento – alunecă suspendat în noapte, purtându-și cei doi pasageri într-un fermecat dans cu Oceanul, devenit – din fundal – personaj alegoric, seducător stăpân al destinilor.

Obișnuita frază scurtă a lui Baricco din restul textului este înlocuită aici cu fraza lungă (două fraze acoperă întreaga scenă), cu sonorități incantatorii urzite din repetiția obsesivă a imperfectului sau a lui “și” copulativ. Incantația trece prin filtrul percepției cititorului (/spectatorului). Vrăjitorul este Baricco, obiectul magic este cuvântul iar vraja este simplitatea.

Episodul se încheie brusc cu un accident sec (un geam mare spart de alunecarea pianului), prin care se rupe “vraja” iar întoarcerea din “plutire” în “real” este rezolvată simplu, cu *rapiditatea* expresiei calviniene, în cheia autoironiei (“*Novecento a spus că trucul acela mai trebuia perfecționat.*”) și a umorului (cei doi sunt pedepsiți de comandant cu muncă în sala mașinilor).

Referindu-se la “funcția existențială” a literaturii, Calvino identifică în actul căutării “lejerității” (“*la ricerca della leggerezza*”), o reacție la “povara vieții” (“*il peso di vivere*”)¹. În acest sens, “*Novecento*” – opera – este o alegorie care are la baza țesăturii sale de semnificații tocmai ideea enunțată, în timp ce Danny Boodmann T.D. Lemon *Novecento* este un “căutător al lejerității” (adică un fel de “*ricercatore di leggerezza*”, ca să ne păstrăm în spațiul conceptual al lui Calvino). Dintr-o asemenea perspectivă, “*la leggerezza*” capătă semnificația existențială a unei soluții de salvare din “greul” vieții, de sub apăsarea lumii reale, din amenințarea nefericirii – “năluca” flămândă cu care se luptă *Novecento*.

Asemeni lui, întâlnim “căutători ai lejerității” în cele mai multe opere ale lui Alessandro Baricco, oricât de asemănătoare sau diferite ar fi acestea din punctul de vedere al realizării artistice preferate de autor.

Un astfel de căutător este domnul Rail, din “*Castele de mânie*” (“*Castelli di rabbia*”), ale cărui plecări misterioase și frecvente din micul Quinipak sunt evadări din realul imediat, prea strâmt pentru aspirațiile lui la depărtări exotice sau la vise transformate în proiecte excentrice precum cel al construcției căii ferate pentru locomotiva sa, ori cel al sprijinirii unui alt visător, Hector Horeau, în proiectul acestuia din urmă, Crystal Palace. Cele două lumi în care își desfășoară alternativ existența Rail – realul Quinipak și acele destinații îndepărtate ale călătoriilor sale, niciodată numite – se resping când ajung să interacționeze. Astfel, Rail îi va pierde atât pe Mormy, copilul său metis adus în Quinipak dintr-una din călătorii, ucis accidental în timpul unei revolte a muncitorilor de la calea ferată, cât și pe Jun, soția sa care în final îl părăsește.

Gould – copilul genial, fără mamă și cu un tată absent fizic –, protagonist al romanului “*City*”, este nedespărțit de doi prieteni, Diesel și Poomerang – eroi emblematici pentru conceptul “lejerității”. Cele două personaje sunt construite după modelul eroilor de benzi desenate. Pe măsura desfășurării epice, constatăm

¹ Italo Calvino, *Lezioni americane – Sei proposte per il prossimo millennio*, p.33

că ei sunt în fapt insesizabili pentru lumea exterioară. Doar Gould îi percepe ca reali, comunicând cu ei. Îi aduce în realitatea imediată de undeva din lumea sa interioară, pentru a primi ajutorul lor — în încercarea sa de a rezista apăsătoarei realități.

Tot un “căutător al lejerității” este și Hervé Joncour, eroul romanului “*Seta*” (“*Mătase*”). Titlul romanului însuși este sugestiv, indicând inconsistența și transparența materialului. Eroul are o afacere cu viermi de mătase în Lavilledieu, o mică localitate din Franța meridională, în secolul al XIX-lea. Afacerea sa este pretextul unor repetate călătorii în Japonia. Acesta este pretextul construcției unui roman de tip inițiatic, o altă scriere a “pendulării” asemeni lui “*Novecento*”. “Lejeritatea” eterică ce definește în roman Orientul *de-plasează* acest spațiu mai degrabă către imaginar, opunându-l spațiului real, concret din Lavilledieu.

Romanul “*Oceano mare*” (“*Ocean Mare*”) abundă în exemple de “lejeritate”, dar ilustrativă este maniera în care Baricco realizează alegoria operei literare sub semnul “lejerității”. Hanul Almayer, în care se întâlnesc, se povestesc și se împlinesc destinele tuturor personajelor cărții, este situat undeva la malul mării, între continent, consistent suport al realului, și Oceanul misterios, crud și nesigur, la granița între două lumi. Hanul însuși este opera literară: apare odată cu deschiderea cărții și dispare “desprinzându-se de pământ” în “mii de bucăți”, care “*zburau*” (n.n.: *sublinierea autorului*) ducând cu ele “totul”.

*
* *

Dintr-o altă perspectivă asupra lejerității lui Calvino, vom continua demersul nostru cu analiza unei opere – “*Omero, Iliade*” – în realizarea căreia Alessandro Baricco pornește de la o traducere italiană în proză a *Iliadei*, pe care o demontează și o montează la loc, într-o formă prelucrată în vederea lecturii publice. Intervenția scriitorului asupra textului homeric constă în patru aspecte (pe care le tratăm pe rând), cu pondere diversă la nivelul semnificației textuale. Ne propunem să urmărim aici în ce măsură o astfel de abordare a unui text clasic are ca rezultat o simplă “transcriere” a textului respectiv sau, dimpotrivă, generează un text **nou**, cu semnificații noi sau recompuse, cu o coeziune a componentelor structurale care să-l confirme ca atare, în sensul unei deplasări pendulatorii între două concepte: “centralul” și “marginalul”.

Pentru a lua în discuție prezența modelului *Calvino* în cazul lui Alessandro Baricco, ne vom întoarce mai întâi însă asupra acelor “câteva valori sau calități sau specificuri ale literaturii [...] noului mileniu”, enunțate de Italo Calvino în “*Lezioni americane*”¹: *leggerezza* (“lejeritatea”, înțeleasă ca o sublimare a consistenței textuale, la toate nivelele receptării), *rapidità* (rapiditatea), *esattezza*

¹ Italo Calvino, *Lezioni americane – Sei proposte per il prossimo millennio*, p.3 (trad.ns.)

(exactitatea), *visibilità* (vizibilitatea), *molteplicità* (multiplicitatea) sunt coordonatele pe care Italo Calvino le-a introdus ca definiții pentru “proza viitoare”.

Între cele pe care le-am enumerat deja mai sus, Calvino acorda o atenție specială celei care ar fi trebuit să deschidă seria de conferințe, și anume *leggerezza* (“lejeritatea”). Este un lucru firesc, atâta timp cât, încă din debutul conferinței dedicate temei, scriitorul se raportează la această categorie ca la un reper esențial al propriei poetici narative:

*“După patruzeci de ani de când scriu fiction, după ce am explorat diferite drumuri și am realizat diferite experimente, a venit vremea să încerc o definiție cuprinzătoare a muncii mele; aș propune-o pe aceasta: ceea ce am întreprins a fost de cele mai multe ori o eliminare a consistenței; am încercat să îndepărtez când din încărcătura figurilor umane, când din cea a corpurilor cerești, a orașelor; mai ales am încercat să îndepărtez din încărcătura structurii povestirii și din cea a limbajului.”*¹

Calvino distinge mai departe trei forme diferite ale “lejerității”. Prima constă într-o “despovărare a limbajului, prin care semnificațiile sunt purtate pe o țesătură verbală ce pare lipsită de greutate, până la acel punct în care ele ajung să dobândească aceeași consistență rarefiată”². Dacă, pentru această situație, scriitorul alege drept exemple poezia lui Guido Cavalcanti sau pe cea a lui Emily Dickinson, pe de altă parte ni se pare interesantă remarca exegetului Alberto Asor Rosa, care consideră drept exemplu ilustrativ pentru această formă a “lejerității” în opera calviniană scrierea “*Orașele invizibile*” (“*Le città invisibili*”)³.

A doua formă a “lejerității” constă în “nararea unui raționament sau a unui proces psihologic în care acționează elemente subtile ori imperceptibile, sau orice descriere care ar implica un grad înalt de abstractizare”⁴. Aici, exemplele lui Calvino sunt proza narativă a lui Henry James sau poemul *De rerum natura* al lui Lucrețiu. În schimb, Alberto Asor Rosa consideră că ar corespunde acestui model, în opera proprie a scriitorului, unele proze din “*Palomar*”⁵.

În sfârșit, a treia formă a “lejerității” constă într-o “imagine figurată a lejerității care capătă o valoare emblematică, precum, în nuvela lui Boccaccio [VI, 9], imaginea lui Cavalcanti care își flutură picioarele firave pe deasupra lespedei funerare”, ori cea a lui Don Quijote care se luptă cu moara de vânt, ori cea a lui Mercuzio la prima intrare în scenă, când îl sfătuiește pe Romeo să împrumute “aripile lui Cupidon” pentru a se ridica de sub “apăsarea iubirii”⁶. Pentru această situație, căutând iarăși ilustrări în opera lui Calvino însuși, Alberto Asor Rosa

¹ Ibid., p.7 (trad.ns.)

² Ibid., p.20-21 (trad.ns.)

³ Alberto Asor Rosa, *Stile Calvino – Cinque studi*, p.96 (trad.ns.)

⁴ Italo Calvino, *Lezioni americane – Sei proposte per il prossimo millennio*, p.21 (trad.ns.)

⁵ Alberto Asor Rosa, *Stile Calvino – Cinque studi*, p.96 (trad.ns.)

⁶ Italo Calvino, *Lezioni americane – Sei proposte per il prossimo millennio*, p.22-23 (trad.ns.)

exemplifică prin “invențiile eterice din *Cosmicomicării* și prin unele figuri rarefiate și simbolice din *Castelul destinelor încrucișate*”¹.

Opera narativă a lui Alessandro Baricco ne poate oferi prilejul pentru multiple ilustrări ale conceptului de “*leggerezza*”, în toate accepțiunile pe care Italo Calvino i le-a atribuit. Categoria “lejerității” este asumată de Baricco în manieră originală, mai ales atunci când cele trei forme ale acesteia se intersectează în textul literar, interacționând aici, astfel încât la intersecția lor sunt generate noi semnificații, ori sunt evidențiate, potențate, nuanțate semnificații ale textului. Într-un articol anterior², am analizat perspectivele multiple ale prezenței conceptului calvinian de “lejeritate” într-o operă a lui Alessandro Baricco – *Novecento* – pe care o considerăm relevantă în acest sens. Continuăm aici demersul nostru analitic început în acel articol, pentru a demonstra că interesul lui Baricco pentru acest concept al lui Calvino nu este deloc unul întâmplător sau izolat, ci din contră, dovedește o coerență și o continuitate atât în complexul tematic al operei literare a lui Baricco, cât și în concepția generală a acestuia despre literatură. În acest sens, am ales pentru analiză o operă – *Omero, Iliade*³ – cu anumite caracteristici originale, care poartă amprenta specifică a creației autorului italian.

Pe Alessandro Baricco l-am putea defini ca narator cu fascinația spectacularului, atras în egală măsură de scenă și de narațiune, de vizualizare și de scriitură. Alessandro Baricco își desfășoară întreaga creație artistică între aceste două puncte de tensiune. Pentru a ilustra efectele acestei tendințe de bipolarizare a gestului artistic, nu ne vom opri aici asupra textelor declarat narative ale scriitorului, și nici asupra textelor sale clasificate ca “dramatice”. Ne vom referi la un anumit tip de “proiect de lectură”, care îl atrage tot mai mult pe Baricco. Experimentând episodic lectura în public atât în cadrul școlii sale narative *Holden*, cât și în emisiuni de televiziune ori radiofonice realizate de el sau la care a participat, realizează finalmente trei proiecte de spectacol bazat tocmai pe ideea lecturii. Astfel, primul este *Totem* (de fapt, o serie de spectacole inovatoare, prin care aduce în sala de teatru “bucăți de lume” din muzică ori literatură, puse în scenă, interpretate, comentate, articulate în construcția spectacolului în sine), urmat de *City Reading Project* (realizat cu colaborarea unui grup francez și bazat pe lectura unor părți semnificative, de această dată dintr-un roman propriu, *City*).

Ne vom opri, în tratarea noastră, asupra celui de-al treilea proiect de acest fel, *Il racconto dell'Iliade (Povestirea Iliadei)*, prezentat pentru prima dată pe scenă în versiune completă la Roma în toamna anului 2004, pe durata a trei zile, în cadrul

¹ Alberto Asor Rosa, *Stile Calvino – Cinque studi*, p.96 (trad.ns.)

² “Poetica narativă a lui Alessandro Baricco – o viziune originală asupra *Lecțiilor americane* ale lui Italo Calvino. *Lejeritatea (la leggerezza)* în *Novecento*”, comunicare susținută în cadrul Sesiunii de comunicări științifice “*Studia doctoralia*” – 31 martie 2007 – a Școlii doctorale a Universității București, Facultatea de Limbi și Literaturi străine (în curs de publicare în Revista Școlii doctorale)

³ *Homer, Iliada*, trad. ns. pt. titlul italian

unui eveniment cultural anual intitulat *Romaeuropa Festival 2004*. Spectacolul a fost anticipat de lansarea cărții lui Alessandro Baricco, intitulată *Omero, Iliade* (*Homer, Iliada*), al cărei text face obiectul spectacolului respectiv.

Ce anume este de fapt această carte? Ca și în alte situații anterioare, textul lui Baricco este dificil de încadrat ca specie. Volumul se naște dintr-un îndelung gândit proiect de relectură și rescriere a poemului homeric, destinat, cum am arătat, scenei teatrale. Alessandro Baricco pornește de la o traducere italiană în proză a *Iliadei*¹, pe care o demontează și o montează la loc, într-o formă prelucrată în vederea lecturii publice. Intervenția scriitorului asupra textului traducerii din Homer în proză, de care se simte stilistic mai apropiat, constă în patru aspecte, cu pondere diversă la nivelul semnificației textuale.

Primul tip de intervenție pe care scriitorul îl face este acela de a practica “tăieturi” în textul traducerii de la care pornește. Scopul *declarat* este acela de a păstra lectura în spațiul unei durate compatibile cu răbdarea unui public modern. Nu sunt îndepărtate decât rareori scene întregi, Baricco limitându-se la a îndepărta acel conținut de tip repetitiv și la a reduce construcția frazei la o dinamică esențială. În felul acesta, el evită rezumarea “poveștii” și creează mai degrabă secvențe concentrate, folosind secțiuni originale din poem, astfel încât “cărămizile – afirma scriitorul – sunt cele homerice, dar zidul rezultă ca esențial”², într-o arhitectură nouă. Dar acest “zid esențial”, această arhitectură nouă nu este altceva decât aplicarea riguroasă în practică – aproape didactică prin forța exemplificării – a principiului “lejerității”, definitoriu pentru poetica narativă a lui Italo Calvino: cea “eliminare a consistenței”, cea îndepărtare “[...]mai ales [...] din încărcătura structurii povestirii”.

Există totuși un anumit tip de scene care au fost îndepărtate cu totul din textul original: toate aparițiile zeităților. Aceasta este amprenta netă a subiectivității artistice a unui scriitor aparținând epocii actuale. Un gest banal, al “tăieturii din ziar”, capătă semnificații deosebite, smulgând un text aparținând milenar unei civilizații și proiectându-l, ca “moștenire”, în sensul dat conceptului de J.Derrida, în spațiul propriei civilizații, ca o deschidere către “celălalt”, ca o asimilare a alterității unei lumi radical îndepărtate până atunci într-un timp mitic. Este elocventă argumentația lui Baricco prin care își explică raportarea la textul homeric original. “Actualizarea” acestuia ar trebui să aibă loc, în opinia autorului italian, în forma unei lecturi publice a *Iliadei*, structurate pe monologuri:

“[...] o lectură-fluviu și colectivă. Să o citești publicului de astăzi nu poate însemna altceva decât să o rescrii, într-un anume fel. M-am gândit că ar fi o aventură care merita încercată: să traduc din nou ‘Iliada’, adaptând-o la exigențele unei lecturi publice. Să o scurtez, asta cu siguranță. Să apropii limba italiană a textului de cea vorbită în prezent. Eventual să reduc la strictul necesar

¹ *Omero, Iliade*, traducere de Maria Grazia Ciani

² Alessandro Baricco, *Omero, Iliade*, text introductiv, p.7 (trad.ns.)

partea supranaturală, aducând totul la emoția unei pure povestiri de război. M-a fascinat totdeauna munca aceluia care, în secolul al XIX-lea, se apuca de tradus întreaga 'Iliada' în versuri poetice. Era o Epocă, o cultură, care își revendicau propria 'Iliada': contrar oricărei logici și ca un omagiu pur și simplu adus propriului gust și propriilor convenții lingvistice. M-am gândit că și noi ar trebui să deprindem acea obrăznicie de a pretinde 'Iliada' noastră".¹

Pe fundalul mai complex al "lejerității" calviniene, este momentul în care Alessandro Baricco pune implicit în discuție un alt tip de problematică, și anume aceea a confruntării dintre conceptele de *central* și *marginal*. Scriitorul își alege deloc întâmplător ca punct de referință epopeea homerică, o operă care vine dintr-o lume a trecutului îndepărtat, dintr-o civilizație cu o anumită structură, guvernată de legi și de valori proprii. Civilizația greacă a *Iliadei* lui Homer avea ca valoare centrală, războiul, iar ca exponent al acesteia, eroul: Ahile. Într-o astfel de civilizație, elementul masculin este central, în timp ce elementul feminin ocupă un loc marginal. Autoritatea centrului este una covârșitor masculină.

În altă ordine de idei, autoritatea centrală aparține zeităților, care îi sprijină pe oameni sau, dimpotrivă, le sunt ostili, hotărâsc războaie, decid învingători, conduc destinele celor ce li se închină și ocupă zona marginalului: muritorii. Autoritatea zeilor era cea care dădea "greutate" (conceptul de "peso" în viziunea lui Calvino) acelei lumi: în sensul consistenței, substanței, dar și al "poverii", presiunii exercitate asupra destinului oamenilor.

Dar cele două lumi, lumea autoritară de zei și zeițe a lui Homer și cea marginală a oamenilor, coexistă, ajunse împreună la o vârstă a maturității, departe de un mit al Genezei. De aceea, zeii sunt o prezență comună printre oamenii acelei vremi. În modul cel mai firesc, ei nu lipsesc niciodată din poveste iar prezența lor se îmbină ontologic cu cea a oamenilor. Încet-încet, poziția centrului se atenuază și se relativizează. Ahile, a cărui mânia este în fapt tema *Iliadei*, este fiul lui Peleu – nepotul lui Zeus – și al lui Tetis, divinitatea marină. Zeii se manifestă permanent în povestea conflictului dintre oameni, îi ajută, îi apără sau îi lovesc. Îi urmărim pe Afrodita, protectoarea Elenei, și pe Apollo, protectorul Troiei, luptând în van împotriva "planului lui Zeus". *Odiseea*, la rândul ei, este impregnată de divin, de miraculosul și de supranaturalul care se integrează în modul cel mai firesc existenței umane. Astfel, înfățișându-și zeii și zeițele drept bărbați și femei nemuritori, trăind însă toate patimile, îndrăznelile, fricile și speranțele omenești, grecii au făcut ca bărbații și femeile să semene mai mult cu zeii înșiși. "Natura hibridă a omului – afirmă Daniel J. Boorstin – va rămâne tema dominantă a iudaismului și a creștinismului". Grecii, însă, "și-au modelat zeii după chipul și asemănarea omului. Ei au făcut omul punctul lor de plecare, iar pentru ei problemele Creației erau doar reflexii târzii"².

În acest sens trebuie înțeles gestul lui Alessandro Baricco de a scoate zeii din

¹ Alessandro Baricco, citat de Alessandro Scarsella, în *Alessandro Baricco*, p.32. (trad.ns.)

² Daniel J. Boorstin, *Creatorii – O istorie a eroilor imaginației*, vol.I, p.47

povestirea *Iliadei*. Aceste părți ale poemului homeric, în care zeitățile intervin pentru a da un anumit curs evenimentelor, pentru a le îndrepta către împlinirea unui destin și pentru a determina deznodământul războiului sunt considerate de scriitor “părțile cele mai străine sensibilității moderne”. *Omero, Iliade* nu mai este *Iliada* lui Homer, ci devine o poveste a lumii actuale. Autorul devine titlu, creatorul – creație, la rândul său, a unui alt creator, modern, dintr-o altă epocă, de peste timpuri, al cărui demers se desfășoară mai departe în sensul în care Calvino îi definește meseria, prin îndepărtarea “când din încărcătura figurilor umane, când din cea a corpurilor cerești, a orașelor...”. Acest tip de “lejeritate” conceptuală aplicată personajelor – oameni ori zei – și prelungită în extrem chiar asupra autorului primordial face ca raportul imobil dintre centru și periferie să fie intrat ireversibil în disoluție, în lumea actuală.

Motivația opțiunii narative a lui Alessandro Baricco este și una tehnică. Ritmul intern al unei narațiuni este un element considerat esențial și urmărit permanent de Baricco, aproape obsesiv în toată creația sa. Gestul pe care încearcă să și-l asume de cele mai multe ori în construcția unei “povești” (această “*storia*” – văzută ca un fel de mit al individului, care se constituie ca element esențial în statutul său ontologic, este o temă constantă până la obsesie în opera autorului) este acela al unuia care “pedalând pe bicicleta sa, urmărește un tren” și, sătul brusc de “a pedala în urma trenului”, se hotărăște să găsească “un mod de a pedala în fața lui”¹. Acesta este ritmul pe care el încearcă să-l atingă în actul narativ. Astfel, nu mai poate fi surprinzător la Baricco faptul că resimte apariția zeilor ca o “rupere în bucăți” a narațiunii, o fragmentare a acesteia, ce face să se risipească o “viteză” a poveștii care, altfel, “ar fi cu totul excepțională”. Renunțarea la zei a lui Baricco este în ultimă instanță opțiunea autorului care salvează “povestea” trecutului cu conștiința propriei sale actualități și care își asumă “lejeritatea” în sensul în care Calvino o vedea ca “despovărare a limbajului, prin care semnificațiile sunt purtate pe o țesătură verbală ce pare lipsită de greutate, până la acel punct în care ele ajung să dobândească aceeași consistență rarefiată”.

În sfârșit, o altă motivație a scriitorului de a îndepărta zeii din spațiul poveștii este enunțată sec de acesta: nu sunt “necesare”. Este concluzia la care ajunge, în “rescrierea” sa modernă a vechiului text, în momentul în care constată “puternica structură laică” a *Iliadei* lui Homer, care “iese la suprafață imediat ce zeii sunt puși în paranteză”², deplasați deci din central, în marginal. Oricât de mult gesturile divine din *Iliada* ar transmite dimensiunea incommensurabilului și a inexorabilului care se manifestă de multe ori în viață, epopeea homerică demonstrează o surprinzătoare obstinție centrifugă de a căuta o logică a evenimentelor care să-l aibă pe om drept ultim artizan. Omul și zeul fac treptat schimb de locuri. Îndepărtând elementul divin din “poveste”, Alessandro Baricco re-crează o lume care devine, în perspectiva “moștenirii” moderne, doar în aparență orfană și

¹ Alessandro Baricco, *Barnum. Cronache dal Grande Show*, p. 134 (trad.ns.)

² Alessandro Baricco, *Omero, Iliade*, text introductiv, p.8 (trad.ns.)

inexplicabilă, însă mai degrabă una profund umană, în care oamenii își trăiesc propriul destin încercând să-l decodifice. Dar spre deosebire de grecii antici, acești oameni din *Omero, Iliade* par a cunoaște codul după care acel limbaj încifrat al destinului li se poate dezvălui.

Scoaterea zeilor din povestirea *Iliadei* a fost deja vehement acuzată de o mare parte a criticilor lui Baricco, aceștia observând că elementul divin din epopee este capital pentru înțelegerea civilizației homerice. Ei omit însă faptul că, prin alegerea narativă a autorului modern, *povestea* din *Iliada* este recuperată într-o structură nouă, care implică o schimbare de centru, o răsturnare radicală a raportului dintre central și marginal. *Povestea*, astfel remodelată, capătă arhitectura narațiunilor lumii contemporane, în sensul în care Georg Lukács afirma că “romanul este epopeea lumii pustiite de zei”. Astfel, pe de altă parte, naratorul Baricco, *re-povestitorul* epopeei, își dezvăluie identitatea de romancier. Evenimentele din epopeea homerică – marca de identificare a unei civilizații și a unei epoci – pot fi re-povestite în sens artistic *re-creator* doar prin asumarea distanței unei alte epoci (cea actuală, fie că o numim modernă, postmodernă sau pur și simplu contemporană) și a unei alte mărci de identificare, pe care o recunoaștem în *roman*.

Din această perspectivă, ne asumăm considerația că textul *Omero, Iliade* al lui Alessandro Baricco poate fi abordat ca un roman. În ciuda unei structuri monologate, modulare, concepute pe voci multiple, destinate scenei (dar această tehnică hibridă între dramatic și narativ nu este străină nici romanelor “declerate” ale lui Baricco!), *re-povestea* își revendică marca.

Al doilea tip de intervenție pe care Alessandro Baricco îl face în textul homeric se referă la stilul scriiturii. Varianta traducătoarei Maria Grazia Ciani, de la care pornește el, nu întâmplător deoarece era realizată în proză, folosea deja o limbă italiană vie, modernă, fără excese de recuperare filologică. Lui Baricco îi convine această direcție, pe care o duce mai departe, eliminând – în sensul “lejerității” ca despovărare stilistică a vechiului text epopeic – orice arhaisme lexicale care ar fi putut trimite ca formă la ideea de apartenență la încărcata lume homerică. Pe de altă parte, fraza lui Baricco din *Omero, Iliade* are o cadență interioară definită, proprie, o coerență a unui pas metric, care oscilează între o anume rapiditate și schimbări de ritm care sugerează o anume lentoare, așa cum de la încheștarea dinamică a luptătorilor în război se trece la momentele de răgaz, de gândire, de discuție între personaje. Este o idee pe care Baricco o poartă cu sine încă de la realizarea proiectului *Totem: a primi* un text (adică nu doar a-l recepta, ci și a-l asimila), mai ales când acesta ajunge la noi din direcția unei alterități foarte îndepărtate, înseamnă a-l “cânta” cu o “muzică” anume, care este *a noastră*, care ne definește. Este aici modul scriitorului de a asimila “moștenirea” (în sensul conceptualizat de J. Derrida¹) prin împlinirea “datoriei” în dublul ei

¹ v. Jacques Derrida, *Spectrele lui Marx*

sens: față de ce *a fost* (lumea *Iliadei* lui Homer) și față de ce *va fi* (lumea tuturor *re-lecturilor* posibile, viitoare ale textului homeric). “Muzica” noastră, ce trebuie să aducă la noi, cei de azi, povestea trecutului, este de fapt tocmai “țesătura verbală ce pare lipsită de greutate”, purtătoare a “semnificațiilor [...] până la acel punct în care ele ajung să dobândească aceeași consistență rarefiată”, la care se referea Calvino în definirea primei accepțiuni a “lejerității”.

Pentru a surprinde mai exact trecerea “poveștii” din vremea îndepărtatei sale origini în epoca actuală, pusă de Baricco pe acea “altă muzică”, *a noastră*, ne oprim asupra unui episod al ei, din cântul I. Nevoit să renunțe la prada sa de război – Hriseis, fiica preotului lui Apollo –, Agamemnon se răzbună pe Ahile și i-o ia acestuia, ca pradă de război, pe frumoasa troiană Briseis. Ahile, jignit și mânios, îi părăsește pe greci în războiul lor cu troianii și se retrag în cortul său, invocând ajutorul mamei sale, zeița Tetis. Am ales nu întâmplător să redăm fragmentul de mai jos, parte din întâlnirea lui Ahile cu mama sa, din traducerea clasică în română a lui George Murnu, care păstrează metrul original al *Iliadei*.¹

“<<[...] Însă, tu mamă, de poți, ocrotește și apără-ți fiul.

Repede du-te-n Olimp și acolo te roagă de Zeus,

Dacă vreodată făcutu-i-ai bine cu fapta ori graiul.

Te-am auzit doar acasă la tata eu însumi adese

Cum te mândreai povestind că pe Zeus cel negru de nouri

Singură tu între zei îl feriși de prăpăd și ocară,

Când s-apucaseră-n lanțuri odată să-l ferece zeii,

Hera, Poseidon și Palas Atena. Căci tu, o, zeiță,

Dusu-te-ai și-ai izbutit pe marele zeu să-l dezlănțui [...]

Ast-amintește-i, în față-i te-așterne și-apucă-i genunchii,

Roagă-l de vrea pe troieni la arme cumva să-i ajute

Și cu înfrângeri pe-ahei să-i împingă spre mal la corăbii,

Pentru ca astfel de craiul lor toți să se bucure-aheii

Și ca să vadă ce orb a fost marele Domn Agamemnon,

Când a făcut de rușine pe cel mai viteaz din Ahia.>>

Tetis, cu plânsul în ochi, așa i-a răspuns lui Ahile:

<<Vai, o, copile, de ce te-am născut și crescut ca să suferi?

Bine ar fi fost să rămâi neatins și neplâns la corăbii,

Căci numărare sunt zilele tale și scurt îți e vacul;

Însă, deși ai să mori în curând, nu-i altul ca tine

Nenorocit, în palat te-am născut să fii pradă răstriștii.

Eu mă voi duce-n Olimp, pe muntele-n veci troienitul,

Și-astea le-oi spune lui Zeus străfulgerătorul, și poate

El să m-asculte. Tu stai până-atuncea la repezi corăbii,

Ține mânia pe-ahei și lupta-ncetează cu totul [...]

Eu mâneca-voi atunci spre casa de-aramă a lui Zeus

¹ Homer, *Iliada*, trad. George Murnu, studiu introductiv și note D.M. Pippidi

Și-l voi ruga în genunchi și poate pe el să-l înduplec.>>

Asta zeița grăind, s-a dus părăsind pe Ahile [...]”

Este sugestiv să urmărim în paralel cum rezultă acest fragment în re-scrierea lui Alessandro Baricco din *Omero, Iliade*:

“Ahile o întrebă: <<Poți să mă salvezi, tu, mamă?, poți s-o faci?>>. Dar mama îi spuse numai <<Ascultă-mă: rămâi aici, aproape de corăbii, și nu te mai duce în luptă. Rămâi neclintit în mânia ta împotriva aheilor și să nu te înduplece dorul tău de război. Eu îți spun: într-o zi îți vor aduce daruri strălucitoare și îți vor da întreit, pentru jignirea pe care ai suferit-o>>. Apoi dispăru, și Ahile rămase acolo, singur [...]”¹

În textul homeric, se manifestă o relație pe verticală, între erou și divinitate, în care Ahile imploră ajutor de la Zeus, prin mama sa, Tetis. Centrul de autoritate este clar ocupat de zeul suprem. Muritorul, fie el și eroul exponențial, “cel mai viteaz din Ahaia”, nu i se poate adresa acestuia decât prin intermediar (o zeităte mai mică), dintr-o condiție marginală, de inferioritate.

În textul lui Baricco asistăm la acea disoluție a centrului pe care o aminteam anterior, odată cu eliminarea cu desăvârșire a elementului divin. Nu doar Zeus dispăre aici. Prezența feminină este mereu a mamei, nici o clipă nu se face referire la condiția de zeiță a acesteia, nici măcar nu este numită: Tetis este un personaj din Homer, nu din Baricco. Pe de altă parte, un alt centru nu se mai generează în opoziție cu marginalul. Asistăm acum la o relație pe orizontală, între doi poli ce devin alternativ centru și periferie: eroul și mama sa. În absența divinității, centrul, rămas vacant, tinde să fie ocupat de elementul cel mai puternic: principiul masculin – eroul. Întrebarea lui Ahile – “*Poți să mă salvezi, tu, mamă?, poți s-o faci?*” – pare să transfere centrul autorității către principiul feminin: mama, de data aceasta nemaiaflată în poziția de intermediar, ar putea fi cea capabilă să rezolve decisiv criza eroului, să încline balanța. Din această poziție neașteptat centrală, ce îi este transferată, ea nu acționează, ci își sfătuiește fiul cum să acționeze, fără însă a-i garanta rezolvarea crizei; apoi dispăre. Dispariția ei abruptă o poartă din nou în marginal, reatribuind brusc eroului poziția centrală: “*Apoi dispăru, și Ahile rămase acolo, singur*”. Retragerea mamei nu este asemănătoare cu cea a zeităților lui Homer, care se fac nevăzute din fața vreunui muritor, pentru a veghea asupra lui, a-l ajuta sau a-l lovi din înaltul cerului lor. Ahile rămâne “singur”, într-o singurătate deplină a centrului pe care îl ocupă, cu un cer deasupra sa pustiu și dizolvat în marginal. Pendularea permanentă a centrului, de la un personaj la altul, le conferă acestora dimensiunea actuală. Personajele – toate întruchipând muritori – își asumă condiția umană, încercându-se cu responsabilitatea propriului destin.

Ceea ce frapază la prima vedere în alăturarea celor două texte este întinderea lor. Rescriindu-l pe Homer, Baricco îl trece prin filtrul “lejerității” lui Calvino. În mod evident, textul nou astfel rezultat apare mult mai concentrat, redus la

¹ Alessandro Baricco, *Omero, Iliade*, p.17, (trad.ns.)

esențialitate în țesătura sa verbală, în consistența personajelor și în arhitectura “poveștii”. Consecința imediată este “rapiditatea”¹ textuală a lui Baricco. De aici rezultă impresia de vitalitate a textului, generată la intersecția dintre această “rapiditate” și dinamica sa internă, întreținută de pendularea permanentă între centru și periferie. Într-o astfel de arhitectură textuală, centrul nu mai este unic, se multiplică, iar centralul și marginalul fac permanent schimb de locuri, până ajung să se confunde și să se relativizeze.

Un al treilea tip de intervenție a lui Baricco în textul traducerii lui Homer se evidențiază imediat încă din debutul cărții *Omero, Iliade*. Modificarea ține aici de subiectivare și de relativizare a perspectivei narative. Naratiunea se generează episodic, în cadrul unei evocări la persoana I a eului narator, care variază pe voci multiple. Textul renunță la structura de 24 de cânturi a epopeii homerice, înlocuind-o cu o structură de 17 capitole, purtând ca titlu, fiecare, numele câte unui personaj. Scriitorul alege o serie de personaje ale lui Homer (Ahile, Elena, Patrocle, Ulise, Hector, Priam, Andromaca... ori aedul Demodokos) și îi face să “spună” povestea², fiecare în capitolul care îi poartă numele, substituindu-i naratorului exterior, homeric.

Evident, aici este vorba și despre un artificiu tehnic menit să reorganizeze textul în mod adecvat rostirii lui, aducerii lui pe scenă în cadrul unui spectacol de lectură publică. Publicul (este vorba de publicul modern, actual!) primește “povestea” fără intermediar, în mod direct de la cel care a trăit-o, cumva într-o formă de confesiune, lăsându-se astfel mult mai ușor atras în interiorul poveștii, în pielea personajului care i se adresează.

Acest artificiu de artă dramatică, are și o relevanță în plan narativ. Aparent, perspectiva centrală, a autorului omniscient, asimilabilă aedului în textul homeric, este dislocată în multiple perspective marginale, ale vocilor narative ce dezvoltă firul epic la persoana I, în textul lui Alessandro Baricco. Urmărind atent derularea firului epic în *Omero, Iliade*, constatăm însă că, de fapt, avem de a face cu un autor omniscient ciudat, ce intră pe rând în pielea oricărui personaj – masculin, feminin ori chiar alegoric (Râul) – pentru a surprinde episodic evenimente,

¹ *Rapiditatea* este una dintre caracteristicile definatorii ale prozei “următorului mileniu” introduse de Calvino în *Lezioni americane* și preluate de Baricco, pe care o tratăm pe larg într-un alt capitol al studiului nostru doctoral.

² Povestea spusă, rostită, și nu povestea scrisă, este o altă temă fundamentală și obsesivă, urmărită de Baricco în spațiul variat al întregii sale opere. *Povestea ca mit individual*, cum am caracterizat-o mai înainte în această prezentare, își cunoaște împlinirea în momentul în care este și rostită, în care iese în lume, prin intermediul vocii celui care o deține. *Povestea* este de fapt legătura acestuia cu lumea în care există, felul lui de *a-fi-in-lume*. Tema, recurentă în romanele lui Baricco, este reluată de altfel de acesta în toate acele spectacole – “proiecte de lectură” – la baza concepției cărora stă tocmai această idee. În mod special, proiectul de lectură bazat pe textul din *Omero, Iliade*, intitulat *Il racconto dell'Iliade*, este relevant pentru această temă și evident nu întâmplătoare este opțiunea scriitorului pentru o epopee, dat fiind caracterul ei original de creație orală, într-o epocă în care scrierea nu exista.

personaje, locuri, trăiri, gânduri, ce se leagă apoi într-o perspectivă totalizantă, după modelul *puzzle*-ului¹. Astfel, nu avem de a face cu fracționarea centrului în perspective marginale, cum ar fi părut inițial, ci cu o *multiplicare* a centrului. Există o singură perspectivă, centrală, caracterizată nu doar de omnisciență, ci și de ubicuitate. Amprenta divinului, pe care Baricco o refuză textului său, este în mod paradoxal asumată de perspectiva auctorială.

Pe de altă parte, prin această tehnică a vocilor multiple, personajul care își spune povestea, în plus, și-o asumă. Din perspectiva *poveștii ca mit individual* (adică aparținând individului), în viziunea artistică a lui Baricco, este indusă aici subtil idea unui destin asumat, a unei opțiuni individuale și intime a omului de a se situa *înăuntrul* propriei vieți, care nu se mai conduce după o soartă aflată la bunul plac al zeilor.

În sfârșit, a patra intervenție pe care Baricco o face în *Iliada* apare firesc în demersul unui creator original. Ea constă în adăugirile – destul de puține, de altfel – făcute la textul original. În forma tipărită, deci în cartea *Omero, Iliade*, acestea sunt marcate cu caractere cursive, constituind asumarea unei intervenții exterioare în *poveste*. După cum afirmă scriitorul însuși, folosind o metaforă sugestivă, aceste părți de text sunt “ca niște restaurări declarate, din oțel și sticlă, pe o fațadă gotică”². Aceste adăugiri conțin fie unele aluzii sau nuanțe pe care autorul consideră că *Iliada* le-ar conține “printre rânduri” dar că nu le putea “gândi” și exprima explicit din spațiul civilizației pe care o reprezenta, fie ecouri din surse posterioare narațiunii în sine (din Euripide, Filostratos sau Apolodor din Pergam).

Situația cea mai importantă de adăugire în *Omero, Iliade*, însă, este cea a monologului final aparținând lui Demodokos. Aceasta pare nefirească, din punctul de vedere al poveștii *Iliadei*. Epopeea homerică se încheie cu moartea lui Hector și cu restituirea corpului acestuia lui Priam. *Povestea* spusă de Baricco resimte nevoia de a fi completă, de a avea nu numai un început, ci și un sfârșit. Nevoia de *final* a lui Baricco (una firească, am spune, într-o epocă a epilogului, cum definește P. Sloterdijk *postmodernitatea*) îl determină pe scriitor să aducă în încheierea textului său o situație care se regăsește originar în *Odiseea*, când, în Cântul VIII, aedul Demodokos evoca în fața lui Ulise căderea Troiei, acesteia adăugându-i un fragment care își găsește originea în Trifiodoros (*Halosis Iliu*).

În *Iliada* lui Homer nu se vorbea despre calul lui Ulise și despre episodul căderii Troiei. Dar Baricco, gândindu-se că și-ar “trăda” publicul (dar și propria poetică) nepovestindu-i cum se terminase acel război, îi construiește *romanului* său (cum am numi noi *Omero, Iliade*) un epilog. Toate *poveștile* lui Alessandro Baricco au *epilog*, scriitorul nu le lasă niciodată neîncheiate, cu posibilitatea

¹ *Puzzle*-ul este un alt motiv recurent al operei lui Baricco, pe care, asociindu-l categoriei *multiplicității* a lui Calvino, îl discutăm în amănunt în cadrul capitolului din studiul nostru doctoral ce tratează respectiva categorie.

² Alessandro Baricco, *Omero, Iliade*, text introductiv, p.9 (trad.ns.)

continuării. Ca *mit* aparținând individului, povestea trebuie să fie desăvârșită, completă, închisă. Tot astfel precum centrul are nevoie de referința la periferie pentru a se defini ca atare în arhitectura unei lumi.

Dar care este semnificația mitului, despre ce vorbește el? Cheia de lectură ne-o oferă însuși Baricco, într-un “Comentariu despre război”, un fel de mini-eseu plasat în chip de glosă la sfârșitul cărții *Omero, Iliade*¹. Scriitorul pare să constate că epoca actuală nu ar fi adecvată lecturii – cu atât mai puțin în public – a *Iliadei*, pe care o definește fără minime ezitări “un monument al războiului”, compus pentru a cânta “o umanitate războinică” precum și valorile centrale ale acelei lumi, printre care “solemna frumusețe [...] care fusese în acele vremuri războiul”.

Lumea *Iliadei* lui Homer este o lume în care *centralul* este reprezentat în primul rând de elementul divin; apoi de vocea masculină, ce se afirmă predilect în cadrul vieții publice, a cărei expresie supremă este războiul, care impune eroul ca profil ideal. Dintr-o astfel de lume, Alessandro Baricco alege *povestea* și o despovărează de presiunea centrului, orientându-se exact către ceea ce logic rezultă ca *marginal*: o laicizare ce dă surprinzător ocazia de exprimare vocii feminine, care își găsește spațiul predilect de afirmare în viața privată, a cărei formă esențială este familia, care propune ca valoare profilul mamei, al tatălui, al copilului. Marginalul acelor vremuri devine centralul timpului actual și cu această revelație, Baricco – în *Omero, Iliade* – translatează *povestea* din epoca ei originară în epoca prezentă.

Referindu-se la “funcția existențială” a literaturii, Calvino identifica în actul căutării “lejerității” (“*la ricerca della leggerezza*”), o reacție la “povara vieții” (“*il peso di vivere*”)². În acest sens, Baricco se dovedește a fi – asemeni multor personaje ale sale – un “căutător al lejerității” (adică un fel de “*ricercatore di leggerezza*”, ca să ne păstrăm în spațiul conceptual al lui Calvino). Dintr-o asemenea perspectivă, “*lejeritatea*” capătă semnificația existențială a unei soluții de salvare din “greul” vieții, de sub apăsarea lumii reale, cu care se luptă personajele lui Baricco, dar și Baricco însuși. *Apăsarea* centrului și tendința centrifugă spre marginal ca o *ușurare*, pentru a transforma tocmai marginalul salvator într-un nou centru generator de consistență pare a fi dinamica definitorie condiției umane în viziunea lui Alessandro Baricco.

Ceea ce surprinde în *Iliada* lui Homer, remarcă autorul, este compasiunea cu care sunt prezentate motivațiile învingșilor, într-o poveste “scrisă de învingători”: “...în memorie rămân și, dacă nu chiar *mai ales*, figurile umane ale troienilor. Priam, Hector, Andromaca...”. Și continuă:

¹ Alessandro Baricco, *Omero, Iliade – Un'altra bellezza. Postilla sulla guerra*, pp.157 – 163 (trad.ns.)

² Italo Calvino, *Lezioni americane – Sei proposte per il prossimo millennio*, p.33

“Capacitatea aceasta, supranaturală, de a se face voce a întregii umanități, și nu numai a propriei existențe, am regăsit-o lucrând la text și descoperind cum grecii, în *Iliada*, au transmis, printre rândurile unui monument al războiului, memoria unei iubiri obstinate pentru pace. [...] din penumbra reflecției, iese la suprafață o *Iliada* la care nu te aștepti [...]: latura feminină a *Iliadei*. Femeile [...], rămase la marginea luptei, întrupează ideea obstinată și aproape clandestină a unei civilizații alternative, eliberată de necesitatea războiului”.¹

Baricco găsește ilustrativ *Cântul VI*, “o mică operă de geometrie sentimentală”. Într-un timp suspendat, răpit bătăliei, Hector intră în cetate și întâlnește trei femei. Urmărind cu atenție, toate trei rostesc “aceeași rugămintă: pace”, dar fiecare folosește o altă tonalitate sentimentală. Mama îl îndeamnă la rugăciune. Elena îl îndeamnă la odihnă, lângă ea. Andromaca, în sfârșit, îi cere să fie tată și soț, înainte de a fi luptător și erou. “Două lumi posibile stau față în față, fiecare cu argumentele sale [...] mai oarbă, cea a lui Hector: modernă, mult mai umană, cea reprezentată de Andromaca. Nu este uimitor – se întreabă scriitorul – că o civilizație masculină și războinică precum cea a grecilor a ales să transmită, pentru eternitate, vocea femeilor și dorința lor de pace?”. *Iliada* lui Homer lasă la un moment dat să se întrevadă o civilizație de care grecii nu au fost capabili, dar pe care totuși “o intuiseră, o cunoșteau și chiar o păstrau într-un colț secret și apărât al sufletului lor”. Și în acest punct preia Baricco în textul său “moștenirea” ce ajunge la noi cu textul homeric: “Să împlinim noi acea intuiție, probabil, este exact ceea ce în *Iliada* ni se propune ca moștenire, ca misiune și ca datorie”. Civilizația grecilor își fixase o valoare ontologică în frumusețea războiului, care a fost transmisă peste epoci. Misiunea noastră ar fi, în epoca actuală, în viziunea lui Baricco, aceea de a găsi o “altă frumusețe”, capabilă să o înlocuiască pe cea a războiului. Acesta ar fi unicul drum către o “pace adevărată”:

“*Vom reuși, mai devreme sau mai târziu, să-l scoatem pe Ahile din acel război ucigător. Și nici frica, nici oroarea nu vor fi cele care îl vor aduce acasă. Aceea va fi o anume frumusețe, diferită, mai orbitoare decât a lui, și infinit mai blândă.*”²

Citind textul lui Baricco, *Omero, Iliade*, observăm cum *povestea* spusă pare să aparțină la început altcuiva. La acest prim nivel al aparenței s-au oprit de altfel mulți dintre criticii săi, aceștia văzând în demersul autorului doar o reluare lipsită de inspirație artistică, un act ratat de originalitate al unui “traduttore dei traduttore d’Omero”³. Este adevărat că acest text al lui Baricco pare mai degrabă început cu

¹ Alessandro Baricco, *Omero, Iliade – Un'altra bellezza. Postilla sulla guerra*, p.158 (trad.ns.)

² Într-un eseu publicat în volum în 2002 (*Next. Carte mică despre globalizare și despre lumea care va veni*), Alessandro Baricco apreciază fenomenul globalizării ca pe un “proiect” al lumii actuale care, pentru a se impune, propune ca model de civilizație a viitorului, o *civilizație a păcii*, care ar putea avea șansa să înlocuiască, pentru prima dată în istoria planetei, o *civilizație a războiului* care ne vine ca moștenire din trecutul cel mai îndepărtat.

³ v. articolul *Recitar cantando* (Vittorio Coletti, în *L'Indice*, decembrie 2004). Sintagma,

foarfeca unui croitor, decât cu pana scriitorului. Încet-încet, însă, fiecare gest al său în construcția narativă se justifică, își dezvăluie semnificațiile. Este la început povestea lui Homer, *Iliada*. Dar treptat, fără să ne dăm seama când și cum, autorul devine el însuși *titlu*: *Homer, Iliada*. Coerența de viziune semnificativă a construcției textului poartă o marcă ușor identificabilă: Alessandro Baricco. Este aici acel “cântec” propriu ce este necesar cuiva care ar primi o poveste de demult. *Homer*, intrând în titlul poveștii, devine *mit*, la rândul lui: mitul povestitorului. Altfel spus, mitul individual al lui Baricco însuși, care dacă nu și-ar spune povestea, și-ar nega însăși existența. De aceea, poate, de nenumărate ori înaintea realizării proiectului *Povestirii Iliadei*, Baricco afirma de fiecare dată când avea ocazia să se exprime, că “*trebuie*” să realizeze acel proiect. *Omero, Iliade*, privită în ansamblul operei lui Alessandro Baricco, este asumarea unei “moșteniri”, în accepțiunea lui Derrida, cu o dublă direcționare a “datoriei”: din prezent spre trecut, ca deschidere spre Celălalt, spre alteritate; iar din prezent spre viitor, ca destin subiectiv și irepetabil al povestitorului.

preluată cu referire la Baricco din V. Coletti și din alte recenzii (v. de ex. recenzia din *Sole 24 ore*, 26 septembrie 2004), este pusă în discuție de către Eugenio Scalfari pentru a interpreta într-un mod argumentat și mult mai puțin superficial, actul artistic al scriitorului (în articolul *La guerra tra orrore e bellezza*, în *la Repubblica*, 13 octombrie 2004).

BIBLIOGRAFIE

I. Opera lui Alessandro Baricco

a) opera literara

Alessandro BARICCO – *Novecento. Un monologo*, XXXI edizione Universale Economica, Giangiacomo Feltrinelli Editore, Milano, 2000 (I ed. Feltrinelli, settembre 1994)

Alessandro BARICCO – *Omero, Iliade*, Feltrinelli, I edizione, Milano, 2004

b) eseistica si publicistica

Alessandro BARICCO – *Barnum – Cronache dal Grande Show*, XVIII edizione Universale Economica, Giangiacomo Feltrinelli Editore, Milano, 2002 (I ed. Feltrinelli 1995)

Alessandro BARICCO – *Barnum 2 – Altre cronache del Grande Show*, Giangiacomo Feltrinelli Editore, Milano, 1998

c) proiecte spectacol multimedia, lectura narativa etc.

Alessandro BARICCO – *Novecento. Un monologo*, messa in scena di Gabriele Vacis, luglio 1994

Alessandro BARICCO – *Omero, Iliade*, messa in scena di Gabriele Vacis, 2004

II. Bibliografie critica

Alberto ASOR ROSA – *Stile Calvino – Cinque studi*, Einaudi, Torino, 2001

Alberto ASOR ROSA – *Un altro Novecento*, La Nuova Italia Editrice, Firenze, 1999

Roland BARTHES – *Il piacere del testo*, Einaudi, Torino, 1975

Giovanni BATTIROLI – *Problemi del personaggio*, Ed. Sestante, Bergamo, 2001

Giovanna BELLINI, Giovanni MAZZONI – *Letteratura italiana. Storia forme testi*, vol. IV: *Il Novecento*, Editori Laterza, Bari, 1994

Carla BENEDETTI – *L'ombra lunga dell'autore – Indagine su una figura cancellata*, Giangiacomo Feltrinelli Editore, I edizione in *Campi del sapere*, Milano, 1999

Italo CALVINO – *Lezioni americane – Sei proposte per il prossimo millennio*, prima edizione Oscar Opere di Italo Calvino, Arnoldo Mondadori Editore, Milano, 1993

Italo CALVINO – *Mondo scritto e mondo non scritto*, Arnoldo Mondadori Editore, prima edizione Oscar, Milano, 2002

Maria CORTI, Cesare SEGRE (a cura di) – *I metodi attuali della critica in Italia*, ERI, Torino, nuova edizione 1980

- Umberto ECO – *Lector in fabula*, Univers, București, 1991
- Umberto ECO – *Interpretazione e sovrainterpretazione – Un dibattito con Richard Rorty, Jonathan Culler e Cristine Brooke-Rose*, ed. italiana tradotta da Sandra Cavicchioli, seconda edizione Tascabili, Bompiani, 2002
- Umberto ECO – *Sei passeggiate nei boschi narrativi*, Harvard University, Norton Lectures 1992-1993 – R.C.S. Libri & Grandi Opere, I edizione, Milano, 1995 (*Sase plimbari prin padurea narativa*, Ed. Pontica, Constanta, 1997)
- Linda HUTCHEON – *Politica postmodernismului*, Univers, Bucuresti, 1997
- Filippo LA PORTA – *La nuova narrativa italiana – Travestimenti e stili di fine secolo*, nuova edizione ampliata, Ed. Bollati Boringhieri, Torino, 2003
- C. PEZZIN – *Alessandro Baricco*, con bibliografia, Cierre, Sommacampagna, 2001
- Alessandro SCARSELLA – *Alessandro Baricco*, Cadmo, Fiesole (Firenze), 2003
- Giacinto SPAGNOLETTI – *Storia della letteratura italiana del Novecento*, Newton Compton editori, Grandi Tascabili Economici Newton – prima edizione, Roma 1994

CAT'S EYE: THE ANATOMY OF A TORMENTED FEMININE INNER LANDSCAPE

Lect. Drd. Adelina VASILE

In *Cat's Eye*, little girls are “anything but sugar and spice and everything nice”. The novel is an examination of little girls’ cruelty towards a little girl – a project not much explored even by feminist novelists, being considered perhaps just too trivial to deserve inclusion .

Throughout the novel Elaine Risley, now a famous painter pushing fifty, whose work has been celebrated by the Women’s Movement, tries to come to terms with the obsessive memories of her childhood, especially with memories of Cordelia, once her tormentor and at the same time her best friend. It was a relationship tinged with aggressivity, competition, domination and control, in which Elaine had a position of vulnerability.

During her first eight years while her father is a forest-insect field researcher and the family leads an unconventional, nomadic life in Northern Canada, Elaine longs for a girl friend, for a relationship with someone like herself. After her father obtains a position as a professor in Toronto, Elaine becomes friends with other girls her age. Despite being the same race and class as the girls who befriend her, Elaine feels like an outsider, painfully discovering that she is different from them. She has grown up playing with and freely emulating her closest companion, her brother, without considering society’s gender restrictions. She finds herself squeezed between her own tendencies to express herself as her brother would and society’s expectations for her to be delicate, modest and conforming.

She has no religious training since her father, a scientist, does not believe in organized religion. She knows nothing about the objects, rituals and ways of life of the Toronto middle class. She compares her home to the homes of her friends and realizes that her family is not as well-off financially.

The first girl who befriends Elaine when she moves to Toronto is Carol Campbell. For Carol, Elaine serves both as a companion and a means of enhancing her status. Carol treats Elaine like a member of a primitive tribe and is amazed by Elaine’s ignorance of the trappings of middle-class culture. When other girls join the group, Elaine’s ignorance becomes a target for their attack. Striving to please these girls, Elaine copies their behaviour, remains silent when she does not agree with them, thus losing her own voice and identity.

She becomes critical of her parents and finds a mother substitute in Cordelia, another girl who joins the group.

Attracted by Cordelia’s wildness and her potential to defy the conventions of society, Elaine soon discovers that Cordelia can afford to be different, to be irreverent because she is older and wealthier. At the same time, Cordelia is much

more intolerant than the other girls and even directs them in their persecution of Elaine. They decide that everything about Elaine needs improvement – the way she talks and walks, the clothes she wears, even the expression on her face, and offer to help her. Cordelia watches her all the time and punishes her harshly every time she thinks Elaine does things the wrong way. Cordelia is an abusive mother who does everything in her power to reinforce Elaine’s sense of inferiority, of worthlessness. She constantly makes Elaine feel that she is not normal, not like other girls and that there is no end to her imperfections.

We learn later that Cordelia herself suffers from an inferiority complex, because she is not as gifted as her two sisters are. She feels rejected and alienated in her home environment and the way she treats Elaine mirrors her own family’s treatment of her. In tormenting Elaine, “she is, as it turns out, mediating the patterns of authority in her family, passing on her fear of her father in the form of cruelty and emotional torture” (Sage, p.167). Elaine becomes so stressed that she even contemplates throwing herself in front of the Princess’s car.

The games the girls play with Elaine become crueler and crueler. At some point, Cordelia and two other girls make Elaine play the role of Mary Queen of Scots. They take her to a deep hole in Cordelia’s back yard, place her in it, arrange boards over the top and add shovelfuls of dirt. Elaine remembers feeling then “sadness”, a sense of “betrayal”, “darkness”, and “terror” (CE 107). She has no image of herself in the dark hole, just a square of blackness, because at this point she essentially loses her identity.

In spite of being treated so ruthlessly, the idea of giving up this friendship does not occur to her because she fears being cast out forever from her circle of friends. She learns to defend herself by not feeling, not talking. In order to escape her tormentors, to avoid Cordelia’s reprimands, she tries to detach herself from them by deliberately losing consciousness and reaching a state of blackness, of nothingness:

“The next time Cordelia tells me to stand against the wall I faint again. Now I can do it almost whenever I want to. I hold my breath and hear the rustling noise and see the blackness and then I slip sideways, out of my body, and I’m somewhere else. But I can’t always watch from above, like the first time. Sometimes there’s just black. [...] I begin to spend time outside my body without falling over. At these times I feel blurred, as if there are two of me, one superimposed on the other, but imperfectly. There’s an edge of transparency, and beside it a rim of solid flesh that’s without feeling, like a scar. I can see what’s happening, I can hear what’s being said to me, but I don’t have to pay any attention. My eyes are open but I’m not there. I’m off to the side.” (CE 172-173).

She works harder and harder to negate herself. The negation goes on until Elaine decides to rebel against the intolerance of a society that still regards her as a heathen and looks down on her, by choosing her own private icon, the Virgin Mary – a new mother substitute to whom she can become attached.

On a winter day, Cordelia throws Elaine's hat down into a ravine and compels her to go down and get it. Frostbitten on the ice of the creek, Elaine becomes unable to walk and is threatened by death. What comes to her rescue is the imaginary figure of Mary dressed in black.

After this scene, Elaine finds the strength to rebel against and break with Cordelia: "... I turn and walk away from her. It's like stepping off a cliff, believing the air will hold you up. And it does. I see that I don't have to do what she says, and, worse and better, I've never had to do what she says. I can do what I like." She realizes that "there was never anything about me that needed to be improved. It was always a game, and I have been fooled. I have been stupid. My anger is as much at myself as at them." (CE 193).

By nearly killing her, Cordelia in fact makes her fit to survive, teaches her the skills of survival. Elaine goes from her position of perfect victim in her relationship with Cordelia to one of domination and control. Released from her silence, she exercises power over Cordelia through language, by making Cordelia believe all sorts of terrifying stories.

Although the imaginary mother figure, Mary, helps Elaine to get rid of Cordelia's domination, this vision does not offer a permanent solution to her relational needs. In the next stage of her development, Elaine avoids forming bonds with women, in whom she might see herself mirrored and looks for acceptance from male students, from someone different from herself. To need a man does not frighten her as much as to need a woman. However, her relationships with men prove to be utterly disappointing. They are both unfaithful to her. Elaine resents what she calls her own "failure" to make Josef happy. She feels she is "not enough for [him]", she feels "inadequate" (CE 322). Elaine blames herself for not being the embodiment of everything men desire. She feels valueless, she is threatened again with "nothingness washing over [her] like a sluggish wave" – "I'm inadequate and stupid, without worth. I might as well be dead." (CE 372).

Both her unsolved problems with the past and her failed relationships lead her to consider her life a ruin and attempt suicide, longing for death as she did in the ravine.

The voice that pushes her to do it "has the force of an order" and is Cordelia's, for Cordelia had been the first to make her feel as if she were nothing. The wound inflicted on her by Cordelia's robbing her of her sense of self seem to be permanent.

Eventually, Elaine recovers her identity through recovering memories of the past, accepting them and embracing, if only in her imagination, key figures from her childhood. In returning to Toronto, she confronts the return of the repressed. She also works to reintegrate, to remember the various projections of herself so that she can feel she has a full identity. She is aware of the destructive power of revenge and resentment – "an eye for an eye leads only to more blindness" (CE

105). Elaine heals herself by making peace with all the figures from the past who wronged her. She reacts with sympathy and empathy and overcomes the haunting image of Cordelia by imaginatively placing her in her position and recognizing that the fear, alienation and pain she felt as a child were the emotions Cordelia experienced as well.

She fully develops her identity by accepting, if only in her imagination, the otherness within the self, the other who is like herself: “We are like the twins in old fables, each of whom has been given half a key” (CE 411). Her identification with her former oppressor enables Elaine to understand Cordelia but is also felt by her as menacingly overpowering the delineation between them: “I’m afraid of Cordelia. I’m not afraid of seeing Cordelia. I’m afraid of being Cordelia. Because in some way we changed places, and I’ve forgotten when.” (CE 227). She remembers how the once powerful Cordelia turned into a failure – she failed her first year at high school, began to pinch things from stores and later, had trouble concentrating on anything and became more and more careless about her own appearance. Elaine is still obsessed with the idea that she herself is a failure, an idea with which Cordelia impregnated her: “I feel I am without worth, that nothing I can do is of any value, least of all to myself” (CE 41).

Nevertheless, by almost annihilating her, Cordelia has taught Elaine the skills of survival. Elaine’s resistance to Cordelia’s cruel treatment is rendered in the metaphor of the “cat’s eye”.

As a child, Elaine likes cat’s eye marbles best because they are “the eyes of something that isn’t known but exists anyway ... like the eyes of aliens from a distant planet” (CE 62-63). The marble, a “kernel of glass”, is a symbol of Elaine’s hidden core self, of the inner strength she must discover and develop. Contemplating the cat’s eye – “so blue, so pure [...] like something frozen in the ice”, Elaine feels a sort of protective power and, identifying with its hardness, helps her to harden and detach herself from her unsympathetic environment:

“It’s marble season; everyone has marbles in their pockets. Cordelia lets it pass. She doesn’t know what power this cat’s eye has, to protect me. Sometimes when I have it with me I can see the way it sees. I can see people moving like bright animated dolls, their mouths opening and closing but no real words coming out. I can look at their shapes and sizes, their colours, without feeling anything else about them. I am alive in my eyes only.” (CE 138).

Later on, she uses the image of the marble in a painting called “Cat’s Eye” which is “a self-portrait of sorts” (CE 407). The painting shows how the first two men in her life view her. In this painting, Elaine, with a cat’s eye marble head, appears as the model for Jose and Jon, yet their portraits are not of her. The symbolism in this piece of art shows that Elaine is capable of seeing, but not of being seen (as she is).

The ending of *Cat's Eye* is not entirely positive, for Elaine still feels the loss from failed relationships. Atwood leaves Elaine longing for a union with Cordelia, the alienated part of her self: "This is what I miss, Cordelia: not something that's gone, but something that will never happen. The old women giggling over their tea" (CE 421).

REFERENCES

1. Atwood, Margaret. (1988). *Cat's Eye*. Toronto: McClelland & Stewart.
2. Mycak, Sonia. (1996). *In Search of the Split Subject: Psychoanalysis, Phenomenology, and the Novels of Margaret Atwood*. Toronto: ECW Press.
3. Rao, Eleonora. (1993). *Strategies for Identity: The Fiction of Margaret Atwood*, New York: Peter Lang.
4. Sage, Lorna. (1992). "Divided Amongst Ourselves" in *Women in the House of Fiction*. London: Macmillan.
5. Woodward, Kathryn, ed. (1997). *Identity and Difference*. London: Sage Publications.

ZWISCHEN AUGENANGST UND SCHAULUST. ÜBERLEGUNGEN ZUR BLICKTHEMATIK BEI GERARD MANLEY HOPKINS UND JOSEF WINKLER - TEIL I

Lect. drd. Maria IROD

Der zeitgenössische Kärntner Romancier Josef Winkler, dessen Werk seit seiner Erstveröffentlichung 1979 beim Suhrkamp-Verlag, sowohl Anstoß als auch Begeisterung erregt hat, arbeitet gezielt mit einer Zitiertechnik, die seine geistigen Affinitäten verdeutlichen sollte. Es gibt jedoch im Werk Winklers keinen Hinweis auf Gerard Manley Hopkins, wenngleich die Blickthematik bei beiden Autoren zentral ist und in enger Verbindung mit dem Katholizismus und dem Konflikt zwischen Sünde und Gnade auftritt. Die Bedeutung des Blickes für die Konstitution des Subjektes und seine Dialektik, die sich zwischen der positiven Bewertung durch die philosophische Tradition von Aristoteles bis Kant und der dämonischen Verfallenheit an den Leib situiert, sind Themen, die Winkler wie Hopkins ebenso intensiv beschäftigen und bei deren Behandlung beide Schriftsteller zu ähnlichen Taktiken greifen. Die Kasuistik der katholischen Kirche, Sünden der „Augenlust“ für den Beichtstuhl zu katalogisieren und zu analysieren, und die damit verbundene Methode der Wort-Zertrümmerung beherrschen die zwei katholischen Autoren perfekt. In diesem Sünden-Gnade-Kreislauf eingeschlossen, stellen sie das Konzept des logozentrischen Subjektes in Frage und erkunden die spannungsreiche Geschichte der philosophisch-religiösen Deutung der Sinneswahrnehmung bzw. Leiberfahrung.

Eine Parallellektüre dieser zwei Autoren finde ich insofern aufschlussreich, als ihre Werke die zentrale Rolle des Sehens in der europäisch-christlichen Geistesgeschichte exemplarisch dokumentieren und zugleich unterschiedliche Einstellungen betreffs der Bildermacht vertreten. Während G. M. Hopkins immer noch glaubt, die lebendige Mächtigkeit der Bilder stehe der Emanzipation des Geistes von seiner Bindung an den Leib im Weg und folglich stets versucht, seine Faszination für die sichtbare Schönheit zu bekämpfen, folgt Winkler bewusst seiner Schaulust und kultiviert seinen „bösen Blick“¹, der die Dämonie der Dinge aufdeckt und die Sinnesverstümmelungen durch die tradierte Körperfeindlichkeit rückgängig macht.

Diese Problematik wirkt sich erheblich auf die Sprache der beiden Autoren aus, was einen anderen Schwerpunkt der folgenden Untersuchung ausmacht. Der Verzicht auf jede Scheinkausalität und narrative Entwicklung im Falle Winklers, die

¹ Vgl. Hartmut Böhme: *Natur und Subjekt*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1988, S. 229 f. Böhme definiert den bösen Blick im Gegensatz zum „gewohnten Blick“, der die Dinge „in Schach“ [hält], sie „in Bedeutungszusammenhänge, Funktionen, glatte Oberflächen“ [fügt]. „Ein kurzes Versehen stört das Gleichgewicht, der Blick irrt ab, verliert Halt, die Dinge reißen an den Nähten, brechen hervor und blicken in entsetzlicher Fremdheit zurück. Das ist der böse Blick.“

verschachtelte Satzstruktur, eigentümliche Metrik und skurrile Wortschöpfung im Falle Hopkins' sowie ihre Vorliebe für Metapher und Metonymie sind sprachmanieristische Merkmale, die ich im Zusammenhang mit der Blickthematik analysieren möchte.

Josef Winklers Werk wurde von der Kritik zunächst im Schnittfeld der in Österreich bereits traditionsreichen Anti-Heimatliteratur geortet. Insbesondere die Romantrilogie *Das wilde Kärnten* (1984)¹ – die als Saga einer beschädigten Kindheit auf dem Lande alle dominanten österreichischen Themenstränge der siebziger und achtziger Jahre erkennen lässt – weist die Voraussetzungen für eine solche Einordnung auf. Jedoch transzendiert Winklers Schreibweise ständig die sozialkritische Haltung der realistischen Prosa. Seine Texte erzählen keine Ereignisse im eigentlichen Sinne des Wortes. Sie dekonstruieren auch keine epischen Formgesetze, im Sinne der experimentellen Prosa. Es geht vielmehr um die Aneignung bereits verfügbarer Stilelemente und die Entfaltung rhetorischer Kraft zum Zweck der Selbstinszenierung. Der ehemalige Erzministrant ist mit der liturgischen Sprache eng vertraut. Diese Sprache, die an das Ritual gebunden ist, verleiht seinen Texten ihre Struktur: „Ich freute mich auf die religiösen Riten am Karfreitag und Karsamstag, und diese Riten führt meine Prosa fort.“ (A, 356).²

Entscheidend für Winklers Schreiben ist die ständige Verletzung von Tabus. Der Körperfeindlichkeit des katholischen Dogmas, die sich im Ausklammern der Sexualität manifestiert, wird mit Mitteln der Literatur entgegengearbeitet. Winkler betreibt diese Tabuverletzung mit derselben Insistenz, mit der die religiöse Autorität die Sprachregelung und Tabuisierung immer wieder aktualisiert. Seine Sprache, wo sich Bilder des körperlichen Verfalls mit solchen des katholischen Totenkultes vermengen, wallt auf zu einer überschwenglichen Metaphorik. Zum großen Teil ist es eine Metaphorik der Augen und Blicke. Das Sehen wird in seiner zweifachen Natur thematisiert: als Blick der fremden Macht und als Schwachstelle, durch die das Sinnlich-Wahrnehmbare in den Menschen einfällt.

Die Theorie des Blickes, die Sartre in *Das Sein und das Nichts* entwickelt, könnte meines Erachtens die Grundkonstellation im Werk Winklers neu beleuchten. Kurz gefasst sind die Hauptgestalten dieser monomanisch-autobiographischen Romane Gott (oft als „lidloses Auge“ gekennzeichnet) und der Tod. Die Grundaffekte, die den Winklerschen Obsessionen zugrundeliegen, sind die Scham und ihr Gegenpart, der Stolz. Das Hauptverfahren, das die Bilder strukturiert und sie in „Blick-Choreographien“³ zusammensetzt, ist die Blasphemie. Dieses Schema erhält nur vor dem Hintergrund der Blickthematik

¹ Der Gesamttitel der Taschenbuchausgabe seiner ersten drei Romane: *Menschenkind, Der Ackermann aus Kärnten* und *Muttersprache*.

² *Der Ackermann aus Kärnten*. In: *Das wilde Kärnten*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1995. Im vorliegenden Aufsatz wird aus dieser Ausgabe zitiert. Dabei werden folgende Abkürzungen verwendet: MK = *Menschenkind*, A = *Der Ackermann aus Kärnten*, MS = *Muttersprache*.

³ Vgl. Dirk Linck: *Halbweib und Maskenbildner. Subjektivität und schwule Erfahrung*, Verlag Rosa Winkel, Berlin, 1993, S. 50: „Die literarischen Inszenierungen diskontinuierlichen Lebens erscheinen als Blick-Choreographien.“

einen Sinn. Oben steht Gott als absolutes Subjekt, das alles sieht und in dessen Blick der Mensch unterworfen (das heißt zum Objekt gemacht) wird. Überall in der Natur entdeckt Sepl, der kindliche Ich-Erzähler, das christliche Symbol des allwissenden/allmächtigen Gottes: „Kinderaugen sahen ins Blattwerk, drängten die Blätter zur Seite, bis das Auge des Gottes meiner Kindheit heraustrat, lidlos, einem scharfen Segen in ein Dreieck gespalten, mit einem Blick gesegnet, der die Menschen des Dorfes zappeln ließ.“ (MK, 50). Was dem Kind hier widerfährt, ist die Erfahrung des Erblickt-Werdens, das bei Sartre eine reine Verweisung auf sich selbst als Objekt für einen Anderen bedeutet. Unter dem Blick des Anderen erlebt man das Auftauchen einer fremden Freiheit, die für das eigene Selbst eine Art Tod ist. Dieser Tod der eigenen Möglichkeiten¹ – den Sartre am Beispiel des ertappt-Werdens beim Spähen durch das Schlüsselloch beschreibt – ist zugleich Entfremdung und Instrumentalisierung. Jeder Akt, den der Erblickte gegen den Anderen unternehmen könnte, kann für den Anderen ein Werkzeug werden, das er gegen den Erblickten benutzt. Der Andere bringt also das Unberechenbare mit sich und stiftet Unruhe und Unbehagen. Die Verweisung auf sich selbst ist aber, so Sartre, keine Selbsterkenntnis, sondern nur Anerkennung der eigenen Gegenständlichkeit bzw. Leiblichkeit vor einem Subjekt. Diese Anerkennung kann wohl als Scham über sich selbst erscheinen, eine Scham angesichts des Urteils, das der Andere über das Objekt seines Blickes fällt. In der Scham erreicht man jedoch keine konkrete Erkenntnis seiner Schlechtigkeit; die reine existentielle Scham ist vielmehr „das Gefühl des Sündenfalls“, das unglückliche Bewusstsein, ein abhängiger Gegenstand zu sein. Wenn Gott „nur der bis an die Grenze vorgetriebene Begriff des Anderen“² ist, dann werden die Konsequenzen seines Blickes verabsolutiert. Der Tod ist der unerbittliche Gegner des Menschen, etwa der aus dem mittelalterlichen Streitgespräch *Der Ackermann aus Böhmen*, gegen den ein aussichtsloser Kampf geführt wird. So ist die Scham vor Gott auch unaufhörlich, weil er niemals Objekt werden kann und dadurch das Objekt-Sein des von Ihm Erblickten verewigt.

Der „aussichtslose Kampf“ von Winklers Ich-Erzähler gegen den Tod wird hauptsächlich mit Mitteln der blasphemischen Entstellung des liturgischen Sprachinventars und Anwendung der religiösen Bilder im Dienste einer privaten Mythologie geführt. Die Blasphemie ist also ein zum Scheitern verurteiltes Projekt, Gott zum Objekt zu machen, um die Scham loszuwerden und den Tod zu besiegen, die in der absoluten Freiheit des Anderen ihren Ursprung haben.

Sepl folgt nicht dem Weg der demütigen Gläubigen, die sich im Blick Gottes geborgen fühlen. Er scheint nur den Strafblick des alttestamentarischen Gottes gewahr zu werden. Sein verzweifelter literarischer Kampf gegen den Tod ist ein Versuch, sich aus dem Blick zu befreien und die eigene Möglichkeit des

¹ Jean-Paul Sartre: *Das Sein und das Nichts*, Rowohlt, Hamburg, 1993, S. 352: „Der Andere ist der heimliche Tod meiner Möglichkeiten insofern, als ich diesen Tod inmitten der Welt verborgen erlebe.“

² Ebd.

Verbergens zurückzugewinnen. Mit dem Angeschautwerden fangen die Scham und die Schuld an, daher die Angst des Ich-Erzählers vor Blicken, die er ständig in neuen Bildern des Entsetzens darstellt. Die Ur-Szene dieser Verdinglichung durch den Blick des Anderen spielt sich in der Kindheit ab und hat interessanterweise etwas mit Verkleidung zu tun. Nicht zufällig erinnert sie an eine andere Szene des Ertappt-Werdens, deren Protagonist Jean Genet, der Lieblingsautor Winklers, ist und die von Sartre in seiner Genet-Biographie ausführlich analysiert wird. Das Kind Genet wird beim Stehlen ertappt und Sartre spricht von einer Vertreibung aus dem Paradies. Winkler inszeniert die Begegnung seiner Kinderfigur mit der Macht des Blickes als „Tod meiner Kinderseele.“ (A, 260). Aus einem unschuldigen (weil vor fremden Blicken geschützten) Kinderspiel wird plötzlich eine Schicksalsfrage. Seppl, der Bauernsohn, glaubt nur gespielt zu haben, als er sich in der Wäschekammer versteckte und das Kleid der Schwester anzog. Seine Vorsichtsmaßnahme, die schon ein Schuldbewusstsein erkennen lässt, hilft trotzdem nicht: Das Schloss der Tür ist kaputt. Die einsame Träumerei des „Mädchen-Bube[n]“¹ wird vom unerwarteten Auftauchen der Mutter unterbrochen. Die Mutter lacht und geht davon. Am nächsten Tag erst folgt ihr Kommentar: „In dir ist wohl ein Mädchen schief gegangen.“ (MS, 588). Im Erblickt-Werden steckt schon ein Urteil. Dem Kind wird eine Identität (ein „Sein“, so Sartre) zugeteilt; es fühlt sich durchschaut und schämt sich. „Ich schämte mich zu Tode. Ich wollte mit den Mädchenkleidern den Balkon hinunterspringen, habe aber die Kleider ausgezogen und bin am frühen Nachmittag ins Bett gegangen. Ihr Lachen hat mich an diesem Tag krank gemacht. Es war kein bösesartiges Lachen, aber ich wollte augenblicklich in den Boden verschwinden.“ (MS, 588).

Die Wäschekammer hört auf, ein „Kompendium seiner Fanatsie“² zu sein, denn das Gesehen-Werden bedeutet nicht nur „die Entfremdung meiner selbst“, sondern „die Entfremdung der Welt, die ich gestalte.“³ Die Scham, die der Junge im Blick der Mutter erfährt, enthüllt ihm die Grenze seiner Freiheit, eine Last, die ihm aufgebürdet wurde, ein Sein, für das er nicht verantwortlich ist und das in seine gesellschaftliche Umgebung nicht hineinpasst. Seppl ist „Halbweib“ in einem erzkonservativen Dorf, was ihn zum Außenseiter macht. Diese Urszene der Trennung vom familiären Milieu wird zunächst in *Der Ackermann aus Kärnten* dann in *Mutetrsprache* erzählt, aber immer wieder gibt es Anspielungen darauf⁴ und jedesmal mit klarem Hinweis auf die Körperlichkeit. In der ersten fassung des Romans *Der Ackermann aus Kärnten* ist diese Szene am ausführlichsten und zugleich am stärksten sexuell konnotiert. Der Leib ist Symbol unserer schutzlosen

¹ Dieser Ausdruck erscheint nur in der ersten Fassung des Romans. Siehe: *Das lächelnde Gesicht der Totenmaske der Else Lasker-Schüler*. In: *manuskripte 1960-1980. Eine Auswahl*. S. 510 ff.

² Ebd., S. 511.

³ S. Anm. 5, S. 351.

⁴ Vgl. *Menschenkind*: „Ohne Rechtfertigung hat sie mich angesehen, lieferte mich ihrem leblosen Blick aus.“ S. 160.

Objektheit und daher Ort der Scham. Die Verhüllung des Leibes ist eine Grundgeste der Kultur und setzt die Distanz zur eigenen Körperlichkeit voraus. Sich Ankleiden ist also ein Versuch, die eigene Objektheit zu verbergen und als reines Subjekt aufzutreten¹. Sich Verkleiden heißt andererseits sich mit den falschen Kleidern bedecken, in die falsche Hülle schlüpfen, eine Identität annehmen, die nicht die „eigene“² ist.

Die Reaktion der Mutter zeigt eine Überraschung, die sich in Worten nur schwer ausdrücken lässt. Sie lacht, weil sie um eine Bezeichnung für diese Situation verlegen ist. Erst am zweiten Tag findet sie einen Namen, der für die Haltung einer ganzen Gesellschaft steht. Winklers Ich-Erzähler, der seine Vergangenheit nach schwulen Erlebnissen abfragt, misst dieser Episode in der Wäschekammer so viel Bedeutung bei, weil sie der Erwartung eines konservativen Milieus entspricht, die Homosexualität mit der Überschreitung der Geschlechterrollen gleichsetzt. Der Blick lässt sein Objekt in einer Definition erstarren und der erblickte Körper erscheint infolgedessen als Effekt einer Machtdynamik. Die Definition lautet in diesem Fall „Halbweib“, denn „meine Eltern haben das Wort Homosexualität nie gehört.“ (MS, 800).

In dieser literarischen Sequenz kommt der Blick in dreifacher Form vor. Einmal ist es der Blick aus dem Fenster, in die Landschaft hinaus, der reine Wahrnehmung ist, „eine reine Art und Weise, mich in der Welt zu verlieren, mich von den Dingen aufsaugen zu lassen wie die Tinte von einem Löschblatt“³: „Die mandelkernbraunen Augen blickten aus dem Fenster und sahen auf die Äste und Blätter eines Baumes. Hoch zieht ein Vogel, die Augen des Kindes gleiten mit, bis sie vom Fensterrahmen abgeblockt werden.“ (A, 328). Zwischen dem verkleideten Kindeskörper, der in Einsamkeit gefeiert wird, und der Landschaft draußen besteht eine vollkommene Harmonie. „Die ganze Natur nimmt an der bauerlichen Transvestitenschau teil.“ heißt es in der ersten Fassung dieser Szene⁴. Dann kommt der Blick der Mutter, der ein Blick der Macht ist und der die vage Schwärmerei des Kindes mit dem Gesetz ersetzt⁵. Im Augenblick der Verdinglichung durch den Anderen, löst sich die Wahrnehmung der Welt auf und der Blick des Kindes richtet sich zwangsläufig auf sich selbst. Die Er-Perspektive, in der bisher erzählt wurde, bricht ab und wechselt zur Ich-Rede. Das Objekt, das das Kind im Blick der Mutter ist, wird von einem toten Insekt versinnbildlicht. „Seit Tagen stand ein erfrorenes Insekt, steif, als würde es noch leben, auf der Fensterbank. Mit dem Blick des toten Insekts sah ich der Mutter in die Augen.“ (A, 328).

Hopkins – 1844 in Essex geboren – war, im Unterschied zu Winkler, ein Wahlkatholik. Als Konvertit und später Jesuitenpriester war er mit den

¹ Vgl. Anm. 5, S. 381.

² „Eigen“ bedeutet in diesem Kontext das, was durch soziale Regelung als „geeignet“ empfunden wird.

³ Vgl. Anm. 5, S. 346.

⁴ Vgl. Anm. 7, S. 511.

⁵ Vgl. dazu Dirck Lincks Interpretation, s. Anm. 4, S. 56.

theologischen Schriften des Katholizismus engst vertraut und suchte darin nach Aussagen, die seine persönlichen Gedanken mit dem Dogma versöhnen sollten. Im Blickverhältnis von Mensch und Gott, das er in seinem Werk immer wieder thematisiert, ist diese Suche stets präsent.

Eine Urerfahrung des Angeschaut-Werdens, die der Wäschekammer-Episode bei Winkler ähnelt, gibt es im Falle Hopkins' allerdings nicht. Laut der autobiographischen Schriften war seine Familie relativ liberal und der freien Entfaltung ihrer Kinder freundlich gesinnt. Während der „blutarme“ Seppl, der „weibische“ Sohn, der die männlichen Attribute des Vaters verachtet, von einer Gesellschaft, die auf Genealogie beruht, völlig abgestoßen wird, kann der ebenso unkonventionelle junge Hopkins seinen ästhetischen/kulturellen Interessen unbekümmert nachgehen. Hier ist ein Vergleich zwischen einer Kindheit in der Stadt und einer Kindheit am Lande wohl angebracht. In der Stadt gibt es viel mehr Möglichkeiten der persönlichen Entwicklung außerhalb der Familie. Während ein Stadtkind mehrere ethische Modelle zur Verfügung hat, kann ein Kind auf dem Lande nur zwischen der Moral seiner Familie und der Un-Moral der Anderen wählen. Diese Erkenntnis wird von Winkler selbst in einer poetologischen Passage zum Ausdruck gebracht. Dabei ist das Sehen wieder zentrales Thema:

Wäre ich in der Stadt aufgewachsen, hätte ich tausend Bilder einmal gesehen, so bin ich auf dem Land, in einem kleinen, abgeschnittenen Dorf aufgewachsen, wo ich ein Bild tausende Male gesehen habe. Aber immer wieder veränderte sich dieses Bild, indem es in meiner Fantasie weiterwuchs. (A, 456).

Das erklärt nicht nur Winklers Erzähltechnik der Wiederholung, sondern seinen Wahrnehmungsprozess, den man als „bösen Blick“ bezeichnen könnte. Doch gibt es auch bei Hopkins ein Element, das der heftigen Angst vor Blicken entspricht, nämlich der Ekel vor dem eigenen Namen. Der Blick und das Gesetz, das sich in der Benennung manifestiert, arbeiten zusammen. „Die intersubjektive Welt sozialer und symbolischer Objekte ist durch Sichtbarkeit und Sprache gebildet.“¹ Hopkins, dessen Sprachgefühl äußerst subtil war, missfiel sein zweiter Vorname dermaßen, dass er ihn aus seiner Unterschrift eliminierte. Interessanterweise sind dieser verhasste Vorname und das von viktorianischen Moralisten so oft benutzte Adjektiv „manly“ homophon. „Manly“ ist ein Schlüsselwort des Viktorianismus, das auf das hochgeschätzte Attribut der Männlichkeit verweist.

¹ Hartmut Böhme: *Natur und Subjekt*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1988, S. 226.

ALEXANDRU BUSUIOCEANU, JURNALIST ÎN SPANIA

Lect. Drd. Irina DOGARU

Întemeiată în ianuarie 1946 de către Enrique Canito¹ și José Luis Cano², *Ínsula* a ajuns una dintre cele mai răspândite reviste ale literaturii hispanice din întreaga lume. Articolele sale sunt în majoritate monografice, dedicate unui autor, unei epoci din istoria literaturii, unui curent literar, analizei producției literare în diversele limbi peninsulare etc., fără a pierde din vedere literele hispano-americane. În același timp, conținutul său este divers, structurat în jurul a două secțiuni mari, „Critică și Istorie” și „Creație și Critică”, secțiuni ce oferă articole-recenzii cu privire la principalele studii literare, precum și reflecții critice amănunțite asupra romanului, poeziei, teatrului și eseului actual.

În primii ani de la apariție, *Ínsula* edita un buletin bibliografic pentru a face cunoscute noutățile editoriale cu privire la cărțile străine care ar fi putut prezenta interes pentru publicul spaniol, mai cu seamă despre literatura franceză. Treptat, însă, s-a transformat într-o revistă literară în toată puterea cuvântului. Aproape de la început, editura revistei *Ínsula* a fost, după cum o arată însuși numele publicației, nu întâmplător ales, un refugiu cultural în care se putea uita de dictatura franchistă. Transformându-se în loc de întâlnire al intelectualilor care găseau, pe această „însulă”, posibilitatea de a intra în contact cu alte persoane, mai ales din străinătate (în perioada respectivă, Spania trăia într-o izolare aproape totală), redacția revistei a înființat în paralel și o librărie primitoare, cu fotolii comode în care vizitatorii preferau să se așeze pentru a sta de vorbă, venind acolo de multe ori pentru a schimba impresii, mai degrabă decât pentru a cumpăra cărți.

Enrique Canito, directorul revistei, își petrecea, de pildă, majoritatea timpului de peste zi conversând cu unii sau alții dintre „oaspeți”, chiar dacă asta presupunea să rămână până târziu la editură pentru a rezolva chestiunile legate

¹ Enrique Canito, intelectual născut în Granada, a fost profesor de spaniolă la Institutul din Toulouse vreme de câțiva ani. Se întoarce la Madrid în 1934. În 1936, la sfârșitul războiului civil, i se interzice să predea din rațiuni politice, până în 1945. În 1946 devine director al revistei *Ínsula*, pe care o întemeiază împreună cu José Luis Cano. În 1956, Președintele Consiliului de Miniștri din Franța îi înmânează Crucea Cavalerului din ordinul „Les Palmes Académiques”, pentru serviciile aduse culturii franceze.

² Poet spaniol care s-a ocupat de poezia republicană și de Generația '27 în perioada dură de după războiul civil spaniol, perioadă în care a fost un renumit critic literar. Contemporan cu Vicente Aleixandre, Luis Cernuda sau Pablo Neruda, bun prieten cu Alexandru Busuioceanu, Cano nu a uitat niciodată cultura spaniolă din anii '30 și ei și-a dedicat mare parte din viață: a publicat o antologie de poezie din această perioadă, precum și jurnalul lui V. Aleixandre, "Los cuadernos de Velintonia" și mai cu seamă a transformat revista *Ínsula*, al cărei redactor-șef a fost, într-o adevărată emblemă a Generației '27. S-a ocupat, de asemenea, de poezia posterioară, fiind un activ un sprijinitor al liricii andaluze și un mare apărător al libertății creatoare în fața constrângerilor modei sau puterii. La începutul anilor '90 a fost destituit de la conducerea *Ínsulei*.

atât de librărie, cât și de revista nou înființată. Curând, *Ínsula* s-a transformat, după cum evidențiază Antonio Gallego Morell, fost rector al universităților din Málaga și Granada, într-o „deschizătoare de drumuri din punct de vedere cultural pentru întregul personal didactic spaniol”¹. Era una dintre puținele conexiuni care-i ținea în legătură pe universitari, pe specialiștii în litere sau pe cei interesați de noutățile literare din acei ani. Este grăitoare în acest sens mărturia lui José Martínez Cachero, profesor la Oviedo și mai târziu scriitor, care ține să mulțumească pentru numărul 11 al revistei, deoarece, după expresia lui, acesta fusese o „surpriză neașteptată”. Tot el se abonează pe loc la această revistă, descoperindu-i cu „entuziasm crescând” pe colaboratorii redacției, unii dintre ei cu „porniri liberale”, pe care îi încurajau mulți spanioli exilați din cauza regimului franchist și mulți dintre cei rămași pe loc.

Menținerea unei reviste „de științe și litere” în acea perioadă era, în Spania, o întreprindere dificilă, nu numai din punct de vedere economic (tot timpul *Ínsula* s-a confruntat cu mari lipsuri la acest capitol), cât mai ales din pricina cenzurii. După cum exemplifică José Luis Cano, au fost cenzurate poezii de Vicente Aleixandre (pentru că într-un vers apărea cuvântul „sân”), un articol al lui Gregorio Marañón despre romanul *Familia lui Pascual Duarte* al lui Camilo José Cela și o povestire de Julio Cortázar deoarece, în cadrul acesteia, un doi tineri de culoare care se cunoscuseră în metrou se grăbiseră să facă dragoste „deși abia se cunoșteau”. Iar numărul dedicat lui Ortega y Gasset în 1955, la moartea acestuia, număr pregătit de filozoful Julián Marías, a fost sechestrat, revista fiind suspendată pentru un an întreg, pe motiv că era prea liberală.

De fapt, se pare că însăși denumirea de „revistă de științe” îi fusese dată pentru a masca dorința ei de a se împotrivi dictaturii, iar acest truc a reușit deseori să păcălească cenzura, deoarece numeroase cărți publicate de tipografia redacției au putut fi astfel prezentate drept „științifice”, ceea ce le asigura o aură de respectabilitate sporită și reducea riscurile ca respectivele publicații să fie retrase de pe piață. Luându-și liniștitoare denumire de „revistă bibliografică de științe și litere”, *Ínsula* încerca așadar să se pună la adăpost, nu întotdeauna cu rezultate optime (după cum reiese din exemplele de mai sus), de represaliile regimului franchist față de orice eventuală abatere, fie că aceasta atenta la „decentă” preschimbată de mult în pudibonderie, fie că strecura o aluzie politică neagreată de sistem.

După cum susține Alexandru Ciorănescu², *Ínsula* „s-a distins, în perioada de relativă penurie literară din primii ani de după război, prin totala ei independență de criterii și prin dragostea exclusivă față de cultură și literatură. În această publicație, care a reușit să adune în jurul ei tot ce e mai bun din literatura actuală, Busuioceanu a ocupat unul dintre cele mai importante locuri, publicând mai întâi

¹ În spaniolă, “rompeolas cultural de todos los docentes españoles”.

² *Op. cit.*, p. 213.

articole de literatură generală și mai târziu, începând din ianuarie 1949, prin intermediul unei cronici literare permanente, intitulată *Letra y Espiritu*.“

În acest peisaj cultural spaniol, pe alocuri dezolant, descinde Alexandru Busuioceanu ca exilat dintr-o țară comunistă. Din fericire pentru el, regimul franchist nu îi persecuta pe refugiații politic care veneau din astfel de țări. În paralel cu activitatea sa de profesor la universitatea Complutense, unde el însuși înființează catedra de limba și literatura română, Busuioceanu va primi, în 1948, la foarte scurt timp după înființarea revistei *Ínsula*, un post de redactor permanent, de la Enrique Canito, la intervenția prietenului său José Luis Cano.

Scriitorul român va primi o rubrică pe care o intitulează *Letra y espíritu*, în care va publica, vreme de trei ani încheiați, excelente articole cu tematică diversă, organizate totuși în funcție de câteva constante: teoria artei, incluzând articole privind adevăruri estetice de ordin general, literatura și, în cele din urmă, foarte discret, politica, orientată către respingerea – cu diplomație – a unei demagogii de stânga de care el, unul, era sătul, într-o țară ca Spania, în care mulți dintre intelectuali priveau cu nesaț prea mult spre stânga, deoarece fuseseră obligați să întoarcă mereu gâtul în direcția contrară. Din poziția în care se afla, prin relațiile pe care și le făcuse, prin imaginea de care se bucura – căci era deja o somitate când se hotărâse să rămână în Spania–, Alexandru Busuioceanu își putea alege, cu mare libertate și fără teama că ar fi fost prea abitir „controlat Busuioceanu, Alexandru, subiectele pe care considera că merită să le trateze în rubrica sa.

Articolele din această perioadă sunt foarte variate. Le enumerăm în ordine cronologică, spre a le analiza apoi mai amănunțit pe câteva dintre cele mai importante. Primul articol, publicat în numărul 28 al revistei, tratează „noul medievalism” al lui Louis Aragon, precum și întoarcerea propusă de acesta la formulele artei ermetice din lirica vechilor trubaduri provenșali. Îi urmează un articol de foarte mari dimensiuni, pe aproape două pagini de revistă, despre Somerset Maugham și judecățile de valoare ale acestuia cu privire la El Greco, în care Busuioceanu, deși detesta acest cuvânt, era specialist (a publicat și o monografie El Greco în Spania, care s-a bucurat de un enorm succes în rândurile criticilor); urmează articole despre Eugenio d’Ors, Ortega y Gasset, Juan Ramón Jiménez, o relativ scurtă prezentare a mitului eternei reînțarceri al lui Mircea Eliade, care îl făcea astfel cunoscut pe istoricul român al religiilor publicului spaniol, un interviu cu Enrique Canito, o prezentare a lui José Luis Cano, un articol despre mitul lui Don Juan.

Prezența sa în redacția *Ínsulei* s-a făcut simțită și printr-o serie de articole care încercau să explice inefabilul: astfel, esența poeziei, botezată de el „epifanism” (cuvânt folosit la început pentru a vorbi despre poezia lui Vicente Aleixandre), este scoasă la iveală odată cu un adevărat manifest artistic care deșteaptă un mare interes în mediile literare spaniole. Tot în acești ani, apare un articol intitulat „Adevărul metaforic”, în care Busuioceanu își dezvoltă noua teorie cu privire la metaforă ca mijloc de cunoaștere de sine stătător și cu nimic mai

prejos decât alte tipuri de cunoaștere (este teoria care avea să facă mare vâlvă în cercurile poetice ale vremii), un altul intitulat „Poezie și adevăr“, care merge în aceeași direcție.

Articolul despre Louis Aragon, intitulat „Louis Aragon sau noul medievalism” se înscrie pe aceeași linie, a extrem de subtilei ironii la adresa unui autor de stânga, un scriitor „angajat”, dedicat în întregime „noului – pe atunci – ideal democratic”, care în acel caz purta numele evident de comunism. Busuioceanu nu se poate opri să constate, cu umor, că tocmai un asemenea scriitor angajat manifestă o preferință singulară pentru formele estetice antidemocratice și o nostalgie irepresibilă pentru formele artistice medievale. Articolul demontează, cu o logică imbatabilă, toate mecanismele de gândire ale autorului de stânga, care susținea, în cartea sa *Les yeux d'Elsa* că Dante și Petrarca sunt strict rezultatul epocii de aur a literaturii franceze medievale, de final de veac al XII-lea. După opinia lui, această literatură a izvodit, în Franța, „toate valorile care aveau să domine expresia occidentală până în epoca modernă¹.”

Medievalismul lui Aragon luase naștere încă din anii ocupației germane, când fusese un model de operă cu dublu sens, respectiv o operă simbolică menită să reveleze un adevăr ocult. Însă chiar și după terminarea războiului, după cum scoate la iveală Busuioceanu în articolul său, Aragon transformă această armă secretă într-o doctrină estetică și etică. „Aragon subliniază, afirmă Busuioceanu, că în acea jumătate de veac care reunește numele celor doi prodigioși trubaduri [Arnaud Daniel și Chrétien de Troyes] întreaga poezie franceză, epică sau lirică (precum și romanul) a fost inventată în principiile și mijloacele sale cele mai rafinate de expresie. Asonanța, rima, octosilabul, versul alexandrin, decasilabul, distincția între rimele feminine și cele masculine, strofele și sextina dantescă și-au făcut apariția într-o manieră atât de strălucitoare și de definitivă, încât poeții veacului al XIX-lea, de la Hugo la Verlaine, încercând să găsească ceva nou, n-au reușit decât să reinventeze găselnițele celor din veacul al XII-lea².”

Alte motive de exaltare, din partea lui Aragon, a literaturii medievale sunt marile teme poetice, tipurile umane care s-au născut în Franța, de unde au trecut, ca eroi, în toată Europa, precum și *la morale courtoise* exprimată în această artă ermetică. Busuioceanu îl ironizează pe Aragon într-un pasaj magistral: „Iată că ne aflăm astăzi înafara oricărei contradicții dintre arta «ermetică» și cea «angajată». Pășim în realitate și, prin intermediul lui Chrétien de Troyes, morala de curteni și curtezane din Evul Mediu atinge în sfârșit morala democratică a revoluției ruse. Un mare gol istoric s-a umplut dintr-o dată de virtuțile poeziei noi și de iluminarea acestui frenetic al rimei care este Louis Aragon. Cine ar fi crezut? Acum peste un secol, marele poet al democrației, Walt Whitman, hegelian până-n măduvă, fanatic al lui Shakespeare și al profetilor biblici, cataloga întreaga literatură

¹ Cf. Busuioceanu, art. „Louis Aragon o el nuevo medievalismo” [„Louis Aragon sau noul medievalism”], în rev. *Ínsula*, nr. 28/1948.

² *Idem.*

europăană drept «literatură feudală». Dar cuvintele își schimbă sensul. Și nu știu dacă astăzi nu ar fi Whitman însuși, pentru scriitorii *angajați*, catalogat drept antidemocrat sau fascist.¹»

Ironia este evidentă. Concluzia ar fi că medievalismul lui Aragon nu are nici o legătură cu democrația sau cu revoluția rusă, că respectivul scriitor era „angajat” fără a avea câtuși de puțin habar ce înseamnă regimul de stânga și la ce monștri poate el să dea naștere, ba mai mult, că nici măcar poezia sa nu era atât de ermetică pentru ca autorul ei să se poată considera un descendent direct al mării poezii trubadurești.

Și mai captivant în demonstrațiile sale, și de data aceasta polemice, este Busuioceanu în articolul referitor la „Somerset Maugham, El Greco și alte lucruri”, articol care acoperă aproape două foi de ziar în format mare. De data aceasta, criticul de artă român se erijează, cu argumente de nezdruncinat, în apărător al lui El Greco. Nu pentru că acesta ar fi avut nevoie de apărători, ci pentru că pe Busuioceanu îl revoltă frivolitatea, suficiența și ușurința de a emite păreri ale unor persoane care, în mod evident, nu sunt în măsură să-și dea cu presupusul despre genialitatea pictorului cretan.

În acest articol este totuși vorba și despre câteva momente de jenantă mediocritate ale lui Somerset Maugham, care își îngăduie, după ce deformase cu totul imaginea unui artist ca Gauguin în *Luna și doi bani jumate*, să facă afirmații de-a dreptul hazardate despre El Greco. Pentru a pune lucrurile la punct, Busuioceanu începe acest articol de departe, prin aluzii care se învârt concentric în jurul temei vizate și ajunge să își demonstreze punctul de vedere într-un amestec singular de causticitate extremă și maximă delicatețe. Mai precis, el își începe articolul pornind de la conceptul de subiectivitate, de la rațiunile de afinitate sau repulsie temperamentale, de la gustul de a șoca opinia curentă prin idei paradoxale, care, toate laolaltă, îl pot face pe scriitor (pe scriitor în general) să „formuleze judecăți arbitrare, pasionale și uneori nedrepte”². Un articol ca al său este cu atât mai important, cu cât nu face referire exclusivă la cazul El Greco, ci trage un semnal de alarmă cu privire la riscul pe care îl reprezintă, pentru lumea culturală, opinia nefondată a unui scriitor de succes. După expresia sa, „părerile poezilor și ale scriitorilor au o asemenea influență asupra gustului și judecății celorlalți, încât de multe ori generații întregi de critici trebuie să lupte (și nu întotdeauna cu succes) pentru a rectifica o interpretare deformată sau o flagrantă alterare a realității, impuse numai prin prestigiul unui cuvânt așternut de pana unui scriitor”³.

Pentru a-și dovedi teza, se sprijină pe câteva exemple: de pildă, cititorul actual al lui Goethe află cu surprindere că, în călătoria acestuia în Italia, vizitase

¹ *Idem.*

² Cf. Alexandru Busuioceanu, art. „Somerset Maugham, El Greco y otras cosas” [„Somerset Maugham, El Greco și alte lucruri”], în rev. *Ínsula*, nr. 30/1948.

³ *Idem.*

orășelul Assisi numai pentru a înălța imnuri la micul templu al Minervei din această localitate, repugnându-i bazilica „tristă și babilonică“ în care pictori ca Giotto și Cimabue își aveau pictate frescele de geniu; Tolstoi, alt exemplu demn de a fi luat în seamă, își convinsese cititorii că *Sonata Kreutzer* a lui Beethoven putea, printr-o influență tenebroasă, să-i aducă pe ascultători în stare de o crimă pasională, deși linia melodică a respectivei sonate era desprinsă de orice obiect material; Gautier scrisese la întâmplare un cuvânt despre el Greco, numindu-l pe acesta „nebunul de geniu”, pe care criticul diletant Barrès îl folosisese mai apoi pentru a-și clădi o întreagă teorie, frivolă din păcate, cu privire la pictorul născut la Fodele; în sfârșit, nici unui critic nu i-ar veni prea lesne să lupte împotriva falsei imagini create de romancierul Somerset Maugham în *Luna și doi bani jumate*, la care se adaugă, colac peste pupăză, un catastrofal succes cinematografic, ce îl demolează cu totul pe bietul Gauguin așa cum fusese el în realitate, înlocuindu-l cu un simulacru, cu o imagine complet falsă, în fond.

Singurul dispus să lupte, în aceste vitrege condiții, cu aureola de artist îndreptățit să afirme orice a lui Maugham este Busuioceanu însuși, aflat la adăpostul unei solide pregătiri în domeniul istoriei artei, cu un doctorat făcut la Viena sub îndrumarea profesorului Josef Strzygowski și mai apoi singurul capabil să se ocupe, în România, de expertiza colecției de artă a lui Carol I, stabilind paternitatea celor nouă tablouri extrem de valoroase ale lui El Greco aflate în pomenita colecție regală. Tot el organizase și expoziția internațională El Greco de la Paris din 1937.

Prin urmare, era în măsură să îl contrazică pe scriitorul englez, pe care altfel îl numește în articol „un romancier admirabil”, când acesta se dezlănțuie, dintr-o iubire rănită, împotriva lui El Greco. Și o va face pornind de la ideea că scriitorul, poetul, romancierul care emit o opinie despre un artist, nu sunt deloc străini de critică, ci se transformă el însuși într-un critic „care se opune criticii obiective”. Dar în fond, există, se întreabă Busuioceanu, o critică „obiectivă”, de vreme ce fiecare critic are propria sa personalitate¹?

Concluzia este că vorbim despre un super-critic, care „nu se opune criticii în sine, ci metodelor indiferente, care vor să reducă totul la un criteriu comun și să excludă reacția individuală în fața operei de artă sau a personalității creatorului².” Este cazul lui Maugham, super-criticul care interpretează contradictoriu același artist, la o distanță de douăzeci de ani, reflectând „nu atât o capricioasă versatilitate de opinie”, cât „mai degrabă variația opiniei generale în fața unui caz atât de singular și neliniștitor ca acela al lui El Greco. Sindromul de care suferă scriitorul englez este „complexul modern al lui El Greco”. Maugham se ocupă de două ori, pe larg, de personalitatea artistului, dar ciudat este că, deși e „super-critic” în ambele rânduri, cu alte cuvinte deși nu e niciodată indiferent, publică *Of Human Bondage* în 1915 omagiindu-l pe El Greco și, un sfert de veac mai târziu,

¹ *Idem.*

² *Idem.*

tipărește *Don Fernando*, în care afirmă despre pictorul cretan că portretele sale pălesc în comparație cu ale lui Zurbarán și mai ales că reprezintă un caz de anormalitate, respectiv de psihoză.

Busuioceanu intuiește că motivul pentru care Somerset Maugham își schimbă opinia cu privire la El Greco, ajungând să-l considere „lipsit de imaginație și de profunzime” după ce, cu douăzeci de ani în urmă, mersese pe urmele pictorului său preferat la Toledo, se datorează unei serii de dezamăgiri succesive, care-l făcea să se arunce întotdeauna în căutarea unui ideal mai bun. Maugham fusese decepționat în Anglia de idealismul romantic, care nu îi oferise satisfacțiile dorite, mai apoi în Germania, unde exista o totală libertate de gândire dublată, din păcate, de o exasperantă uniformitate de acțiune, imediat după aceea în Franța, unde orice era permis, cu condiția de a gândi mereu ca ceilalți, pictorii impresionisti născocind un realism care învăța că nu există frumusețe sau urâtenie, ci numai adevăr. Și tocmai când Maugham se dedicase – cum făcea întotdeauna – acestui ultim ideal, cel realist, care părea, în sfârșit, să îl satisfacă, descoperise ceva mult mai bun: un realism nou, după expresia lui Busuioceanu „elevat și iluminat, care îi impunea omului constrângerile morale, dar îi lăsa posibilitatea de a găsi forța necesară și libertatea în propriul său suflet”¹.

Acest realism *nou* era stilul inconfundabil, sprijinit pe mistică creștină, al lui El Greco. Un sfert de secol mai târziu însă, nici acest ideal nu îl mai satisface pe Maugham, care simte o adevărată „ranchiună față de iluziile pierdute ale trecutului”². El Greco i se înfățișează acum, aidoma unei alte iubire rănite care se adaugă unui lung șir de decepții, drept un portretist lipsit de imaginație și profunzime, ba chiar și nebun, tocmai el, care fusese idolatrizat o vreme de către Maugham pentru portretele sale, în special pentru *El caballero de la mano al pecho*. Locul i-l ocupă Zurbarán, nu se știe pentru câtă vreme, căci, așa cum afirmă Busuioceanu, „într-o zi vom citi și această poveste”³.

Despre Vicente Aleixandre, fără îndoială cel mai bun prieten al său dintre spanioli, Busuioceanu scrie mai multe articole în anul 1949, care îi prilejuiesc totodată și lansarea propriei teorii cu privire la metaforă. Într-un prim articol, intitulat „Vicente Aleixandre își dezvăluie secretele”, criticul român descoperă o schimbare stilistică majoră în poezia lui Aleixandre, până atunci ermetică, precum și dispoziția manifestă a poetului pentru un contact direct cu publicul cititor, prin încercarea acestuia de a sta chiar de vorbă cu cititorii săi, explicându-le versurile sale. De asemenea, articolul scoate la iveală ideea că sensibilitatea poetică însăși se schimbase în epocă, deoarece tot mai multe voci lirice, dintre cele mai reprezentative (Dámaso Alonso e unul dintre exemple), se simt atrase de eficacitatea cuvântului accesibil și de „comunicarea imediată cu afectivitatea

¹ *Idem.*

² *Idem.*

³ *Idem.*

cititorilor”. Noua misiune a poeziei este, potrivit noului curent, să ajungă direct la sufletul receptorilor.

Intrând în detalii despre noua experiență stilistică a Lui V. Aleixandre, Busuioceanu descoperă stilul direct al acestuia, „de confesiune intimă și total lipsit de ceea ce s-ar putea numi ornamente literare, ca o câință, o abjurare estetică și o încercare de a vorbi cu maximă simplitate, de la *tu* la *tu*, cu cititorul¹.” Viitorul laureat al premiului Nobel pentru literatură se distinge printr-o lirică amoroasă care face din el un adevărat prototip al poeziei pasionale, încât, după expresia lui Busuioceanu, „cu greu ne-am putea imagina temperamentul acestuia recurgând la alte teme decât dragostea²”. Elementele de expresie sunt însă acum reduse la simplitatea maximă și în acest sens, redactorul *Insulei* îl consideră pe Aleixandre un „congener” al lui Byron sau Walt Whitman.

Dar, cum Aleixandre „nu e un poet de stil definitiv”, căci se află într-o continuă curgere heracliteană, de formă și de spirit, criticul nostru nu exclude cătuși de puțin posibilitatea ca acesta să mai treacă și prin alte experiențe stilistice, ceea ce, de altfel, se va și întâmpla. Intuițiile profetice ale lui Busuioceanu nu dau greș nici de această dată. După cum se știe, Aleixandre primește premiul Nobel în 1977 și moare în 1984, iar exegeții săi vor identifica cel puțin patru stiluri diferite de-a lungul celor șaiszeci de ani de poezie, de la primul volum, publicat în 1924 și până la ultimul, apărut postum, în 1991.

Articolul se încheie cu o întrebare deschisă, privitoare la esența geniului poetic, merit întotdeauna să surprindă „pe cei dispuși să admire numai ce înțeleg și nu le solicită efortul sau riscul de a se aventura în imprezibil și necunoscut³.”

În același an, apare în paginile revistei un al doilea articol despre Aleixandre, care va suscita polemici și va avea ecouri îndelungate în poezia spaniolă a acelei perioade. Este vorba despre „Epifanismul lui Vicente Aleixandre”, în care Busuioceanu lămurește, pentru prima oară, termenul întrebuintat mai întâi într-un interviu acordat lui Enrique Canito și găzduit în paginile aceleiași reviste, cu numai câteva numere înainte. „Prevedeam încă de pe-atunci, scrie Busuioceanu, că mi se vor cere explicații cu privire la acest cuvânt⁴”. Se vede nevoit să explice urgent termenul, deoarece la redacție se primise o scrisoare, venită de la o cititoare din Franța, în care aceasta îi semnală redactorului român că termenul de „epifanism” folosit de el exista deja într-o teorie a criticului francez Perruchot. Busuioceanu susține că i se pare „interesantă” acea teorie, dar, continuă el, „trebuie să mărturisesc, cu toată umilința, că habar nu aveam de existența ei, nu cunoșteam cărțile semnalate și (...) nici numele autorului francez⁵.” Prin urmare,

¹ Cf. Alexandru Busuioceanu, art. „Vicente Aleixandre revela sus secretos”, [„Vicente Aleixandre își dezvăluie secretele”], în rev. *Insula*, nr. 37/1949.

² *Idem.*

³ *Idem.*

⁴ Cf. Alexandru Busuioceanu, art. „El epifanismo de Vicente Aleixandre”, [„Epifanismul lui Vicente Aleixandre”], în rev. *Insula*, nr. 39/1949.

⁵ *Idem.*

este o pură coincidență folosirea unui cuvânt care „pare esențial în teoria domnului Perruchot¹.”

Alexandru Ciorănescu acordă o importanță deosebită, în scurta sa comunicare de la Salamanca, conceptului de epifanism și ține să puncteze faptul că acesta fusese ideea lui Busuioceanu, chiar dacă mai fusese întrebuițat, într-o teorie cu totul diferită, de către pomenitul critic francez: „«Epifanismul» – scrie Ciorănescu – fusese la început un cuvânt lansat într-o doară, vorbind despre opera lui Vicente Aleixandre. Invitat să-și explice punctul de vedere, Busuioceanu s-a văzut într-un fel obligat să-l dezvolte și să-l aprofundeze, scoțând la iveală un adevărat manifest artistic, în ale cărui detalii nu putem intra aici. E de-ajuns să spunem că baza constructului său ideologic este axioma potrivit căreia «poezia nu este o ramură a literaturii, ci a cunoașterii» și că nu trebuie confundată cu cunoașterea metafizică, după cum o făceau unii critici englezi, printre care și Eliot, ea fiind o modalitate independentă, a cărei cheie sau instrument de lucru este metafora, înțeleasă ca metodă sau logică a poeziei. Așa cum în Epifania sfântă Hristos se arată credincioșilor, adevărul i se arată poetului prin intermediul imaginii. Cuvântul «epifanism» fusese folosit în Franța, cu puțin înainte, de către Perruchot; dar este sigur că Busuioceanu nu știa asta, după cum nici nu se lăsase influențat de ideile, destul de diferite de ale sale, ale criticului francez².”

Desigur, Busuioceanu se afla oricum în afara oricărei bănuieli de plagiat, deoarece, după cum explică el, „dacă există epifanie în poezia lui V. Aleixandre, aceasta e total independentă de orice idee sau sugestie legată de vreo teorie filosofică”. Mai mult, concepția poetică a lui Aleixandre, „unitară și cu rădăcini adânci în temperamentul scriitorului, s-a format de-a lungul a peste douăzeci de ani, iar poetul n-a folosit niciodată acest termen³”. Spre a spulbera orice îndoieli, Busuioceanu dorește că lămurească faptul că termenul de „epifanism” era necesar pentru a vorbi concis și sintetic despre sensul esențial din opera poetului spaniol, căci – și distincția este importantă, pentru că se făcuseră confuzii în acest sens – epifanismul lui Vicente Aleixandre se leagă de viziunea poetică a acestuia, nu de stilul sau temperamentul său, deoarece „în concepția mea, afirmă răspicat criticul român, poezia, în sensul ei modern, nu este doar literatură, ci cunoaștere⁴.”

Ne întrebăm, în finalul acestui articol, ce s-ar fi întâmplat dacă Busuioceanu ar fi continuat, cu consecvență, să publice, număr de număr, articole de calibrul

¹ În articolul intitulat „Spiriduși”, apărut în nr. 46 al revistei, Busuioceanu discută din nou problema paternității termenului de epifanism. El povestește că a avut lămurise chestiunea cu Perruchot însuși, ajungând la concluzia că, în general, „cuvintele sunt spiriduși” năstrușnici, care profită de ocazie pentru a-și face mendrele. „Nici eu nu cunoșteam, repetă Busuioceanu, nici un cuvânt din manifestele domnului Perruchot, nici scriitorul francez, presupun, nu putea recunoaște în articolele mele ideile sale. Pozițiile noastre erau tot atât de diferite pe cât de diferite sunt albul și negrul.”

² Cf. Alexandru Ciorănescu, *Op. cit.*, pag. 213.

³ Cf. *Op. cit.*

⁴ *Idem.*

acestora pe care a găsit cu cale să le scrie în mai puțin de trei ani! Și credem că de data aceasta, posibilitatea devine certitudine pentru oricine a avut ocazia de a-i cunoaște activitatea jurnalistică la *Ínsula*: cititorii ar fi fost cu mult îmbogățiți, iar desfătarea lor spirituală s-ar fi copt ca mărul lui Newton care nu cade fără folos pe pământ, ci, cu sămânța sa, rodește, sporind nu doar inestimabila descoperire științifică pe care a prilejuit-o, ci însăși taina aceste lumi, în care încap, fericite, atâtea metafore.

BIBLIOGRAFIE

1. Busuioceanu, Alexandru, art. „Louis Aragon o el nuevo medievalismo” [„Louis Aragon sau noul medievalism”], în rev. *Ínsula*, nr. 28/1948;
2. Busuioceanu, Alexandru, art. „Somerset Maugham, El Greco y otras cosas” [„Somerset Maugham, El Greco și alte lucruri”], în rev. *Ínsula*, nr. 30/1948;
3. Interviu Enrique Canito cu Alexandru Busuioceanu, în rev. *Ínsula*, nr. 36/1948;
4. Busuioceanu, Alexandru, art. „La poesía nueva de Juan Ramón Jiménez”, [„Noua poezie a lui Juan Ramón Jiménez”], în rev. *Ínsula*, nr. 37/1949;
5. Busuioceanu, Alexandru, art. „José Luis Cano o la amistad”, [„José Luis Cano sau prietenia”], în rev. *Ínsula*, nr. 37/1949;
6. Busuioceanu, Alexandru, art. „Vicente Aleixandre revela sus secretos”, [„Vicente Aleixandre își dezvăluie secretele“], în rev. *Ínsula*, nr. 37/1949;
7. Busuioceanu, Alexandru, art. „El mito desvirtuado”, [„Mitul răsuflat”], în rev. *Ínsula*, nr. 39/1949; Busuioceanu, Alexandru, art. „Vicente Aleixandre revela sus secretos”, [„Vicente Aleixandre își dezvăluie secretele”], în rev. *Ínsula*, nr. 37/1949;
9. Busuioceanu, Alexandru, art. „El epifanismo de Vicente Aleixandre“, [„Epifanismul lui Vicente Aleixandre”], în rev. *Ínsula*, nr. 39/1949;
10. Busuioceanu, Alexandru, art. „Poesía y epifanismo”, [„Poezie și epifanism”], în rev. *Ínsula*, nr. 40/1949;
11. Busuioceanu, Alexandru, art. „La verdad metafórica”, [„Adevărul metaforic”], în rev. *Ínsula*, nr. 41/1949;
12. Busuioceanu, Alexandru, art. „Epifanismo y epifanismo”, [„Epifanism și epifanism”], în rev. *Ínsula*, nr. 41/1949;
13. Busuioceanu, Alexandru, art. „Dignidad de la poesía”, [„Demnitatea poeziei”], în rev. *Ínsula*, nr. 41/1949;
14. Busuioceanu, Alexandru, art. „El arte, el objeto, el artista“, [„Arta, obiectul, artistul”], în rev. *Ínsula*, nr. 43/1949;
15. Busuioceanu, Alexandru, art. „Poesía y verdad”, [„Poezie și adevăr”], în rev. *Ínsula*, nr. 51/1950;

16. Ciorănescu, Alexandru, comunicare „Alejandro Busuioceanu en España” [„Alexandru Busuioceanu în Spania”], la Congresul Societății Române din Salamanca, oct. 1966, ed. Romae: Societas Academica Dacoromana, 1966, pp. 209-219;

TYRANNY IN SHAKESPEARE'S RICHARD II: FROM ERASMUS TO MACHIAVELLI

Asist. drd. Oana-Alis POPESCU

Following E.M.W. Tillyard's influential interpretation of Shakespeare's *Richard II*, much of the earlier Shakespearean criticism claimed that the play reflected the opposition between King Richard as the representative of a glamorous, idealized yet outdated feudal past and Bullingbrook as the exponent of a ruthless and more efficient present (Tillyard 1944)¹.

Sharing the views of more recent criticism, this paper sets out to argue that Richard and Bullingbrook should be seen as two sides of the same coin since both of them are driven by their will to power and desire of self-aggrandizement, being animated by the exclusive pursuit of their selfish interests (Grady 2002, Schoenbaum 1975). Surveying the definitions of tyranny circulated in the Renaissance we can easily notice that their terms can be applied to both Bullingbrook and Richard. The distinction between the two lies in the different types of tyranny they embody. While Richard is the typical tyrant identified by the humanist discourse of Desiderius Erasmus and Thomas Elyot, Bullingbrook embodies the Machiavellian new prince, a political virtuoso, who is by necessity a tyrant. Unlike Richard whose tyrannical rule is characterised by political inefficiency and major strategic mistakes, Bullingbrook is a skilful manipulator who manages to win popular support and overthrow Richard by adopting the secular and instrumental understanding of political power developed by Niccolò Machiavelli in *The Prince*.

The Tudor Version of the Divine Right Theory

The widespread tenets of the divine right theory, one of the most significant Tudor ideologies of legitimization, proclaiming that the King is God's representative on Earth, can be found in a multitude of sixteenth century political and religious writings.

The widely held belief that resisting to or judging the king is a sin that will be severely punished by God had been clearly stated as early as 1528 by the Protestant reformer and scholar William Tyndale in *The Obedience of a Christian Man*:

“God hath made the king in every realm judge over all, and over him there is no judge. He that judgeth the king judgeth God, and he that layeth hand on the king layeth hand on God [...] If the subjects sin, they must be brought to the

¹ Tillyard considered Richard II to be “the last king of the old medieval order”.

king's judgement. If the king sin, he must be reserved unto the judgement, wrath and vengeance of God.” (Tyndale 39)

These doctrines were given a nation-wide currency by means of the Elizabethan *An Homilie against Disobedience and Wilfull Rebellion*, first published in 1571, and ordered to be preached regularly in the pulpit every Sunday. The author of the homily insists on the fact that obedience is the most important virtue that a subject should possess: “obedience is the principal vertue of all vertues, and indeed the very root of all vertues, and the cause of all felicitie” (Gurr 215). Subjects must obey their King in all circumstances as the King’s will represents the will of God. Even at the point where he has to face the question of what a citizen’s duty is in the case of an evil king, the homilist simply argues that people must be content with whatever kind of king God chooses to give them. A rebel is worse than the worst prince, and rebellion is worse than the worst government of the worst prince; rebellion is an “unfit and unwholesome medicine to reform any small lackes in a prince” for, if all the subjects who dislike their prince should rebel, no realm would ever be without rebellion. But what if the prince is evil indeed and evidently so to all men’s eyes? To this question the homilist answers by placing the whole matter beyond human judgement. God forbid, he says, that subjects should judge which prince is wise and godly and his government good and which prince is otherwise; that would be “as though the foot must judge of the head: an enterprise very heinous and must needs breed rebellion.” (Gurr 219).

It should be noted that this demand for patient endurance and passive toleration of tyranny was to be accorded only to the evil king who was Lord’s anointed and who had lawfully succeeded to the throne. Elizabethan theorists drew a sharp dichotomy between tyrants who had usurped their throne and tyrants who had been crowned and anointed as rightful kings respecting the hereditary principles of succession (Armstrong 163).

The doctrine of the divine right represented the official Tudor understanding of the nature of kingship. It was, however, just one among the multiple competing theories issued in the 16th century dealing with the idea of effective government, the origin of authority, the qualities required from a good prince or respectively the vices that characterise the rule of a tyrant. Of chief interest to our present paper are two other dominant and opposed political ideologies of the Renaissance: princely humanism represented by Erasmus’ *The Education of the Christian Prince* (1516) and the discourse of the emerging culture of achievement developed by Machiavelli in his famous treatise *Il Principe* (1513).

In an epistle to his English friend Thomas More, Erasmus confessed that he was thoroughly disillusioned and appalled by the behaviour of Europe’s princes who seemed to be generally prone to folly, bordering for the most part on tyranny

which was responsible for the costly wars tearing the Christendom apart (Erasmus 1876).

In his political mirror, *The Education of the Christian Prince*, Erasmus comes back to the idea of tyranny and dissects the meaning of kingship, permanently setting the Christian prince in contrast to the lawless and passion-driven tyrant. Stating that “the prince's tutor shall see that a hatred of the very words "tyranny" and "dominion"” should be seeded in the prince, from a very early age, Erasmus describes the tyrant’s behaviour as being marked by his injustice, his cruelty, his perpetuation of crime, his hatred of good counsel and his listening to flatterers:

“A wicked prince you will censure with the following epithets: tyrant, cruel, savage,

violent, property-snatcher, miserly (as Plato says), one greedy for plunder, man-eater (as Homer says), arrogant, proud, exclusive, unsocial, difficult of approach, unpleasant to speak to, hot tempered, irritable, frightful, raging, slave-to-passion, intemperate, immoderate, inconsiderate, inhuman, unjust, regardless of counsel, unfair, wicked, brainless, carefree, fickle, easily taken in, disagreeable, fierce, moody, incorrigible, abusive, instigator of wars, severe, a scourge, untractable, intolerable.” (Erasmus 1963:172).

Richard seems to embody many of the vices enlisted by Erasmus in this synthesis of the flaws characterizing a tyrant’s rule. Many of the denunciations of his actions echo Erasmus’ description of the tyrant. Throughout the book Erasmus keeps urging his prince to avoid flatterers and to seek the counsel of wise men:

“The tyrant is pleased either with stupid dolts, on whom he imposes; or with wicked men, whom he puts to evil use in defending his position as tyrant; or with flatterers from whom he hears only praise which he enjoys. It is just the opposite with a king; every wise man by whose counsel he can be helped is very dear to him.” (Erasmus 1963: 164)

Richard’s failure to pay heed to good counsel, his submission to parasitic flatterers, the caterpillars in the gardener’s metaphor, are recurrent themes emphasised throughout the play. Dying, John of Gaunt, a steadfast exponent of the glory, rights and duties of aristocratic blood, summons Richard in a last effort to hold up his failings to him and urge him to reform. Despite York’s warning, “Vex not yourself, nor strive not with your breath/ For all in vain come counsel to his ear” as his ear is “stopped with other flattering sounds” (2.1.3-5), Gaunt hopes that his suffering state will make Richard listen to his advice: “Though Richard my life’s counsel would not hear/My death’s sad tale may yet undeaf his ear.” (2.1.15-17). Richard’s menacing reaction to Gaunt’s rebuke does nothing but confirm as true all the accusations of murder, extortion and corruption that are continuously restated by the other voices in the play, both elite and base.

Erasmus states that while a good king will try to secure and enhance the prosperity of his people, a tyrant's aim is to extort as much money from his subjects and get their wealth in the hands of a few in order to fortify his power:

“As for the prince who can think of nothing else and do nothing else except to extort as much money as possible from his subjects, to see how much more he can gather in by his laws and for how much he can sell his magistracies and offices - is he really to be called a prince, or should he be called a business agent, or, to speak more to the point, a robber?” (Erasmus 1963: 181)

The echoes of this question can be heard in the various denunciations of Richard's mercantile behaviour, of his turning England into a farm by allocating sections of the country to tax-farmers who pay for the right to extort taxes on their own behalf. Instead of becoming a good king, Richard has turned into a landlord, as Gaunt reproaches him (2.1.113-114). The charge of robbery and unlawfulness culminates, of course, with the seizure of Bullingbrook's inheritance after the death of Gaunt, an action which, as we shall argue later on, undermines the very foundation of Richard's own legitimacy by flouting the law of inheritance and succession.

Richard's “crimes” and their destructive consequences on “this royal throne of kings” are once more recorded in the emblem garden scene in which the gardener projects an alternative utopian social order, a model which the king was supposed to have followed. “Oh what a pity is it/That he had not so trimmed and dressed his land/ As we this garden.” (3.4.54-57). Because he failed to do so England, his “sea-walled garden” is in a state of total disorder, with “weeds chocking the fairest flowers”, “with trees unpruned and hedges ruined” (3.4.29-47). The perceptive servant's words highlight the disastrous effect of an unjust monarch: if the king is rotten, then everything suffers and only the “noisome weeds”, the profiteers thrive. The meaning of the gardener's conclusion echoes Erasmus who compares the monarch to the heart and the people to the body of a man:

“What the heart is in the body of a living creature that the prince is in the state. If the heart is sound, it imparts life to the whole body, since it is the fountain of the blood and life spirit; but if it has been infected, it brings utter collapse to every part of the body.”(Erasmus 1963:176)

However, as Madalina Nicolaescu argues, the gardener's idea of commonwealth is rather pragmatic and the importance attached to violence in maintaining social and political order (with all that insistence on cutting, binding wounding, plucking up roots) recalls Machiavelli's views on the necessary use of force and violence in the maintaining of the state, rather than any humanist idea of governing according to the Christian virtues of goodness, clemency and mildness.

Nor is there in their speech any reference to the king as God's anointed and representative on earth. (Nicolaescu 103)

Erasmus himself is no supporter of the divine right theory. The king has indeed to rule according to the Christian teachings, he has to cultivate all the leading virtues of piety, religion and faith as well as the cardinal virtues singled out by the moralists of the antiquity, but nothing is said of his divine provenance; on the contrary, the king is but a mortal just like any of his subjects. In the end, as Richard himself will discover after his deposition, "There is but one death for all - beggars and kings alike. But the judgment after death is not the same for all. None are dealt with more severely than the powerful." (Erasmus 1963: 154).

The king depends upon the consent of his people and cannot exist without a state, but the reverse is not also valid:

"The state will be a state, even if there be no prince. Even the greatest dominions prospered without a prince; for example, the republics of Rome and Athens. But a prince cannot exist without a state; in other words, a state carries with it the idea of a prince, but the reverse does not hold. What is that which alone makes a prince, if it is not the consent of his subjects? A man who is great because of his own good qualities, that is, his virtues, will be great even if his princely authority is stripped from him." (Erasmus 1963: 233).

Richard will learn this crucial lesson only when it is too late. His conduct throughout the play is marked by paradox. Being a legitimate king ascended to the throne by hereditary succession, he is a firm believer in the divine origin of his kingly office and takes for granted that the powers and privileges of kingship are beyond question his, regardless of his own personal qualifications and the political demands of the office. As we shall further on argue Richard not only misinterprets the way in which the divine support is supposed to work, but he also undermines the very foundations of the divine right theory.

A Misinterpretation of the Divine Right

When Richard has returned from Ireland to face Bullingbrook who is sweeping all before him, he must face a demand for action. But while the king's advisers are anxious that he should not refuse "The proffered means of succour and redress" (3.2.32), Richard rests confident in his divine right:

Not all the water in the rough rude sea
Can wash the balm off from an anointed king;
The breath of worldly men cannot depose
The deputy elected by the Lord;
For every man that Bullingbrook hath press'd
To lift shrewd steel against our golden crown,
God for his Richard hath in heavenly pay

A glorious angel: then, if angels fight,
Weak men must fall, for heaven still guards the right. (3.2.54-62)

Although Richard believes in his divine right and in providential justice, which become practically inefficient when confronted with Bullingbrook's Machiavellian way of action, he misinterprets the way in which his divine right "works". What Richard does not understand is the fact that if God is to act against the rebels, He will do it not by miraculous intervention, but through the ordinary processes of cause and effect. However, this is not how Richard conceives his position as a divinely ordained king. Despite the scepticism of his companions, who mock at his "senseless conjuration", Richard is confident that the divine right carries with it the assurance of immediate and direct assistance from heaven. (3.2.24-26)

Bullingbrook has been successful only because the King was absent; "His treasons will sit blushing in his face" and he will be unable "to endure the sight of day" now that the Sun-King has returned from the Antipodes. (3.2.51-52). For every rebel in Bulingbroke's army, "God hath in heavenly pay/A glorious angel" that shall support Richard. Richard who was ready enough at a later stage to compare himself to Christ has forgotten that Christ rejected the temptation of claiming supernatural protection and submitted Himself to the natural process of cause and effect. If this could happen to the Son of God, it can also happen to His deputy. (Quinn 339.) Thus, Richard's confidence founded on the expectation of a miracle or other false premises—"is not the King's name twenty thousand names?" Richard wonders—quickly collapses and Richard has to discover that:

"the name of the king is but another name, its symbolism, unless backed up by political power, does not confer a privileged status. The mystical continuity between kingship and the person who happens to hold this office, a continuity that was theorized as the king's two bodies, fails to enjoy general consent." (Nicolaescu 90)

However Richard is not the only one who still believes in the king's providential nature. The old duke John of Gaunt, the representative of an earlier world where power and legitimacy were united, is also an upholder of the orthodox view of monarchy. When the Duchess of Gloucester urges him to avenge Richard's murder of her husband, his own brother, Gaunt refuses to take any action, claiming that he cannot avenge the crime without opposing the will of God. (1.2.37-41). To take arms against God's minister is to Gaunt an even more intolerable crime than Richard's. If history is providentially governed, then to oppose its course is sacrilegious.

Richard's advisors believe too in the idea that God controls history and will protect his minister. The Bishop of Carlisle, who stands for the voice of the English church and of Tudor political orthodoxy, urges the King not to fear his

enemies since: “that Power that made you king/Hath power to keep you king in spite of all.”(3.2.27-28). Nevertheless, both the bishop and Aumerle are aware that in order to receive God’s support the King has to take action. While sharing Gaunt’s belief in providence’s stake in history, they oppose to his and Richard’s passive fatalism the notion that providence depends on the actions it makes available to individuals who know how to use power. As Aumerle points out, while they hold themselves back, Bullingbrook is growing stronger. (3.2.33-35)

Not only does Richard misunderstand the divine right theory, but he also undermines this very theory in two important moments of the play. The first instance occurs in Act 1, scene 3 when Richard interrupts the trial by combat, which was supposed to resolve the conflict between Mowbray and Bullingbrook, by throwing down his warder; his explanation is that he cannot allow the inflicting of “civil wounds” motivated by “rival-hating envy”. (1.3.125-129). As Phyllis Rackin argues, trial by combat is a ritual which is underpinned by the belief that right makes might and is an important component of the divine right theory, because it implies the assumption that:

“God takes a hand in human events, ensuring that might derives from right, that power derives from authority and not the other way around[...]an assumption that underlies the authority of the whole feudal system, including the authority of God’s anointed king”. (Rackin 49-50)

Therefore, by preventing this chivalric ritual, Richard undermines the source of the very authority that makes him king.

In Act II, scene I, we notice a second instance of Richard’s irresponsibility; he subverts his own position, based on hereditary right, when he strikes at the whole legal basis of family inheritance by confiscating Bullingbrook’s estates and by refusing him the name of Lancaster. As York points out to him, Gaunt deserved and had a “true” and “well-deserving-son” (2.1.192, 193) to carry on his name and to deny that son’s right to sustain his father’s name is to undermine the whole social order and Richard’s own position as well. (2.1.195-199). York precedes his protest by highlighting the telling contrast between Richard and his father, the Black Prince, who won what he spent and who frowned , not on his friends, but on the French.

Richard’s seizure of Bullingbrook’s inheritance is one of his most outstanding strategic mistakes, a decision utterly condemned not only from a humanist standpoint as we have previously argued, but also from the viewpoint of the one who challenged and shattered the humanist tradition of political thought by reducing religion to a ruler’s means of control over his subjects, and advocating the use of force, deceit and violence in the maintaining of an effective government: Niccolò Machiavelli.

Bullingbrook: a Machiavellian politician

In the world of *Richard II* Bullingbrook represents the paragon of Machiavelli's prince, the new man of action, capable of taking quick decisions and of using power efficiently to his interest, unlike Richard who only wails and feels sorry for himself, unable to resort to action against his enemies.

It is Bullingbrook's Machiavellian understanding of political power and his awareness that authority has to be earned and can no longer be taken for granted, that helps him overthrow Richard and win people's support despite the fact that he himself is an usurping tyrant, one that, according to the Tudor definitions of tyranny, should be resisted and justly attacked, whether openly or secretly.

When Bullingbrook in the opening of the play is accusing Mowbray of having murdered Gloucester, he is in fact indirectly attacking Richard's government, of which Mowbray is a part. Bullingbrook knows that Mowbray was but Richard's tool and that the king is responsible for the Duke of Gloucester's murder. Therefore, all Bullingbrook's passionate speeches and his pledge of fealty to the king at the beginning of the play are only the rhetoric of a skilful politician assuming a pose. This deception for political purposes is completely in agreement with Machiavelli's opinions on dissimulation and the keeping of faith, contained in the eighteenth chapter of *The Prince* (Machiavelli 61). Bullingbrook knows that he must disregard faith if the observance of it is to his disadvantage, and this is what he does when he breaks with ease the solemn oath that he has taken to Richard when he has been banished. Honesty and trust become meaningless to him when his own advantage is involved.

In his dealings with the Duke of Northumberland and the Duke of York Bullingbrook proves himself again loyal to Machiavelli's precepts. In chapter four of *The Prince*, Machiavelli argues that in the type of principality where there are a prince and barons and the latter hold their rank "not because of any favour of their master but because of the antiquity of their bloodline", a usurping prince must have an inside man among the barons. Since there are always people discontented with the rule of the current king, a prince who aims to invade such a realm should identify and win these malcontent barons to his side as they will be more than eager to facilitate his victory (Machiavelli 16). The Duke of Northumberland and later on the Duke of York are the ones who will fulfil this function for Bullingbrook, helping him in his way to the crown. He manages to win them over through a careful manipulation of language. Thus he exercises an easy act of persuasion on the more suspicious Duke of York, arguing with winning sophistry, that he was banished as Duke of Hereford and that he returns as Duke of Lancaster. An emotional appeal, Bullingbrook's most powerful weapon, follows afterwards:

You are my father, for methinks in you
I see old Gaunt alive; O, then, my father,

Will you permit that I shall stand condemn'd
A wandering vagabond ;(2.3.117-120)

After a citation of his wrongs, Bullingbrook concludes with the cunning argument that he is compelled to resort to force since law will not help him although his claim is lawful,. It is significant that Bullingbrook has no need to bandy words with York, since the power is already in his hands to do exactly as he wishes to; but, unlike Richard, he is astute enough to realize the value of always proceeding with an appearance of justice and injured innocence and of having as many people as possible supporting him.

Bullingbrook is also starkly aware of the importance of gaining to his side the good will and favour of common people, another principle that Machiavelli develops in his treatise. Opposing those political writers who argue, citing a trite proverb, that “he who builds upon the people builds upon mud”, Machiavelli contends that in order to secure a civil principality a prince “must have the friendship of the common people” (Machiavelli 36). Bullingbrook’s popularity with common people can be inferred from Richard’s description of his leave into exile in Act I, scene IV:

Ourselves, and Bushy, Bagot here, and Green,
Observed his courtship to the common people;
How he dived into their hearts
With humble and familiar courtesy.(1.4.23-25)

The fact that Bullingbrook is trying to win people to his side immediately after he has been banished to enter the country for supposedly six years may be a proof of the fact that his plans of returning and of usurpation were well defined in his mind from that very moment; therefore his explanation that the cause of his rebellion is the confiscation of his estate by Richard may be completely false. Bullingbrook’s popularity with the common people is again emphasised in the Duke of York’s report of the rebel’s triumphant march through London in Act V, scene II:

While all tongues cried, “God save thee, Bullingbrook!”
You would have thought the very windows spake,
So many greedy looks of young and old
Through casements darted their desiring eyes
Upon his visage.(5.2.12-16)

The severest test of political realism is his disposing of Richard. While Richard lives, Bullingbrook’s title to the throne is still open to question; therefore Richard must die, conforming thus with another Machiavellian principle which states that the deposed king must always be destroyed.

To conclude, Shakespeare’s *Richard II* gives us two tyrants, a legitimate and an illegitimate one; both of them are violators of customary right and morality, both of them by their actions have shown the myth of the divine right to be

vulnerable; only one is, however, a true Machiavellian, and in the recently disenchanted world of the play he seems to be, for the moment, on the winning side.

Works Cited

1. Armstrong, William A. "The Elizabethan Conception of the Tyrant". *The Review of English Studies* 22 (1946): 161–81.
2. Elyot, Thomas. *The Book Named the Governor* (1531). S.E. Lahmberg, ed. New York: Everyman's Library, 1962.
3. Erasmus, Desiderius. *Erasmus in Praise of Folly, illustrated with many curious cuts, designed, drawn, and etched by Hans Holbein, with portrait, life of Erasmus, and his epistle to Sir Thomas More* (1511). London: Reeves & Turner, 1876. Chapter: *Erasmus's Epistle to Sir Thomas More*. Accessed from <http://oll.libertyfund.org/title/551/104195> on 2009-05-30.
4. Erasmus, Desiderius. *The Education of a Christian Prince* (1516). Translated by Lester K. Born, Columbia University Records of Civilization. New York: Octagon Books, 1963. Accessed from www.stoics.com on 2009-05-30.
5. Grady, Hugh. *Shakespeare, Machiavelli and Montaigne: Power and Subjectivity from Richard II to Hamlet*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
6. Gurr, Andrew (ed.). "An Homilie against Disobedience and Wilfull Rebellion". *King Richard II*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995:215-220.
7. Machiavelli, Niccolo. *The Prince* (1513). Translated by Peter Bondanella, New York: Oxford University Press, 2005.
8. Nicolaescu, Madalina. *Meanings of Violence in Shakespeare's Plays*, Bucuresti: Editura Universitatii din Bucuresti, 2001
9. Quinn, Michael. "The King is Not Himself: the Personal Tragedy of Richard II", in *Shakespearean Criticism*, ed. Mark W. Scott, Michigan: Gale Research Company, 1987.
10. Rackin, Phyllis. *Stages of History*, Ithaca: Cornell University Press, 1990.
11. Schoenbaum, S. "Richard II and the Realities of Power". *Shakespeare Survey* 28,(1975):1-13.
12. Shakespeare, William. *King Richard II*, ed. Andrew Gurr, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
13. Tillyard, E.M.W. *Shakespeare's History Plays*, London: Chatto & Windus, 1961.
14. Tyndale, William in *The Obedience of a Christian Man* (1528). Ed. David Daniell, Penguin Books, 2000.

PAMANT – LUNA

Asist. univ. drd. Silvia OSMAN

Earth-Moon (Ted Hughes)

Once upon a time there was a person
He was walking along
He met the full burning moon
Rolling slowly towards him
Crushing the stones and houses by the wayside.
She shut his eyes from the glare.
He drew his dagger
And stabbed and stabbed and stabbed.
The cry that quit the moon's wounds
Circled the earth.
The moon shrank, like a punctured airship,
Shrank, shrank, smaller, smaller,
Till it was nothing
But a silk handkerchief, torn,
And wet as tears.
The person picked it up. He walked on
Into moonless night
Carrying his strange trophy.

Earth –Moon este un poem al lui **Ted Hughes**¹ (17 August 1930 – 28 Octombrie 1998) peste care am dat absolut intamplator, cautand materiale noi pentru studentii anului II, care studiaza Postmodernismul in literatura engleza.

Earth – Moon aduna in optsprezece versuri povestea unei iubiri nepamantene, istoria unei relatii tulburatoare, departe de ochii critici care diseca fara a intelege, care judeca fara a cunoaste, care vorbesc fara a spune multe, pentru ca nu se obosesc in a trece dincolo de aparente.

¹ Regina Marii Britanii il numeste „Poetul laureat al Curtii Regale“ (Poet Laureate) in scopul de a celebra in versuri evenimente nationale si, in particular, pe cele ale Curtii. Primul Poet Laureat a fost ales de Henri al VII-lea la inceputul secolului al XVI-lea. Din prima jumatate a secolului al XIX-lea, titlul se confera pe viata, iar cind predecesorul sau a decedat in 1985, Ted i-a luat locul. Poetul si-a luat rangul in serios, asa cum lua in serios spiritul britanic si monarhia. A devenit un apropiat al Reginei-mama, insa poemele pe care le-a scris ca Poet Laureat nu s-au numarat niciodata printre cele mai reusite creatii ale lui.

Profesorul Peter Conrad¹ de la Universitatea Oxford spunea în „*Cassell's History of English Literature*” ca “literatura este o poveste de dragoste cu limba” în care este scrisă (“literature is a love affair with the language”). Ei bine, *Earth-Moon* al lui Ted Hughes vine să ne reconfirme (pentru a cata oara?) această afirmație.

În economia celor câteva randuri ni se derulează în fața ochilor povestea unei iubiri care a trecut de timp, care revine mereu, cu fiecare cititor, pentru a fi retrasă, pentru a-și spune nespusele, pentru a-și cere iertările, pentru a-și linge ranile (stiute și nestiute), pentru a se reinnoi, pentru a se rostogoli, ca luna din povestea pe care urmează să v-o spun, către totdeauna, cu o strălucire perpetua, nemuritoare.

Ted Hughes², unul dintre cei mai importanți poeți postmoderni englezi, a trait în fața lumii întregi o frumoasă poveste de dragoste, o ruptură și o mare tragedie, care a cutremurat în anii 60 lumea literară britanică – a iubit-o pe **Sylvia Plath** (27 Octombrie 1932 – 11 Februarie 1963)³ (poeta revendicată de curentul feminist American⁴ ca fiind cea mai bună poeză⁵ a noului continent), cu care s-a

¹ **Peter Conrad** (b. 1948, Hobart, Tasmania) is an Australian-born academic specializing in English literature, currently teaching at Christ Church at Oxford University. Conrad moved to Oxford on a Rhodes Scholarship in 1968. He became a Fellow of All Souls, Oxford, from 1970 to 1973 before taking up his current post at Christ Church. He has taught English at Christ Church, Oxford, since 1973, and has been a visiting Professor at Princeton University and at Williams College, and a guest lecturer throughout the United States. He lives in London, and spends part of each year in New York and Lisbon.

² Putini poeți sint sau ar îndrăzni să-și dorească să fie o figură atît de publică precum a fost Ted Hughes. Poezia lui – mai mult – viața sa intimă au intrat în conștiința literaturii postbelice din Marea Britanie și din America prin abordări care l-au promovat ulterior și în alte contexte. Primul său volum de versuri (*Hawk in the Rain*, 1957) l-a adus pe scena literară la 26 de ani. A marcat debutul unui fascinant poet al naturii. S-ar putea crede că o asemenea poezie e mai degrabă desuetă dacă nu chiar inofensivă, însă talentul liric al lui Hughes a detinut o componentă contradictorie încă de la început. În violența arbitrară a naturii, tînărul poet a văzut o serie de imagini ale lumii marcate de cel de-al doilea război mondial: pustiită, absurdă, discreditată valoric. A fost mereu acuzat de a fi savurat această violență. De fiecare dată Ted a argumentat că ferocitatea inerentă vieții e evidentă pentru oricine are ochi să vadă ce au lasat în urmă cele două războaie. Un poet își reprezintă propria lume. Nu o epurează și nici nu încearcă să o facă „mai acceptabilă”. O trăiește, nu o confecționează.

³ Părinții ei erau cadre didactice la *Boston University*. Tatăl ei, Otto Plath profesor universitar, a murit cînd ea avea 8 ani.

⁴ În vara anului 1953 se înscrie la o colaborare voluntară de patru săptămîni la revista de modă *Mademoiselle* din New York. La întoarcerea la mama sa, la Wellesley, Massachusetts, află că, în ciuda speranțelor care i se dăduseră, i-a fost refuzat un curs de vară la Harvard, condus de celebrul scriitor Frank O'Connor (1903 - 1966).

Disperată, tînăra de 21 de ani s-a dus la mormîntul tatălui său și a înghițit 50 de tablete de somnifer, cu intenția de a se sinucide, dar este găsită după trei zile în pivniță și este salvată de la moarte. Psihiatra Dr. Ruth Beuscher reușește să o scoată pe Sylvia Plath din starea de depresie profundă, putînd astfel să-și continue studiile.

casatorit¹ în iunie 1956. Viata te poarta în locuri ciudate – pe ei i-a condus spre o trista despartire - Ted Hughes², începuse în acea perioada o relație cu scriitoarea Assia Wevill³.

În zorii zilei de 11 februarie 1963, la Londra, **Sylvia Plath** s-a sinucis⁴ dând drumul la gazele de la mașina de gătit, în timp ce copiii săi dormeau în camera alăturată. Un critic afirma că sinuciderea ei a fost, pentru ea, un act pozitiv, un "refuz de a colabora" cu o lume pe care nu o putea accepta⁵.

La puțin timp de la moartea Sylviei, Ted Hughes a scris o scrisoare⁶ mamei ei, în care își asuma⁷ în fața posterității, pentru eternitate, partea lui de vină⁸.

A absolvit Smith College în 1955 cu *summa cum laude* și a plecat în Anglia, la Cambridge, cu o bursă Fulbright unde, între 1955-1957 a urmat studiile la *Newnham College*. Acolo l-a cunoscut pe Ted Hughes, care era cu 2 ani mai mare decât ea, cu care s-a căsătorit în iunie 1956.

⁵ Talentul literar al Sylviei s-a făcut remarcat de timpuriu, prima poezie fiindu-i publicată la vârsta de opt ani.

¹ Din 1956 până în 1963

² Numele lui Ted Hughes e – desigur – indisolubil legat de cel al poetei de origine americană Sylvia Plath, prima lui soție, care s-a sinucis în Londra în iunie 1963, după colapsul mariajului lor. Destinul ei a capatat imediat dimensiuni emblematice. Ca și suicidul lui Hemingway, al lui John Berryman sau al lui Ann Sexton, moartea Sylviei Plath, dincolo de orice altceva, a însemnat o tragedie marcantă a literaturii engleze și americane din acea perioadă.

³ Assia Wevill, a doua sa soție, o evreică născută în Germania, s-a omorât inhalând gaz citiva ani mai târziu, împreună cu copilul pe care-l avea cu Hughes.

⁴ În anul 1981 a apărut volumul *Collected Poems*, iar în 1982, Sylvia Plath a primit, postum, Premiul Pulitzer pentru acest volum. În anul 2002 s-au început filmările pentru filmul artistic "Sylvia", în regia lui Christine Jeffs, având în rolul principal pe Gwyneth Paltrow. Filmările au durat peste zece săptămâni, în Londra, Cornwall și Noua Zeelandă.

⁵ La vremea morții Sylviei Plath, Hughes era deja un poet bine-cunoscut și admirat în Marea Britanie, Plath mai puțin. Primul ei volum de poezii, „The Colossus“, a fost receptat cu moderație în 1961, iar romanul autobiografic, „The Bell Jar“, publicat sub pseudonim la puțin timp după moartea ei, de abia dacă fusese observat.

⁶ *'I don't want ever to be forgiven. I don't mean that I shall become a public shrine of mourning and remorse, I would sooner become the opposite. But if there is an eternity, I am damned in it.'*

⁷ Ted Hughes a fost toată viața incriminat ca direct responsabil de moartea ei. Pentru miscarea feminista, el a devenit la bête noire. „Miscările“ au în general nevoie de așa ceva și Hughes a fost numit imediat în această poziție.

⁸ Imprevizibil ca întotdeauna, Hughes și-a rezervat o surpriză de final: la mijlocul anilor '90, a publicat două cărți excepționale. Prima a fost o traducere după *Metamorfozele* lui Ovidiu (înainte mai tradusese din Euripide, Seneca și Racine, dar nici una dintre aceste producții nu s-a dovedit pe măsura acesteia din urmă). Reluând ceea ce susținuse în eseurile despre poezii din Est, Hughes îl considera pe Ovidiu o voce a „ceea ce înseamnă să trăiești într-un golf psihologic care se deschide la capatul unei ere“. Cea de-a doua carte poarta titlul *Birthday Letters* – un ciclu de poeme pe un subiect asupra caruia pastrase tăcerea atâta timp. Aceste ultime creații au revelat publicului larg ceea ce numai cei apropiați poetului știuseră, anume că experiența vieții sale alături de Sylvia Plath și contribuția lui la distrugerea mariajului nu încetasera nici o clipă să-l obsedeze și să-l tulbure. Dar ferocitatea celor două imagini gemene la care a fost martor (natura după Darwin și Europa după Holocaust), atrocitatea la care a fost de două ori expus în relațiile sale cele mai intime au

Earth-Moon spune tocmai povestea unei vinovatii asumate, spune „imi pare rau” fara a folosi cuvinte, pentru ca acestea erau de-acum de prisos. **Earth-Moon** spune un „iarta-ma” metaforic, istorisind o miselie comisa din orbire, pe intuneric, pe ascuns, intr-o noapte ramasa, ireparabil, fara de luna.

Iata povestea in care veti recunoaste urzite cu har intamplarile unei vietii framantate! Optsprezece versuri de o fragilitate emotionala stranie se contopesc ciudat intr-un mit citadin contemporan al esecului relational. Suntem cu totii expusi lui, pentru ca regasim in vietile noastre – personale ori colective - ethosul prezentului nostru: insingurarea, frustrarea celui din umbra¹, violenta, rapacitatea, duritatea, sarcasmul, indolenta, lasitatea, incertitudinea, instabilitatea, insensibilitatea, rigiditatea, refuzul de a accepta ceea ce este diferit de propria norma... si lista poate continua inca. Dar sa lasam povestea sa se teasa...

Pamant - Luna

A fost odata ca niciodata cineva, cineva oarecare, care umbla fara tinta, hai hui,

De colo pana colo,

Cand s-a intalnit cu luna stralucind orbitor.

Mare, rotunda, sclipitoare,

Venea rostogolindu-se spre el, sfaramand pietre, case si rosturi in drumul ei.

ramas pentru el intotdeauna o teribila enigma. Publicarea acestui ultim volum in 1998 a fost unul dintre ultimele evenimente literare relevante ale secolului in lumea anglo-saxona. Figuri proeminente ale feminismului au aparut pe ecranele televizoarelor cerindu-si scuze in numele intregii generatii care-l condamnase pe Hughes fara sa-l fi ascultat. Cartea a inregistrat vinzari de sute de mii de exemplare in Anglia si in Statele Unite. A fost ultima sa reglare de conturi cu aceasta lume. Ted Hughes a murit rapus de boala in toamna lui 1998, in timpul unei furtuni care a smuls, in toata Anglia, copacii din radacina. Multi s-au intrebat daca mai poate exista o voce poetica in Marea Britanie care sa poata sta alaturi de cea a lui Hughes. Intrebarea nu si-a gasit inca un raspuns.

¹ Faima Sylviei Plath, care în cele din urmă a eclipsat-o pe a soțului, a venit numai după moartea ei. Plath a lăsat în urmă un mănunchi de manuscrise în indigo conținând circa 40 de poezii. Întrucât ea murise fără să lase un testament și era încă căsătorită, Hughes a moștenit drepturile de autor pentru toate manuscrisele ei și avea responsabilitatea deciziei de a vedea ce se va întâmpla cu ele. Circumstanțele lui Hughes nu erau ușoare. Pe de o parte, era confruntat cu o datorie artistică față de opera răposatei sale soții; pe de altă parte, cu dorința de a se proteja pe sine și familia de intruziunile și acuzațiile presei și ale publicului. Simțea că are o obligație morală față de poezii, deoarece acestea conțineau spiritul esențial al Sylviei Plath și trebuia să fie oferit lumii chiar dacă imaginea despre sine pe care poemele o furnizau era aceea a unui temnicer, torționar sau nazist, niciuna nefiind binevenită. Cititorii acestor poezii strălucitoare doreau să cunoască mai multe despre femeia care le scrisese. Opera Sylviei Plath, așa cum a continuat să apară în anii care au urmat, părea să satisfacă într-un fel acea dorință. Romanul „The Bell Jar” a fost publicat în SUA sub propriul nume, în 1971; alte două volume de poezie, „Crossing the Water” și „Winter Trees”, au apărut în același an, editorul lor fiind Ted Hughes.

Lumina-i argintie l-a orbit, i-a inchis pleoapele cu privirea ei rotunda.
Omul si-a lipit mana de praselele pumnalului
Si a lovit in plin o data, si-nc-o data, si-nc-o data¹..
Vaierul prelins din ranile lunii
Ca un oftat nesfarsit
A facut inconjurul lumii,
Pana n-a mai ramas nimic,
Pana s-a topit, incet, incet, timid,
In perla sidefata a invelisului ei,
Nimic mai mult decat o boare alba.
Cu mana inca fierbinte,
Hoinarul a strans de jos cu degete-nclestare,
Patate de gingasia ei
Esarfa de matase unduinda,
Uda ca lacrimile,
Prabusita-n colbul drumului.
Purtandu-si straniul trofeu,
Inca palpitand,
Si-a croit mai departe drum
In noaptea de-acum fara de luna.

BIBLIOGRAFIE

1. Conrad, Peter „Cassells History of English Literature”, Oxford Press, Londra 2003.
2. Roberts, Neil, „Ted Hughes”, Palgrave Macmillan, 2006.
Liternet.ro
www.observatorcultural.ro

¹ Ted Hughes a avut trei copii – doi cu Sylvia Plath și unul cu scriitoarea Assia Wevill, a doua sa soție.

DEZVOLTAREA EDUCAȚIEI ÎN EPOCA TOKUGAWA

Lector drd. Alexandra MUSTĂȚEA

În perioada medievală, sistemul semi-centralizat și conflictele continue duseseră la favorizarea ierarhică a clasei militare în detrimentul celorlalte clase sociale. După aproape cinci secole în care războinicii dețineră supremația și violența, îmbrăcată în vălul onorabilității, se impusese ca valoare morală de bază, lucrurile se schimbă radical la începutul epocii Tokugawa. Tokugawa Ieyasu reușește să-și supună toate domeniile de pe teritoriul Japoniei, și, treptat, funcția militară a războinicilor devina una pur simbolică. Astfel că întreaga clasă războinică, al cărui statut și număr se consolidase considerabil în epoca precedentă, se vede nevoită să își reconfigureze întreg sistemul de valori și să se adapteze unei vieți pașnice, într-o țară relativ stabilă din punct de vedere politic.

În acest context, merită menționate două mari direcții în dezvoltarea educației în perioada Tokugawa: pe de-o parte, în domeniul cercetării, se realizează schisma între budism și confucianism, lucru care oferă studiilor confucianiste independența necesară pentru a deveni un obiect de cercetare în sine. Dacă până la începutul secolului al XVII-lea evoluția studiilor confucianiste fusese întru totul dictată de voința și gradul de implicare a călugărilor budiști, care se foloseau de textele clasice confucianiste ca exercițiu filosofic, în secolul al XVII-lea încep să apară cărturarii confucianiști, care nu mai pot concepe această alăturare a laicului confucianist și a religiosului budist. Această separare s-a dovedit extrem de benefică pentru confucianism, care, în epoca Tokugawa, cunoaște cel mai prolific stadiu din evoluția sa intelectuală în Japonia.

Pe de altă parte, trebuie remarcată evoluția rapidă a educației ca instituție în epoca Tokugawa și deschiderea cu care a fost întâmpinată nu numai în rândul clasei militare, ci chiar și a celorlalte clase sociale. În epoca medievală (sec. XII-XVI), singura formă de educație instituționalizată exista în cadrul templelor budiste, unde preoții budiști erau instruiți în vederea educării morale a populației. În rest, pentru clasa militară, educația consta în însușirea unor noțiuni de tehnică militară, călărie și bune maniere și se făcea acasă, fie de către un preot budist, fie de către un alt războinic. Având în vedere starea conflictuală permanentă, nu este de mirare că educația nu era considerată o necesitate. Lucrurile se schimbă radical în epoca Tokugawa, când shōgunatul începe să sprijine activ ideea de instruire instituționalizată în rândul războinicilor, fapt ce va duce la un adevărat boom educațional, mai ales spre sfârșitul perioadei, în secolele XVIII-XIX, când gradul de alfabetizare a populației (nu numai a clasei militare) va atinge un prag nesperat de autorități. Chiar de la sfârșitul secolului al XVII-lea, fiecare samurai știa să scrie sau să citească, iar neînsușirea acestor minime cerințe constituiau o rușine majoră. Însă educația începe să câștige teren nu numai în rândul samurailor, ci și al celorlalte clase sociale, tendință susținută și de politica permisivă a bakufu-ului

care, spre sfârșitul epocii Tokugawa, a început să permită accesul în școli tot mai multor categorii sociale (inclusiv femei). Este destul de interesant faptul că populația – chiar și păturile sociale inferioare – a fost destul de receptivă la ideea de educație instituționalizată. Una dintre cele mai active categorii sociale în domeniul educației instituționalizate, în afară de samurai, s-au dovedit a fi negustorii. Aceștia, de altfel, au fost printre actorii sociali principali în epoca Tokugawa, răsturnând ierarhia claselor sociale – ierarhie în cadrul căreia se aflau pe ultimul loc - și devenind clasa cu cea mai mare potență financiară, care susținea aproape în totalitate bakufu-ul. Astfel că intuiția de care au dat dovadă în domeniul educațional nu este deloc surprinzătoare, ei fiind printre primii (după samurai) care au susținut necesitatea instruirii copiilor în domeniul scrierii, citirii și al bunelor maniere, în vederea intrării cu succes în afaceri.

În 1603, Tokugawa Ieyasu este cel care reușește să pună capăt conflictelor interne, reușind să-și supună toate domeniile de pe teritoriul Japoniei. Însă, odată făcut acest pas, rămânea totuși o chestiune destul de serioasă care trebuia rezolvată: cum să evite răzvrătirile ulterioare și să domolească spiritul clocotitor al clasei războinice. Pe lângă această situație, Ieyasu, un om cu o viziune destul de deschisă, a mai remarcat o tendință supărătoare în rândul daimyō: în perioada medievală, majoritatea membrilor elitei știau să scrie și să citească, însă numai unii daimyō aveau privilegiul de a fi inițiați în literatura și istoria chineză sau japoneză. În cele mai multe cazuri, daimyō se bazau pe călugării budiști să le întocmească actele, să scrie cronicile sau să îi sfătuiască pe teme politice, pe baza cunoștințelor acumulate de aceștia în domeniul culturii chineze și japoneze. Această dependență a liderilor militari față de preoții budiști, pe lângă nevoia de a „îmblânzi” întrucâtva caracterul războinicilor în vederea creării unei societăți stabile, netulburate de răzvrătiri, îl determină pe Ieyasu să ia măsuri în direcția educării clasei militare. Finanțează publicarea de cărți pe teme administrative și militare, sprijină înființarea de biblioteci și emite o serie de coduri legislative menite să instituie și să reglementeze o nouă ierarhie socială, dintre care cele mai importante sunt *Buke shohatto* 武家諸法度 (Codul caselor militare), *Shoshi hatto* 諸士法度 (Codul pentru vasali) și *Kinchū Narabi ni Kuge shohatto* 禁中並公家諸法度 (Codul oficialilor imperiali și al Curții). *Buke shohatto* a fost promulgat pentru prima oară în 1615, iar primul articol insistă asupra necesității unei educații „literare”, alături de cea militară: în cod se folosește ideograma *bun* 文, făcându-se referire la scriere, citire și elemente de civilizație, în sensul educației morale:

„1. Literature, arms, archery and horsemanship are, systematically, to be the favourite pursuits. Literature first, and arms next to it, was the rule of the ancients.” (*Buke shohatto*, 1615, în SJT vol. II:12)

Ieyasu a văzut în încurajarea învățării de tip *bun* 文 o mai ușoară disciplinare a samurailor prin inculcarea unor valori morale, precum pietatea filială, loialitatea, frugalitatea și cumpătarea.

Articolul 9 critică risipa cu care se țin evenimentele sociale și îndeamnă la simplitate:

„9. In social observances of the present day, such as visits of ceremony, sending and return of presents, the formalities of giving and receiving in marriage, the giving and banquets and the construction of residences, the striving after elegance is carried out at great lengths. Henceforth there must be much greater **simplicity** in these respects. And in all matters there must be a greater regard for **economy**.” (*Buke shohatto*, 1615, în SJT vol. II:12)

Mai mult, în articolul 13, se face aluzie la necesitatea de a angaja oameni capabili în aparatul guvernamental, făcând un prim pas spre un sistem meritocratic, din nou de influență confucianistă:

„13. The lords of the great domains must select men of **capacity** for office. The way to govern a country is to get hold of the proper men. The merits and demerits (of retainers) should be closely scanned, and reward or reproof unflinchingly distributed accordingly. If there be capable men in the administration that domain is sure to flourish; if there be not capable men then the domain is sure to go to ruin. His is an admonition which the wise ones of antiquity all agree in giving forth.” (*Buke shohatto*, 1615, în SJT vol. II:12)

Într-o variantă ulterioară a Codului, promulgată în 1635, se stipulează chiar pedepsirea penală a comportamentului nefilial:

„20. In case of any unfilial conduct the offender will be dealt with under the penal law.” (*Buke shohatto*, 1615, în SJT vol. II:13)

Ceva mai târziu, în *Shoshi hatto*, primul articol insistă asupra comportării filiale și în concordanță cu principiile morale confucianiste:

1. Loyalty and filiality must be prized, and the rules of ceremonial decorum correctly carried out, and the attention constantly directed to literary cultivation and military accomplishments. Rectitude of conduct is to be made the first concern, so that there may be no degeneration of morals [among the lower orders under you].

În general, încurajarea educației de tip confucianist a oferit shōgunatului posibilitatea exercitării unui autoritarism mai degrabă prietenos, realizat prin cultivare morală, și nu prin forță militară.

Desigur că, la început, daimyō nu au acceptat această „deturnare” de la vechile căi cu ușurință, însă au fost nevoiți în cele din urmă să învețe să guverneze eficient, întrucât ineficiența aducea după sine pierderea domeniului guvernat. Pentru bakufu, daimyō care nu puteau governa cu cumpătare și înțelepciune constituiau un pericol, întrucât nemulțumirea oamenilor de pe domeniile lor puteau provoca rebeliuni. Așadar, dacă impuneau taxe nedrepte sau nu reușeau să înăbușe mai multe răscoale consecutiv, li se confiscau domeniile.

Adoptarea *Buke shohatto* este importantă în măsura în care aceasta marchează momentul în care valorile confucianiste încep să fie preluate în sfera discursului politic și folosite ca modalitate de reglementare a relațiilor sociale și, implicit, de păstrare a ordinii în rândul vasalilor.

Ieyasu nu s-a rezumat la a emite decrete precum *Buke shohatto*, ci s-a implicat activ la încurajarea educației: în 1601 a înființat o școală de studii confucianiste (care va deveni, spre sfârșitul epocii Tokugawa școala oficială a bakufu-ului) și o bibliotecă, a oferit finanțare pentru imprimarea de cărți și fonduri pentru biblioteci și l-a angajat pe Hayashi Razan, unul dintre primii cărturari confucianiști independenți ai epocii Tokugawa, pe postul de sfetnic al bakufu-ului. Treptat, modelul a început să îi fie urmat și de ați daimyō, astfel că începe să se creeze o rețea educațională tot mai solidă.

Modelul lui Ieyasu a fost preluat și de următorii shōguni, însă nu chiar în aceeași măsură. Abia al cincilea shōgun Tokugawa este mai activ în sprijinirea educației confucianiste. Tokugawa Tsunayoshi 徳川綱吉 (1680-1709, r. 1680-1709), un erudit extrem de pasionat de etica și studiile confucianiste, sprijină această direcție a educației chiar mai mult decât o făcuse Ieyasu inițial. În 1690, ridică un templu confucianist la Yushima și mută academia Hayashi într-o locație mult mai încăpătoare, oferindu-i un statut semi-oficial, precum și fonduri considerabile din partea bakufu-ului. Odată cu mutarea școlii Hayashi din parcul Ueno, se desăvârșește și ruptura între confucianism și călugării budiști, mai marelui academiei Hayashi acordându-i-se numele de Rector al Academiei (daigaku no kami) și permițându-i-se să își lase părul lung. Cu această ocazie, călugării budiști își pierd funcția de sfetnic al shōgunului, iar domeniile încep să-și angajeze propriul *jusha* 儒者 („cărturar confucianist”). Treptat, statutul oficial al acestuia se îmbunătățește simțitor, până atunci având un statut incert, cumva în afara claselor sociale: deși în mod formal ocupă un post nesemnificativ pe domeniu – acela de profesor – *jusha* vor dobândi o influență considerabilă asupra sferei politice prin apropierea de elevii lor, viitorii daimyō, cărora în tinerețe le sunt profesori, iar la maturitate, odată cu numirea acestora în post, le vor deveni sfetnici. Tsunayoshi îi încurajează pe toți membrii aparatului guvernamental să

trateze cu seriozitate studiile și, în încercarea de a crea o birocrație loială și eficientă, merge până într-acolo încât să îi oblige pe aceștia să audieze prelegeri confucianiste, multe dintre acestea ținute chiar de el. Această practică a jucat un rol important în instituționalizarea acestor prelegeri confucianiste și a întărit și mai mult poziția confucianismului. În 1682, ordonează imprimarea unor tablete prin care să se facă publice virtuțile confucianiste prețuite de autorități: loialitate, pietate filială, frugalitate și sârguință. De altfel, este primul shōgun care face niște pași concreți în direcția impunerii unui nou model administrativ, instaurând o politică riguroasă de pedepse și recompense pentru (lipsa de) eficiență a oficialilor.

Un alt moment destul de important în dezvoltarea educației confucianiste este anul 1790, când Matsudaira Sadanobu, șeful *rōjū* 老中 (Consiliul Bătrânilor), promulgă *Kansei igaku no kin* 寛政異学の禁 (*Prohibiția Kansei a studiilor heterodoxe*), prin care se încearcă revitalizarea studiilor neoconfucianiste ortodoxe, ca reacție la apariția mai multor școli de gândire a căror viziune contravenea celei a bakufu-ului. Această interdicție este importantă mai degrabă prin prisma faptului că necesitatea promulgării unei astfel de interdicții atestă, de fapt, diversitatea pe care o atinseseră studiile neoconfucianiste și gradul mare de independență pe care îl aveau față de direcția impusă de academia Hayashi ca etalon al neoconfucianismului japonez ortodox.

Principiile educației

Yamazaki Ansai (1619-1682) a urmat îndeaproape modelul educațional propus de Zhu Xi, concentrându-se asupra ideii de educare morală a adulților. Mai mult decât originalitatea viziunii educaționale, Ansai merită menționat pentru publicarea teoriilor Zhu Xi-ene cu privire la educație. El publică și scrie o prefață la *Regulile Academiei Cerbului Alb din Peșteră* (1650), scrise de Zhu Xi. În aceasta se precizează că scopul educației este, atât pentru copiii, cât și pentru adulți, clarificarea și practicarea corectă a celor Cinci Relații Umane morale: între părinte și copil afecțiunea, între stăpân și supus corectitudinea, între soț și soție diferențierea, între un om mai vârstă și unul mai tânăr respect, iar între prieteni încrederea. Educația elementară, a copiilor de peste opt ani, trebuie să se concentreze asupra clarificării acestor relații și încurajarea practicării considerației față de ființa umană, iar educația avansată trebuie să aducă finalitate învățăturilor dobândite în educația elementară, prin practicarea *kakubutsu* 格物 (investigarea lucrurilor) și extinderea cunoașterii, astfel încât să se realizeze cultivarea de sine:

„Zhu Xi’s school regulations list the Five Human Relationships as the curriculum, following an order of presentation that complements the curriculum of advanced education [as found in the *Great Learning*]. Studying, questioning, deliberating, and discriminating: these four

correspond to the ‘investigation of things’ and ‘extension of knowledge’ in advanced education.[...] From the emperor to the common people, the cultivation of one’s person is essential, including both ‘making the intentions sincere’ and ‘rectifying the mind.’” (Yamazaki Ansai. 1650. *Preface to the Collected Commentaries of Zhu Xi’s Regulations of the White Deer Academy*, în *Sources of Japanese Traditions*, vol. II, p. 220)

„Investigarea lucrurilor” nu înseamnă reținerea mecanică a principiilor morale, ci înțelegerea acestora prin discutarea și punerea lor în practică față de ceilalți, cu scopul autocultivării:

„[Zhu] has observed that the sages and worthies of antiquity taught people to pursue learning with one intention only, to make students understand the meaning of moral principle through discussion so that they can cultivate their own persons and then extend it to others.” (*Zoku Yamazaki Ansai zenshū*, în *Sources of Japanese Traditions*, vol. II, p. 222)

O jumătate de secol mai târziu, **Kaibara Ekken** compilează conceptele de bază ale educației confucianiste și le transpune în limba vernaculară, sub numele de Yamato zokkun (Precepte pentru viața de zi cu zi în Japonia). În capitoul dedicat educației, el diferențiază între mai multe tipuri de cercetare și arii de studiu: filologie, exegeză, memorizare, studiul poeziei și al prozei și studiile confucianiste. Dintre acestea, cea mai importantă este educația confucianistă, susține el, pentru că te ajută să înțelegi Calea Cerului, a pământului și a omenirii și să înveți Calea guvernării prin disciplina de sine. În alte cuvinte, pentru că este o educație morală. Toate celelalte arii de cercetare sunt folositoare numai în măsura în care sunt folosite ca metode adiacente pentru educația morală, confucianistă:

„There are many paths of learning. There is scholarly interpretation of old texts, mainly philology and exegesis; there is memorization; there is the study of poetry and prose; and there is the learning of the Confucians. Exegesis means trying to learn in detail the meanings of the sentences and phrases in the books of the sages. Memorization is reading widely the books of past and present and remembering the historical facts and evidence. The study of poetry and prose is learning to compose poems and essays. The learning of the Confucians is understanding the Way of Heaven, earth, and humankind and learning the way of self-discipline for the governance of humankind. If it involves scholarly pursuits, it must be a subject of Confucian learning. Although exegesis is a mode of comprehending the meaning of sentences in the Four Books and the Five Classics, if we do not understand moral principles, it will be of little use.

Memorization and the study of poetry and prose are still further from the Way and do not constitute Confucian learning. But if one is single-minded in the pursuit of Confucian learning, it is all right for one to combine with it the practice of exegesis and memorization..." (Kaibara Ekken. 1708. *Yamato zokkun*, în *Sources of Japanese Traditions*, vol. II, p. 223)

Spre deosebire de Ansai, Ekken propune și un curriculum specific, în funcție de tipul de educație: elementară sau avansată. Educația primară presupune înțelegerea principiilor de bază prin citirea cu atenție a celor Patru Cărți, în care sunt cuprinse învățăturile școlii confucianiste, și a celor Cinci Clasice, care reprezintă „sursa ancestrală a principiilor morale.” Pentru o clasificare a acestor principii, el recomandă *comentariile* lui Zhu Xi la cele Patru Cărți, *Întrebări cu privire la Marea învățătură* și *Întrebări cu privire la Mijloc*, apoi *comentariile* la cele Cinci Clasice. În plus, recomandă scrierile neoconfucianiștilor din epoca Song: Zhou Dunyi, frații Cheng, Zhang Zai, Zhu Xi, cu accent deosebit pe Chang și Zhu Xi. Sugerează că educația primară, la fel ca în vremea înțelepților (Confucius, Mencius) trebuie să înceapă de la opt ani și să implice învățarea comportamentului filial față de părinți, a respectului față de cei mai în vârstă și a loialității față de stăpân. În plus, copiii trebuie să-și însușească cele șase arte necesare în viața cotidiană (ritual, muzică, tir cu arcul, călărie, citire și aritmetică), să învețe să primească oaspeți conform etichetei, să pregătească băuturi și mâncare și să măture în cameră, totul ca să-și educe mintea-suflet (*shin* 心):

„The teachings of the Elementary Learning, as something studied by children, are a form of learning for the young. [...] What they were taught was to have filial piety for their parents, respect their seniors, and serve their master, [also] the way to receive guests, sweep the room, prepare food and drink, advance and withdraw in the presence of notable people, and respond to questions and requests (Analects); [further] they were taught the skills of the six arts for daily use, namely ritual, music, archery, driving, reading and arithmetic. From their youth they nurtured their mind-and-heart by these means, and as they became older they made them the basis for studying the greater learning.” (Kaibara Ekken. 1708. *Yamato zokkun*, în *Sources of Japanese Traditions*, vol. II, p. 227)

Daigaku 大学, Marea Învățătură, reprezintă stadiul avansat al educației, pe care tinerii ar trebui să și-l însușească după vârsta de 15 ani, și are la bază principiu guvernarea poporului prin autodisciplină. Un prim pas în însușirea acestei educații este clarificarea principiilor prin investigarea lucrurilor, prin explorarea riguroasă și înțelegerea tuturor principiilor care guvernează lumea, pentru ca mai apoi să purcedă la purificarea inimii, prin îmbrățișarea binelui și

respingerea răului. Dacă cunoștințele acumulate sunt insuficiente – deci investigarea lucrurilor și extinderea cunoașterii nu au fost făcute corect –, atunci individul nu poate face diferența între bine și rău, deci nu poate să-și purifice sufletul:

In the Great Learning, clarifying principles by investigating things and extending knowledge is the beginning of ‘governing people through self-discipline.’ ‘Investigating things’ is thoroughly exploring and understanding the principles of all things and affairs; ‘extending knowledge’ is fathoming what is known in our mind-and-heart and clarifying it...

Next is making our intentions sincere. [...] For example, loving the good is like loving beautiful colors; disliking evil is like shunning bad smells. We should be honest in such things, for it is the beginning of effort and practice...

Thus the Way of the Great Learning is expanding our knowledge by fathoming the principles of everything through the investigation of things and the extension of knowledge. Then, making our heart sincere by loving the good and shunning evil, we practice what we know. If our knowledge is insufficient, we cannot distinguish between good and evil [...] and we will [thus] lack genuineness and cannot carry out the Way. (Kaibara Ekken. 1708. *Yamato zokkun*, în *Sources of Japanese Traditions*, vol. II, p. 228)

În secolul al XVIII-lea, interesul pentru educație în rândul claselor non-militare începe să se manifeste tot mai pregnant. În 1727 se înființează, la inițiativa negustorilor din Ōsaka, academia negustorească de studii confucianiste Kaitokudō. În discursul ținut la deschiderea școlii, primul director al academiei, **Miyake Sekian**, vorbește și el despre însușirea Căii lui Confucius, despre cum datoria omului este de a observa cele cinci relații umane esențiale (stăpân-supus, tată-fiu, soț-soție, frate mai mare-frate mai mic, prieteni), pentru că aceste relații sunt cele care disting omul de bestie:

When we speak of ‘learning’, we also are referring to its purpose. This purpose is to learn the Way. What, then, is the Way? It is the way of being human. For those who are not human, this may not be of any consequence, yet those who are born human must learn the way of being human. The birds and beasts remain as they are, whereas humans must learn to become human. The way, therefore, is the way of being human, and learning means to study it. (Miyake Sekian. 1727. *About Confucius*. Chapter 1. *Learning*, în *Sources of Japanese Traditions*, vol. II, p. 239)

Prin studiul riguros și practicarea fără întrerupere a principiilor Căii, și oamenii pot deveni înțelepți, asemeni lui Confucius. Studiul trebuie făcut pentru propria bucurie interioară a individului, iar acest lucru îi va aduce respectul celor din jur:

The words ‘to study’ and ‘to learn steadily’ apply to each person. [...] Human beings have the sincere intent of being fond of goodness and hateful of evil. Thus a person who is joyful in his heart and learns should be respected and revered by everyone. (Miyake Sekian. 1727. *About Confucius. Chapter 1. Learning*, în *Sources of Japanese Traditions*, vol. II, p. 242)

Trebuie menționat faptul că toate aceste încercări de teoretizare a educației neoconfucianiste japoneze nu se abat deloc de la teoria originală chineză. Atât Ansai, Ekken și Sekian sunt fideli teoriei Zhu Xi-ene a educației. Singurul care sparge acest tipar este **Ogyū Sorai** (1666-1728) care, în 1715, scrie *Gakusoku* 學則 (Reguli școlare), propunând o viziune de-a dreptul radicală cu privire la educație. El contestă utilitatea folosirii Clasicelor chineze în școlile japoneze prin prisma faptului că acestea au fost scrise în antichitate și, deci, nu mai au relevanță în cadrul societății contemporane. Mai mult, recomandă renunțarea la studierea comentariilor, întrucât acestea nu sunt decât viziuni subiective, proprii altor realități decât a celor originale:

„Just as the world’s languages differ, so ancient and contemporary literature are not alike; the study of commentaries is not necessary.[...] The latter day distinctions between right and wrong and virtue and evil arose when the way of Shen Buhai and Han Fei was practiced in the realm, and these distinctions are not part of the governance of the rites and music of the former kings.” (Ogyū Sorai. 1715. *Gakusoku*, în *Sources of Japanese Traditions*, vol. II, p. 247-248)

Așa cum Înțelepții din vechime nu explicau Calea prin intermediul termenilor teoretici și prin discuție, ci prin acțiuni, așa ar trebui să se petreacă lucrurile și în școlile contemporane, punând accent pe înțelegerea realităților actuale și pe diferența între trecut și prezent:

„the sages did not teach by means of theoretical terms and discussions; they established forms and conditions of actions and taught by means of these; students must follow these forms and conditions and actions and thereby learn. [...]

To be sure, past and present are different. Where can we see their differences? Only in concrete things (*mono*). Concrete things change with the age; ages change with concrete things...” (Ogyū Sorai. 1715. *Gakusoku*, în *Sources of Japanese Traditions*, vol. II, p. 248)

Hirose Tansō (1782-1806), fondatorul uneia dintre cele mai cunoscute academii private din epoca Tokugawa, a venit chiar cu câteva soluții în problema expusă de Sorai. A propus, de exemplu, integrarea și adaptarea conceptului confucianist de meritocrație, în sistemul ereditar. Deși în Japonia confucianismul pătrunsese cu multe secole în urmă, iar principiul meritocrației fusese susținut adesea în documentele oficiale, realitatea consta într-un sistem ereditar foarte greu de zdruncinat. Soluția lui Tansō este ca școlile să îi educe pe membrii clasei conducătoare în vederea misiunii pe care o au de îndeplinit:

„Promoting the wise and worthy and eliminating the unqualified is the basis for governing the country. When the wise and worthy are employed, the country flourishes, and when the unqualified are employed, the country perishes... However, under the present feudal system, members of the ruling class have become accustomed to receiving hereditary stipends generation after generation, and it is difficult to dismiss members of such stipended families, even though they may not be qualified... Consequently, since it is not possible to eliminate the old families, there is no alternative but to educate the children of these families, enhance their good points and try to eliminate their shortcomings.” (Hirose Tansō. *Ugen*, în *Sources of Japanese Traditions*, vol. II, p. 251)

Mai mult decât atât, copiii nobilimii nu ar trebui să fie educați, ca până atunci, în propriile case, de către un profesor personal, ci ar trebui să frecventeze școlile alături de oamenii simpli. Astfel, viitori oficiali pot intra în contact cu cei pe care îi vor conduce într-o bună zi, vor cunoaște îndeaproape realitățile domeniului și vor învăța respectul față de oamenii valoroși și față de cei în vârstă:

„In broad terms, one should send the children of the nobility to school along with those of the ordinary people of the country, without distinguishing between the noble and the lowborn, so that the children of the whole body of officials and commoners would mix together, and seniority in age would be the only determinant of who sits higher than the other. In this way the heirs [of the hereditary aristocracy] will naturally come to respect the worthy and learn to defer to their elders, so that when they grow up and assume noble rank, they will not be arrogant and will listen to the words of the wise and worthy...” (Hirose Tansō. *Ugen*, în *Sources of Japanese Traditions*, vol. II, p. 251)

Concluzia care se desprinde din această analiză a principiilor de bază care au guvernat procesul educațional din epoca Tokugawa este că, pe tot parcursul epocii menționate, educația de tip confucianist a deținut monopolul în societatea japoneză, fie prin intermediul *terakoya*, fie al *hankō*, fie al *shijuku* (principalele tipuri de școli). Iar principalul beneficiar al acestui tip de educație a fost, prin excelență, clasa samurailor care, de-a lungul întregii epocii, a suferit un proces continuu de reinventare socială și politică și reînnoire morală. Preponderența școlilor de studii confucianiste, alături de numărul mare de samurai educați în cadrul acestora, precum și interesul crescând pentru elaborarea unei teorii educaționale care viza fosta clasă războinică nu pot decât să vină în apărarea teoriei conform căreia, în epoca Tokugawa, samurarii se reinventează moral în termeni (neo)confucianiști, punându-se tot mai mult accent pe un set de valori care vor deveni definatorii pentru portretul lor moral începând cu sfârșitul epocii Tokugawa: ritual, seriozitate, loialitate și atitudine filială față de părinți.